OCTAVIAN PALER

AVENTURI SOLITARE

Două jurnale şi un contrajurnal

Închin această carte părinţilor mei,
care n-au văzut niciodată marea
şi au cunoscut doar aventura sacrificiului,
amintindu-mi că nu le-am spus, când trebuia,
cât de mult i-am iubit.

JURNAL LA MARE

Neptun, august

Înainte de a pleca la mare, m-am speriat din pricina unei hemoragii. M-am trezit în mijlocul nopţii într-o mică baltă de sânge. Când am ajuns la baie, m-am îngrozit de-a dreptul, căci arătam ca un animal înjunghiat. Chiuveta s-a înroşit de la sângele care-mi curgea din nas şi, la fiecare mişcare, stropeam lucrurile din baie. Faptul că era noapte, că nu ştiam ce să fac, îmi sporea şi mai mult panica. După vreo jumătate de oră, am reuşit, în sfârşit, să opresc hemoragia. Dimineaţa, m-am dus la doctor. M-a sfătuit să nu mai plec la mare.

Seara, am mai trecut o dată prin aceeaşi

sperietură. Iar mi-a curs sânge din nas. Nu m-am mai dus, însă, la doctor. M-am temut să nu mă convingă, fie şi numai din prudenţă, să rămân în Bucureşti. Încât m-am grăbit să plec, pentru a nu-mi lăsa timp să mă răzgândesc.

Acum, mă simt de parcă aş fi trecut un Rubicon. Angoasat, dar şi mulţumit. Marea înseamnă enorm pentru mine. Dacă n-aş fi venit, aş fi căpătat o psihologie de infirm. Ar fi trebuit să mă consolez cu ideea că marea ţine de trecut. Pentru totdeauna! Şi nu mă văd în stare, deocamdată, de aşa ceva.

Atmosfera de la "Casa scriitorilor" nu mai e cea de altădată. Cei mai mulţi "locatari" îmi sunt necunoscuţi.

Probabil, sunt amici de-ai unor scriitori. Sau rude. Dar nici cu colegii cu care m-am nimerit în aceeaşi serie nu trec de schimburile, convenţionale, de amabilităţi. Am oarecare faimă de individ ursuz, aşa că nimeni nu se simte obligat să încropească o conversaţie cu mine dincolo de "Bună dimineaţa", "Cum e apa?" sau "Poftă bună". Şi, la drept vorbind, chiar îmi convine să fiu lăsat în pace. La mare, eu procedez cam ca arabii care-şi depun încălţările la intrarea în moschee. Mă desprind de problemele curente. Nu mă atrage, aşadar, să iau parte la şuetele care se încing pe plajă ori pe terasă şi să aud obişnuitele bârfe literare. Le evit cât pot. Mă salut cu cei cu care mă întâlnesc, pe coridoare, la masă, pe faleză şi cam atât. E mai bine. Şi pentru ei. Şi pentru mine.

Numai de n-ar ploua. E o zi splendidă. Soare aproape zgomotos. Peste plajă pluteşte un vacarm

de lumină. Doar spre Constanța zăresc un nor.

De pe plajă, se aude acum o larmă veselă. De dimineață, părea că se înnorează. Apoi, cerul s-a limpezit şi toți s-au repezit să profite de vremea frumoasă. Ce-ar fi să mă ridic de pe scaun, fără să mai aştept amiaza, şi să-i imit? E foarte simplu. Las deoparte "răfuiala" mea cu specialiştii în antichitate, proiectată pentru această vacanță (deocamdată, îmi adun gândurile), închid uşa după mine, mă întorc în "actualitate", cobor scara, predau cheia la recepție şi ies, prin mica grădină a vilei, chiar în fața treptelor de ciment ce coboară, de pe faleză, pe plajă. Acolo... nisipul, stâncile, marea, abrutizarea luminoasă a ceasurilor petrecute pe plajă ori în apă. Certitudini! Nici o îndoială! Şi de ce nu? Tinerețea s-a dus. Nu mai sunt decât o epavă a ei. Dar e vară, cerul e tânăr, marea n-are azi nici un rid. Stai lungit pe nisip şi nu te mai gândeşti la nimic. Sau te azvârli în apă şi singura preocupare e să urmăreşti ritmic brațul care se ridică în lumină, pentru a se afunda în apă, după o clipă, din nou.

Adevărul e că aici, la mare, totul se simplifică. Dispar miile de lucruri mărunte care-mi îmbâcsesc ziua în Bucureşti. Dintr-o dată, redescopăr că esențiale sunt doar viața, iubirea şi moartea. Restul e spectacol. Alergătură. Amăgire. Şi ar avea vreun sens să protestezi? Nimeni nu ne-a făgăduit nimic la naştere. Dumnezeu nu ne datorează nimic, orice reproş ar fi ridicol.

Să fiu mai clar, dacă pot. N-aş zice că devin

"altul" la mare. Dar, cu siguranță, devin "altfel". Probabil, lumina specială de aici provoacă unele modificări în metabolismul meu. Am o stare de beție superficială care-mi relaxează inhibițiile şi mă curăță, parcă, de zgură. Istoria imediată, de care în Bucureşti n-am cum să scap (ca de praf şi de câinii vagabonzi), devine, la mare, o amintire vagă. Şi nu cunosc o terapie mai radicală pentru oboseala mea nervoasă.

Desigur, îmi dau seama că e vorba de o stare, ca atunci când te afli sub influența unui drog, că e de ajuns să se strice vremea, pentru ca această stare să se năruie şi că, deci, totul e, fără profunzime, o excitație la nivelul senzațiilor, dar de ce aş pretinde mai mult?

Şi acum, e cazul să mă bărbieresc. Un om manierat se duce bărbierit să se arunce în mare chiar dacă, dimineața, e "antic" şi se visează pe plaja ateniană, amestecat printre cei ce o aşteaptă pe Frina.

Camera are ferestre mari, acoperite cu perdele, din pânză cam grosolană, verzi, cu pătrate galbene. O astfel de perdea acoperă şi uşa care dă spre balcon. Dimineața, când răsare soarele, lumina macerează țesătura. Eu mă trezesc, însă, înainte, căci aici mă culc mai devreme decât în Bucureşti. Ies în balcon şi mă uit, cum am făcut şi în alte veri, spre marea taină a mării. La ceasul în care se îngână ziua cu noaptea, marea are ceva ciudat. Pe apele ei suflă parcă duhul Genezei. Valurile spală țărmul cu o nepăsare grea, inerțială, şi am senzația stranie că mă aflu înainte de apariția vieții pe Pământ:

Mi-am fixat un program riguros. În jur de şapte şi jumătate, cobor să iau micul dejun, apoi mă aşez în fața maşinii de scris. (Aveam poftă de o polemică şi pe urmă vroiam demult să-mi lămuresc nişte obsesii.) Voi lucra, ca "emigrant" în antichitate, numai când ceilalți sunt pe plajă, ca să nu-mi deranjez vecinii cu zgomotele hodorogitei mele "Smith Corona". La douăsprezece fix, mă duc pe plajă. Nu-mi iau cu mine nici prosop, nici alte lucruri, ca să-mi pot face fără griji "turele" între cele două diguri. Când am ieşit ieri din apă, plaja era aproape goală. Lumea fuge de soarele brutal şi se grăbeşte la masă. Eu mănânc printre ultimii, în seria a doua. După-amiază, pe la cinci, mai înot o jumătate de oră, apoi casc gura la cei care joacă şah pe terasă ori citesc. După cină, ies să fac un tur pe faleză... Pare cam monotonă o asemenea zi, dar asta nu mă supără. Se întâmplă aici ceva, aproape inexplicabil, care ține parcă de taumatur-gie... În fine, să mă apuc de treabă.

De câte ori am încercat să lămuresc interesul meu pentru Grecia antică, n-am reuşit să găsesc o explicație mulțumitoare, deşi, dacă mă gândesc bine, această pasiune mi-a influențat, considerabil, perspectiva culturală şi, în parte, chiar viața. Probabil, la mijloc e un ghem atât de încâlcit de cauze, unele ținând de caracterul meu, altele de întâmplări, încât e imposibil să-l descurc.

În adolescență, am devorat, bineînțeles, legendele Olimpului şi, cum era firesc, mi-a plăcut să pun la originea războiului troian nu cauzele ce ne fuseseră expuse ştiințific de profesori, ci adulterul de care

vorbeşte Homer. De altfel, m-a amuzat enorm, din capul locului, faptul că aproape toți zeii grecilor își pierdeau subit simțul divinității când dădeau cu ochii de o femeie frumoasă. Încă nu cunoscusem dragostea fizică decât sub forma, lipsită de mister, pe care ne-o dezvăluise un pedagog ce ne-a dus, încolonați, de la internat la bordel, dar începusem să am vagi tulburări erotice. Probabil, şi asta a contribuit ca viața plină de păcate lumeşti din Olimp să mi-i facă deosebit de simpatici pe "olimpieni". Nu-i simțeam severi, intransigenți. Şi mă încânta să văd că nişte zei duceau o existență de copii mari care nu reuşeau să se maturizeze. Preferau să imite ce observau la oameni, fără să se ridice peste limitele parodiei.

Încă nu eram pregătit să pricep că tocmai această capacitate a lor de a rămâne copii mari le asigura nemurirea. Deoarece, rămânând copii, nu descopereau moartea. Luam din legende coaja, fără să ajung la miez. Apoi, am trecut şi printr-o etapă de frondă. Mă uimiseră îndrăznelile unor autori moderni, ca Gide sau Anouilh, care n-au ezitat să-l facă pe Prometeu fabricant de chibrituri, iar pe Orfeu cântăreț ambulant şi m-am lăsat luat de val. Din fericire, nevoia mea de romantism a fost mai puternică, încât această "criză" ce ținea de modă n-a durat prea mult. M-a ajutat să ies din ea, bănuiesc, şi un instinct sănătos, datorită căruia am intuit în slăbiciunile lumeşti ale olimpienilor o lecție pe care abia mai târziu, după mulți ani, am înțeles-o. Că, şi urâțită, viața păstrează ceva divin.

Toate acestea sunt, însă, lucruri banale, care fac parte, probabil, din experiența oricărui intelectual. Mai neobişnuit a fost, poate, entuziasmul, aproape agresiv, pe care mi l-a inspirat "nebunia" lui Schliemann de a se duce la Micene, să sape, cu *Iliada* în mână, fără să-

i pese de zâmbetele disprețuitoare ale somităților arheologice, sigure că "impostorul" nu va reuşi decât să se acopere de ridicol. Am fost cucerit de fervoarea pe care acest diletant genial a pus-o în pasiunea lui şi chiar l-am invidiat. Nu atât pentru ce a dovedit, cât pentru modul în care a făcut-o.

Alte împrejurări care să explice ceea ce am numit "insolația mea elină", mai veche şi, din câte constat, mai durabilă decât slăbiciunea pentru Don Quijote, nu găsesc, uitându-mă în urmă. Oare rolul decisiv să-l fi avut întâlnirea cu marea? Pe lângă faptul că la mare am descoperit "lumina clasică" şi tentația de a mă simți inactual, aici mi s-a clarificat o credință pe care am exprimat-o până acum tatonând nuanțele, fără să o fi formulat niciodată tranşant. Nu voi pretinde ca Oscar Wilde că "singurii oameni adevărați sunt cei care n-au existat niciodată". În schimb, sunt convins că romanticii au recreat clasicitatea antică. Şi voi încerca s-o dovedesc.

Simt, de-afară, miros agresiv de alge putrezite şi de nămol răscopt. Pe plajă, se joacă volei. Strigăte vesele subliniază fiecare punct marcat. Am exagerat, oare, când am pretins că n-am instinctul haitei? Cred că nu, dar nici să stau prea departe de ea nu-mi place.

Am aflat că se fac glume pe seama punctualității cu care cobor pe plajă. E singura dată când am reuşit să impun o impresie atât de falsă despre mine. Toți cei pe care i-am exasperat cu întârzierile mele ar fii uluiți, cred, descoperind că trec, aici, drept un maniac al punctualității. Dacă m-aş duce în acest moment pe plajă (e abia zece), aş produce,

poate, o mare decepție. Aş intra în ordinea banală a celor care stau la soare când exploziile solare sunt mai puțin violente. Mica legendă, încropită involuntar, s-ar spulbera. N-am încotro, trebuie să mai fiu două ore "antic".

Nu mă consider "specialist" în antichitatea greacă şi nici n-aş fi reuşit să devin, dacă mi-aş fi propus aşa ceva. Căci n-am răbdare să fac fişe, să clasez date. În privința aceasta, sunt leneş. Unica "specialitate" care mi-a convenit şi care nu mi-a cerut nici un efort a fost aceea de a visa cu ochii deschişi. Spre deosebire de specialişti, care controlează cu grijă orice detaliu, pentru a-i verifica exactitatea, eu nu m-am simțit obligat să număr câte trepte duc pe Acropole sau câți centimetri are arhitrava Parthenonului. Nu mă interesa să studiez antichitatea cum fac entomologii cu insectele. Şi, la urma urmei, de ce ar trebui să ştiu dacă Olimpul are o sută de metri în plus sau în minus? Din punctul meu de vedere, e mai important să constat că poveştile care aureolează Olimpul seamănă cu veşmintele scumpe cu care piticii lui Velasquez îşi acoperă infirmitatea. Asta îmi lămureşte perfect de ce, cum zicea Nietzsche, întreaga concepție a grecilor despre frumusețe a ieşit din durere.

Am reținut, din lecturi, o mulțime de fleacuri peste care un specialist trece cu dispreț: că precursorul lui Don Juan în Atena antică, Alcibiade, a reuşit s-o seducă până şi pe soția regelui Spartei, când a fugit la spartani, sau că severul Nicias nu ieşea niciodată din casă cu piciorul stâng, înscria cuvinte magice pe zidurile locuinței pentru a o proteja de incendii, nu întreprindea nimic în zilele nefaste, marți şi vineri, iar

ca să-şi taie părul aştepta luna plină. Am aflat că Euripide şi-a petrecut multe zile într-o grotă, cu fața la mare, şi am comparat, în reproduceri, statuile Afroditei, din diverse etape, pentru a surprinde momentul în care zeița s-a pregătit să schimbe marea cu o cadă de baie. Am ținut o poză a *Afroditei din Cnid,* multă vreme, între foile cursului de "Metafizică", deoarece eram, aproape, îndrăgostit de Frina, amanta lui Praxitele, ce i-a fost şi model, şi, deşi nu cred în metempsihoză, convingerea lui Pitagora că, într-o viață anterioară, fusese o vestită curtezană, apoi Euphorbos, erou al războiului troian, mi l-a făcut mai apropiat decât teoremele sale. M-am lămurit că bufnița, gravată pe monedele de argint, era, la Atena, simbolul înțelepciunii, că "sofist" însemna la început "maestru de înțelepciune", abia mai târziu a devenit un cuvânt de ocară, şi că tăcuta zeiță a înțelepciunii s-a certat cu Poseidon, când olimpienii şi-au împărțit între ci diversele regiuni ale Greciei, exact ca marile puteri la împărțirea zonelor de influență. Dar, mai ales, mi-am pus lot felul de întrebări "puerile" (vor zice specialiştii). Ce vroia să însemne pasiunea lui Eros pentru jocul de zaruri? Că dragostea e o chestiune de noroc? Ce tâlc are legenda după care statuile lui Dedal fugeau noaptea din grădini dacă nu erau legate? Sau cum se face că într-o Grecie în care Icar şi-a permis cutezanța nebunească de a zbura spre soare, folosind nişte aripi lipite cu ceară, nimeni n-a avut curiozitatea să se suie în Olimp? Aş putea povesti cu lux de amănunte "plimbările" mele prin Atena în vremea când Frina îi poza lui Praxitele pentru *Afrodita din Cnid.* Şi m-am gândit de nenumărate ori la singura condiție pe care i-a pus-o Eros frumoasei Psyche după ce a luat-o de pe muntele unde fusese abandonată şi a dus-o cu

el într-un palat îndepărtat: să nu caute să vadă vreodată chipul bărbatului care o răpise. Într-o noapte, zice legenda, Psyche a încălcat această condiție. A aprins în taină un opaiț şi, la lumina lui, l-a văzut pe zeu. Eros a dispărut atunci, iar sensul legendei pare să fie acesta: nu încerca să vezi, să cunoşti, ceea ce nu-ți e îngăduit să vezi, să cunoşti; fericirea are nevoie de ignoranță şi de acceptare pentru a dura; punând-o sub o lumină puternică, o alungi...

"Copilării", vor bombăni specialiştii, încredințați că acest mod de a te apropia de antichitate ține de diletantism. Poate. Nu neg. Aş putea să replic, desigur, că noi, diletanții, nu reuşim să distingem, poate, lucruri bătătoare la ochi, în schimb vedem, uneori, ce n-au văzut domnii specialişti. Schliemann a probat-o cu strălucire. Dar sunt gata să accept că romantizez antichitatea, că o falsific. Numai că eu nu fac decât să ilustrez, astfel, în genul meu, o tendință mai generală şi un adevăr uşor de demonstrat, cred. Viziunea modernă despre clasicitate este una romantică sau, în orice caz, serios influențată de romantism! Căci, în nostalgiile clasice, nu ne întoarcem spre ceva care "a fost", ci spre ceva de care "avem nevoie".

Vine o vreme când oboseşti să te tot justifici. Mai ales că asta nu serveşte la nimic. Problema nu e dacă ai avut sau nu dreptate. Trebuie să-ți sapi grădina până la capăt, chiar dacă nu înfloreşte nimic în ea. Şi spun asta fără emfază. Doar cu o mică părere de rău.

De fapt, nu ştiu prea bine ce regret. Mulți spun că dacă ar lua viața de la capăt ar trăi-o la fel. Sunt, probabil, mulțumiți de ce au făcut. Eu recunosc că

am motive serioase să mă tem că am fost, mai degrabă, "trăit" de întâmplări. Dovadă şi faptul că, acum, n-am nici un prieten apropiat, la care să îndrăznesc să sun în miez de noapte dacă aş simţi nevoia să mă sfătuiesc cu cineva. Să fie, oare, şi prieteniile o problemă de noroc? Am trecut, totuşi, prin două licee, prin trei internate şi prin trei facultăţi. N-am trăit în pustiu! Şanse de a-mi face prieteni am avut, prin urmare... Mi-a fost mai uşor să-mi găsesc prieteni printre femei. De ce, n-aş şti să spun. E posibil să fie întemeiată părerea că sensibilitatea are totdeauna ceva feminin.

Oricum, mă tem că viaţa mea a devenit, de mai multă vreme, un fel de imitaţie de viaţă. Şi-a pierdut autenticitatea, pe care o regăsesc aici, la mare, cu o infinită recunoştinţă.

Dau pătura la o parte şi mă ridic în capul oaselor, fără prea multă convingere. M-am trezit cam devreme, întunericul abia se diluează în cameră. Fericiţi, cei veşnic grăbiţi!, mi-am zis, adesea. Ei nu au timp să fie altceva decât o maşină de trăit. Mă scol, în cele din urmă, şi ies, ca de obicei, pe balcon. Marea e ca un lac azi. Nici un val nu încreţeşte luciul amorţit al apei. Aşa va fi arătând, oare, Marea Moartă? Pe faleză, un bărbat îmbrăcat în trening aleargă, forţându-se să păstreze ritmul. Câţiva amatori de pescuit, cu undiţele pe umeri şi cu un mic pe-kinez după ei, pleacă să-şi încerce norocul. Jos, în golf îşi fac antrenamentul obişnuit elevii unei şcoli de karate, îmbrăcaţi în cămeşoaie albe. Antrenorul lor scoate nişte sunete răstite, de parcă îi ceartă mereu, elevii execută, disciplinaţi, comenzile, lovind

aerul, cu mâinile, cu picioarele, şi totul are ceva caraghios.

Mă întorc în cameră şi deschid radioul cu grijă, ca să nu se audă sunetul la vecini. In Bucureşti, plouă. Cu atât mai bine că mă aflu aici, e primul meu gând, egoist. Apoi, mă duc la fereastră şi examinez cerul. Nu-mi place deloc când plouă la mare. Plaja, apa, cerul, până şi mica grădină a vilei se urâțesc, brusc, atunci. Trupurile bronzate dispar sub haine. Pe faleză, apar "pietoni". Locatarii "Casei scriitorilor" se plimbă, să treacă timpul, sau se trântesc pe fotoliile de plastic de pe terasă, de-a lungul zidului, sub copertină şi stau la taclale.

Ideile mele despre antici şi despre clasicitate suferă, probabil, de toate metehnele romantice. Pe Acropole, am plătit din plin tributul, specific romantic, de a da mai multă importanță ruinelor decât construcției din care provin. La Delfi, ruinele sanctuarului lui Apolo (cel mai clasic dintre zei) mi s-au părut mai romantice decât suspinele lui Lamartine din *Lacul.* La Levadia, două izvoare banale, care nu erau nici măcar pitoreşti, m-au tulburat numai pentru că se chemau, unul "izvorul Mnemosynei", altul "izvorul Lethei". În mod cât se poate de serios, am avut grijă să nu încurc izvoarele, să beau, mai întâi, cum se recomandă şi cum face toată lumea acolo, din izvorul uitării şi abia apoi din cel al memoriei, deoarece, dacă le încurci, rişti, se zice, să nu mai ții minte nimic. Măslinii mi-au dat, mereu, o impresie de răbdare dezolată şi blândă, iar chiparoşii m-au trimis cu gândul, constant, prin noblețea lor funerară, la corurile tragediilor antice. Ce legătură au toate acestea cu spiritul clasic? Probabil,

nici una. Dar mă grăbesc să întreb: ce legătură au statuile greceşti, cum le vedem noi azi, albe, de o desăvârşită simplitate, cu aspectul lor inițial (obraji fardați cu roşu, gene artificiale şi pupile de cuarț)? Nici templele nu-şi întâmpinau credincioşii, în antichitate, cu acea simplitate ascetică pe care azi o socotim atât de grecească. Erau colorate şi pline de podoabe. Grecii se călăuzeau după alte gusturi decât cele pe care li le atribuim noi. Îndrăznesc de aceea să afirm că imaginea pe care ne-am format-o asupra clasicității este, în bună măsură, o creație modernă şi că la ea au colaborat nu numai ploile, care au spălat vopseaua, şi hoții, care au furat podoabele; au colaborat, ce ironie, şi romanticii, prin capacitatea lor de a visa între ruine. Mai mult: acum nu ni-i mai putem reprezenta pe antici decât aşa! Nu mai putem concepe statuile greceşti decât albe. Şi dacă ar avea cineva ideea să revopsească templele, să refardeze statuile, pentru a le reda aspectul inițial, am spune că e o glumă proastă. Vă surprinde asta, domnilor specialişti? Nu cred. Sau, mai exact, nu văd de ce v-ar surprinde. În vacarmul unui secol ca al nostru prețuieşti liniştea acolo unde ai norocul s-o întâlneşti.

Dumneavoastră, domnilor, zâmbiți când ajungeți în *Istoria naturală* la pasajul unde Pliniu cel Bătrân susține că zvonurile despre sirene (citez din memorie) "nu sunt poveşti născocite, ci adevărul curat". Ilustrul predecesor al enciclopediştilor pretinde că vocile tânguitoare, vrăjite, ale sirenelor, "pot fi auzite şi azi" în preajma țărmurilor şi că o sirenă a fost găsită moartă pe malul mării. Cum să-l luați în serios? Dumneavoastră puteți dovedi oricând, cu câteva argumente simple, că povestea legării lui Ulise de catarg e o minciună simpatică. Uitați, totuşi, ceva: că

transformarea sirenelor în stânci a fost o mare greşeală a culturii greceşti; poate, cea mai mare, întrucât absenţa sirenelor şi a cântecelor lor vrăjite implică riscuri şi mai mari decât cele înlăturate de moartea lor. Şi nu v-aţi temut, oare, niciodată că riscăm să devenim prea pozitivi? Eu, unul, domnilor, cred că n-avem ce căuta la poalele Olimpului decât, cel mult, o dată, pentru a ne convinge singuri că toţi cei care se duc acolo să-l studieze de aproape, să-l cartografieze, săvârşesc o eroare elementară. Căci Olimpul face parte dintre acele privelişti care sunt cu atât mai adevărate cu cât te afli mai departe de ele.

În ciuda exploziilor solare, sperietoarea cea mai la modă, plaja e înţesată. Cearceaf lângă cearceaf. Ca să intri în apă, trebuie să faci un adevărat slalom. Cerul e limpede, soarele dogoreşte, marea e liniştită, dar apa a devenit rece, ca de la frigider. Copiii îşi înmoaie picioarele şi fug, speriaţi, înapoi. Maturii se bronzează. Când îi răzbeşte căldura, se stropesc să se răcorească. Am impresia că sunt singurul de pe plajă care a decis să înoate. Nu văd un alt inconştient care să rişte un stop cardiac, îmi fac curaj şi mă îndrept spre mare, hotărât să nu dau înapoi. Când încep să înot, apa rece îmi arde faţa, simt că-mi îngheaţă picioarele, însă îndărătnicii sunt cu atât mai perseverenţi cu cât sunt animaţi de o vitejie mai puerilă; iar dacă le-a intrat în cap că nu trebuie să piardă nici o zi la mare, nu e nimic de făcut. Trebuie lăsaţi să-şi aducă răul pe care-l doresc. Se pare că nu mi-am pierdut, cu anii, uşurinţa de a mă repezi cu capul înainte, fără să judec prea mult. Ceea ce e curios pentru un

ipohondru.

Dacă aş păţi ceva, aş fi judecat foarte aspru, fără îndoială. S-ar găsi, cu siguranţă, cineva care să spună: "Şi-a căutat-o singur". Mă întorc şi ies pe plajă, fiindcă nu mai rezist.

Nisipul fierbinte îmi dă o senzaţie plăcută, care mă linişteşte. Frigul adunat în oase se topeşte ca o bucată de gheaţă. Cât de puţin ne trebuie, uneori, pentru a fi aproape fericiţi! În fond, ce e fericirea? Poate că e o stare negativă. Uşurarea de a te simţi golit de orice grijă. A nu mai dori nimic, zicea Epictet. Adică, a-ţi ajunge ce ai. Stau cu obrazul lipit de nisip şi "ascult" cum mă invadează liniştea, o lene luminoasă, care-mi spală sufletul. În clipa aceasta nu mă mai interesează că, în genere, doresc prea mult sau că nu sunt capabil să primesc ceea ce mi se oferă. Îmi ajunge acest nisip cald care-mi dezmorţeşte trupul. Poate că fericirea e vulgară, te coboară la o condiţie animalică. Ei şi?

Se răresc zgomotele din jur. Cei care mănâncă în prima serie încep, probabil, să plece. Mă răsucesc cu faţa la soare. Lumina violentă mă orbeşte acum. Stau cu ochii închişi, câteva clipe, după aceea deschid pleoapele cu precauţie. Cerul e perfect senin. Mă uimeşte totdeauna, la mare, vara, fixitatea amiezii. Atunci, pentru puţin timp, totul e parcă în cumpănă. Viaţa şi moartea. Deşertăciunea şi gloria de a trăi. De ce credem, oare, că pierderea de veme e condamnabilă, când ea e, poate, singura care ne permite să ieşim din mecanica unei agitaţii bezmetice? În aglomeraţie, totul se transformă, fără să vrei, în trăncăneală, calcul, publicitate sau, din contră, în conştiinţă mai clară a singurătăţii.

Bine că nu mi-a mai curs sânge din nas. Aici, m-

aş speria mai rău decât acasă. A fost un accident, vreau să sper.

Ploua. Avionul aştepta în ploaie, o ploaie măruntă, care putrezea în aer şi, în loc să curețe aerul, îl tulbura. Am avut grijă să urc primele trei trepte ale scării cu dreptul (ca de obicei, fiindu-mi frică de zbor), dar, după ce mi-am ocupat locul, mi-am legat, liniştit, centura de siguranță. În jurul meu se amestecau zgomotele: râsete, pălăvrăgeală, vibrația motoarelor. Totul pe muzică, o melodie moale, aacasă anume pentru a ne relaxa angoasele. Întreg universul colcăia de apă, pe hublourile avionului se prelingeau picături mari şi, aşteptând decolarea, mi se părea, cumva, că Dumnezeu se uita la noi ca la peştii dintr-un acvariu. Apoi, ploaia a rămas undeva jos, unde continua să plouă, in timp ce avionul se apropia de flacăra albastră a cerului. Am scos din servietă o carte şi m-am cufundat în lectură. Când m-am uitat prin hublou iarăşi, într-un târziu, zburam deasupra unor nori care se vedeau sub noi ca o întindere de zăpadă veche şi murdară. Pe urmă, în nori au început să apară spărturi din ce în ce mai mari. La un moment dat, avionul s-a înclinat. Hubloul prin care priveam a fost ars de lumină şi, într-o spărtură, am văzut vârful pleşuv, însingurat al Olimpului. Mi s-a făcut teamă să nu ratez acel moment de excepție în care zburam deasupra zeilor, încât, din prea multă concentrare, m-am zăpăcit. Până să mă dezmeticesc, muntele sacru al grecilor a rămas în urmă... dacă va fi fost el. Nu mai sunt sigur decât că era un munte care *putea fi* Olimpul.

Ploua şi în ziua în care, profitând de o ocazie, m-am

dus să văd Olimpul de aproape. După mai multe ore de mers cu maşina, ne-am oprit la o cafenea ca să ne dezmorţim. Mai târziu, într-o localitate cu nume modest, prin care, dacă vremea ar fi fost frumoasă, am fi trecut, probabil, grăbiţi, am vizitat un muzeu pe care ghidurile nu-l consemnau. O fotografie uriaşă, acoperind aproape un perete întreg, înfăţişa acolo Pentelicul, celebrul munte al carierelor antice, de unde s-a extras marmura pentru Parthenon şi pentru celelalte monumente de pe Acropole. Pe peretele opus, se afla o fotografie a Parnasului. Un vultur negru dădea ocol înălţimilor unde au sălăşluit, cândva, muzele şi unde ochiul aparatului fotografic n-a mai surprins decât o privelişte banală. M-am întors spre imaginea Pentelicului. Lipsit de păduri, descărnat, semănând unui cetaceu enorm expulzat din mare, "Olimpul" sculptorilor şi arhitecţilor clasici îşi etala cu oarecare ostentaţie cicatricele albe pe care norii aşezaseră, din loc în loc, pete negre. Dintr-o dată, m-am îndoit de rostul acelei călătorii obositoare pe care o făceam înghesuit într-un Ford vechi. De fapt, ce vroiam să văd? Cine crede cu adevărat că zeii au locuit în Olimp? Toată lumea ştie că povestea este o poveste. Şi, pe deasupra, era şi o zi urâtă, cu vizibilitate redusă din pricina ploii...

Până am ajuns la poalele Olimpului, cerul s-a înseninat. Dar, vai, "muntele zeilor" nu e nici pe departe ceea ce mi-am închipuit, un munte "estetic", pe care mitologia l-a transformat într-un fel de Vechi Testament al clasicismului. E un munte anost, cu păduri rare, dincolo de care încep platouri uscate, de un roşu feruginos. Culmile de piatră sunt pustii, fără urme de viaţă, şi, privindu-le, îţi vine să spui că zeii îşi vor fi plătit scump divinitatea, plictisindu-se îngrozitor

pe ele. Muntele real e lipsit total de mister. Nimic nu corespunde cu muntele din imaginația noastră, populat de nimfe ce pot fi bănuite la tot pasul, în spatele fiecărei stânci şi al fiecărui tufiş. Cei care au avut proasta inspirație să vrea să-l privească de aproape, ca mine, au ce să regrete, dacă romantismul nu-i ajută să uite ce-au văzut şi sa se întoarcă la ce şi-au închipuit. Un Olimp inventariat amănunțit, metru cu metru, pentru a demonstra că legenda n-are nici un temei, n-ar dovedi decât că nu e departe ziua, teribilă, în care nu va mai exista nici un "diletant". Atunci toți vor fi de părere că Psyche trebuia să aprindă de la început opaițul, ca să vadă lângă cine dormea, deoarece e destinul nostru, se pare, sau blestemul nostru, să vrem mai mult decât ne e dat. Dar, dacă ar fi să le dau un sfat specialiştilor, le-aş spune: domnilor, întârziați cât mai mult acea zi! Nu vă duceți să studiați Olimpul. Aveți încredere în noi, romanticii.

Ieri, după-amiază, fiindcă n-am mai îndrăznit să înot în apa rece ca gheața, m-am hotărât să dau o raită cu maşina pe la Costineşti. Mi-am amintit de anii (eheu, fu-gaces...) *când Costineştiul era un simplu sat. Nu veneau acolo decât cei care preferau să fugă de zgomot, să petreacă vacanța fără cheie lăsată la recepție. Pe vremea aceea (eram tânăr, abia îmi terminasem studiile universitare) mă chinuiam să învăț să înot. Trăgeam cu ochiul la cum înotau alții, dar învățătura mergea greu. Nu izbuteam să-mi reglez respirația, să-mi coordonez mişcările, nici să lovesc apa, cum trebuie, cu picioarele. Din cauza aceasta intram în panică.*

Reuşeam să înaintez câțiva metri, trăgând ca un disperat cu brațele apa sub mine, pe urmă eram nevoit să mă scol în picioare. Şi, dacă nu atingeam fundul mării, mă speriam. Eram fericit, totuşi, să mă bălăcesc şi să stau apoi pe plajă la soare. După ce mâneam, la prânz, mă duceam din nou. Uneâri, mă culcam pe nisip. Sau mă afundam, iarăşi, în povestea lui Schliemann, "diletantul" care lăsase negustoria pentru a se amesteca în arheologie, "farseurul", "căutătorul de comori", "inconştientul" care se baza orbeşte pe fiecare cuvânt al lui Homer. Îmi era simpatic acest "zănatec" şi am jubilat la fiecare dovadă care demonstra că oficialitățile arheologiei s-au văzut obligate să înghită în sec.

Culcat pe plaja de la Costineşti, îmi plăcea să cred că "starea naturală" e privilegiată, că "barbarul" e, în aceeaşi măsură, copil şi zeu. Îşi ascultă numai instinctele şi, spre deosebire de omul "civilizat", e capabil să creadă în mituri. Acum, aş ezita să fiu la fel de tranşant. Desigur, o anumită senzație de regăsire a sincerității primare, care ne înduioşează în pictura primitivilor, o ai la mare, vara. Si, probabil, se poate înțelege dorul de "sălbăticie" mai lesne, aici, decât citindu-i pe Rousseau. În baie, acasă, nu m-am simțit niciodată "barbar". Pe o plajă, devii mai autentic, poate. Nicăieri nu e nevoie de mai puțin protocol. Aş căsca ochii mari dacă ar apărea, în clipa aceasta, printre noi, un bărbat îmbrăcat în frac. Şi cred că nu numai eu. Toți cei din jur s-ar uita la el ca la urs. Aici, eticheta de rigoare este trupul bronzat şi, dacă se poate, frumos.

Dar una e să te prăjeşti la soare, emoționat de indiferența naturii, după care faci un duş, îți speli sarea de pe piele şi mănânci într-o "sală de mese". Şi alta, experiența unui Robinson Crusoe. Mă tem că în ideile mele, cam oscilante, despre "barbarie" e un amestec de utopie şi bravadă. La Costineşti, mergeam fără nimic în picioare ți, cât rămâneam la mare, nu îmbrăcam altceva decât pantaloni scurți şi, eventual, un pulover subțire, seara, dacă se făcea răcoare, mâneam într-o curte țărănească, printre găini care dădeau târcoale mesei aşteptând fărâmituri, scoteam apă din puț cu o găleată de tablă, dormeam într-o cameră cu lut pe jos. Erau vacanțe pline de soare, lipsite de pretenții, care mă spălau de artificii, cum se spală o femeie de farduri. Atât.

Şi poate că e uşor ridicol să vorbesc despre "barbarie" eu. Căci acum nu m-aş mai putea lipsi bucuros de un minim confort. Simt nevoia unui duş, fie şi cu apă rece, şi simpla idee de a mă duce la closet în curte mă face să nu mă atragă o vacanță la Vama veche, loc de refugiu pentru amatorii (sinceri) de natură frustă, dar, poate, şi pentru snobi. Ca să nu mai spun că nu m-am visat, niciodată, trăind printre hippies, *plin de jeg şi de flori.*

La urma urmei, gestul lui Orfeu de a întoarce capul, la ieşirea din Infern, în speranța că o va vedea pe Euridice, nu-i anunță, oare, pe toți romanticii de mai târziu? Dragostea, neconsolată, a cântărețului trac pentru Euridice poate sta lângă orice mare poveste romantică. Şi torul este romantic în biografia lui Orfeu. De la vraja cântecului său, care clintea pietrele

din loc şi domolea furtunile pe mare, la incapacitatea de a ieşi din regrete, după ce a pierdut-o pe Euridice, ceea ce le-a făcut pe femeile trace să-l sfâşie într-o clipă de invidie şi furie. Un bărbat "clasic" n-ar fi procedat ca el. S-ar fi purtat ca Tezeu care o părăseşte fără probleme pe Ariadna, după ce s-a folosit, în labirint, de firul ei de lână.

Şi ce are comun, oare, Pygmalion cu teoria că la omul clasic "creierul" e mai dezvoltat decât "inima"? Rugând-o pe Afrodita să însuflețească frumoasa femeie pe care o sculptase, ca să se însoare cu ea, Pygmalion ştie că statuia va primi, o dată cu viața, şi condamnarea morții. Totuşi, nu ezită. Apoi, Icar nu e şi el un romantic? Narcis nu e un romantic atunci când aşează un mormânt în adâncul cunoaşterii de sine? în stufoasa legendă a lui Empedocle apare, întâi, un personaj excentric ce se credea de origină divină, umbla cu sandale aurite, cu o mantie de purpură pe umeri şi cu o ghirlandă de lauri pe cap, ghicea viitorul şi împărțea rețete de însănătoşire, sugerate, pretindea el, de fratele său Apolo, scria poezii, valoroase, probabil, de vreme ce au stârnit admirația lui Aristotel şi a lui Cicero, şi vroia să concilieze filosofia lui Democrit cu cea a lui Parmenide, materia şi spiritul, afirmând că totul se explică în lume prin "dragoste" şi "ură", în funcție de care lucrurile se organizează şi se dezorganizează; la bătrânețe, acest amestec de poet, mag, aventurier şi filosof a descălțat sandalele aurite, a aruncat mantia de purpură şi ghirlanda de lauri, predicând umilința, ca franciscanii mai târziu, şi dispărând, dacă e să-l credem pe Diogene Laerțiu, în craterul vulcanului Etna; sinucidere care pare, prin misterele ci, o capodoperă romantică.

Relațiile lui Oedip cu destinul sunt şi ele, mai

degrabă, romantice, iar Oreste, Antigona se înăbuşă în veşmintele lor clasice. Nici un filosof nu e mai apropiat de romantici, ca Heraclit, cu al său *panta rhei,* şi nimeni nu a exprimat mai bine, mai succint, sursa neliniştilor romantice. Ideea că "toate curg", că nu te poți scălda de două ori în acelaşi râu, deoarece în fiecare clipă râul devine *altul,* este, pentru un romantic, chiar răul originar al lumii. Sau ce să mai spun de Diogene? într-un fel, toți romanticii au

trecut prin butoiul lui. Şi, dacă tactul face parte dintre semnele distinctive ale omului clasic, de ce tact a dat dovadă Socrate? Maestrul lui Platon a făcut aproape tot ce trebuia pentru ca să fie condamnat la moarte. N-a vrut să fugă din Atena, când s-a simțit în primejdie, cum va fugi mai târziu Aristotel. N-a vrut să se apere într-un mod "înțelept". A preferat, din motive pe care nu le cunoaştem, însă le putem bănui, "nebunia" de a sfida tribunalul, refuzând să le ofere judecătorilor săi, prin umilință ori prin alte subterfugii, vreo şansă de a-l achita. Înainte de asta, Socrate nu pregetase să pună în cauză multe adevăruri comode şi, probabil, între cauzele atât de încâlcite ale celebrului proces a jucat un rol important şi faptul că filosoful a sfârşit prin a-i contraria pe atenieni. El a depăşit "măsura", a mers "prea departe", a dorit sau a spus "prea mult", iar această îndrăzneală care periclita limitele concetățenilor săi nu i-a fost iertată, ducându-i, în cele din urmă, în fața tribunalului şi a paharului de cucută.

Aş fi putut spune ca Unamuno: "Nu admit altă metodă decât aceea a pasiunii". Dar un demon romantic mă îndeamnă să merg şi mai departe, să susțin că nu există glorie fără o pasiune. Neoclasicii, care au avut ambiția să regăsească Elada şi *în forme,*

au fost primii care au compromis-o. Ei n-au regăsit "focul" antic. Au preluat doar "cenuşa". Pe când romanticii au clădit din ruine un paradis pierdut. Undeva, în obsesia lor că totul este provizoriu, nesigur, precar, ei au descoperit că, dacă nu pot spera într-un timp fericit, nimic nu-i împiedică să-l plaseze în urmă. Parthenonul a ajuns, astfel, un loc de pelerinaje romantice.

Acum, pot să spun că, după părerea mea, romantismul e părintele nelegitim al opticii noastre despre clasicism. Cele mai frumoase "rugăciuni pe Acropole" le-au murmurat romanticii. Şi, sincer să fiu, chiar mă mir că această revanşă a romantismului, care a reuşit să facă din Elada clasică aproape o colonie romantică, a trecut neobservată. Mai ales că romanticii şi-au schimbat, vizibil, strategia între ruinele clasice. Au renunțat la elegie şi au trecut la rugăciune. Locul suspinelor l-a luat pietatea. Acelaşi romantism care ne face sensibili la farmecul muribund al Veneției hrăneşte şi idealizarea antichității. Sau îi extinde limitele. Ulise nu acordă o importanță prea mare faptului că îşi ciopleşte piciorul patului nupțial dintr-un măslin nedezrădăcinat. Dar un romantic nu se poate abține să nu exclame: Aşadar, haimanaua ştia că dragostea şi fidelitatea trebuie să meargă împreună!

Noaptea, târziu. Pe fundalul foşnetului greoi al valurilor, se aud, de pe terasă, voci uşor stridente, mai ales când râd. Nu înțeleg ce spun. Comentează, probabil, nimicurile de peste zi sau pun țara la cale. E puțină nesimțire în această şuetă nocturnă care nu se sinchiseşte că alții dorm, dar încerc să nu mă

enervez. N-aş reuşi decât să-mi stric noaptea, să-mi compromit definitiv somnul. Ca de obicei, "răsuflarea" mării are ceva misterios şi implacabil. Prin contrast, vocile de pe terasă par de-a dreptul meschine. E la fel cum ai opune unui "cor antic" o flecăreală de la un chef.

Când am ajuns la răspântia pe care o căutam, ea arăta altfel de cum o lăsasem. Acum, acolo, era o esplanadă mărginită de copaci uriaşi, cu coroane stufoase, printre crengile cărora lucea marea. Am coborât, încet, o scară de lemn. Jos, mă aştepta un bărbat roşcovan, cu barbă, care vroia să-mi arate ceva. Valurile aduseseră o nimfă moartă la țărm. Brusc, pământul a început să se scuture şi un fum gros a acoperit soarele. Bărbatul roşcovan s-a întors spre mine şi, pe un ton aproape indiferent, m-a liniştit: "Nu-ți fie frică. Luăm caii şi fugim".

Mă trezesc tuşind şi, câteva clipe, sunt buimăcit. Prin întuneric, abia găsesc butonul veiozei. Ce oră e, oare? Nu e nici patru.

În zilele în care am fost fericit aici, lumina invada toate fibrele ființei mele. Nu mai aveam greutate, nu mai aveam vârstă, nu mai aveam amintiri. Trăiam, cu între-gile mele resurse, într-un prezent, parcă, fără sfârşit. Acum, mă bate gândul că unicul timp real este trecutul. Viitorul nu există, iar prezentul, în chiar clipa în care vrei să te agăți de el, se preface în trecut. Ca valurile care spală nisipul... Mi-ar prinde bine acum puțină "nepenthe", băutura magică împotriva tristeții folosită de vechii greci (cu destul succes, probabil, de vreme ce o beau nu numai muritorii de rând, ci — dacă ne luăm după Erasm — şi zeii).

Îmi vine în minte un tablou al lui Tonitza unde Melisto joacă şah cu un oarecare. Mefisto e îmbrăcat în redingotă neagră, are un ac de aur înfipt în cravata roşie şi clasicul cioc negru. El a făcut o mutare pe tablă şi a ridicat mâna, într-un gest de o eleganță obraznică, spre adversar, având aerul că-l întreabă: "Mai ai curaj să continui?" Celălalt jucător nu-l vede, stă aplecat, cu bărbia sprijinită în palma dreaptă. Caută o soluție. Şi nu se ştie dacă nu va fi una providențială...

...cum s-a întâmplat să fie, de pildă, pentru Machiavelli, îndepărtarea din funcția de secretar al Consiliului florentin, când a revenit la putere familia Medici. Încă nu scrisese nimic. Sfătuit de prieteni, a fugit atunci din Florența şi s-a retras la San Casciano. Acolo, după ce se întreținea ziua cu tăietorii de lemne şi petrecea câteva ore la o tavernă, se schimba, seara, de hainele obişnuite şi se îmbrăca în haine scumpe, cufundându-se în evocarea antichității romane care devenea, pentru el, un "timp paralel", tot atât de adevărat sau chiar mai adevărat decât cel din Cinquecento. În felul său, şi Machiavelli era un romantic. De ce n-aş crede, în definitiv, că depinde cum priveşti lucrurile?

De departe, pe Acropole, nu-ți vine să crezi că Parthenonul e construit, cum zic specialiştii, din drepte false şi în planuri fals orizontale. Faci un pas, doi, trei, te a-propii şi constați, însă, că realitatea e chiar aceasta. Coloanele sunt bombate la mijloc şi mai subțiri spre extremități. Ele nu sunt nici drepte, nici egale, cu toate că păreau perfect drepte şi egale cu

câteva clipe mai devreme. Nici o coloană nu e exact paralelă cu celelalte, nici una nu e, matematic, perpendiculară. Fiecare e uşor înclinată înlăuntru. "Dezarmoniile" se observă de aproape foarte clar şi încerci o vagă perplexitate. Aşadar, nici măcar Parthenonul, simbolul însuşi al perfecţiunii, nu este perfect? însăşi teorema de marmură a clasicismului e plină de greşeli? Te depărtezi şi, deodată, constaţi că templul e din nou perfect! Coloanele se văd acum drepte, milimetric drepte, şi egale, milimetric egale. Descoperi, astfel, că iluzia are un rol esenţial în geometria Parthenonului. Arhitecţii au luat în calcul iluzia optică şi s-au servit ireproşabil de ea. Încât coloanele apar drepte deşi, în realitate, nu sunt aşa, apar egale, paralele, deşi, în fapt, nu sunt astfel. Perfecţiunea se naşte din imperfecţiune, cu ajutorul ei şi datorită ei! Tot ce e fals drept, fals orizontal, devine, la distanţă, desăvârşit drept, desăvârşit orizontal. Măsurată cu centimetrul, perfecţiunea templului se distruge, dar ea se recompune prin jocul volumelor şi al perspectivei. E o perfecţiune bazată pe erori voite şi calculate care se corectează pe retina noastră. Şi cum s-o considerăm? O minciună? Pentru ochiul nostru ea e adevărată. Deci, un adevăr? Dacă ne apropiem, iluzia se risipeşte.

E exact ce se întâmplă şi cu discul lui Newton, care are toate culorile curcubeului, dar, învârtit repede, devine alb. Dacă spui că discul lui Newton e "colorat", nu minţi, deoarece el e, într-adevăr, colorat când e nemişcat. Dacă spui că e "alb", nu minţi nici atunci, deoarece el e, într-adevăr, alb când se învârte repede.

Aşadar, în aceeaşi măsură în care specialiştii se consideră în drept să tragă concluzii judecând cu creierul, eu mă socot îndreptăţit să-mi formez o părere

judecând cu inima. Pe mine, butoiul în care locuia Diogene m-a preocupat la fel de mult ca ideile sale. Mi s-a părut că acest "Socrate nebun", cum a fost numit, a rezolvat într-un mod extraordinar de simplu spinoasa dilemă care opune singurătatea şi solidaritatea. În loc să se ducă departe de lume, într-o peşteră, el s-a vârât într-un butoi, aşezat în aglomeraţie, de unde putea auzi discuţiile celorlalţi. Ce înseamnă asta dacă nu că în orice mizantropie trebuie să mai rămână o fărâmă de tandreţe? Altminteri, suntem pierduţi. Iată, domnilor, de ce vă voi spune, la un moment dat, că Parthenonul nu e o problemă a celor vechi. Din punctul meu de vedere, în lumea anticilor găseşti ceea ce cauţi şi, în primul rând, ceea ce îţi e necesar.

Nu e deloc greu de imaginat că Ovidiu, spre deosebire de noi, se va fi uitat cu antipatie la apele acestei mări. Mai ales iarna. În timp ce viscolul se năpustea peste Tomis, însoţit de urletele lupilor, va fi visat, probabil, cu inima otrăvită de tristeţe, la petrecerile Romei care-l răsfaţase, cândva, şi care, pe măsură ce treceau anii, îl uita, nerecunoscătoare. Şi va fi suferit, cred, chiar mai mult decât de frig, din pricină că viaţa continua fără el. Rafinatul care iniţiase protipendada Romei în "arta de a iubi" a învăţat aici să urască şi să-şi ascundă ura în înfocate declaraţii de dragoste pentru Augustus. L-a linguşit pe împărat în scrisori ipocrite trimise prietenilor, l-a preamărit, în speranţa că vorbele sale vor ajunge la urechile lui Augustus şi îi vor smulge iertarea, apoi, după moartea lui Augustus, a făcut acelaşi lucru cu Tiberiu. Cei douăzeci şi cinci de ani

petrecuți de Ovidiu printre geții cu bărbi ciudate au fost, cu siguranță, o lungă aşteptare, întreruptă, din când în când, de crize de deznădejde, căci nici o corabie nu-i aducea vestea pe care o dorea.

O pornesc de-a lungul plajei spre gardul fostei reşedințe a lui Ceauşescu. Am observat că nu s-a schimbat aproape nimic "acolo", în afară de faptul că panourile pe care scrie "acces interzis" sunt acum fosforescente, ca să le vezi şi noaptea. Reşedința e păzită în continuare de jur-împrejur. Pe oriunde încerci să te apropii, te izbeşti de o poartă încuiată, de un avertisment sau de un jandarm înarmat care-ți porunceşte scurt să-ți vezi de drum.

Misterul "spațiului interzis" a căpătat, însă, ceva decrepit. N-am văzut pe nimeni care să înlăture gunoaiele şi spuma murdară pe care valurile o aruncă la țărm. In schimb, pescăruşii se adună în cârduri pe plaja degradată acum de dejecțiile mării. Moțăie la soare, siguri că nu-i deranjează nimeni. Sunt bine păziți. Jandarmul care stă deasupra, lângă o gheretă cenuşie, veghează ca nici un curios să nu treacă gardul de sârmă, retras, față de vechea "graniță", cu vreo cincizeci de metri. Pe dig, patrulează un jandarm cu pistol mitralieră. Când se plictiseşte, azvârle cu pietricele în mare. Fantoma lui Ceauşescu a devenit "obiectiv militar".

Dacă aş fi un "barbar" autentic, n-ar trebui să văd în acest "domeniu rezervat" un fel de "Romă"? Mutatis mutandis, *evident. Zidurile aureliene au devenit gard metalic. Pretorienii au devenit jandarmi. Iar eu stau, după ce am ieşit din apă,* ante portas. *Fructul oprit, chiar dacă e putred, atrage.*

Cineva se plânge pe terasă că nu mai poate scrie în absența cenzurii. Teama de cenzură îl stimula. Îl făcea să caute mijloacele prin care o putea păcăli. O aluzie curajoasă strecurată printre rânduri stârnea admirația cititorilor. Acum, pe cine mai interesează curajul? Tocmai opreliştile au stimulat forțele creatoare. Concluzia ar fi că sperietoarea cenzurii ne-a adus imense servicii! Ne-a silit să fim asemenea lui Ulise, abili, ne-a obligat să învățăm cum se construieşte un cal troian. Ne-a ajutat să bolborosim ca Pythia. Ce profesor de ambiguitate mai bun decât cenzura puteam avea? Acum, am rămas, nu-i aşa? fără profesori. Putem spune ce vrem. Drept care ne-am trezit într-o curioasă lehamite. Ce rost mai are să scrii, dacă marea ocazie de a deveni peste noapte un Soljenițîn a trecut?

În epitaful pe care l-a dictat, puțin înainte de a muri, cu rugămintea de a fi aşezat pe mormântul său, Eschil spunea că tufişurile de la Maraton şi perşii "cu părul lung" l-au cunoscut bine. Nimic altceva. Nici o vorbă despre opera sa de dramaturg! Unde mai poate fi întâlnită această superioară modestie, azi, când setea de glorie a ajuns la forme demente? Şi nu e singurul lucru de neconceput azi. Când fiul lui Sofocle, temându-se că tatăl său îl va dezmoşteni în favoarea unui frate bastard, l-a dat în judecată pe dramaturg şi a cerut să fie pus sub interdicție, ca senil, acesta nu s-a apărat. S-a mulțumit să le citească judecătorilor o scenă din tragedia la care tocmai lucra, *Oedip la*

Colonos. Iar judecătorii, nu numai că l-au achitat, l-au însoțit până acasă în semn de admirație. Dar se pot da, ştiu, şi alt fel de exemple. Într-o dimineață, atenienii au ieşit pe plajă să ia scoici pe care regula era să le depună în urnă. Dacă aveau să fie mai multe cele pe care scria numele său, Aristide trebuia să plece în exil. Când s-a ajuns la vot, un atenian care era analfabet i s-a adresat chiar lui Aristide, neştiind că era el, rugându-l să-şi scrie propriul nume. Acesta l-ar fi întrebat: "De ce vrei să-l trimiți pe Aristide în surghiun? Ți-a făcut ceva?" "Nu mi-a făcut nimic, ar fi răspuns cel întrebat, dar nu mai suport să aud spunându-i-se «Cel drept». M-am săturat de dreptatea lui". Aristide ar fi surâs trist şi ar fi înscris pe scoică numele său, aşa cum i se ceruse...

N-aş vrea, prin urmare, să fiu crezut mai naiv decât sunt. În fapt, ştiu că timpul antic nu era mai bun decât cel de azi. Inchiziția creştină a avut şi o versiune păgână. Grecii făcuseră din "impietate" un delict grav, pasibil de pedeapsa cu moartea, şi nu puțini au fost cei acuzați. Giordano Bruno şi Galilei s-au numit în antichitate Socrate, Anaxagora, Euripide şi Aristotel. Protagoras, după ce a afirmat în public, într-o zi, că nu există decât adevăruri subiective şi că, deci, oricine poate opune adevărului comun un altul, propriul său adevăr, a fost alungat din Atena, iar cartea sa *Despre zei* a fost arsă în piață. Pe Anaxagora, nici prietenia cu Pericle nu l-a pus la adăpost. A fost acuzat şi el de erezie, de "impietate" ("defăimare", s-ar zice azi) şi chemat în fața unui tribunal unde opera sa *Despre natură,* devenită suspectă, a fost întoarsă pe toate fețele pentru a se stabili ce-a vrut să spună filosoful acesta care nu se referea niciodată în carte la Zeus, ceea ce, în ochii juraților, reprezenta o prezumție de

vinovăție. Numai fuga l-a ferit să cunoască soarta lui Socrate. Împotriva lui Aristotel s-a formulat aceeaşi acuzație: impietate. Iar metoda folosită de tribunal a fost, de asemenea, aceeaşi (utilizată la noi de cenzură fără să i se cunoască vechimea): fraze scoase din context, în care erau găsite tâlcuri ireverențioase. "Nu vreau ca Atena să se murdărească de un alt delict împotriva filosofiei", ar fi spus Aristotel, fugind din cetate, dar se pare că Atena nu se speria de o asemenea teribilă perspectivă; l-a condamnat la moarte în contumacie. Euripide şi-a susținut ideile cu prudență. Din când în când, a întrerupt un raționament periculos pentru a da corului posibilitatea să înalțe un imn lui Dionysos. A făcut chiar mai mult decât atât. Când, în reprezentația cu *Hippolit,* eroul a declarat pe scenă: "Da, limba mea a jurat, dar inima mea a rămas liberă" şi spectatorii, indignați, au vrut să-l linşeze pe actor, dramaturgul s-a prezentat pe scenă, să-i calmeze, să-i roage să aibă răbdare, fiindcă, vor vedea, Hippolit va fi pedepsit pentru acest sacrilegiu. Totuşi, nimic n-a potolit ura conservatorilor. La şaptezeci de ani, lui Euripide i s-a intentat un proces, fiind învinuit de impietate. Până la urmă, a fost achitat, însă primirea ostilă de care a avut parte următoarea sa tragedie l-a silit să priceapă că era mai bine să părăsească Atena. Platon, încercând să-l apere pe Socrate, n-a putut-o face din pricina urletelor gloatei. Fidias a trebuit să plece din Atena după un scandal în care a fost învinuit că şi-a însuşit o parte din aurul şi din fildeşul destinate statuii criselefantine a Athenei.

Mitologia dezvăluie şi ea zone mai puțin olimpiene ale sufletului grec. Adonis s-a născut dintr-un incest. Ajax a necinstit-o pe Cassandra chiar în templul zeiței

înțelepciunii. Agamemnon e ucis de o soție adulterină, Helena se întoarce pocăită în brațele lui Menelau după ce a provocat dezastrul Troiei, Artemis, insensibilă şi frigida, îi pedepseşte pe cei care încearcă să se apropie de ea. Dragostea unică, romantică şi neconsolată, care îi va provoca râsul lui Don Juan, n-a găsit mai mult respect la antici. Ulise nu se grăbeşte deloc să ajungă la Penelopa, iar femeile trace s-au simțit ofensate de fidelitatea lui Orfeu.

Domnii specialişti se vor încrunta. Dacă ştiu că, vorba lui Byron, orice timp devine bun când devine antic, cum îmi mai întrețin romantismul? Foarte simplu. Ca într-o bibliotecă în care păstrezi doar cărțile care te interesează, în reveriile mele antice nu sunt obligat să suport vecinătăți care îmi displac. În ele (spre deosebire de "actualitate") pot alege numai ceea ce îmi convine. Şi e suficient să mă imaginez pe vremea lui Praxitele, într-una din cele două împrejurări (serbările de la Eleusis şi cele organizate în onoarea lui Poseidon) când toată gloria masculină a Atenei ieşea pe plajă, s-o vadă pe Frina îmbăindu-se goală, sau să-mi amintesc cum îi transforma Circe în porci, cu o baghetă vrăjită, pe unii (pe care i-aş putea indica eu) pentru a mă vrea, în clipa aceea, "antic".

Habar n-aveam, până acum, că marea înfloreşte. Unul care se pricepe mi-a explicat că fenomenul de înflorire a mării se datorează Exuvinllei cordata, o *algă micuță, cochetă, brun-roşcată, foarte prolifică. Azi, marea a căpătat această culoare. După curenții reci, e al doilea ghinion. În fața acestei mări înflorite, nu prea îmi vine să intru în apă. Încerc, cu gândul că nu-mi pot îngădui să las nici o zi fără*

"turele" obişnuite, dar Exuvinlla cordata, *cocheta algă brun-roşcată care a pus stăpânire pe mare, mă agasează şi renunţ.*

Noroc că "înflorirea" mării n-a durat mult. Acum, apa şi-a recăpătat culoarea obişnuită. Şi are o temperatură optimă ca să te decizi greu să fii chibzuit. I-am povestit doctorului C, aseară, păţania mea cu hemoragia. Mi-a luat tensiunea. E bună. Dar mă urmăreşte gândul că şi mama şi sora mea au murit în urma unei congestii cerebrale. Asta mă determină să fiu precaut. Nu mai dorm pe plajă, ca altădată. Am grijă să nu stau prea mult la soare, deşi, de fiecare dată când mă ridic de pe nisip şi mă îndrept spre scara de ciment care urcă pe faleză, mă surprind că întorc capul, cu dorinţa de a mai face o baie. Apa e mai îmbietoare atunci. Străluceşte, ameţită parcă de lumina amiezii. Trebuie să-mi spun, energic, că întârzii la masă, pentru a-mi continua drumul.

Oricum, dacă noi suntem opera lui Dumnezeu, marea este capodopera Lui. Din patru elemente (apă, soare, nisip, aer), nimic mai mult, se creează, prin nu ştiu ce mister, o magie şi o mitologie. Nu cunosc un peisaj care să fie atât de simplu şi, în acelaşi timp, de un desfrâu luminos.

Un pescăruş trece, deasupra, ţipând. Pluteşte elegant, graţios, desenând o hieroglifă deasupra mării, apoi se întoarce. Gata, a dispărut în spatele meu. Cerul e, acum, de un albastru spălăcit. Dacă se poate înţelege mai bine ca oriunde, aici, teoria lui Empedocle despre cele patru elemente fundamentale, apa, focul, aerul şi pământul, cu

siguranță, plaja n-ar fii un bun amfiteatru pentru prelegeri de metafizică. Aici trupul devine singurul adevăr. Dar cu atât mai uşor consimți că Afrodita putea ieşi numai dintr-o mare.

Dar nu din spuma mării, cum am învățat! După o aluzie a lui Hesiod, Afrodita a țâşnit din spuma risipită în jurul mădularului mutilat al lui Uranos, castrat de fiul său Cronos, pentru a-l uzurpa. Mădular azvârlit în mare. Ceea ce înseamnă că zeița dragostei nu s-a născut din dragoste, ci din moarte şi crimă. Poate de aceea clipa supremă a voluptății are un gust de moarte.

Prin ultima clasă de liceu, mi-a căzut în mână o broşură hărtănită unde un misogin explica pe larg bărbaților de ce trebuie să se ferească de "emisarele diavolului". În ea, femeia era ocărâtă în fel şi chip, socotită o sămânță de nenorocire, rădăcină a tuturor pierzaniilor, principala greşeală a lui Dumnezeu, fagure de miere şi venin, o nenorocire râvnită, rău dulce, spadă care străpunge şi inima înțelepților, o ființă predestinată răului, în fața căreia nici o măsură de prevedere nu-i de prisos deoarece săgeata privirii ei îi doboară şi pe cei mai viteji bărbați etc. "Vitejii" bărbați erau avertizați să se ferească mai ales de femeile frumoase şi surâzătoare care sunt cele mai primejdioase. Li se atrăgea atenția că de la magiciana Circe, prima femeie fatală, la periculoasele frumuseți moderne, femeile au căutat prin cele mai viclene mijloace să devină arma principală în acest război la sfârşitul căruia bărbatul este fie învingător, liber şi singur, fie învins, prizonier şi îndrăgostit. Numai în pustiu

asceţii puteau fi siguri că nu vor fi biruiţi. Dar şi acolo cu condiţia să-şi supravegheze bine visele şi să-şi reprime ruşinoasele momente de slăbiciune. Sprijinindu-se pe mărturiile unor bărbaţi învăţaţi şi chiar sfinţi, autorul broşurii dorea cu înverşunare să apere "vitejia" masculină de perspectivele înfrângerii şi să demaşte momeala folosită de diavol pentru atragerea spiţei bărbăteşti în Infern, dar "vitejia" aceasta arăta foarte prost în demonstraţiile lui. Ea nu reuşea decât să-mi trezească dorinţa de a mă lăsa "corupt", pregătindu-mă să descopăr că misoginismul e cea mai rea soluţie pe care o poate găsi un bărbat.

E adevărat că femeile oferă, uneori, bărbaţilor mai mult decât pot ei să primească. Bărbatul nu e în stare, se pare, să preţuiască aşa cum se cuvine norocul de a primi în dar, e mândru numai de victoriile sale. În subconştientul său, dragostea e o luptă. O luptă în care, se înţelege, există un învingător şi un învins (când nu se distrug amândoi). Întrebarea e: cine e mai câştigat? învingătorul sau învinsul? Dar problemele acestea ni le punem totdeauna prea târziu.

Uneori, suport greu faptul că sunt singur, aici. În doi, e altceva. "Doi" reprezintă, deja, "o lume". Nu-ţi mai trebuie nimeni. Singur, am, uneori, senzaţia că fac figuraţie într-un spectacol: la masă, pe plajă, pe terasă.

Bărbaţii, domnilor, vorbesc cu indulgenţă despre frumosul Paris. Căci bărbaţilor nu le plac seducătorii. Văd în ei nişte concurenţi posibili. Probabil, de aceea am văzut in graba cu care soţia încornoratului

Menelau i-a dat lui Ulise informațiile necesare pentru cucerirea Troiei un semn că ea se cam plictisise lângă cel căruia îi sărise în brațe. Faptele de arme ale chipeşului Paris, inclusiv uciderea lui Ahile, mi s-au părut şi ele neconvingătoare. Treabă de țintaş abil, care nu cere cine ştie ce vitejie. În plus, şterpelindu-i lui Menelau nu numai soția, ci şi o parte din tezaur, feciorul mai mic al lui Priam ne obligă să-i suspectăm şi sentimentele.

În schimb, nu simt nevoia să mi se explice de ce Epicur recunoştea, fără să se jeneze, că o bună parte din teoriile lui i-au fost inspirate de o femeie frumoasă sau de ce Sofocle era îndrăgostit şi la optzeci de ani. Nu m-am mirat deloc aflând că o frumusețe celebră, pentru care şi-au pierdut capul Miron, Demostene şi Aristip, a impresionat atât de mult Atena masculină, încât, la moartea celei adorate, au fost organizate funeralii ca pentru un om de stat sau un mare general. Pindar a concurat, ni se spune, de cinci ori pentru un premiu de poezie şi tot de atâtea ori a fost învins de rivala sa care avea un argument mai puternic decât poezia în ochii juriului: frumusețea ei. Şi încă mai semnificativ e, poate, ce povesteşte Plutarh; că, atunci când la Milet a izbucnit printre femei o epidemie de sinucideri, autoritățile au curmat-o într-un mod pe cât de simplu, pe atât de original, ordonând ca trupurile victimelor să fie expuse goale într-un loc public. Ideea că ar putea fi văzute într-o postură dezavantajoasă şi cu grimasa morții pe față le-a speriat pe femeile din Milet mai rău decât orice. Într-un proces, avocatul care o apăra pe Frina s-a mulțumit să dea, puțin, la o parte tunica elegantă a clientei sale pentru a arăta juraților cât de frumos era sânul aflat dedesubt. Puteau condamna aşa ceva?

Jurații au privit şi au pronunțat, apoi, achitarea. Tot Frina ar fi propus, se zice, cetății natale, adică Thebei, să-i reconstruiască pe cheltuiala ei zidurile împrejmuitoare, cu condiția să fie înscris în fortificații numele său. Theba a refuzat, socotind că nu-şi putea îngădui să glorifice o hetairă, dar Praxitele nu s-a sfiit să facă iubitei sale o cinste şi mai mare, imortalizând-o în marmură.

Cea mai romantică victorie a frumuseții am găsit-o, însă, unde mă aşteptam mai puțin. La Pitagora. Şi nu rezist să nu rememorez câteva date bine cunoscute. În Egipt, Pitagora a fost inițiat în secretele lor de preoții de la Memfis. După aceea, în Babilon, a putut compara zidurile, largi, pe care puteau merge alături două care şi templele moştenitorilor lui Zoroastru, unde se făcea întuneric în plină zi, iar lămpile se aprindeau de la sine. La Delfi a stat un an, înconjurat cu respect de preoții lui Apolo, cărora le-a povestit despre misterele zeiței Isis şi despre magii chaldeeni. Era atunci în floarea vârstei, purta o mantie albă, strânsă după moda egipteană, şi o fâşie de purpură îi încingea fruntea. De acolo a plecat la Crotona, unde a întemeiat faimoasa sa şcoală. Clădirea, albă, strălucea în afara oraşului, pe o colină ce domina golful. Se zărea de departe, printre chiparoşi, măslini şi nenumărate portice. Pe soclul statuii lui Hermes, de la intrare, scria: "Profanii, înapoi!" Dimineața, când soarele se ridica din valurile mării, tinerii novici intonau un imn închinat lui Apolo şi executau un dans. Apoi, se spălau şi se plimbau în tăcere, reculegându-se pentru lecția de dimineață care se prelungea la umbra marilor copaci din pădurea sacră. La amiază, se făcea o rugăciune adresată eroilor şi geniilor binevoitoare. După-amiaza era consacrată

exercițiilor de gimnastică, studiului şi meditației, iar seara se închina un imn pentru Jupiter, Minerva şi Diana, în timp ce sub cerul liber, pe un altar, ardeau smirnă şi tămâie.

Ce zi curată, limpede ca un izvor! mi-a venit să exclam. Cu atât mai neplăcută a fost surpriza să aflu că şcoala lui Pitagora era, în realitate, ceva între fortăreață, închisoare şi mănăstire. Novicele trebuia să respecte regula celei mai desăvârşite tăceri. N-avea voie să râdă, nici să discute învățăturile primite ori să exprime vreo îndoială. De aceea i se arăta o statuie înfăşurată într-un lung văl, cu un deget pe buze: muza tăcerii. Obiecțiile, nedumeririle erau interzise. Discipolilor li se cerea să urmeze o dietă riguroasă, din care erau excluse vinul, carnea şi ouăle, să disprețuiască dragostea, să primească învățăturile cu smerenie, ca pe nişte porunci, şi să mediteze la ele. Pitagora vroia să fie venerat ca un zeu. Unui discipol, care l-a întrebat când îi va fi îngăduit să se apropie de o femeie, i-a zis ironic: "Când te vei fi săturat de linişte".

Toată învățătura lui Pitagora nu i-a folosit, însă, la nimic când, la bătrânețe, a descoperit, în sfârşit, pasiunea. La şaizeci de ani, misoginul Pitagora, ce nu punea nici un preț pe sentimente şi-şi învăța discipolii să nu cedeze plăcerii decât atunci când vor fi gata să consimtă că erau nişte creaturi inferioare, s-a îndrăgostit de una dintre discipolele sale, o fată de o mare frumusețe, cu care s-a căsătorit. Nu cunosc o dovadă mai clară că eroii lui Corneille, cu pretenția lor de a ține în frâu pasiunea, sunt pseudo-clasici.

Am avut o noapte rea. Abia spre dimineață am

adormit. Afară plouă. Azi, n-am nici o şansă să mă simt "la mare". Nisipul de pe plajă e ud. Oribilă vreme! Undeva, la malul memoriei, valuri nevăzute aruncă, parcă, resturi dintr-o altă viață... reală? ireală? nu ştiu... un covor roşu, imens, pe care țopăie comic o maimuță... o tufă de dafin înflorit, la umbra căreia un bătrân îşi curăță plăgile de la picioare, în vreme ce, puțin mai încolo, avansează, stârnind praful roşcat, o procesiune... o femeie îmbrăcată în negru şi tânără îmi explică a suta, a mia oară, acelaşi lucru... Îi spun, jenat, că nu e nevoie, mă descurc singur... nu mă onorează cu nici un răspuns în afară de o ridicare din umeri care ar putea să însemne "mă rog, cum doriți" şi se aşează pe o piatră, la umbră, lăsându-mă să mă depărtez... o curte pietruită, pustie, unde, din gura ştirbă a unui satir de marmură, se scurge, ca un fir de salivă, apa puțină şi tulbure... o cărare pe care trec capre, căutând iarba rară, lângă o livadă de măslini... doi şerpi dormind înlănțuiți, la soare, pe pietre... apoi, pisicile de care vorbeşte Plutarh, parfumate şi culcate în paturi somptuoase, ducând o viață de zei... şi iarăşi mă revăd în biserica din Lisa, lângă tatăl meu, privind spre uşa altarului de unde apare, înalt, uşor gârbovit şi cu o bărbuță albă, bătrânul preot Alexandru Popa, care mi-a pus în mână prima carte de mitologie, scrisă de fratele său, Gheorghe Popa Lisseanu... Un pocnet. Nişte vorbe răstite. Mă scol să închid uşa ce dă spre balcon. Îi voi lăsa pe contemporanii mei să se certe, să se înjure după pofta inimii şi să aştepte ce vor. Pe mine, îi rog să mă scuze. Eu nu mai aştept nimic. Nu mă mai interesează războiul cu alții. Îmi ajunge singurul război în care mai am, probabil, ceva de spus.

Războiul cu mine.

Am vorbit despre frumusețe. Dar şi aici trebuie aduse nişte corecturi pentru a nu cădea în greşeala specialiştilor care, văzând în greci un "popor estet", uită că în Olimp iubirea nu atinge niciodată extazul sau nefericirea. Iubirile zeilor greci au mereu ceva de alcov banal. Zeii aceştia, care imită tot ce văd la oameni, se comportă ca nişte a-manți mediocri. Ei cunosc amorul, nu dragostea. Nu trec niciodată de limitele unei împreunări. În această privință, au fost mereu inferiori muritorilor. Nici măcar Afrodita n-a trăit o dramă erotică reală. Căsătorită cu Hefaistos, e, de mai multe ori, adulterină. Are tot felul de aventuri, cu zei şi muritori, fiind surprinsă şi în flagrant delict de infidelitate conjugală. Dar toate acestea sunt amoruri fulgerătoare şi infidelități de duzină. Marile poveşti de dragoste ale omenirii o pun pe Afrodita într-o condiție lamentabilă, de midinetă care-şi exploatează farmecele. Spre deosebire de zei, noi amestecăm dragostea cu disperarea.

O dată mai mult, înțeleg de ce iubesc marea cum iubeşti o femeie. Dar o iubesc şi ca pe un loc de exil. Căci marea n-are vârstă. Ea nu e din nici un secol. Şi n-are amintiri. Uneori, mă simt chiar puțin caraghios aici cu specialitatea mea de "rentier" al memoriei.

În timp ce privesc stâncile umede şi aproape negre, înălbite de spumă când valurile (marea e agitată, azi) se izbesc de țărm, fac calculul zilelor acestei vacanțe. Zeilor, zice Vergiliu, le plac

numerele neperechi. Şi poate că nu glumea. Parcele erau trei. Moirele, tot trei. Muzele, nouă. Dar cel mai plăcut urechilor divine pare să fi fost "şapte". Minunile lumii antice au rămas şapte, în ciuda încercării lui Plutarh de a le spori numărul la şaisprezece. De aceea, s-ar fi cuvenit, poate, să vin aici şapte zile, împăcând şi prudența şi nevoia de mare. Dar era prea puțin. Nu mă pot sătura de mare într-o singură săptămână. Trebuie să-mi asigur acum o rezervă de recunoştință pentru tot restul anului. E foarte important pentru cineva care a descoperit că aproape toate certitudinile sale s-au fisurat. La iarnă (din pricina iernilor când am suferit de frig, am ajuns să detest chiar zăpada proaspătă, curată), mă voi gândi la diminețile acestea în care trebuie să fac un efort ca să rămân în cameră. E ceva sfâşietor de frumos în spectacolul unei mări incendiate de soare, în stare să intimideze lucidităților cele mai rele.

Poate că melancoliile mele seamănă cu bălțile tulburi formate după ploaie. Intru în ele fără să mă înec. Mă roade, doar, tristețea că n-am dus nimic până la capăt. Cu toate acestea, de câte ori mă trezesc dimineața şi ies pe micul balcon al camerei să văd marea, încă adormită, simt un nod în gât la gândul că, într-o zi, nu voi mai admira începutul unei noi zile. Mă uit, minute în şir, cum combină pescăruşii grația cu ferocitatea, pândindu-şi prada, flămânzi, şi lansându-se, fulgerător, în picaje scurte.

Bineînțeles, lumea nu arată ca o plajă, vara. Pe o plajă, pe cine să ierți şi de ce? Pentru ce păcat, pentru ce mârşăvie? Şi de ce anume să te căieşti? Toate vorbele mari, virtute, umilință, devin vagi aici. Nimeni nu e umil la mare. Nimeni nu mai e

preocupat de avertismentul Eclesiastului. Zădărnicie? Poate. Dar nu aici, unde moartea nu înseamnă nimic. Numai iubirea e tragică. Viața capătă sens doar prin ceea ce iubeşti şi prin suferința că ai la dispoziție un timp limitat pentru a nu irosi această şansă. Restul e vulgaritate. Succes? Glorie? Singura glorie e un trup sănătos. Singurul succes care merită să fie râvnit e să trăieşti din plin şi ceea ce nu poți obține. Dacă nu, unica şansă e să fii idiot.

Ca să-mi dovedesc "vitejia", m-am aventurat în larg. Şi era să mă coste uşurința cu care uit că nu mai sunt tânăr. Abia am revenit la țărm. La un moment dat, am intrat în panică. Mi se părea că, în ciuda eforturilor mele, marea mă "sugea", mă trăgea înapoi. Cred că m-am vindecat de ambiția de a mai încerca să fac pe grozavul. N-am poftă să îngroş numărul celor înecați în mare.

Romanticul rătăceşte stând pe loc. Şi nu se înseninează niciodată cu totul. Pe cerul lui, rămâne amintirea norului, dacă norul a trecut. Sau, dacă şi amintirea se şterge, apare aşteptarea altui nor. În schimb, clasicul poate vântura mările, ca Ulise, fără să se simtă vreo clipă neliniştit.

Romanticul e un braconier care nu prea ştie ce caută. Tânjeşte după o pradă pe care a visat-o, uitând, apoi, parțial, visul. Clasicul, din contră, detestă ce e aproximativ.

Când clipa i se dăruie, romanticul intră în panică. Oare cât va dura? Unica lui soluție sigură e să devină

parazitul propriei sale insatisfacții. Uneori, își distruge dragostea ca s-o poată plânge. Dar nu e vina lui că e mai profund în regret. Căci romanticul e un etern diletant în materie de fericire. Abia după ce o pierde, o înțelege. Şi iubeşte, mai ales, ce n-are.

Clasicul, în schimb, e, în genere, un om fără vârstă. El ocoleşte copiii şi bătrânii. Nu circulă noaptea şi nu treve aproape niciodată prin dreptul unui spital.

Verbul romanticului: a dori.

Verbul clasicului: a trebui.

Ambiția romanticului: să nu admită o viață în care el să existe, iar lucrul iubit să nu existe.

Ambiția clasicului: să caute nemurirea în ceea ce moare.

Ora rituală a romanticului: miezul nopții.

Ora rituală a clasicului: amiaza.

Boala romanticului: leucemia.

Boala clasicului: scleroza.

Romanticul ştie că soarele are şi o față neagră.

Clasicul e convins că orice deznădejde are un versant luminos.

Tocmai călcâiul de care l-a ținut mama sa, Thetis, când l-a cufundat în apa Styxului, ca să fie nemuritor, a devenit punctul slab al lui Ahile. Nu ştiu cum s-ar putea spune mai simplu că iubirea e cea care ne face vulnerabili.

Dar mă mir că specialiştii n-o socotesc pe Athena zeița clasică prin excelență. Ea corespunde întrutotul imaginii lor despre clasicism. Când a apărut, direct din țeasta lui Zeus, a slobozit, se zice, un răcnet războinic, de s-a cutremurat şi cerul şi pământul, însă, în afara împrejurărilor în care s-a simțit ofensată, nu s-a lăsat influențată de pasiuni. Înțelepciunea ei, uşor arogantă, pur cerebrală, se păstrează în afara sentimentelor. Se

cunoaşte o singură aventură erotică a Athenei, cea cu Hefaistos, din care s-a născut Erichtonius. Şi nici măcar acest episod nu e sigur. Căci grecii o considerau pe Athena castă trupeşte. În procesiunea Panteneelor, din friza Parthenonului, fecioarele ateniene îi aduc în dar voalul de zeiță fecioară. Nu întâmplător în războiul troian ea a sprijinit dorința de răzbunare a soțului încornorat, în vreme ce Afrodita s-a purtat ca o femeie fără prejudecăți.

Răceala distantă care-i dă Athenei, în statui, un aer de călugăriță în armură ne lămureşte că, îndrăgostiților, zeița nu le poate oferi decât o disprețuitoare şi augustă dezaprobare. Grecii o numeau "zeița fără mamă". Deoarece i se prezisese că va fi detronat de copilul pe care-l va naşte ea, Zeus a înghițit-o pe Metis şi ne putem îngădui suspiciunea că Athena a rămas cu un resentiment față de tatăl care-i sacrificase mama, ba, poate, chiar față de întreaga tagmă bărbătească. Buzele ei crude, subțiri, sunt mereu strânse. Îşi ascunde părul sub coif, cu o totală lipsă de cochetărie. Cu excepția momentului când, din vanitate, a cedat ispitei de a se prezenta la Judecata lui Paris, nu i se cunoaşte nici un moment de slăbiciune. În timp ce existența rivalei sale, Afrodita, e plină de scandaluri şi de pasiuni, a Athenei e neprihănită şi pustie. Favoriții ei nu pot fi, aşadar, decât cei care judecă exclusiv cu creierul. Ceilalți nu merităm decât o divină compasiune. N-avem o cerebralitate curată, inima ne trage înapoi. Vedem că viața trece, că îmbătrânim, că avem amintiri. Parcă prea multe amintiri! Se lungesc ca o noapte, în urma noastră.

Şi, probabil, zeița bănuieşte că nu e nimic de făcut cu noi, că suntem incorigibili. Orice contact cu lumea

se transformă pentru noi nu doar în concepte, în raționamente, ci şi în "stări", în regrete, în obsesii. Din această cauză, Athena ni se pare aridă ca un principiu şi, spre deosebire de specialişti, noi înțelegem de ce Paris i-a dat mărul Afroditei.

Regatul lui Ulise cuprindea, în afară de Ithaca, două insule, una fiind Chefalonia. Şi, dintre toți locuitorii acelor locuri, cei mai demni urmaşi ai şiretului Ulise sunt, se pare, cel puțin aşa am auzit, chefaloniții. Un chefalonit cumpără, se zice, nu ştiu ce. În clipa când se urcă pe scara vaporului, vânzătorul (un străin de Chefalonia, se înțelege) îi spune, mulțumit că a reuşit, în fine, să păcălească un chefalonit: "Te rog să mă ierți, te-am înşelat la preț; nu face nici jumătate". Chefalonitul îi răspunde calm: "Nu-i nimic, ți-am plătit cu bani falşi"... Zeii meteorologiei au şi ei, uneori, apucături de chefaloniți. La prânz, când am ieşit, plaja era aproape pustie. Nisipul, rece. Nu ploua, dar bătea un vânt de toamnă. Am alergat până la capătul plajei şi înapoi, după aceea încă o dată, dar n-am reuşit să mă simt "la mare". Pentru aşa ceva e nevoie de soare şi de căldură.

Cineva m-ar putea persifla că mă aflu la vârsta critică la care bărbații se îndrăgostesc de sirene. Şi că de aceea mă irită acum Ulise. N-ar fi rău, poate, să lămuresc lucrurile.

Recunosc că ideea lui Ulise de a se lega de catarg înainte de a trece prin dreptul insulei sirenelor, după ce le ceruse corăbierilor săi să-şi astupe urechile cu

ceară, mi s-a părut multă vreme un triumf al inteligenței. Mi-a trebuit timp să pricep că iscusința şmecherului rege al Ithacăi l-a ajutat să-şi acopere şi lipsa de caracter. Cea mai nobilă aspirație a acestui mincinos dulce la vorbă pare a fi întoarcerea în Ithaca — şi, Doamne, cât de mult l-am idealizat pornind de la această prejudecată! — dar să recitim cu atenție *Odiseea.* Ce aflăm? Că, în realitate, istețului şi descurcărețului Ulise — care şi-a ales o soție foarte comodă, dispusă să-l aştepte douăzeci de ani — îi place foarte mult să fie pedepsit de zei să hoinărească. El pare să fi stârnit anume mânia lui Poseidon împotriva sa, pentru a nu fi nevoit să se întoarcă prea repede la Penelopa pe care o lasă să-şi țeasă pânza şi să-şi verifice fidelitatea. Nu întâmplător orbirea lui Polifem are loc spre începutul călătoriei. Planta aducătoare de uitare, oferită de lotofagi, nu i-a convenit hoinarului deoarece amnezia i-ar fi luat orice bucurie a întârzierii. Mânia zeului mării reprezenta o soluție mai bună, îi asigura un lung şir de aventuri palpitante. Cu magiciana Circe are timp să capete un nou fiu, iar după ce stă de vorbă cu profetul Tiresias, care-i dezvăluie viitorul, avem toate motivele să-l bănuim că şi-a lăsat oamenii să înjunghie câteva animale din cirezile lui Apolo, pentru a-l înfuria pe zeu şi pentru a provoca uraganul în urma căruia ajunge singur în insula frumoasei nimfe Calypso unde va zăbovi cu plăcere şapte ani încheiați.

Nu calul troian, ci felul cum a păcălit sirenele este principala sa capodoperă. Deoarece a reuşit nu numai să le umoare sau, dacă preferăm să respectăm strict legenda, să le transforme în stânci, ci şi să le discrediteze. Mai întâi, a acoperit de glorie o şmecherie destul de la îndemână, fiindcă nimic nu e mai simplu

decât să-ți înfunzi urechile, ca să nu auzi, cum le-a cerut el corăbierilor săi. Apoi, a aureolat o "înțelepciune" încă şi mai discutabilă, căci dacă principiul "prefer să fiu prudent şi să nu aud" rămâne în limitele oarecum normale, acceptând o frustrare, dorința de a trage foloase fără nici un risc nu e străină de un spirit profitor. Ulise primeşte, fără să dea. Nu riscă nimic, dar câştigă. Iar viclenia lui trece drept înțelepciune! Căci a reuşit, ne explică specialiştii, să pacifice marea, permițându-le navigatorilor să treacă liniştiți pe lângă insula de unde, înainte, nimfele cu trup de pasăre şi chip de femeie răspândeau o dulce teroare în Mediterană prin glasul lor ademenitor, "ca mierea de plăcut". Ajuns la poalele muntelui unde era înlănțuit Prometeu, Ulise ar fi râs, probabil, discret de "nebunia" titanului care n-a ştiut să fie mai şiret în relațiile cu zeii. El pare convins că inteligența se măsoară după capacitatea de a păcăli. Dar priceperea de a ieşi teafăr din orice situație e prea puțin într-o cultură în care Orfeu cântă mai frumos decât sirenele.

Cândva, încercând să reconstitui ultimele zile ale unor sinucigaşi celebri, am fost izbit de o anumită preocupare pentru regie. M-am întrebat: de ce-şi vor fi gândit atât de meticulos sfârşitul? ce-i va fi determinat să le pese cum vor fi priviți după moarte, din moment ce au decis că nu mai vroiau să trăiască? Singura explicație pe care am reuşit să mi-o dau e, poate, simplistă, dar e şi azi semnificativă pentru modul în care judec. Mi-am zis că acei sinucigaşi şi-au pus în moartea lor toată dragostea lor de viață. Delicatețea pedantă cu care s-au îngrijit de detalii care n-ar fi trebuit să însemne nimic în

ochii lor arată că nu le era deloc indiferentă lumea pe care o părăseau. Pavese a trecut pe la redacțiile câtorva ziare, interesându-se ce fotografii ale sale existau în filmotecă. Şi-a exprimat şi preferințele. Abia după aceea s-a dus la un hotel din Torino, a închiriat o cameră, şi-a scos pantofii, ca să nu murdărească aşternutul, a înghițit un pumn de somnifere şi s-a întins pe pat.

Lumina întunecă uşor nisipul de pe plajă. Trupul îmi e moleşit de căldură. Aud marea foşnind în spatele meu şi, din când în când, câte un vânzător ambulant care-şi laudă produsele. Dacă nu m-aş teme de alimentele venite din dughenele unde se prepară mititei, brânzoaice şi gogoşi, aş mânca prânzul aici. Ar fi mai comod, m-aş scuti de obligația să mă îmbrac pentru a mă duce la masă. Dar nu mă încumet să risc... Un aparat de radio, pus la maximum, urlă, brusc, un şlagăr. "Mă îndoiesc de tine", zice cântecul E interesant să-ți zbieri îndoielile! Scepticii nu s-au priceput decât să le şoptească. Din pricina asta au fost neconvingători, nu i-a auzit nimeni. Altceva e să strigi din răsputeri că ai dubii. Atunci numai surzii scapă. Dar iată că se face linişte. Stăpânul radioului s-a ridicat şi pleacă. Eu mai rămân. E cald, mă simt relaxat şi nu-mi vine să mă scol. Probabil, în loc să fugă de îndoieli, scepticii adevărați le caută. Nesiguri de alte lucruri, vor să fie siguri măcar de îndoielile lor. Neîncrederea metodică devine la ei o certitudine amară, un punct de sprijin. Pe când eu mă împac bine cu actuala tablă a înmulțirii. Gata, însă, cu "filosofările"! Mi s-a făcut foame.

Gide era de părere că e primejdios să te cunoşti prea bine, că e dăunător să te studiezi prea mult, întrucât oricine îşi descoperă limitele îşi limitează ființa; o omidă care ar căuta să se cunoască n-ar deveni niciodată fluture. Pavese confirmă asta, prin exemplul său. Să scrii sute de pagini despre "meseria de a trăi" pentru ca, pe ultima pagină, să ajungi la concluzia că e nevoie nu de vorbe, ci de "un gest", şi să te sinucizil Cunoaştem un lucru, zice el, numai când avem prilejul să-l întâlnim a doua oară. Moartea, însă, o întâlneşti o singură dată. Poate de aceea nu ştim nimic despre ea. Pe de altă parte, e clar că numai ceea ce e prea bine explicat devine neinteresant.

Specialiştii ne asigură că lumea clasică e senină, echi-librată, însetată de claritate. Trei prejudecăți! Trei fraude! Trei frumoase minciuni care s-au impus. Şi unde? Chiar acolo unde Apolo şi-a fixat reşedința pentru a adopta un ton oracular. La Delfi. Unde preoții săi tălmăceau în hexametri bâiguielile Pythiei.

Să ne lămurim întâi în privința clarității. Ce e clar la Delfi? Preoții lui Apolo, zeul luminii şi, ca atare, şi al clarității au contribuit, poate, cel mai mult la desăvârşirea artei ambiguității prin felul cum au căutat să potrivească prezicerile oracolului încât, ulterior, nimeni să nu-i poată învinui de eroare. Cresus, regele Lidiei, a vrut să afle, înainte de a-l înfrunta pe Cirus, dacă era bine sau nu să se bată cu perşii. Oracolul i-a răspuns că, dacă va traversa cu trupele sale râul Halys, va distruge un imperiu. Cresus

a trecut râul Halys şi a distrus un imperiu; pe al său însă, cum observa ironic cineva. Fiecare înțelegea ce vroia din echivocul profețiilor şi, fireşte, era singurul vinovat în caz că alegea rău. În muzeul de la Delfi, există o statuetă de bronz reprezentându-i pe Homer în timp ce ascultă răspunsul Pythiei. Răspunsul, înscris pe statuetă, e de o perfectă ambiguitate: "Fericit şi nefericit, tu eşti născut pentru acest dublu destin".

Nici măcar pe ce se baza reputația oracolului nu e clar. Pe şarlatanie? Sau pe secrete pe care preoții lui Apolo le păzeau cu străşnicie ca nimeni să nu le afle? Şi ce a decis alegerea locului pentru preziceri? apropierea Parnasului? aburii reci care ieşeau, dintr-o crăpătură, şi care, inhalați, se dovedeau halucinogeni? sau caracteristicile peisajului, şi ele de o totală ambiguitate, stâncă, râpi adânci, vale îngustă? Plutarh povesteşte că, demult de tot, un păstor care s-a aşezat din întâmplare pe marginea unei crăpături de unde ieşeau aburi, într-o cavernă, a început să aiureze. La început, lumea l-a socotit nebun. Pe urmă, spre uimirea celor care-l căinaseră, proorocirile lui s-au împlinit, ceea ce a atras atenția preoților lui Apolo. Legenda pretinde, însă, că Zeus însuşi ar fi dat drumul la doi porumbei să zboare, unul de la apus, altul de la răsărit, pentru ca în punctul de întâlnire să fie întemeiat Delfi. Sau ce e real în povestea că, jigniți de sarcasmul lui Esop, preoții lui Apolo i-au strecurat în traistă odoare sacre pentru ca, apoi, să-l acuze de ultragiu şi să-l arunce de pe stânca de deasupra izvorului Castalia?

Poate că nu există un mijloc mai bun pentru a ascunde un mister decât acela de a discuta despre el. Dar autorii pe care i-am consultat se împărțeau în

două categorii. Unii exaltau misterul oracolului, fără să lămurească nimic. Alții îl persiflau, de asemenea fără să lămurească nimic. Nu m-au luminat nici ironiile pe seama mediocrității hexametrilor inspirați de zeul poeziei preoților săi şi cu atât mai puțin ale altora, care luau totul în derâdere, afirmând că Delfi ar fi fost o enormă înşelătorie regizată până în cele mai mici amănunte de o adevărată mafie oraculară ce conta pe credulitatea pelerinilor. Dimpotrivă, mi-au sporit nedumeririle. În fond, de ce Pythiile trebuiau să fie, neapărat, analfabete? Oare zeilor nu le place să comunice prin intermediul unui om cult? Şi de ce vorbea, fără şir, Pythia în transă? Cumva fiindcă zeii nu se pot exprima decât incoerent? Dacă divina lor bolboroseală trebuia tradusă într-o limbă inteligibilă, înseamnă că vestita claritate greacă nu e decât o ambiguitate coborâtă de la nivelul originar, divin, la acela explicit, tălmăcit, omenesc?

Mi-a fost greu să cred că la umbra Parnasului s-a jucat una din marile comedii ce au speculat teama noastră de destin şi că o simplă farsă a putut să dureze secole. Mi-am zis că ambiguitatea e, probabil, necesară profețiilor cum e necesară poeziei, pentru a spune mai mult decât se poate spune într-o frază clară.

E mult adevăr, de fapt, în avertismentul că trebuie sa te temi de greci chiar când aduc daruri. Nimic n-a fost "cu măsură" la Delfi, deşi pe frontonul templului consacrat lui Apolo scria: "Nimic prea mult". După Pliniu, statuile ar fi depăşit cifra de trei mii. Enumerarea operelor, trofeelor şi tezaurelor de la Delfi ocupă, la Pausanias, vreo cincizeci de pagini. Şi se ştie că Pausanias a vizitat oracolul într-o perioadă când acesta pierduse din strălucire, când cutremurele de

pământ distruseseră multe monumente, iar Nero luase pentru colecția lui cinci sute de statui de bronz. După tot ce s-a furat sau a fost dus în muzee, vezi şi acum prea multe pietre putrezite prin bălăriile împestrițate de maci şi de flori galbene, prea multe cărări care nu mai urcă spre nimic, prea multe altare în ruină, pentru a nu te gândi, în cele din urmă, că însuşi Apolo a fost excesiv. Când se împrăştie norii de deasupra Parnasului şi ploaia se opreşte, apar tot felul de insecte. Multe şi ele... Porunca, atât de clasică după părerea specialiştilor, "nimic prea mult", e nesocotită la fiecare pas. Iar peste momentele cele mai senine pluteşte umbra unei întrebări: de ce să drămuieşti singur când şi aşa, viața fiind scurtă, vei fi drămuit?

Am pornit-o spre sud şi m-am oprit înainte de Vama Veche, în dreptul unui golf aproape sălbatec... Trec pe lângă un mic țarc, înlăuntrul căruia se află câteva oi păzite de un câine. Cobor râpa abruptă, acoperită cu ierburi uscate şi pietre, şi mă dezbrac pe o fâşie de plajă plină de alge ce putrezesc şi de scoici, sidefii şi negre, aruncate de valuri. Nisip puțin. Poate de aceea nu e nici țipenie de om în jur. Ca să pătrunzi în mare, trebuie să eviți pietrele de la margine, ascuțite şi lunecoase, acoperite de muşchi. Dar după aceea eşti răsplătit. Apa e limpede, curată şi aproape imobilă, iar pe fundul mării petele verzi ale algelor, incastrate în lespezi albe, alcătuiesc un mozaic natural de-a dreptul fabulos. Înot cu ochii deschişi, privind desenul pe deasupra căruia lunec şi, o vreme, nu mă gândesc la nimic. Apoi, constat că e prea multă linişte, prea multă pace. Nu se aude nici un zgomot, în afară de plescăitul apei. Dar, nu.

M-am înşelat. Un pescăruş lansează un țipăt scurt. Mă întorc pe spate şi lovesc apa cu mâinile numai cât e necesar ca să plutesc. Acum pot privi cerul. Un nor subțire, ca un pumn de praf azvârlit de o mână nevăzută... Ce se întâmplă? Un pescăruş a trecut chiar prin apropierea mea. Ridic puțin capul şi mă uit, în dreapta şi în stânga. Nu-l mai văd. Nici țărmul nu se mai zăreşte. M-am depărtat mai mult decât vroiam. Şi marea e atât de liniştită încât nici măcar un foşnet nu se aude dacă "fac pluta". Cu ochii pe jumătate închişi, ascult. Deodată, chiar deasupra mea începe o sarabandă a pescăruşilor. Sunt mulți. În timp ce unii se reped să-şi înhațe prada, ceilalți se învârt în cerc, într-un zbor lunecos, uşor isteric. Din când în când, scot țipete scurte. Acum îmi trec prin cap tot felul de năzbâtii. În antichitate, zeii se foloseau adesea de păsări în scopuri nu tocmai poetice. De ce oare în vara aceasta pescăruşii îmi stârnesc mereu un sentiment al primejdiei? Altădată, îmi plăcea să admir elipsele pe care alunecă fără să-şi mişte, secunde în şir, aripile.

Am visat că m-am dus în curtea unei biserici să aştept ceva. Nu ştiam ce anume, dar eram sigur că acel "ceva" era foarte important pentru mine. Biserica avea două rânduri de scări. O scară largă, de piatră, urca din stradă. Cealaltă, laterală, dădea spre un parc şi, fiind nefolosită, întrucât în partea aceea nu era nici o uşă, crescuseră smocuri de iarbă în crăpăturile umplute cu pământ. Ca să treacă timpul, am smuls un smoc de iarbă şi mă jucam cu firele, încercând să-mi aduc aminte ce anume

aşteptam să se întâmple şi, cum nu reuşeam, începusem să mă nelinişteșc. La fiecare zgomot, tresăream, convins că, în sfârşit, misterul se va dezlega. La un moment dat, a venit să se aşeze pe treapta din fața mea un bătrân a cărui față n-o vedeam. Avea, îndesată pe cap, o pălărie decolorată pe care se plimba o muscă. Apoi, a trecut prin parc o doamnă cu rochie verde care s-a uitat insistent la bătrân, fără să-mi dea nici o atenție mie. În urma ei, n-a mai venit nimeni. Eu aşteptam mai departe, dar acum eram convins că nu se va mai întâmpla nimic.

C. Ş. mi-a povestit şi el un vis. Încă mai ciudat decât al meu. A visat că asista la propria sa înmormântare. Îşi vedea capul într-un vas. Trupul lipsea. Şi căuta împreună cu un poet, care îndeplinea rolul de maestru de ceremonii, un mormânt potrivit pentru acel cap. "Curios era, a adăugat el, vag nedumerit, că nu eram trist deloc. Dimpotrivă. Şi, în sinea mea, savuram satisfacția de a-i fi păcălit pe cei care mă credeau mort".

Să rezum. Ați scris biblioteci, domnilor, despre valorile "olimpiene". Ne-ați vorbit despre "seninătatea clasică", ați elogiat "nobila simplitate" a statuilor greceşti şi ați citat, cu vădită satisfacție, afirmația grăbită a lui Goethe după care tot ce e clasic e "sănătos", iar tot ce e romantic e "bolnav". Ați zis că "măsura" e admirabilă şi că "excesul" e dubios, bătând atâta monedă pe tema "limpezimii" greceşti încât ați reuşit ca umanitatea clasică să ne apară uneori inumană.

De fapt, nu numai la Delfi se vede, dacă nu ai prejudecăți, că mult lăudata de dumneavoastră

claritate greacă se întunecă foarte des. Cât de clar e procesul lui Socrate? Fiecare generație simte nevoia să-l ia de la capăt, să-l rejudece, să înțeleagă verdictul. Şi mereu rămâne ceva ne-spus. Limpede e doar că moartea lui Socrate ocupă un 1oc important în nemurirea lui Socrate.

Sau cât de limpede vi se pare moartea lui Icar? Să reconstituim faptele. Aşadar, Dedal, constructorul labirintului, şi fiul său vor să evadeze din labirint, unde au fost închişi din ordinul regelui Minos. Meşterul cel mai înzestrat al antichității, Dedal, născoceşte singura scăpare posibilă. Folosind aripi lipite cu ceară, vor zbura până în Sicilia. Dedal este, prin urmare, descoperitorul "metodei" de zbor care a intrat în legendă. El a avut meritul procedeului "tehnic", cum s-ar spune în limbaj modern. Lui i-a aparținut *ideea.* Icar l-a imitat, doar, când şi-a lipit aripi. Şi nici n-a atins ținta. Numai tatăl său a ajuns pe coasta siciliană. Fiul, cuprins de o bruscă "nebunie", de a se apropia de soare, s-a prăbuşit. Căldura a topit ceara şi bietul Dedal a asistat neputincios la căderea fiului său. Dar cine îşi mai aminteşte de zborul lui Dedal? De la greci încoace, se discută numai despre cel ce, nesocotind şi legile naturii şi sfaturile tatălui său, a transformat o reuşită sigură într-o sinucidere. O nebunie romantică, sfârşită rău, e cea care a înfruntat secolele, nu înțelepciunea încununată de succes. Ce a însemnat, deci, moartea lui Icar? Un eşec sau o apoteoză? Dacă e eşec, de ce acest eşec e privit ca un triumf? Dacă e apoteoză, de ce e deplânsă?

În loc sa simplifice lucrurile, grecii le-au complicat atât de rău încât "muncile" lui Heracles capătă sens abia când eroul, îmbrăcând cămaşa otrăvită de filtrul

lui Nes-sus, ia foc şi, simţindu-şi sfârşitul aproape, îşi înalţă singur un rug; la lumina flăcărilor se vede, atunci, că de-a lungul celor douăsprezece isprăvi senzaţionale am asistat, fără să ne dăm seama, la o parabolă: nu păcatele ni le ispăşim, ci meritele. Şi, astfel, ajungi să constaţi că grecii ne pun mereu în încurcătură. Apolo, zeul vindecător, a răspândit molimi. Ahile, înainte de a fi viteazul neîntrecut de la Troia, s-a purtat ca un ambuscat oarecare, deghizat în haine femeieşti şi ascuns printre fetele lui Lycomedes, regele dolopilor, ca să scape de războiul troian, iar în In-fern îşi regretă vitejia, zicând că ar prefera să fie cel din urmă în lumea viilor decât cel dintâi în lumea umbrelor. E imposibil să te lămureşti din povestea Pandorei dacă zeii au amestecat speranţa cu lucrurile bune pe care au ţinut să le dăruiască muritorilor ori, dimpotrivă, cu nenorocirile abătute asupra lor. Singurele amănunte clare sunt că speranţa era pusă ultima, tocmai la fundul cutiei Pandorei, şi că ea a rămas pe pământ. Povestea lui Endymion, care mi s-a părut, la început, limpede, acum mi se pare de neînţeles, fiindcă, după ce aflăm că Endymion l-a rugat pe Zeus să-l lase să doarmă veşnic pentru a rămâne pururea tânăr, legenda, fără să dea înapoi şi fără să recunoască pe faţă absurditatea unei asemenea dorinţe, ne spune că frumosul păstor s-a trezit noapte de noapte pentru a o iubi pe Artemis cu care ar fi avut cincizeci de fete! Ceea ce naşte două gânduri contradictorii. Dragostea e singura care nu (şi nu ne) îmbătrâneşte. Dar cine a deschis ochii numai pentru a iubi? Ca să nu mai vorbesc de deruta în care te aruncă o scenă aflată în friza de la Olimpia unde Zeus însuşi patronează o cursă de care trucată. Priveşti şi te întrebi: oare Zeus ştie că patronează o

înşelăciune? Dacă ştie, înseamnă că şi zeii mint. Dacă nu ştie, înseamnă că nici zeii nu sunt atotputernici.

Imaginația grecilor a pus capcane chiar şi în, aparent, cele mai simple poveşti. Zicem că Penelopa îşi destramă, noaptea, pânza țesută ziua şi că face asta din fidelitate. Aşa am crezut şi eu până ce m-am izbit de un amănunt care-mi scăpase până atunci. Când Telemac, sfătuit de Athena, îi spune mamei sale să se întoarcă la părinții ei, dacă vrea să se remărite, Penelopa îi răspunde: "De unde să-i dau eu tatei, înapoi, dota?" De altfel, dacă aşteptarea ei s-ar naşte din fidelitate, din dragoste, nu i-ar suporta pețitori să petreacă în preajma ei, noaptea. Oricât de agresivi s-ar arăta, le-ar striga să iasă afară din casă Penelopa acceptă, însă, vecinătatea pețitorilor şi îi duce de nas cu faimoasa ei pânză pe care o destramă pe ascuns. Îi felul acesta, îşi păstrează o dublă şansă. Dacă Ulise nu se va întoarce, nu va rămâne singură. Iar dacă se va întoarce, va avea meritele unei femei credincioase.

Tot ce aş putea accepta e că ambiguitatea îți lasă deplina libertate să alegi, ca la Delfi, şi că firul Ariadnei i-a fost de folos lui Tezeu tocmai fiindcă s-a răsucit după meandrele labirintului. Dar, pentru specialişti, asemenea nuanțe n-au nici o valoare. Domniile lor surâd îngăduitor dacă le spui că securea dublă, de pe pereții labirintului, e înfiptă între dragoste şi moarte. Şi să nu uit: nici surâsul statuilor greceşti nu poate fi tălmăcit într-un singur fel. Căci există două surâsuri în sculptura greacă. Unul arhaic, fermecător şi misterios, ca al tinerelor *kore,* care dispare mai târziu (perşii, au zis grecii, le-au luat statuilor surâsul). Altul melancolic, din perioada de decadență, când statuile încearcă, parcă, să-şi învingă oboseala prin puțină frivolitate.

"Forța indiferenței! Ea e cea care a permis pietrelor să dureze fără să se schimbe, timp de milioane de ani", citesc în Meseria de a trăi. *Numai că "meseria de a trăi" nu se învață. Mă tem că toate lecțiile pe care mi le-a dat viața (cu mare blândețe, de altfel!) au fost zadarnice. N-am reținut nimic din ele. Nu mi-am corectat nici un defect, nu mi-am reparat nici o greşeală. Şi, într-un anume sens, mi-am visat viața mai degrabă decât am trăit-o. Am visat lucruri pe care nu eram în stare să mi le doresc în realitate şi cu atât mai puțin nu eram în stare să le obțin. Mi-am oferit compensații fictive şi, nu o dată, m-am justificat cu argumentul că visul face parte şi el, cumva, din realitate.*

Dar să zicem că ai deprins "meseria". Ce faci cu ea dacă nu întâlneşti "marea pasiune"? Rămâi un bun cârpaci.

Încerc să mă conving că nu s-a schimbat nimic. Marea e aceeaşi, cerul acelaşi. Dar e greu să te minți până la capăt. Nu reuşesc decât să doresc să nu mai fac comparații. Fiindcă orice tristețe are la bază o comparație. Îmi dau seama că mă uit altfel la pescăruşi acum. Nu mai sunt atent la grația lor, ci la precizia cu care se năpustesc să-şi înhațe victimele. Dacă văd o pereche de tineri dormind îmbrățişați pe plajă, mă simt indiscret. Îmi vine să întorc capul, cu toate că ei nu se sinchisesc de nimeni. Au acea nepăsare minunată pe care nu mai pot decât s-o invidiez. La douăzeci de ani, te distrează această remarcă a octogenarului Talleyrand: "În fond, viața ar fi suportabilă dacă n-ar fi petrecerile". Ți se pare o glumă. La vârsta mea, nu-ți mai vine să râzi,

auzind-o. De fapt, tocmai ceea ce mă încântă la mare mă face uneori melancolic. Nu-mi place să constat că nu mai pot alerga pe plajă, ca altădată, că obosesc după o oră de înot. Şi poate chiar disperarea surdă pe care o pun acum în ceea ce iubesc e un semn că lucrurile nu mai sunt ca înainte. Să înțeleg că dragostea cea mai amenințată e cea mai profundă? Privind marea de pe terasa de la "Amfiteatru", mă gândeam, mai devreme, că inclusiv fericirea lasă răni.

Mă pregătesc să formulez o concluzie care îi va şoca pe mulți, iar pe specialişti îi va revolta, cu siguranță. Dar aş vrea să mai lămuresc câteva lucruri, pentru a fi mai bine înțeles.

Care-i adevărul în privința cultului "măsurii" la greci? Marsyas, silenul care a inventat fluierul, e jupuit de viu deoarece e lipsit de măsură; a susținut că e în stare să cânte mai frumos decât însuşi Apolo. Dionysos nu se opune când Midas, grăbindu-se să profite de generozitatea zeului care se oferise să-i îndeplinească orice dorință, îi solicită harul de a preface în aur tot ce atinge. Dar, curând, lacomul Midas va constata că inclusiv bucatele şi băuturile de care se apropie se transformă în aur. Şi îl va implora pe Dionysos să-i retragă darul. Prometeu mai are o vină în ochii zeilor, în afara aceleia de a fi furat focul. A vrut să creeze el însuşi oameni din humă, însuflețindu-i cu ajutorul focului. S-ar zice că undeva, în umbră, Nemesis veghează, mereu, ca orice încălcare a limitelor să aducă o nenorocire. Numai monştrii sunt excesivi. Typhon are o sută de capete. Gorgonele au zeci de şerpi încolăciți în păr. În rest, şi astrele trebuie

să asculte de o ordine.

Dar amintiți-vă, domnilor, descrierile uneia dintre statuile pierdute ale lui Fidias. Înaltă de peste zece metri, celebra *Athena Parthenos* era un adevărat colos. Statuia o înfățişa pe zeița înțelepciunii în picioare, îmbrăcată într-o tunică lungă, ținând într-o mână o Victorie şi în cealaltă o lance. Pe cască erau sculptați un sfinx şi grifoni. Pe piept, un cap de Meduză. La picioare, se afla un berbec, la capătul lancei un şarpe, iar un basorelief descria, la baza statuii, naşterea Pandorei. Cu ochii săi de email, cu pupile negre, încrustată, cum era, cu pietre prețioase şi supraîncărcată de ornamente, decorată din cap la picioare cu scene eroice şi mitologice, *Athena Parthenos* reprezenta un fel de muzeu baroc pe care numai în glumă l-am putea pune sub semnul gustului clasic. "Nimic prea mult" a devenit aici "nimic prea puțin"! Chiar şi în caracterul extrem de laborios al execuției lucrurile stau la fel. Fidias a realizat mai întâi o armătură de lemn, pe care a adaptat, printr-un sistem de cârlige şi de bare de fier, diferite părți ale corpului statuii, făcute tot din lemn. Pe acest corp au fost aplicate plăcile de fildeş şi foile de aur; fildeşul pe părțile goale (fața, brațele, picioarele), aurul pe cască şi pe costum. A fost nevoie să fie asamblate sute de plăci de fildeş şi foi de aur, iar pentru a evita ca lemnul să se usuce, ceea ce ar fi făcut ca plăcile şi foile aplicate pe el să joace, statuia trebuia umezită mereu. De altfel, era pusă în Parthenon lângă un bazin cu apă în care se reflecta; pe lângă funcția estetică, bazinul avea rolul de a menține, prin evaporarea apei, un minimum de umiditate.

Veți zice, probabil, că şi asceții au, uneori, neruşinate vise erotice. Dar, iertați-mă, de ce nu l-ați

declarat pe Procust profesor de estetică? De ce-l socotiți un tâlhar sadic, un obsedat, care pândea trecătorii, între Megara şi Atena, lugindu-i pe cei scunzi şi scurtându-i pe cei înalți, cu ajutorul celor două paturi ale sale? Nu e el adeptul cel mai radical al "canonului grec", care le spunea sculptorilor ce lungime trebuia să aibă nasul şi ce lărgime trebuia să aibă gura, cât trebuia să măsoare gâtul, picioarele, pieptul, fruntea? Mai târziu, lucrurile au devenit evidente. Procust n-a mai stat, ca în antichitate, pe la răspântii, hulit şi temut. A ajuns, oficial, profesor. A îmbrăcat redingota şi, în loc să mai pună mâna pe satâr, le-a explicat artiştilor cum să taie singuri "prisosurile". El a ținut prelegeri la Academia lui Colbert despre limitele inspirației artistice şi a întemeiat chiar o doctrină, academismul. Iar când nu l-a interesat arta, şi-a făcut intrarea cu cele două paturi ale sale în camerele de tortură ale Inchiziției, unde şi-a exercitat meseria nu ca răufăcător, ci pentru a se stârpi sămânța otrăvită a ereziei. Dar ce domeniu i-a scăpat? A devenit ideolog, şef de stat, ministru al Securității. În acest timp, specialiştii ne vorbesc despre nostalgia "măsurii".

Textul exact al abjurării lui Galilei: "Eu, Galileo, în al 70-lea an al vieții mele, în genunchi în fața eminențelor voastre, având dinaintea ochilor Evangheliile pe care le pipăi cu propriile mele mâini, abjur, blestem şi detest eroarea şi erezia mişcării pământului".

Era firesc să-l înțeleg mai bine pe Galilei decât pe Giordano Bruno. Dacă m-ar întreba cineva: "Sunteți în stare să vă dați viața pentru o idee, pentru un

adevăr?", n-aş ezita să zic: "Nu, n-aş fi în stare". Dar, dacă aş avea de ales între a muri şi a mă târî la picioarele cuiva pe care-l dispreţuiesc profund, cred că aş prefera să mor. Sinucidere din orgoliu? Nu. Sunt lucruri pe care nu le pot accepta. Încolo, încep să înţeleg că modestia este inevitabilă, ca moartea. Adevărurile în care am crezut mi se par tot mai relative, tot mai precare. Timpul mi le şubrezeşte, mi le surpă şi nu mai ştiu cât valorează... Problema e că nu prea văd ce pot face cu această umilinţă. Cea mai mare modestie ar fi să nu mai am nici o ambiţie. Iar cea mai mare vanitate, să-mi doresc "fericirea pietrelor" de care vorbea Epicur. Şi nu le am. Nici pe una, nici pe alta.

Nu mai sunt convins nici că slăbiciunea asumată devine putere. Încât mă bucur că trupul triumfa asupra psihologiei de câte ori mă prăbuşesc pe nisipul cald, după ce am ieşit din mare. E o stare care, aşa cum e, elementară, confuză, mă ajută să uit că, în genere, trăiesc mai mult la condiţional: aş vrea... aş dori... Pe plajă "vreau", "doresc". Sau, poate, nu mai trebuie "să vreau", "să doresc" . Mă bucur de ceea ce "este", fără să-mi mai bat capul cu altceva.

De ce am respecta furia "flagelanţilor" care îşi biciuiau trupul pentru a-şi reprima dorinţele? Ea ridică, aş zice, mai degrabă, o problemă de psihiatrie decât una religioasă. Căci trupul nostru face parte şi el din Creaţie. Dumnezeu n-ar mai fi lăsat să existe dorinţă în carnea noastră, dacă această carne trebuia biciuită.

Î*nseamnă că nu sunt un "om religios"? Am, totuşi,*

un puternic sentiment al sacrului care mă face să fiu convins că o lume profană ar fi o lume profanată. Iar prin "păgân" nu înțeleg "ne-creştin". (Mă şi sperie ideea de a renega credința în care m-am născut.) E vorba de altceva. Dilema "Atena sau Ierusalim" mie mi se pare falsă. De ce ar trebui să alegem între Acropole şi Golgota? Ele nu se exclud. Dimpotrivă, se completează. Grecii ne-au dezvăluit frumusețea trupului şi "posibilul". Creştinismul, rănile sufletului şi împărăția de apoi. Patetismul unui trup de martir nu anulează armonia unui efeb grec, cu muşchii admirabil sculptați. Viața însăşi e sacră şi nu cred că poate fi un păcat recunoştința unui trup întins la soare. Cum nu cred că e o insolență să spun: e omeneşte să ne agravăm păcatul originar.

Mi se poate reproşa că plăcerea de "a fi" (pur şi simplu, de "a fi") îşi ajunge sieşi. Da, aşa e. O plajă fierbinte nu-i un loc potrivit pentru gânduri mari. Nici pentru sfinți. Vorbele lor n-ar avea nici un ecou în urechile unor oameni corupți de luxul orbitor al amiezii şi toropiți într-o fiziologie egoistă. Ar stârni doar nedumeriri jenate. Ce caută aici cu problemele lor? Noi trăim, acum, la nivelul senzațiilor. O mănăstire pe țărmul unei mări n-am văzut nicăieri. Vara, călugării ar fugi de la slujbă ca să facă baie. Şi dacă diavolul m-ar îndemna să spun că nici suferința n-are cum să se bucure aici de respectul pe care-l merită, ar trebui să admit că nu se înşeală. Aş putea vorbi de un misticism al luminii care ia forme senzuale, dar mă tem să nu mă complic.

În câmpia Atticei, pământul se socoteşte şi azi, din câte am auzit, nu după suprafață, ci după numărul

arborilor. Uscăciunea lui explică nu numai cum au reuşit perşii să bea toată apa râurilor din Grecia, ci şi de ce artistul clasic a preferat materia cea mai fermă, piatra. "M-aş lăsa, fără să cârtesc, să mi se taie un deget, m-aş face preot al Cybelei, numai să pot vedea această țară", zicea, cu ardoare, un specialist, trecând, probabil, peste faptul că preoții Cybelei erau eunuci. Dar, chiar când nu s-au lăsat înşelați de misoginismul care l-a împins pe Schopenhauer să afirme că grecii nu admiteau prezența femeilor la teatru deoarece, astfel, puteau să înțeleagă ceva din spectacol, specialiştii au continuat să vorbească despre disprețul omului clasic pentru pasiune. Ei au preferat să nu remarce neliniştea din linişte clasică şi să nu vadă că înclinația grecilor spre frumusețe era strâns legată de înclinația lor spre suferință. Ascultându-i, ai zice că "seninătatea clasică" ne poate ajuta să facem economie de calmante. Şi te trezeşti dinaintea unor întrebări fără răspuns. Erau, oare, cei vechi mai sănătoşi sufleteşte decât noi? Erau alcătuiți din alt aluat? Cunoşteau lucruri care, între timp, au fost uitate? Se pricepeau mai bine decât noi să se bucure de ceea ce e posibil?

Mă găseam în insula Creta. Mi s-a părut că disting în formele unui munte din fața mea fruntea, nasul, bărbia şi pieptul unui gigant culcat pe spate între plantațiile de măslini de la poale. Cineva m-a lămurit, apoi, că nu greşisem. "Zeus dormind", numesc cretanii acel munte. În preajma furtunilor, uriaşul e gata, se spune, să se scoale, buimăcit de somn şi să amenințe, furios, că va scufunda, în mare, insula. În ziua aceea, însă, "Zeus" dormea, fără să-i pese de caprele care păşteau, nesimțitoare, iarba crescută pe buzele şi pe pleoapele lui.

Dar tragedia greacă ne pune în gardă. Cum să fi fost senini grecii cu miturile lor pline de păcate şi cu tragediile lor care adunau într-un singur spectacol toate durerile şi crimele cu putinţă? Tragedia ne lămureşte că războiul mitologic dintre "olimpieni" şi "titani" a ilustrat o luptă reală, dată în sufletul grec. Şi că jumătatea învinsă a continuat să joace un rol important alături de jumătatea învingătoare, chiar şi după ce titanii au fost precipitaţi în partea cea mai de jos a Infernului.

Remarc în treacăt că Epicur, pe care judecata comună îl consideră un soi de propagandist al plăcerii, a fost, de fapt, unul dintre gânditorii cei mai angoasaţi. Aş zice că Olimpul e cu atât mai neliniştitor cu cât el pare mai senin. Şi că "seninătatea" era, pentru greci, la fel ca pentru noi, o nostalgie. Încât înclin să cred că poţi căuta în lumea clasică şi ceea ce n-a existat. Important fiind ceea ce cauţi.

Încă o dată, semăn, se pare, şerpilor care se răsucesc să-şi muşte coada. Dar mă grăbesc să consemnez visul de azi noapte. La un moment dat, am auzit un lătrat furios. În clipa următoare, a apărut un câine, mare cât un viţel şi cu părul întunecat. M-am crezut pierdut. Cum să mă lupt cu o asemenea namilă? Am reuşit să-mi fac cruce cu limba în gură şi am închis ochii aşteptând. Dar, spre surprinderea mea, n-a urmat nimic. Au trecut, astfel, câteva clipe care mi s-au părut o veşnicie. In cele din urmă, am căpătat curaj. Când am deschis ochii, câinele dispăruse. Parcă totul fusese o simplă halucinaţie. Parcul era pustiu, cu iarba plină de crengi rupte, pe care nu le strângea nimeni. Am

întâlnit chiar un copac căzut. Suind nişte trepte, m-am pomenit în fața unei uşi masive, de stejar, care era întredeschisă. N-a trebuit decât s-o împing. Am intrat pe un coridor la capătul căruia şiroia pe pereți o lumină ciudată, spectrală. În dreapta şi în stânga, se aflau două rânduri de portrete, cu domni foarte severi, țepeni, care mă inhibau. Dând cu ochii de o oglindă, m-am speriat. Eram foarte palid, îmi fugise tot sângele din obraz. M-am grăbit să trec mai departe şi am ajuns într-o sală luminată numai pe jumătate. "Opreşte-te!" mi-a poruncit o voce din jumătatea de sală aflată în întuneric, în aceeaşi clipă, sub picioarele mele s-a deschis o trapă prin care m-am prăbuşit într-un tunel vertical. Am apucat să aud în urma mea un hohot de râs, după care am continuat să cad însoțit de o muzică languroasă. Simțeam că lunecam pe ceva mucilaginos. Deodată, m-am oprit lângă un fotoliu unde dormita un bărbat de vreo cincizeci de ani, chel, cu fața nespus de tristă. Am tuşit uşor, dar bărbatul din fotoliu n-a dat nici un semn că m-ar fi auzit. M-am apropiat, l-am atins, gândindu-mă că, poate, ațipise şi abia atunci mi-am dat seama că mă privea. De fapt, mă privea fără să mă vadă. "Iertați-mă că am dat buzna", am bâiguit. El mă fixa, în continuare, absent, cu nişte ochi îngrozitor de trişti, care m-au făcut să uit de orice teamă. Nu mai simțeam decât o imensă milă. "Cine sunteți?" l-am întrebat, aproape în şoaptă, prevenitor. Uitându-se undeva dincolo de mine, mi-a zis: "Domnule, eu nu exist. Nu insistați". Când m-am trezit, mai aveam în urechi aceste vorbe.

Iar e vreme urâtă. Plouă mărunt, îmbâcsit, iar

valurile se sparg furioase la țărm. Nu văd pe nimeni pe faleză. Au renunțat la înviorarea de dimineață şi elevii şcolii de karate. Profit de ocazie ca să mai sap puțin la temeliile ideilor cu care am trăit.

Ortega y Gasset era de părere că tot sângele rămas de la vechii greci n-ar umple un pahar dacă ar fi strâns. Şi, într-o vreme, am înclinat să mă întreb: nu cumva e mai important ce s-a pierdut decât ce-a rămas? Biblioteca din Pergam, pe care Antoniu a făcut-o cadou Cleopatrei, conținea vreo două sute de mii de opere greceşti într-un singur exemplar. Câte dintre ele au dispărut pentru totdeauna? Greu de spus. Din cele şaptezeci sau nouăzeci de tragedii scrise de Eschil au ajuns până la noi numai şapte, din cele o sută treizeci create de Sofocle ne-au parvenit tot şapte. Lui Euripide i-au fost atribuite şaptezeci şi cinci de tragedii, din care cunoaştem optsprezece. De la pictorii care s-au bucurat de faimă în Grecia antică nu s-a păstrat nici o urmă a talentului şi reputației lor. Simple nume, câteva anecdote, e tot ce-a rămas. Vestitul şi mult lăudatul Zeuxis ar fi scris sub o frescă, reprezentând un atlet, că posterității îi va fi mai uşor să-l critice decât să-l egaleze, dar el nu mai poate fi criticat. Duse la Roma şi apoi la Constantinopol, picturile lui Zeuxis au dispărut. În sculptură, naufragiul n-a fost total, însă nenumărate statui de bronz, între care şi capodopere, au fost topite şi nimeni nu cunoaşte câte marmuri sculptate au fost sfărâmate sau au nimerit în cuptoarele de var. Cu excepția frizei Parthenonului, toate capodoperele lui Fidias s-au pierdut. Doar din reproduceri, de mai mici dimensiuni, ştim cum arăta *Athena Parthenos.* Din

statuia colosală, înaltă de peste douăzeci de metri, a lui Zeus Olimpianul au supravieţuit doar câteva fragmente din piedestal. Nici despre Fidias nu ştim prea multe. Undeva în friza Parthenonului, s-a reprezentat şi pe sine, bătrân, chel şi melancolic. Dar de ce, oare, acest singuratec n-a fost, se pare, iubit de nimeni? Să fie adevărat, cum lasă să se înţeleagă unii, că avea un caracter infect? Fapt e că n-a rămas nici o mărturie despre el, în afară, fireşte, de cea privind scandalul în care a fost implicat. Din poemul filosofic al lui Parmenide, *Despre natură,* s-au păstrat doar câteva sute de versuri...

Nici o problemă, ne asigură specialiştii. Există un "spirit al Eladei" care respiră din tragediile ce nu s-au rătăcit, din statuile ce n-au fost distruse, din ruinele ce n-au ajuns la groapa de gunoi. Nici timpul, nici prostia omenească nu l-au putut anula. Porniţi în lume pe şoselele romane, filosofii greci au pătruns până la urmă, fie şi numai cu o parte a operei lor, în marile biblioteci. Pe Acropole, corul de deasupra Parthenonului ţine loc de acoperiş, completează golurile, colaborează cu marmura îngălbenită, şi sunt ore când golurile fac parte, ele însele, din arhitectură. Nu *un rest* din Atena lui Pericle e de văzut pe Acropole, ci o dovadă că există valori care pot fi distruse, nu şi degradate.

Frumoase vorbe. Dar incomplete. Aceiaşi specialişti au stabilit că primii greci care s-au aflat în faţa *Afroditei din Cnid,* departe de a fi fost încântaţi, ca turiştii care o admiră azi în muzeu, au strigat, scandalizaţi, ca ultimii pudibonzi: "E un sacrilegiu!" Cei indignaţi nu vedeau nimic rău în a sta la pândă când Frina se ducea să se îmbăieze, goală, în mare, dar s-au revoltat când Praxitele a transformat-o în

zeiță. Aşa ceva reprezenta, în ochii lor, o libertate prea mare.

Cu toate că în nudurile clasice goliciunea pare castă, n-are nimic provocator, specialiştii țin să ne atragă atenția că anticii aveau aceleaşi ipocrizii ca noi. Ce să facem, totuşi, cu acest adevăr? Nu ne-ar rămâne decât să acceptăm că preotesele Afroditei, care se culcau cu străinii în templele zeiței dragostei, practicau prostituția la adăpostul miturilor. Şi că templele Afroditei erau nişte bordeluri, încât prefer să cred în minciuna că, pentru cei vechi, un trup frumos nu putea fi niciodată indecent. Numai urâțenia era inoportună şi trebuia să se ascundă de priviri curioase.

N-am făcut până acum nici o referire concretă la viața mea intimă. Şi nu voi face. Sunt lucruri prea personale despre care nu țin să vorbesc. Dar pot să spun că ştiu totul, cred, despre singurătate şi că înțeleg mai bine j *decât aş vrea de ce zicea Nietzsche că se poate aprecia calitatea unui om după cantitatea de singurătate pe care o poate suporta. Aş da mult ca în unele împrejurări din viață să fi procedat altminteri de cum am procedat, fără superficialitățile pe care, azi, nu mi le pot explica decât acceptând că, la un moment dat, m-am schimbat radical. Tatăl meu îmi povestea că, la sfârşitul primului război mondial, când s-a întors în sat, după cinci ani de absență, părinții săi nu l-au recunoscut. Se schimbase, dramatic, în tranşee, fără să-şi dea seama. Ce va fi ținut locul războiului la mine? Dacă n-ar suna pretențios, aş zice că decisivă a fost, poate, clipa când am descoperit că orice*

greşeală e definitivă şi mai putem îndrepta doar consecințele ei.

Din fericire, pe talgerul defectelor mele Dumnezeu a aşezat şi unul care îmi e de un imens ajutor. E vorba de faptul că sunt capabil să-mi iau în serios naivitățile. Sub carapacea mea de ardelean sobru, se ascunde un vulnerabil care are nevoie de tot felul de refugii. Rău alcătuit, probabil, pentru viața reală, mi-am creat şi una mincinoasă, în care mă simt în largul meu, fără să supăr pe nimeni.

Decadența trupului îmi inspiră un sentiment de grandoare doar în tablourile lui Rembrandt cu bătrâni. Pe plajă, când zăresc vreun bătrân cu trupul deformat de vârstă, strecurându-se printre trupurile tinere, aproape impertinente, mă încearcă o strângere de inimă. Am trăit, cândva, de parcă aveam un mileniu în față! Din păcate, timpul seamănă centurionului roman care l-a găsit pe Arhimede pe plaja de la Siracuza, unde matematicianul încerca să rezolve o problemă de geometrie. "Nu te atinge de cercurile mele", ar fi spus Arhimede. În clipa următoare era mort.

Dar sunt adevăruri de care nu ne place să ne aducem aminte continuu. Şi se poate trăi, oare, fără nici o min-ciună? De ce mi-aş zice în nopțile cu lună, că lumina Lunei e una de împrumut? La mare, omul nu mai are nimic metafizic", devine întrutotul "fizic". Metamorfoza aceasta se bazează pe o minciună. Căci, aici, observi cerul doar când se strică vremea. În rest, în loc să ridici privirea, te uiți în larg. Ți se

pare că, sus, nu e decât un cer gol, banalizat, fără nici o taină.

Nici vorbă să fi existat vreo cruciadă a grecilor pentru a aduce acasă, de la Troia, o frumoasă adulterină. Homer minte, zic specialiştii, cu un zâmbet îngăduitor pentru noi diletanții, care ne luăm după poveşti. Şi ce-aş putea obiecta? Mai ales după ce am fost la Micene, nu îndrăznesc să-i combat pe domeniul adevărului istoric.

Am urcat, într-o amiază, pe colina unde se află ruinele fostei citadele a atrizilor. În jur, câmpie aridă. "Câmpie hrănitoare de cai şi însetată", cum spune Homer. La poalele colinei, am văzut tufe de iasomie şi tuberoze. Flori care evocă mormântul şi moartea. Am mai văzut şi câțiva arbuşti, prinşi cu dificultate de solul pietros. Apoi, m-am pomenit pe un povârniş absolut scheletic, cu ruine inestetice, scoase din pământ. Ziduri grosolane, coridoare strâmte, pe care nu pot merge alături două persoane, încăperi boltite sau cu tavanul surpat, contraforturi în care bolovanii au muchiile ascuțite, ca un tăiş de secure. Nu întâlneam nici o statuie. Nu vedeam nici un ornament. Singurul semn de preocupare artistică era desenul cu cei doi lei scrijeliți în piatră, gata să sară, unul asupra celuilalt, la "Poarta leilor". În rest, nimic nu atenua duritatea ruinelor. Acesta a fost, deci, palatul lui Agamemnon? Războiul troian îmi apărea acum despuiat de orice aură; un conflict între regi provinciali şi impulsivi care n-au cunoscut, se pare, altă lege decât aceea a forței. Ca pentru a-mi întări această impresie, nenumărați maci stropeau cu pete de sânge pietrele şi trebuia să fiu atent, mereu, să nu calc pe

vreo viperă. Mi-am adus aminte că, la Micene, şi morții erau omorâți. Cadavrul lui Agamemnon a fost mutilat pentru ca umbra lui să nu se poată răzbuna.

Aşa a arătat, prin urmare, omul homeric, crud, hrăpăreț, incult şi răzbunător? Din nişte potentați primitivi, lacomi de pradă, Homer a făcut nişte eroi bravi. Din nişte necioplíți, a făcut primii cavaleri ai Europei, în stare să se bată zece ani pentru o femeie. Perfect, domnilor, să zicem că aşa au stat lucrurile. Trec peste faptul că multe amănunte date de Homer s-au dovedit — cum a demonstrat Schliemann — mai prețioase, pentru găsirea palatului atrizilor, decât tot ce scriseseră până atunci istoricii războiului troian şi mă întreb cum ar arăta clasicitatea fără răpirea Helenei, fără Ahile, fără Ulise, fără povestea care "nu-i adevărată"...

Uneori, am senzația că amestec lucruri visate şi lucruri trăite. Grecii ziceau că zeii se deosebesc de oameni prin faptul că picioarele lor nu ating pământul, fiindcă nu au nevoie de nici un punct de sprijin. A te apropia de zei ar însemna, aşadar, după teoria lor, a te interesa cât mai puțin pe unde calci. Am avut, cu siguranță, şi eu asemenea momente. Acum, însă, nu mă mai pot descurca, se pare, fără puncte de sprijin.

Şi nu numai sufleteşti. Văd asta şi în amănunte prozaice. În tinerețe, de pildă, nu mă sinchiseam de ținuta vestimentară. Puteam umbla îmbrăcat oricum. Puțin îmi păsa dacă nu mă bărbieream, la mare, trei zile. Puteam sfida orice normă. De abia acum îi înțeleg pe cei care zic că, îmbătrânind, trebuie să fii elegant şi atent cum arăți. Pe un tânăr, neglijența îl

face interesant. La un bătrân, e neplăcută.

La fel se întâmplă, probabil, şi pe alte planuri. Multă vreme, am fost convins că, pentru a fi mai puţin slab, trebuie să te aşezi în miezul slăbiciunilor, hotărând că ele nu te mai interesează; că dacă nu eşti erou, nebun, sfânt sau nesimţit, trebuie să fii, măcar, mândru de slăbiciunile tale, deoarece asta te fortifică. Acum, nu mai sunt sigur că n-am bravat.

Am păstrat doar dificultatea de a mă arăta practic. Uneori, cochetez cu gânduri copilăreşti. Oare cum ar fi să te simţi, aici, la mare ca un naufragiat care şi-a pierdut, o dată cu bagajele, şi o parte a memoriei? Să ai impresia că n-ai citit nimic în afară de Odiseea. *Şi nici* Odiseea *n-ai citit-o până la capăt. Te-ai oprit pe o insulă, cu ţărmul spălat de valuri, unde Ulise e de părere că numai proştii au regrete.*

La Salamina, am căutat, cum ar fi făcut, poate, orice romantic, mormântul lui Ajax. Cu riscul de a-i amuza pe specialişti, recunosc că mi-a plăcut să mă las înşelat de ce spunea Pausanias; că eroul homeric ar fi fost îngropat pe această insulă stâncoasă şi că mormântul ar fi pe jumătate acoperit de mare. Apoi, n-am rezistat să nu caut florile albe, cu pete sângerii, care ar fi apărut după moartea lui Ajax. Dar, mai ales, am căutat o urmă, cât de mică, a bătăliei navale dintre perşi şi greci care a dat celebritate Sa-laminei.

Bineînţeles, toate căutările mele s-au soldat cu un frumos eşec. Decepţionat, mi-am potolit foamea cu un prânz ieftin, alcătuit din fructe de mare, după care m-am aşezat pe o bancă de unde puteam privi mai bine dâmbul ce domină portul, unde şi-ar fi instalat Xerxes

tronul, şi mi-am amintit ce povesteşte Eschil, care a fost hoplit la Sa-lamina, că vaietele şi plânsul se revărsau până departe. În acest timp, auzeam, din când în când, frânturi dintr-un rock, urlat de difuzoare pe terasa restaurantului unde mâncasem. Nu sunt, ca melomanii înrăiți care consideră "barbar" tot ce se află dincolo de muzica lui Bach, un adversar al rock-ului, totuşi acolo m-a cam enervat. Pe deasupra, vroiam să-mi continui "cercetările". Romanticul din mine încă spera că, măcar, "ceva" trebuie să deosebească Salamina de alte insule. Am găsit doar un cimitir de bărci şi nave ieşite din uz! Cablurile şi ancorele roase de rugină, acoperite de scoici şi de alge, evocau numai biruințele mării.

E tot ce mai poți afla la Salamina unde Eschil a fost soldat, iar Sofocle a dansat, lângă focuri, în seara victoriei. Darius venise, cu zece ani înainte, însoțit de două sute de mii de soldați, pentru a fi înfrânt la Maraton de o armată modestă şi curajoasă. Mai târziu, Xerxes pornise cu o armată uriaşă, formată, de nu mă înşel, din peste două milioane şi jumătate de oameni care secau râurile de câte ori se opreau să bea apă (aşa pretinde Herodot). A urmat Termopile. Apoi, Salamina unde barbaria s-a făcut de râs. De furie că fuseseră înfrânți, perşii au bătut marea cu vergile.

Şi ce tentație să dispretuim, în numele civilizației, barbaria! Mai ales că specialiştii nu pierd nici un prilej pentru a ne aduce aminte că tot ce se găsea dincolo de aria civilizației clasice era "barbar". Uitând că atunci când barbarii au început să dea târcoale Romei antice, zeii "clasici" nu mai aveau nimic din modelele lor greceşti.

Toate mărturiile o arată. Bacchus devenise alcoolic. Venus îşi petrecea timpul prin lupanare. Lira lui Apolo

amuțise. Zeii participau ei înşişi la decadența Romei, lăsându-se concurați de Nero şi decapitați de Caligula. Dreptul roman era din ce în ce mai des călcat în picioare, jocurile luau locul unei sobrietăți uitate, senatorii acceptau să fie colegi cu un cal, iar pe şoselele pietruite cohortele treceau obosite fiindcă nu mai ştiau pentru ce anume luptau. Roma trăia tot mai evident sub semnul inteligenței cinice, epicureice, a lui Petroniu, cu deosebirea că n-avea curajul lui Petroniu de a se sinucide. Şi dacă "războiul Troiei" devenise "războiul Romei", cu alte tabere şi cu altă semnificație, barbarii nu aveau nevoie de un Ulise care să născocească un alt cal troian. "Calul roman" era demult în Roma. Îl reprezentau viciile care o măcinau. În aceste condiții, n-ar fi o exagerare, poate, să spunem că anul 476 a fost, în fapt, o formalitate, că barbarii au învins un imperiu muribund. Ei au scutit imperiul roman de o agonie prelungită, penibilă, au dat decesului antichității un sens de catastrofă istorică, preluând asupra lor vina căderii Romei şi scutind Europa de o catastrofă şi mai mare: compromiterea valorilor antice. Totul a fost pus pe seama barbarilor, iar după o mie de ani, colindând străzile Romei, Rafael a putut visa liniştit să-i restaureze vechea grandoare. Renaşterea uitase de crime, exalta, entuziasmată, vestigiile de marmură, statuile şi manuscrisele; uitase de Nero şi de concertele date de el prin Grecia, se gândea numai la Vitruviu, la Cicero şi la zeii preluați din Olimp. Renaşterea a fost, practic, un dar al barbarilor.

De altfel, n-am fi prea departe de adevăr dacă am spune că ultimii care au apărat onoarea imperiului roman au fost barbarii. Lealul şi curajosul general al lui Hono-rius, mai ataşat de imperiu decât împăratul

însuşi, era un vandal. În vreme ce el aproape nu mai cobora de pe cal, Roma nu mai credea decât în asasinate. Şi nu e de mirare că Stilicon a murit ucis într-o biserică. O crimă care le-a arătat barbarilor intraţi în cohortele Romei că ingratitudinea era tot ce-i aştepta. Roma nu se mai putea apăra singură şi nici nu mai accepta să fie apărată. Ea făcea tot ce trebuia pentru a-i sili pe barbari să-şi biruie complexele. Când Honorius s-a închis în Ravenna, unde amintirea imperiului era apărată numai de ţânţarii mlaştinilor din împrejurimi, vizigoţii au respirat adânc şi au îndrăznit să se plimbe printre ruine, la Roma, îngroziţi de îndrăzneala lor.

Anul acesta, din pricina ploilor, cireşele au putrezit înainte de a fi culese. Fructele sunt scumpe. Mi-am permis, totuşi, să cumpăr în piaţa din Neptun două kilograme de căpşuni. Pe drum, m-am întâlnit cu câţiva colegi care mergeau să joace minigolf. M-am dus şi eu. Am zis că mă destind puţin. Pe naiba! În loc să mă destind, m-am pomenit că puneam prea multă ambiţie în joc, că vroiam, neapărat, să câştig. Îmi era ciudă pe cei mai pricepuţi sau mai norocoşi decât mine. Mă deranja că pierd. Pe urmă, m-a deranjat faptul că "mă deranja" un asemenea fleac. La plecare, am uitat punga cu căpşuni. Când mi-am dat seama (ajunsesem aproape de vilă) şi m-am întors s-o iau, nu mai era unde o pusesem. Nu suntem în Olanda sau în Suedia, ci la porţile Orientului. Prostiile se plătesc.

E foarte modern, se pare, să cauţi remedii cât mai

radicale împotriva plictiselii. De aici şi nevoia tot mai mare de viteză care se extinde şi asupra sentimentelor. Don Juan, azi, nu mai are răbdare să fluiere, nepăsător, între două nopți de dragoste. Se suie în maşină, grăbit, şi apasă pe accelerator. Se teme de plictiseală mai mult decât de bărbații femeilor seduse. Şi nu vrea nici să rişte. Despărțirile tergiversate creează probleme. Intervin reproşuri, explicații. De ce să se complice?

Dar se cheamă că "am progresat"? Progres înseamnă, pentru mine, nu o mai mare viteză de deplasare, ci mai puțină singurătate. Or, e greu de crezut că azi sunt mai puțini oameni singuri decât înainte. Aici, pe plajă, nu-ți dai seama. Unii sporovăiesc, alții stau întinşi la soare, cu ochii închişi, să se bronzeze. Domneşte permanent o gălăgie veselă. Ai zice că nu există drame, nefericire. Cine poate şti, însă, ce ascunde fiecare?

Pe vremuri, la Costineşti, nu era nici un semn de "civilizație". Ieri, nişte bişnițari au descins, aici, cu limuzinele pe plajă şi şi-au adjudecat o parte din mare, marcând-o cu două şiruri de sticle colorate. Pentru sume frumoase, închiriază un soi de scutere de apă care "civilizează" cu zgomotul lor marea şi împrăştie un suav miros de benzină arsă. Ca să redevii, cât de cât, "barbar" trebuie să fugi, să te îndepărtezi.

O femeie grasă o întreabă pe alta la fel de corpolentă: "Nu mergi la nudişti?" "Nu". "Eu mă duc". Şi o porneşte spre celălalt capăt al plajei. Nu mă pot stăpâni să nu-mi spun, cu oarecare răutate, că pe cât de încântător e un trup frumos, gol, pe atât de

inoportun riscă să devină unul urât, dacă nu e discret.

Mă revăd la Atena, în holul unui hotel. E după-amiază. Afară, căldura şi lumina albesc zidurile. Aş vrea să ies din oraş, să mă învârt în jurul Acropolei, dar, aşezat într-un fotoliu şi cu o sticlă de Coca-Cola în față, ascult ce-mi spune N.: "Dintre cei ce vin să vadă Grecia, aproape nimeni nu se uită la chipul de azi al grecilor. Îi caută pe Socrate, pe Sofocle, pe Fidias. Salamina îi atrage ca un magnet. Ei intră în Atena şi în celelalte oraşe ale noastre ca într-un muzeu". Îmi vorbeşte apoi despre un poet grec, bărbat frumos şi însurat cu o americancă bogată. "I-a tocat acesteia averea pentru a trăi à *l'antique,* înconjurat de vestale şi îmbrăcat ca în timpul lui Pericle. La Delfi, a încercat să reînvie prin montări spectaculoase drama antică". Sare de la una la alta, urmărind, parcă, o idee care-l preocupă. Discutăm despre faptul că, azi, nu putem privi Parthenonul cu aceiaşi ochi ca anticii. Pentru cei vechi, Parthenonul era o "casă sacră", în timp ce, pentru noi, nu mai are un sens religios. E, pur şi simplu, o operă de artă. N. Îşi stinge țigara, îşi şterge ochelarii, după care mă anunță, râzând, că "războiul dintre Sparta şi Atena a luat oficial sfârşit". Îl privesc mirat. "Primăria din Sparta — îmi explică el — şi-a adus aminte că niciodată ostilitățile dintre Sparta şi Atena nu s-au încheiat cu o pace. Şi a avut inițiativa acestei comedii". Sunt gata să-l întreb de ce crede că aşa ceva e o comedie, dar nu-mi lasă timp. Se lansează într-o filipică. După părerea lui, barbarii nu mai bat, acum, marea cu vergile. Se urcă pe Acropole, admiră ruinele, fac fotografii şi, cu ele în buzunar, îşi continuă

"barbaria civilizată". Căci barbaria ridică azi capul din interiorul civilizației. "Romantică teorie" zic, dar el nu sesizează ironia şi îmi spune că romantismul s-a demodat. Romanticii, câți mai sunt, devin specialişti în romantism. Iar diletanții intră în politică, dacă vor să aibă succes, fiindcă în politică diletantismul se transformă din handicap în şansă. "Ce mare nevoie ar fi de un Socrate, azi! exclamă N. Căci lumea e plină de indivizi mediocri care îşi închipuie că nu eşti inteligent dacă nu ai certitudini". Un Socrate şi-ar bate joc cu faimosul lui "ştiu că nu ştiu nimic" de toți semidocții îmbuibați de certitudini. Şi poate că ar fi hulit, iarăşi, deoarece, după obiceiul lui, ar sfida "majoritatea".

Ce înseamnă ,,a avea dreptate"? Împotriva cui am dreptate, dacă am? Două persoane discută ceva mai încolo despre "iezuiți". El pare să fie preot după aspect. Ea îl ascultă cu religiozitate. Intervine foarte rar pentru a cere încă o lămurire. Sau pentru a zice: "Da, da, înțeleg". Fără să vreau, trag cu urechea. Mai devreme, mă aşezasem, întâmplător, lângă un grup care discuta despre boli. M-am ridicat şi am plecat. Nu-mi plăcea subiectul. Dintre toate mizeriile, mizeria fizică e, probabil, singura care nu ne poate fi imputată, dar nu țin să mă gândesc la asta pe plajă. "Iezuitismul" e o temă de meditație mai acceptabilă. Preotul (dacă e preot) zice că iezuiții sunt ipocriți. Eu am altceva să le reproşez. Iezuiții au făcut din credință o afacere. Ei spun că avem nevoie de credință pentru a rezolva problemele mântuirii. Mântuirea fiind scopul, credința reprezintă un simplu mijloc. Ei bine, ceea ce nu-mi place în acest raționament este calculul. Dumnezeul iezuit e un

Dumnezeu rentabil. El îți asigură mântuirea, de aceea crezi în El. Dar cred că m-am înşelat. Bărbatul nu poate fi preot. Prea se uită cu ochi pofticioşi la "ea". Acum, conversează despre viață. Bărbatul îi comunică părerea lui, de om modest sau înțelept: "Pentru unii, a trăi înseamnă a face carieră, a avea bani, relații, a sta pe creasta valului. Eu sunt mulțumit dacă nu mi se răstoarnă barca". De la bufetul din apropiere, vine miros ațâțător de mititei. Spre Constanța, câțiva nori uscați atârnă ca rufele pe balcoane, în cartierele sărace. Aici, cerul e albicios şi perfect senin. Simt, totuşi, în aer, un fior de toamnă care se apropie. Discuția despre viață a ajuns la regrete. Bărbatul îi explică diferența dintre "a vrea" şi "a putea", în vreme ce pe mine mă încearcă senzația ciudată că nu mai am destin. Păcat că mi-au rămas puține zile de stat la mare.

Spre seară, țărmul e pustiu, iar pescăruşii capătă curaj. Unul trece foarte aproape de mine, fâlfâind din aripi. Alții îl urmăresc. Un adevărat stol zboară în cercuri din ce în ce mai strânse. Parcă ar fi păsările isterizate dintr-un film celebru al lui Hitchcock. Şi e a nu ştiu câta oară că pescăruşii îmi inspiră o angoasă pe care n-o pot lămuri. Încerc să-i alung cu pietre, dar ei nici nu se sinchisesc. Îşi continuă dansul.

Nu mai e nimeni pe plajă. Ar fi cazul, poate, să plec şi eu. Începe să fie răcoare şi trebuie să mă mut mereu din pricina umbrelor care se lungesc. Se simte că vara a intrat în ultima ei parte. Ziua începe să fie mai scurtă. Ieri, pe terasa de la "Amfiteatru" am observat, pentru prima oară, mese goale. Brusc,

pescăruşii invadează plaja. Pe nisip, au ceva ciudat. Ciocul ascuțit şi ghearele contrastează violent cu impresia de eleganță pe care o lasă când îi vezi, în zbor, executând grațioase arabescuri.

Încerc apa cu degetele să văd dacă mai e destul de caldă. Azi am obosit înotând, dar, când e liniştită, "ne-înflorită" şi fără curenți reci, marea mă atrage ca un magnet. Poate, din pricină că am stat prea mult pe nisip, am impresia că a scăzut temperatura apei. Renunț la baie şi mă îndrept încet spre scara ce suie pe faleză. Aşadar, încă o vară e pe cale să se transforme în ceva care "a fost". Mă gândesc că am plecat întorcând capul şi din hotelurile unde am dormit o singură noapte. Cu atât mai greu îmi e să plec dintr-un loc unde mă despart, cumva, de unicul anotimp pe care l-aş vrea fără sfârşit.

Eu, domnilor, am simțit de la început o simpatie aproape fraternă pentru Narcis, fără să-mi explic prea bine ce anume o determina. Într-o vreme, chiar am încercat să-l apăr de calomniile celor care-l privesc cu ironie, mirându-se de drama sa ca de ceva bizar. Cum de preferă singurătatea un tânăr frumos? întreabă ei. Şi, dacă s-a îndrăgostit de sine, cum a ajuns să dorească distrugerea unicului lucru iubit? De ce şi-a pus capăt zilelor? Întrucât nimeni nu acceptă egolatria la alții, orice egolatru găsind normală doar propria sa egolatrie, s-a trecut lesne la blamarea lui Narcis. De unde se vede că până şi o sinucidere poate fi luată peste picior dacă ea ne dă ocazia să ne facem o bună impresie despre noi.

Din păcate, operația de discreditare a lui Narcis a

reuşit. Rezultatul? După ce ți-l imaginezi admirându-se în apă, topit de dragoste pentru propriul chip, nu-ți mai arde să te uiți în oglindă. Te fereşti să nu fii acuzat de narcisism. Subiectivitatea devine un motiv de jenă, iar cunoaşterea de sine, recomandată de înțelepții antici, ți se pare o capcană. Ai vrea să renunți să mai afli cine eşti, încercând să fii, cu orice preț, "obiectiv".

Eu v-aş propune, însă, o altă perspectivă asupra lui Narcis. Vă amintiți, desigur, ce zice legenda, că el respingea cu răceală fetele şi nimfele care-l iubeau. De aceea, Nemesis îl pedepseşte să se uite într-o fântână şi să se îndrăgostească de chipul său. De aici rezultă clar că iubirea de sine care i se reproşează lui Narcis e, în realitate, o osândă, o pedeapsă dată de zei, supărați că un tânăr frumos şi-a permis să disprețuiască un sentiment natural cum e dragostea. Şi, cum Nemesis avea rolul de a menține ordinea în univers, concluzia care se impune e că zeii grecilor socoteau nu doar normală, ci şi obligatorie pasiunea! Iată încă un motiv ca să mă îndoiesc de triumful "rațiunii clasice". Nemesis a reprimat în povestea lui Narcis tocmai disprețul pentru pasiune, pe care zeii nu-l puteau tolera, fără să bănuiască, probabil, că specialiştii în Olimp nu vor dori să le înțeleagă deciziile.

Adaug că, de câte ori am vrut să mă lămuresc ce înseamnă a fi "obiectiv", a trebuit să mă dau bătut. Cum să le porți, ca să rămâi "obiectiv", în fața unei mări? Eu, unul, m-am decis să accept fatalitatea de a fi "subiectiv". Asta, de bine, de rău, ştiu ce înseamnă.

Dar a venit momentul să recunosc un lucru care, la prima vedere, pare să contrazică tot ce am spus până acum. E vorba de faptul că nu m-am simțit atras, cum, poate, v-ați aşteptat, de celebrul îndemn "Să

regresăm spre Grecia". Adică, n-am visat să mă lepăd de viața care mi-a fost hărăzită şi să-mi compun una total diferită, fără nici o legătură cu cea reală. Am vrut să fiu "antic" doar în măsura în care aceasta nu mă obligă să renunț la ceea ce "sunt" şi pot face din antichitate un timp arbitrar, din care să iau ce-mi lipseşte.

De fapt, nu cred că mă contrazic. Dacă Alcibiade, impetuosul comandant militar, aventurier şi seducător pe care Atena l-a adorat, i-a trădat pe atenieni în favoarea spartanilor, apoi pe spartani în favoarea perşilor, apoi pe perşi în favoarea atenienilor (şi, dacă perşii nu l-ar fi asasinat, şirul trădărilor ar fi continuat, probabil), fără să scadă în ochii contemporanilor, de ce n-am avea dreptul şi noi romanticii să "trădăm" orice rigoare obişnuită, acționând după logica paradiselor pierdute pe care nu le cauți, ci le visezi?

Scuza noastră e că facem, astfel, din antichitate un timp viu. Noi, romanticii, ne putem instala într-o Troie asediată nu de greci, ci de propriile noastre amintiri. Fără să vorbesc greceşte, ca Schliemann, şi fără să mă port cum scrie în *Iliada,* eu mă mişc, la mare, între plaja de acum şi cea pe care mergea Frina...

Sălbatecii n-au trimis niciodată misionari în lumea civilizată pentru a o convinge să se întoarcă la o legătură simplă, sinceră, cu natura. S-au mulțumit să-şi bată idolii când ei le înşelau aşteptările. În schimb, civilizația nu suportă afrontul de a fi ignorată. Ea a trimis misionari, să predice ruptura de misterele existenței, iar, dacă misionarii au eşuat, pe urmele lor au venit corpuri

expediționare care i-au "civilizat" cu forța pe recalcitranți. Civilizația a descoperit poliția. Şi nu se mai poate lipsi de ea. Şi-a organizat servicii secrete şi omoară prin mijloace moderne. În plus, orice constrângere a ei e prezentată ca o binefacere. Îl vâră pe om în istorie ca într-o cuşcă, îl educă, dar îl învață să transforme credința într-un auxiliar. Iar dacă sălbatecul nu pricepe asta, cu atât mai rău pentru el! I s-a dat o şansă şi a refuzat-o. Ce motive are să se plângă?

Uneori, mă bate gândul că între primitivi şi un salon modern a avut loc, mai ales, o rafinare a ipocriziei. Am învățat să ne prefacem, să fim grosolani fără să mai bată la ochi, să ne justificăm într-un mod nobil şi să ne servim de asta. Spre deosebire de "bestia necivilizată", "bestia civilizată" îşi poate motiva crimele. Totodată, civilizația a făcut din noi nişte maniaci ai nerăbdării. Vrem să câştigăm timp, de parcă ne-am asigura astfel o halcă mai mare de eternitate.

Exagerez, desigur. Probabil, fiindcă, în timp ce mă uit la pietrele de pe marginea golfului, aproape negre din pricina durității soarelui, simt că vara se duce. Când va începe, la toamnă, sezonul ploilor, voi redeveni o "persoană civilizată". Acum, însă, mă uit cu o strângere de inimă că marea începe să piardă din lumina pe care o avea înainte.

Am şi aici un somn agitat, dovadă că dimineața găsesc, cu regularitate, cearceaful mototolit, strâns sul, dar, de când am venit la mare, doar într-o noapte a trebuit să înghit un somnifer. Încolo, am căzut buştean.

Probabil, contează şi oboseala fizică. În Bucureşti, nu am ocazia "să fac mişcare". Lacurile din jurul Bu-cureştiului sunt prea murdare, ca să înot în ele fără să mă tem de boli. Pentru piscine n-am bani, iar ca să alerg pe stradă, în stil american, nu-mi vine. Pe deasupra, aici, cu cât căldura se aspreşte, cu atât ai o poftă mai mare să te arunci în apă. Pe urmă, vezi cum apare pe pielea bronzată pulberea fină de sare. Destul ca să-ți descoperi trupul cu totul altfel decât pe un pat de spital.

Să mai recunosc ceva: nu l-am putut admira, totuşi, până la capăt pe Schliemann! M-a entuziasmat să văd că un diletant, care a ajuns să scrie în elină şi să doarmă cu *Iliada* alături, ca Alexandru cel Mare, a găsit tezaurele atrizilor călăuzindu-se strict după detaliile furnizate de Homer, dar am bătut în retragere la un moment dat. Mi s-a părut straniu să te căsătoreşti după un rit homeric şi să-ți botezi copiii cu nume luate din *Iliada.*

Aceasta m-a silit să admit că, pentru mine, "emigrările antice" sunt, mai degrabă, un pretext de care am nevoie ca să-mi țin în frâu impulsurile pesimiste. De altfel, mi-am explicat în felul meu faptul că speranța era pusă ultima în cutia Pandorei. Mi-am zis că ea era *antidotul.* Fără ea, relele cu care zeii au umplut cutia ar fi devenit fatale.

În aceste condiții, aproape nu-mi mai pasă ce-au pus grecii în idealul clasic. Găsesc în el ce am nevoie, încercând să ignor riscul ca, într-o zi, Diogene să-şi spargă de pământ felinarul. Ceea ce nu e puțin lucru, chiar dacă asta înseamnă că a iubi timpul clasic presupune a-l falsifica.

Umbrele din grădina vilei fac faleza să pară şi mai însorită. E aproape strălucitoare. Şi copleşită de linişte. O linişte profund diferită de cea a unei păduri răcoroase sau a unei camere pline cu cărți.
Pe terasă se joacă şah şi se stă la taifas.

"Vreți să vă ghicesc în cafea?" mă întreabă, râzând, soția unui prozator. "Nu, doamnă, mulțumesc". Nu-mi place ideea că destinul meu zace într-o ceaşcă de cafea. Deşi, în privința aceasta, trebuie să admit că s-a progresat. Pythiile erau, toate, analfabete. Acum au studii superioare.

Brusc, îmi vin în minte frânturi din alte veri. Horia Lovinescu, prăbuşit într-un fotoliu, pe terasă, cu ochii pironiți în gol, fără să vadă pe nimeni. Era grav bolnav. La fel ca Laurențiu Fulga pe care l-am zărit ultima oară plimbându-se, singur, pe aleea stropită de primele frunze galbene. Au dispărut şi alții. Deşliu s-a înecat în mare. A plecat în larg şi nu s-a mai întors. A fost găsit după câteva zile.

Încă un cuvânt, domnilor specialişti, după care nu vă voi mai deranja. Cred că înțeleg de ce grecii le puneau piedică filosofilor când neglijau să se uite pe unde mergeau. Dar, dacă e să aleg, prefer decepțiile provocate de dorințe prea mari. Încât, fatalmente, vom rămâne în tabere diferite. Dumneavoastră legați, ca Ulise, de catarg. Eu, convins că un diletant îndrăgostit

cunoaşte lucruri pe care specialiştii în istoria dragostei nu le-au aflat.

Mâine, voi fi primul pe plajă. Întotdeauna am procedat aşa în ultima zi. M-am dus să înot înainte de micul dejun, în apa încă "netrezită" din pâclele nopții. Ai, atunci, o senzație ciudată, despicând apa cu brațele. Parcă o deştepți din somn.

În rest... simt cum peste vară, peste mare, se lasă o blândă melancolie. Şi cred că încep să-mi dau seama de ce mă simt mai apărat într-o realitate visată. În lumea reală, totul alunecă... Din acelaşi motiv, probabil, am pus capăt "diferendului" meu cu specialiştii cu sentimentul că nu-mi pasă cine are dreptate, de vreme ce am mai multă nevoie de un punct de sprijin decât de adevăr.

CONTRAJURNAL LA MARE

13 noiembrie

Încă odată, mă conving că hotărârile mele sunt, de fapt, ezitări eşuate. Am ezitat până în ultima clipă să plec. Meteorologii au anunțat furtuni puternice pe Marea Neagră, cu valuri de peste şapte metri. Şi, de ieri, vremea s-a stricat brusc. E frig, urât, suflă un vânt rău. Condiții deloc atrăgătoare pentru prima mea călătorie cu vaporul! Dar dacă pierdeam această

ocazie, când aş mai fi putut avea una asemănătoare? E o croazieră, gratuită, la care participă câteva sute de scriitori europeni. Vom zbura până la Atena. Luni (azi e duminecă, ora 16,30, în aeroport) ne vom duce la Pireu unde ne vom îmbarca. Vaporul va porni prin Marea Egee, Marea Marmara, Bosfor, intrând în Marea Neagră şi vom naviga până la Odesa. De-acolo ne vom întoarce, făcând escale la Constanța, Varna, Istanbul, Izmir, Salonic şi Pireu. Apoi, cu autobuzele, ne vom duce la Delfi.

Înainte de toate, la şansa de a mai respira o dată aerul de la Delfi n-am putut să renunț! De multă vreme îmi doresc asta. În plus, poate că merită să verific ce înseamnă "marea" pentru mine nu numai vara, pe plajă, ci şi în prag de iarnă, în larg.

Desigur, sunt conştient că risc să ruinez tot ce reprezintă mitologia mării pentru mine. După această experiență, voi privi, poate, marea cu alți ochi. De altfel, aseară, la un moment dat, chiar mă hotărâsem. Nu, nu voi pleca. Şi, probabil, dacă aş fi un om bogat, care să-şi poată permite să facă pe banii proprii o astfel de călătorie, într-o perioadă mai potrivită, aş fi rămas acasă.

În fine, după multe ezitări, iată-mă la aeroport.

Încurcătură, la îndeplinirea formalităților de îmbarcare. Numele de pe bilet nu se potriveşte cu cel de pe paşaport. Lucrurile se lămuresc, însă, repede. Gabriel Dimisianu avea biletul meu, iar eu biletul lui. Răsuflăm uşurați. Şi, mai ales, el. Căci dacă eu nu mă decideam să vin, n-ar fi putut pleca! Trebuia să se întoarcă de la aeroport acasă; ghinion oribil pentru un "grec" care va vedea pentru prima oară, acum, Grecia.

Atmosferă febrilă, uşor isterizată de euforia plecării. Aşteptăm să fim chemați la avion. Cineva în spatele meu glumeşte sinistru: "La valuri de şapte metri, nu scapă nimeni".

Suntem deasupra norilor. Jos nu se vede nimic. Îmi amintesc că grecii antici au evitat să escaladeze Olimpul. Ei ştiau, se pare, că divinitatea nu e o problemă de altitudine. Poți să te simți în proximitatea zeilor la nivelul mării (vara!) şi să urci Everestul degeaba.

La Atena, deşi s-a lăsat noaptea, sunt şaisprezece grade Celsius. După frigul de la Bucureşti, senzația – când coborâm din avion — este de "prea cald". Hainele groase cu care m-am îmbrăcat mă fac acum să transpir. Îmi dezbrac canadiana, scot puloverul şi le pun în bagaje. Formalitățile sunt banale, ca peste tot. Nu merită nici o remarcă specială. Ne urcăm în autobuze şi pornim.

În timp ce autocarul se strecoară pe străzi sinuoase şi înguste, ghidul ne lămureşte că aproape un sfert din populația Greciei locuieşte la Atena, la Pireu şi în împrejurimi. Undeva, în stânga, zăresc stânca Acropolei, luminată de reflectoare. Ne afundăm, apoi, într-o zonă comercială. Multe vitrine elegante, ademenitoare (dacă ai bani!), reclame strălucitoare, de bun gust, ceea ce mă face să mă gândesc la două lucruri. Unul simpatic. Calitatea de "popor estet" de care se bucurau grecii antici – pe drept sau pe nedrept – s-a transmis, întrucâtva, şi urmaşilor. Altul, neplăcut. Înainte de război, Grecia era mai înapoiată decât România. Gabriel D. Îmi spune că rudele lui trimiteau, atunci, "pachete" la Atena, cam aşa cum ni

se trimiteau nouă, în timpul regimului comunist, din Vest.

Aflăm că hotelul unde vom fi găzduiți e pe colina "Licabet" (cea mai înaltă colină a Atenei). Se cheamă, de altminteri, "St. George Lycabettus".

Ajungem, coborâm, ne ducem bagajele în hol şi aşteptăm să ni se repartizeze camerele. Constat, din felul cum ne strângem în grup, că avem un remarcabil spirit de turmă. Până la urmă, ne primim cheile. După o toaletă sumară, revenim în hol. Şi iarăşi ne strângem în grup. Simțim nevoia să ne spună "cineva" ce să facem, deşi în program e trecută o seară liberă! E drept, se precizează că vom fi bineveniți la un restaurant unde ni se vor servi "spaghetti" pe gratis, dar aflăm că sunt vreo cinci kilometri până acolo. Bani de taxi nu prea avem, iar autobuze care să ne ducă, nu vin. "Suntem în Balcani", zice Ion Pop, supărat.

Ne decidem să pornim pe jos. Mergem, căscând gura la animația de seară a oraşului, până în piața Sintagma. Acolo, ne împărțim. Cei mai perseverenți vor căuta restaurantul care ne-a făgăduit "spaghetti". Ceilalți renunțăm. Ne vom potoli foamea cu ce-am adus de-acasă. În drum spre hotel, cedăm ispitei de-a fi, o clipă, "atenieni". Într-un pasaj, cu lume multă care stă la mese şi bea bere, ne hotărâm să cheltuim câte doi dolari pentru o halbă. Dar, fireşte, noi avem problemele noastre, obsesiile noastre, aşa că destul de repede discuția ne demonstrează că am rămas "bucureşteni".

14 noiembrie

Aseară, de teamă că voi adormi greu din cauza

surescitării, am înghițit un somnifer. Rezultatul? Am adormit cu ochelarii pe nas, citind. Şi am uitat să trag perdelele la ferestre. M-am trezit, cu o lumină tulbure în ochi, pe la şase.

La micul dejun e o atmosferă de mic Turn Babel. Fiecare grup discută în limba proprie.

La nouă şi jumătate vin autobuzele care ne duc la Pireu, unde are loc îmbarcarea. Vasul se cheamă (frumos) "Lumea Renaşterii".

Aşadar, *alea iacta est!*

La amiază, pe vas

Mi-ar fi plăcut să călătoresc într-o cabină din care să pot vedea marea. Dar am avut ghinion. Cabina care ne-a revenit (mie şi lui Sorin Preda, căci am fost repartizați alfabetic) e situată la nivelul cel mai de jos (botezat "Ne-reus"), în burta vasului. În loc de fereastră, cabina e prevăzută cu un hublou metalic, gros, bine ferecat, ca să nu cedeze presiunii apei. Căci "Nereus" se găseşte sub nivelul mării. Îmi dau seama după zgomotul valurilor. Păcat. Am început-o prost. Voi "auzi" marea, cea mai mare parte din timp, în loc s-o "privesc". Parcă aş fi pe un submarin.

Toate "nivelele" vaporului au nume luate din mitologie. Ceea ce nu mă miră. În toată Grecia legendele sunt puse la lucru, să aducă bani. A trecut vremea când zeii hoinăreau, de capul lor, pe la Troia, ori se distrau pe seama muritorilor. Deasupra noastră e "Poseidon". Apoi, "Apolo". Urmează "nivelul" la care se găseşte recepția. Mai sus e "Venus". Ultimul "nivel", de unde se iese pe puntea superioară, se cheamă "Hera". Ne învârtim într-un mic Olimp plutitor, cu

muzică simfonică transmisă la difuzoare, în toate cabinele, şi cu chelneri moderni în locul lui Ganymede. Un carton verde de pe noptieră ne anunță numele "steward"-ului. E pentru prima oară în viața mea că pot suna un "steward"! Amănuntul îmi dă o vagă amețeală "aristocratică". Micul dejun şi prânzul le vom lua — ni se spune — în "marele salon". Pentru cină, vom merge în restaurantul de la alt "nivel". Între "nivele" se poate circula pe scară sau cu liftul.

Dacă nu pun la socoteală cabina "oarbă", condițiile de călătorie sunt excelente. E adevărat, nu e un anotimp potrivit pentru o croazieră, dar nu le putem reproşa organizatorilor că nu ne-au pus "Lumea Renaşterii" la dispoziție, gratuit, în iulie sau august, când sirenele se zbenguie în mare fără să moară de frig. Era firesc să vrea să cheltuiască mai puțin.

De fapt, nici nu ştiu cine sunt organizatorii. Am fost întrebat de Ulici, la telefon, dacă mă interesează să merg într-o asemenea croazieră şi, când am auzit de Delfi, m-am repezit să zic "da", fără să mă gândesc (era toamnă frumoasă atunci) la furtuni.

Mi-ar fi greu să spun ce aştept să revăd la Delfi. Misterul care aducea, pe vremuri, valuri de pelerini s-o audă pe Pythia s-a stins în pietrele invadate de bălării. Pe culmile Parnasului, muzele au lăsat locul caprelor. Nici măcar crăpătura pe unde ieşeau aburii halucinogeni nu se mai vede. Dacă a existat vreodată. Te duci acolo, ca la Troia, nu pentru a vedea "ce este", ci pentru a-ți imagina "ce a fost". Dacă eşti în stare să crezi, eşti norocos. Totul seamănă cumva cu grota prin care Dante ar fi pătruns în Infern. Nimeni n-a găsit-o. Trebuie să luăm de bună minciuna lui Dante.

Altminteri, ce rost mai are să citim *Divina Comediei*

Încă n-am plecat. Sorin Preda e în recunoaştere "pe sus". Sper să mă înţeleg bine cu nepotul lui Marin Preda, pe mare, cum m-am înţeles cu unchiul său, "pe uscat". Îmi desfac bagajele şi-mi aranjez lucrurile în dulap. Îmi pun la îndemână trusa de bărbierit şi rezerva strategică de medicamente. Pastile contra răului de mare, Valium şi somnifere. Mă simt uşor stresat de noutatea experienţei şi, mai ales, de proastele previziuni meteorologice. "Lumea Renaşterii" pare, însă, un vapor destul de solid, capabil să înfrunte chiar valuri mai mari. Şi pe urmă, cum zicea Gab. D., duminecă seara, pentru a mă convinge să merg, "vasul acesta e condus de marinari, nu de scriitori"! Bănuiesc că, înainte de a ridica ancora, marinarii îşi iau toate informaţiile despre ce ne aşteaptă.

Răsfoiesc catalogul (veritabilă carte) în care sunt prezentaţi participanţii la croazieră. Am fost grupaţi pe ţări şi, în dreptul numelui fiecăruia, se găsesc câteva date biobibliografice, precum şi o fotografie. Văd că Sorin Preda a trimis, în loc de o poză, o amprentă! Editorii catalogului au acceptat ironia şi au luat-o în serios. În total, din toate ţările, suntem patru sute douăzeci şi şapte de scriitori. Din România, suntem treizeci şi unu. Numele cel mai cunoscut e: Lucian Blaga. E vorba, însă, de un traducător din Timişoara, care nu ştiu cum se simte sub povara unui nume ilustru. Cum să te recomanzi "Lucian Blaga"? Am şi surprize. Abia acum aflu că Dan Laurenţiu şi Mircea Ciobanu se cheamă, în realitate, Laurenţiu Ciobanu şi Mircea Sandu.

Am depăşit ora plecării şi-mi vine în minte dispreţul cu care Ion Pop a zis aseară: "Suntem în Balcani". Dar,

imediat, dau înapoi. În fond, Socrate, Platon, Sofocle, Euripide, Fidias, Praxitele erau şi ei "balcanici"! Istoria filosofiei a început în Balcani. Marea tragedie tot aici s-a născut. Parthenonul a fost construit în Balcani, în vreme cel strămoşii francezilor şi nemților mai trăiau în păduri, iar britanicii aşteptau să fie civilizați de romani! Mă tem că uşurința cu care luăm peste picior "spiritul balcanic" vine din nişte complexe ale noastre.

Ca pentru a-mi da dreptate, "Lumea Renaşterii" s pune în mişcare.

Din păcate, nu-mi pot spori curajul gândindu-mă la marea haimana a antichității, la Ulise. Am ajuns la concluzia că Ulise e, de fapt, un escroc. Legat de catarg, el nu înfruntă nici un risc real. În schimb, spre deosebire de corăbierii cărora le-a poruncit să-şi înfunde urechile cu ceară, ascultă cântecul sirenelor. E singurul care a reuşit asta fără să moară. După ce se va fi desprins din frânghii, îşi va fi zis, mulțumit, că a fost mai deştept decât toți. Şi de ce să nu recunoaştem? A fost. A păcălit şi zeii şi posteritatea. Mai bine să rugăm zeii de pe "Lumea Renaşterii" să nu-şi aducă aminte de *Odiseea,* să nu se răzbune.

Să nu uit o idee pe care aş vrea s-o dezvolt, într-o zi. Grecia este o țară săracă, dacă e judecată prin prisma resurselor. Pământul ei secetos e generos doar cu măslinii. Fără câştigurile obținute din navigație şi din turism, s-ar descurca foarte greu. Multele magazine pe care le-am văzut în Atena ar deveni falimentare. Dar turismul e sti-mulat de ruine! Grecia antică, prin cultura ei, îi hrăneşte pe negustorii de azi! Filosofii, sculptorii şi tragicii greci lucrează zi şi noapte pentru agențiile de turism greceşti. Şi chiar faptul că armatorii s-au folosit de mitologie pentru a da o oarecare aură acestui vapor arată, clar, că grija pentru

cultură ar trebui să figureze, în orice buget național, pe primul loc.

Şi-acum, să mă urc pe punte.

Ora 16,25, la trei ore de la plecare

Când am plecat din Pireu, mergeam ca pe un lac. Apa, fără valuri, permitea o alunecare calmă. Ne ardea de glume. Acum, glumele au încetat. Ceva mai devreme a avut loc în "marele salon", aflat la nivelul "Apolo", o reuniune "didactică". Ni s-a explicat cum trebuie să ne legăm centurile de salvare în caz de naufragiu. După aceea, am repetat pe punte cum trebuie să ne încolonăm ca să coborâm "în ordine" în bărcile de salvare. Încurajatoare exerciții! Marea s-a posomorât. Valurile sunt din ce în ce mai mari. S-a făcut şi frig. Puntea e măturată de un vânt violent. Şi suntem de abia în Marea Egee. Ce va fi în Marea Neagră, în care vom pătrunde, probabil, mâine, spre seară? Aud că nu li s-a permis unor vase să treacă dincolo de Bosfor din pricina furtunilor. Ion Mircea ne povesteşte că un vapor mai mare decât "Lumea Renaşterii" s-a scufundat în zece minute, împreună cu o mie de pasageri, în Baltica. Să tot călătoreşti în prag de iarnă! N. Prelipceanu ne asigură, pe un ton aproape vesel, că noiembrie şi decembrie sunt lunile cele mai rele pentru navigația în Marea Neagră.

Am simțit şi la alții o nelinişte, ascunsă rău de glume forțate. Pe măsură ce se întețesc valurile, însă, această frondă dispare. Puțini mai au tăria să braveze. Febra îmbarcării a lăsat locul îngrijorărilor.

Câțiva ne-am strâns în "marele salon", din instinct. Alții s-au retras în cabine, să stea întinşi, pentru a suporta mai bine tangajul, ori încearcă, la bar, să-şi stimuleze o psihologie de "lupi de mare". Între timp, afară s-a înoptat. Spuma albă a valurilor năluceşte, angoasantă, ca o insomnie.

Cum n-am mers niciodată cu vaporul, nu-mi dau seama dacă tangajul e în limite, relativ, normale sau reprezintă un semn de mare foarte agitată. Nu am cum să apreciez corect situația. Constat, doar, că "Lumea Renaşterii" se balansează cam tare şi că asta îmi dă un sentimnent de nesiguranță al naibii de neplăcut. Hotărât lucru, n-am suflet de marinar. Strămoşii mei au secerat grâul şi au cosit iarba, n-au ajuns pe mare. N-a existat nici un pirat în ascendența mea. Tot ce pot face e să nu mă comport jalnic, să țin în frâu panica pe care o simt scoțându-şi ghearele în mine. Nu cred că e o ruşine să-ți fie frică. Jenant e doar să nu te mai gândeşti decât la asta. Până la Odesa (două nopți şi o zi), nu ne vom opri în nici un port. Şi n-aş vrea să mă lamentez continuu până atunci. Dacă reuşesc să-mi păstrez calmul, mă voi scuti de constatări dezagreabile. Am bovarizat destul pe tema "argonauților" plecați în căutarea "lânii de aur" şi ar fi penibil să descopăr că, pe un vapor modern, nu pe o biată corabie cu pânză zdrențuită de vânt, eu stau speriat. Dar ce-a fost asta? Am căzut, parcă, într-un gol. Nu mai văd nimic afară, din pricina întunericului, dar, cu siguranță, e vreme rea. Zgomotul valurilor devine din ce în ce mai amenințător şi, uneori, simt cum mi se contractă stomacul. Mircea Ciobanu e palid. Ileana Mălăncioiu, în schimb, se ține "tare".

La prânz, am mâncat în "marele salon". Aici, regula e ca "bunătățile" să fie aranjate pe o masă lungă, unde

te serveşti singur. Chelnerii stau în spatele mesei şi veghează să nu lipsească nimic. Te uiți şi alegi ce-ți place. Friptură, peşte, cârnați, tot felul de salate, de sosuri, prăjituri, fructe, sucuri. Inclusiv cafea şi ceai. Mâncare e din belşug. Prăjiturile, mai ales, sunt periculos de îmbietoare. Când ți-ai încărcat tava, te duci şi te aşezi la una din măsuțe, în fotoliu, sau ieşi pe punte unde sunt, risipite, mese albe. Am văzut că există şi piscină pe punte! Neutilizabilă, acum. Ce mai, condiții boiereşti. Dacă ar fi vară, dacă marea ar fi liniştită, ar fi grozav. Seara, în "marele salon" sunt programate tot felul de "manifestări". Pentru azi e prevăzută o "seară de dans". Fiindcă aşa e tradiția. Orice croazieră debutează cu o asemenea seară, indiferent de starea vremii. Cina o vom lua, între orele 19,00 — 21,00, în salonul aflat, parcă la "nivelul Venus", unde te aşezi la masă, ca la restaurant, consulți lista, aştepți să vină chelnerul şi comanzi.

Cinăm fără chef, tăcuți, preocupați. Unii nici n-au venit la masă. Sper că voi reuşi să dorm la noapte. Prima noapte petrecută pe mare. Bine că n-am uitat să-mi aduc somnifere.

Îmi atrage atenția un tip bizar, efeminat şi cu un aer absent, uşor somnambulic. Se interesează când începe "seara de dans". Individul e îmbrăcat într-o salopetă albă, elegantă, ceea ce îl distinge imediat de ceilalți. Are toate datele unui dandy. Sau ar putea să treacă, aşa cum arată — puțin adus de spate şi cu ochelari — , drept unul dintre acei intelectuali ce-şi poartă cu grație decadența ori ratarea, studiind religii rare sau filosofie scolastică fără să producă nimic. Ceva, însă, în atitudinea lui mă intrigă. Nu-mi dau seama ce. Poate faptul că în rafinamentul său, parcă devi-talizat, se simte ceva care nu-i în ordine.

Peste o jumătate de oră, îl văd, în "marele salon", ridicându-se de pe scaun şi ducându-se să se amestece printre dansatori. Dar fără parteneră. Dansează singur, mişcându-se ca o cadână, nesinchisindu-se de zâmbetele noastre. Parcă ar dansa cu o umbră pe care noi n-o zărim. Aud că e elvețian.

Pe scară şi pe coridoare, te împleticeşti ca un bețiv din pricina tangajului violent. M-a izbit pustietatea de pe "Nereus". Nu era nimeni când am coborât. Senzație că am rămas singur pe vapor.

Zgomotul valurilor se amestecă acum cu muzica simfonică de la difuzor. *Patetica* lui Ceaikovski sună mai dramatic, parcă, în aceste condiții. Stau ca în burta unei balene, în această cabină-celulă, cu un hublou metalic gros, de care duhurile mării se izbesc mânioase. Dar nu asta am vrut? Să văd şi partea ostilă a mării. Iată, am ocazia.

Am înghițit o pastilă contra "răului de mare". Preventiv, căci, până acum, slavă Domnului, n-am simptome de greață. S-ar putea să nici nu sufăr de "rău de mare". Totul e, deocamdată, o problemă psihică. De-afară, se aud mereu bufnete grele, contrastând cu liniştea totală de pe coridor. Parcă n-ar fi nimeni în celelalte cabine. Şi trebuie să recunosc că această linişte mă predispune şi mai mult la fantezii prăpăstioase. După cum, trebuie să recunosc că o călătorie pe mare, în condiții de vreme proastă, e o bună lecție de modestie. Nu-ți mai arde de nici o vanitate când stomacul ți se urcă în gât şi devii conştient că nu inteligența naşte curajul.

Apropo de asta. Cum să nu creadă în zei un popor care umblă pe mări? Poate că nu întâmplător toate

popoarele care au o mitologie au deschidere la mare. Grecia, Italia, Suedia sunt primele exemple care îmi vin în minte. Rămâne să-mi explic de ce accesul nostru la mare n-a favorizat mitologia.

15 noiembrie

M-am trezit la şase. Am rămas în pat, un timp, ca să nu-l trezesc pe colegul meu de cabină care a venit, probabil, târziu să se culce. Apoi, m-am urcat, pentru masa de dimineață, în "marele salon".

Afară e ceață. Valurile au scăzut, tangajul e mai slab acum. Vremea continuă să rămână mohorâtă; e o atmosferă bolnavă, închisă, în care nervii lâncezesc, dar figurile pe care le văd sunt destul de vioaie. Au reînceput glumele. Semn bun. Ne refacem moralul.

După socotelile mele, am străbătut Marea Egee. Am pierdut, oare, trecerea prin Dardanele? Probabil că da. După prânz, vom intra în Bosfor.

Toate aceste nume aveau, până acum, în mintea mea o rezonanță melodioasă, meridională. Nu mi-am închipuit niciodată că Marea Egee ar putea fi duşmănoasă. Mi-o imaginam plină de soare, de un albastru molatec, uşor pervers. Dacă mitologia plasează sirenele în Mediterană, Marea Egee mi se părea un fel de "bazin" unde se hâr-loneau nereidele. Nici ceea ce se vede acum afară nu e de natură să întrețină legendele. Într-o asemenea singurătate, rece, friguroasă, nu rezistă nici o iluzie.

Un scriitor basarabean (Leo Butnaru) mă roagă să-i dau un interviu pentru o revistă din Basarabia. Coborâm în cabină şi discutăm. După aceea mă urc pe puntea de la "Apolo". Între timp, ceața s-a risipit.

Vântul suflă puternic, în rafale violente, încât nu poți merge pe punte decât ținându-te de balustradă. Marea are o culoare închisă, cumva ostilă. Îmi spun (cu frisonul de rigoare) că dacă, din greşeală, cazi în apă, nu mai apuci să fii pescuit. Cât vezi cu ochii, nu se zăreşte nici un vas. Suntem singurii care traversăm acest pustiu lichid cu valuri care seamănă unor dune mişcătoare. Câțiva pescăruşi dau târcoale vaporului. Au, oare, putere să ajungă până la țărm sau zboară în jurul vapoarelor, odihnindu-se când obosesc?

Îmi dau seama, o dată în plus, că sunt un sedentar curios. Dacă trebuie să rămân mai mult timp nemişcat, fără săi fac nimic, mă plictisesc. Suport greu starea de repaos. Cobor în cabină, ascult muzică, pe fundalul zgomotului surd al valurilor. Îmi imaginez ce s-ar putea vedea dacă, în locul hubloului metalic, ar fi un geam gros, apoi dau o raită pe la "Poseidon" şi pe la recepție, casc gura pe la bibliotecă şi, finalmente, mă duc să mă aşed la coac pentru masa de prânz, tot în "marele salon".

Ne apropiem de Bosfor. M-am îmbrăcat gros şi m-am suit pe puntea superioară. În ciuda frigului pătrunzător, aici e mare înghesuială de curioşi. Vom trece din Marea Marmara în Marea Neagră. Nimeni nu vrea să rateze un asemenea spectacol.

Vaporul avansează acum cu viteză redusă. În jurul nostru, roiesc multe ambarcațiuni turceşti. Probabil, pescari. Țărmurile se apropie vertiginos. Cel din stânga aparține Europei, cel din dreapta Asiei Mici, dar, din câte observ, nu diferă unul de altul. Europa e contaminată, probabil, la Istanbul, de misterele tulburi ale Asiei, iar Asia e "spurcată" de adierile logicii

europene.

Asta îmi stârneşte alte gânduri. Uităm, în genere, că n-a existat un singur imperiu roman. Şi, poate, noi, românii, ne tragem, mai degrabă, din Bizanț decât de la "Râm". Ne lipseşte rigoarea latină, caracteristică Romei, în schimb putem discuta despre nimicuri în plină tragedie, cum se discuta la Constantinopol despre sexul îngerilor când căderea oraşului era o chestiune de zile. Pe la mijlocul Strâmtorii, văd pe țărmul stâng o cetate veche cu două turnuri străpunse de orificii. Evident, pentru țevile tunurilor. De acolo, vasele care treceau prin Bosfor erau ținute, cândva, la respect. Acum, steagul cu semilună flutură doar peste amintirea gloriei, de fum, a unui imperiu care a dat fiori creştinătății. Zăresc şi nişte blocuri urâte, de tip cazarmă. Şi cam atât.

S-a înserat. Vântul e rece, tăios. Puntea s-a golit. Am rămas eu şi încă doi curioşi, umbre fantomatice în ceața serii. Ceilalți au renunțat, au coborât în cabine. Privind spuma care se revarsă în două "dune" albe de la proră, pe măsură ce vaporul despică apa, întunecată acum, încerc să-mi închipui cum va fi arătat călătoria lui Ovidiu spre Tomis. Corabia care-l ducea pe poetul exilat de Augustus era infinit mai sensibilă la convulsiile mării. Apoi, Ovidiu avansa pe un drum fără întoarcere. Fiecare oră îl depărta de Roma şi-l apropia de o cetate despre care nu ştia decât că era locuită de barbari şi că nu va avea voie s-o părăsească.

Îmi controlez ceasul. Traversarea Strâmtorii a durat a-proape o oră. Micile ambarcațiuni au dispărut la căderea nopții. Undeva, pe țărm, se aprinde un far.

Am un moment de teamă când, în fața noastră, se cască, deodată, imensul abis nocturn al Mării Negre.

Parcă abia acum ne lansăm în "marea aventură". E timpul să cobor.
De altfel, începe "baletul". După acalmia din Bosfor, contactul cu Marea Neagră e brutal. Mersul pe scară devine aproape o acrobație din pricina tangajului puternic. Singurul dintre zeii invocați în onomastica vaporului care e prezent printre noi, acum, e Poseidon.

Se semnalează primele victime. Aflu că e o mare cerere de medicamente contra răului de mare. Asta nu mai intră, însă, în gratuitate. Orice asistență sanitară, la bord, costă. Adriana B., căreia i s-a făcut rău, a chemat medicul Pentru o injecție, i-a lăsat o notă de plată de treizeci de dolari!
Mă duc la cină, după aceea mă întorc în cabina mea "oarbă". Astă seară, cum ne îndreptăm spre Odesa, e pre-văzută o seară de poezie ucraineană în "marele salon". Dar prefer să dorm, să nu mai simt legănările vasului. Iau somniferul împreună cu un tranchilizant şi, aşteptând să-şi facă efectul, citesc dintr-o cărțulie a lui Jean Cocteau, *Lettre aux americains*.

16 noiembrie

Trezindu-mă, aprind veioza şi mă uit la ceas. E şase. Aşadar, noaptea cea mai dificilă a trecut. Am un sentiment de uşurare şi mă felicit că am reuşit să dorm. Peste o oră, însă, în "marele salon", satisfacția mea se dezumflă ca un balon ințepat. Nici vorbă să fi fost valuri de şapte metri. Spre miezul nopții, tangajul s-a liniştit. Am navigat aproape ca pe o baltă. Şi nimeni nu se mai plânge de "rău de mare".

Cerul e tot închis. O clipă, îşi face apariţia un soare umed, neurastenizat, cu o lumină tulbure care se cerne greu prin aerul îmbâcsit de o ceaţă uşoară. Ies pe punte Vântul e şi el umed. Şi rece. Mai rece decât aseară în Bosfor. Am ajuns la Odesa.

Grănicerii ucraineni ne iau paşapoartele, le reţin şi ne dau altele, pentru cât vom rămâne la Odesa (câteva ore): un soi de paşapoarte cu coperţi cărămizii, fără nume, cu numere. Occidentalii se amuză, dar pe mine, poate fiindcă am în urmă altă experienţă decât a lor, mă încearcă o senzaţie stranie, neliniştitoare. Că nu mai am identitate. Pun cu grijă documentul în buzunar. Dacă l-aş pierde, ar fi o problemă, probabil, să mă întorc pe vapor.

După ce urcăm faimoasa şi monumentala scară filmată de Eisenstein în "Crucişătorul Potemkin", ne suim în autobuze. Dar nu mergem prea departe. Ne oprim pe o stradă cu clădiri degradate, de un cenuşiu murdar, unde suntem invitaţi să coborâm. Auzisem că Odesa e un oraş interesant, cosmopolit, cu un farmec aparte. Ceea ce văd eu seamănă, însă, unei femei decăzute care a renunţat la orice cochetărie. Nici nu se mai spală. Bea, înjură şi se culcă îmbrăcată. Ziduri scorojite, lăsate parcă în paragină, neîngrijite. Magazine cu marfă dubioasă, de care nu-ţi vine să te atingi. Şi, unde te învârţi, diverse mărci de votcă. Am, brusc, impresia că Odesa e un oraş locuit de stafii care se îmbată pentru a-şi pierde memoria, că aici trebuie să alegi dacă devii şi tu alcoolic sau te sinucizi. Fără să vreau, fac comparaţii cu situaţia de la noi. Comunismul a produs peste tot cam acelaşi tip de mizerie, dar aici mizeria pare intrată mai adânc în ziduri, ca o igrasie istorică. "Timpul sovietic" şi-a pus mai vizibil amprenta pe clădiri, le-a îmbătrânit, a

standardizat cenuşiul. Pietonii sunt prost îmbrăcaţi. Duc, ca la noi, sacoşe de plastic în mâini şi au un aer tern, la fel ca străzile pe care umblă.

Cotim pe un bulevard cu platani uriaşi. Aici, surpriză. Priveliştea se schimbă. Sub mohoreala zidurilor, amestecată cu patina vremii, se vede în arhitectură o eleganţă cu parfum "de altădată". Femeia decăzută devine o doamnă. Melancolică, demodată, cu o graţie obosită, dar o doamnă.

Plecasem spre autobuz când Ion Pop ne strigă, din urmă, că ni se deschide să vedem sala Operei din Odesa. Mulţi nu vor să se întoarcă. Preferă să mai caşte gura pe străzi. Sala Operei e de-a dreptul fastuoasă. Doamna devine aici contesă. Din umbra lojilor ornate cu nervuri aurite se aude, parcă, foşnet greu de mătăsuri vechi. După ce ies, mă izbeşte, însă, şi mai tare amestecul de nobleţe decrepită şi de kitsch sovietic de pe străzile, pline de mâzgă, peste care coboară o seară pâcloasă. Inclusiv clădirile care au fost cândva frumoase au căpătat un aspect mohorât. Emană, parcă, din ele o disperare stătută, provincială. Şi lipsesc reclamele luminoase. Oricât de bine a vrut să se păstreze, "doamna" a sfârşit prin a se învăţa cu cenuşiul (culoare obsedantă), cu uniformitatea. Bucureştiul s-a înviorat mai repede. În rest, aceiaşi bişniţari ca la noi, aceeaşi bursă neagră, aceeaşi foame de dolari. Inflaţia e ameţitoare. Pentru un dolar se dau vreo 230 000 de "cordoave".

Merg cu un grup care a schimbat câţiva dolari şi vrea să cumpere băuturi alcoolice. După calculele pe care le aud, se pare că e un veritabil chilipir să cumperi bere şi votcă aici. Sunt mai ieftine şi ar fi chiar păcat — zice unul din "cunoscători" — să fie pierdută "ocazia". Basarabenii se dovedesc cei mai

informați. Ei vin des la Odesa şi cunosc "piața". Mă țin după grup, pe străzile rău luminate, uşor sâcâit de această alergătură, ceea ce face ca şi întunericul să mi se pară sordid. Îmi e teamă să pornesc singur spre port. Dacă nu nimeresc? Ruseşte nu ştiu, risc să mă rătăcesc. În fine, după ce plasele s-au umplut cu sticle de votcă şi de bere, ne îndreptăm spre vapor. Îmi recapăt, uşurat, paşaportul.

Un poet turc cu voce groasă, cărând după el o enormă sticlă de votcă, ne zice: "Odesa e o puşcărie în aer liber. Aici nu rezişti decât beat".

17 noiembrie

La Constanța am sosit în zori, probabil. Când am urcat pentru micul dejun, vasul era staționat în port. Zi însorită şi mare surprinzător de calmă.

Mă aşteptam ca autocarele care ne-au luat de pe chei să se oprească în Piața Ovidiu, la muzeul de arheologie. Dar autobuzul în care m-am suit iese din oraş şi merge pe o şosea pe care n-o recunosc. După câtva timp, pe o bornă kilometrică, descopăr direcția: ne îndreptăm spre Călăraşi.

Aşadar, programul a fost devansat. Se începe cu degustarea de la Murfatlar.

Când coborâm din autobuz, ne întâmpină o formație de lăutari în costume naționale. Întotdeauna mi-a displă-cut folclorul dubios utilizat pentru "distrarea" străinilor. Ne punem singuri într-o condiție "exotică". În cramă, o echipă de dansatori cu bețe se dezlănțuie chiuind. Mă simt de-a dreptul penibil. Urc la etaj şi încerc să dau un telefon în Bucureşti, apoi cobor, ies afară, la soare, lăsându-i pe ceilalți să se

aşeze la mesele unde se aduc mostre din vinurile podgoriei. Gălăgia veselă pe care o aud îmi confirmă că o vizită la Murfatlar e totdeauna un mijloc forte de a le dovedi străinilor că nu s-au ostenit degeaba venind la noi, dar cum, din punctul meu de vedere, se poate legifera, oricând, prohibiție totală, prefer să scap de zgomotele pe care le fac dansatorii cu bețele. E o zi de toamnă frumoasă, frigul din zilele precedente s-a îmblânzit, temperatura a devenit acceptabilă şi chiar mă simt bine plimbându-mă printre butucii de viță uscată.

După ce se termină momentul bachico-folcloric, ne îndreptăm spre Constanța. La intrarea în oraş, constat că, deşi a trecut ceva timp, ceasul meu arată tot 12 fără 5. Îl întreb pe vecinul de scaun din autobuz. "Ce oră este?" "12,30" îmi răspunde. Prin urmare, bateria de la ceasul meu a sucombat. Şi dacă nu e nici o ceasornicărie prin preajma muzeului de arheologie, unde va fi următorul popas, ca să schimb bateria înainte de a porni autobuzul spre port, sunt pierdut. Cum să rămân fără ceas în restul călătoriei? Imposibil. "Cât stăm aici?" îl întreb pe şoferul autobuzului, când opreşte. "Un sfert de oră, cred", aproximează omul. Mă întorc şi pornesc în fugă, pe prima stradă, căutând cu disperare o firmă pe care să scrie "Ceasornicărie". Ghinion. Toți ceasornicarii din Constanța au intrat parcă în pământ. Risc, totuşi, să mă aven-turez mai departe. Fie ce-o fi! Dacă pierd autobuzul, mă voi duce pe jos ori, la nevoie, cu un taxi până în port. Dar nu vreau să plec de aici cu un ceas care nu mai merge. Ajung în bulevard. Un trecător binevoitor mă lămureşte că, după primul stop (care se vede în zare), dacă o iau la dreapta, găsesc o ceasornicărie. Alerg pe strada indicată şi, fericit, găsesc, într-adevăr,

ceasornicăria. Dar ceasornicarul îmi spune sec: "Noi nu ținem baterii. Dacă îmi aduceți baterie, v-o schimb". Plec să caut baterie şi, spre norocul meu, găsesc. Mă întorc în Piața Ovidiu exact când autobuzul se punea în mişcare.

M-am speriat şi am transpirat, însă, degeaba. Am uitat că, după prânz, revenim în oraş, la muzeul de artă şi la un recital de jazz. Încât puteam să schimb bateria la ceas fără să fug ca un disperat pe străzi.

După-amiază am, chiar, timp să dau un telefon în Bu-cureşti, să caut ziare (nu găsesc, aflu că din lipsă de hârtie n-au apărut ziare azi), să-mi cumpăr câteva sticle cu apă minerală (căci pe vapor orice băutură, inclusiv apa minerală**,** costă) şi să umblu, fără nici o țintă, pe străzi.

Victor Ivanovici e un român stabilit la Atena. Mama lui trăieşte la Tulcea. Cum am coborât la Constanța, Victor Ivanovici a luat cursa de Tulcea. Seara, la ora plecării nu se întorsese. Vreme de o oră şi ceva, am auzit mereu, la difuzoare, acelaşi anunț: "D-l Victor Ivanovici e rugat să vină la recepție". Bucata de carton cu numele său lipsea de la tablou. Când, în sfârşit, Victor Ivanovici a apărut, toți au aplaudat.

Elvețianul care m-a intrigat în prima seară şi-a adus, la Pireu, bicicleta pe vas! Şi la Odesa şi la Constanța şi-a coborât bicicleta, a încălecat pe ea şi dus a fost. La Odesa nu I-am mai văzut decât pe vapor. La Constanța, a apărut când ne găseam la muzeul de artă. Şi-a fixat bicicleta lângă autobuz, pe marginea trotuarului, şi a intrat cu noi în muzeu. Dar marea senzație ne-a rezervat-o pentru seara aceasta. Fiind "seară de cabaret" în "marele salon", a apărut cu

perucă de femeie şi cu buzele rujate. Nu-mi venea să-mi cred ochilor când l-am văzut. Era îmbrăcat frac negru şi pantaloni roşii. Ion Pop mi-a povestit că individul l-a oprit pe coridor sau la recepție, i-a comunicat la ce cabină se află şi a adăugat: *J'ai un bon chocolat suisse.* Şi-a şi găsit "omul" în sobrul profesor universitar la Cluj! Deci, avem şi puțină Sodomă pe "Lume Renaşterii". Voiajul începe să devină interesant.

15 noiembrie. Vama

Mă duc la recepție să-mi iau de pe panou dreptunghiul de carton cu numărul 100. Fiecare trebuie să-şi ridice cartonaşul. Astfel se vede cine nu s-a întors. Când coborâm scara metalică pe chei (9,30), e soare. Aerul e mai rece totuşi decât la Constanța, deşi ne aflăm mai la sud.

Mergem (cu autocarele) mai întâi la un mausoleu. Trecut mumificat. Manie a mausoleelor. Trec grăbit prin fața sarcofagelor de marmură şi a vitrinelor cu arme feudale. Am făcut o reverență pioasă dinaintea vestigiilor trecutului, pot să mă plimb pe aleile însorite ale parcului! Mă întorc, după câtva timp, în mausoleu să-mi satisfac o curiozitate răutăcioasă. Vreau să văd ce figuri au scriitorii turci când se uită la tablourile unde e glorificată lupta antiotomană. Dar nu observ nici un scriitor turc şi mă las păgubaş.

"Obiectivul" următor e în afara oraşului. După ce trecem printr-o "Balta Albă" bulgărească — unde recunosc balcoanele cu rufe puse la uscat — autocarele se opresc în fața unui perete vertical de calcar, transformat de călugări, cu veacuri în urmă, în

mănăstire. Mănăstirea Aladzha, ce a fiinţat până în secolul al XlX-lea. O scară cu trepte de lemn urcă în spirală până la un paraclis în care nu se poate intra. Fiecare se uită, pe rând, printr-o ferestruică. Pe peretele exterior atârnă un clopot de bronz, fără limbă. Asta e tot? mă întreb, cumva, dezamăgit. Jos, o pădure de stejar cu frunzele înroşite de toamnă. Dacă te uiţi la ea, ai "rău de înălţime". Probabil, călugării se încălzeau arzând butuci din această pădure. Revin şi, pe la mijlocul peretelui, descopăr un mic tunel pe care nu-l remarcasem la urcare. Cobor prin el şi abia acum mă lămuresc. În perete sunt săpate caverne — chiliile călugărilor. O cavernă mai mare e refectoriul. Alături, altă cavernă mai mică — bucătăria. Nici o pată de culoare n-a rămas din frescele de care vorbesc ghizii. Doar piatră. Dumnezeu e mai acce-sibil, oare, în caverne? *C'est magnifique* exclamă o doamnă în vârstă pe care am văzut-o mâncând cu o poftă ieşită din comun pe vapor. Îşi umple de fiecare dată tava. Iar aici, cavernele i se par magnifice. Aş fi vrut s-o văd hrănindu-se cu mâncarea pregătită în bucătăria mănăstirii Aladzha! Eu, cel puţin, recunosc că nu-mi impune o astfel de faţă a religiei. Nu pot crede că, pentru a obţine graţia divină, trebuie să trăim ca nişte animale sălbatece în vizuini.

La plecare, mulţi cumpără "suveniruri". Cam cu asta ne alegem, cu suvenirurile!

Elveţianul (dacă e elveţian; poate, are doar ciocolată elveţiană) nu şi-a făcut nici aici apariţia.

După un plicticos concert de muzică populară bulgărească, renunţăm, Ion Pop, Gabriel Dimisianu şi eu, să luăm parte la conferinţa de presă cu ziariştii bulgari şi nr plimbăm prin Varna. Facem o tură pe o stradă rezervată pietonilor, după care ne îndreptăm

spre plajă. Marea e foarte liniştită, aşa cum arată uneori vara, foşnind pe nisip. Şi noi care ne temeam de o Mare Neagră cu valuri de şapte metri înălțime! Trebuie să recunoaştem că am avut noroc.

În fiecare zi, merg unde merge cârdul, disciplinat, fără să reuşesc, totuşi, să mă integrez în atmosfera croazierei. Blestemata mea singurătate, mai rea decât "răul de mare", mă împiedică şi aici să mă distrez, să mă bucur. Şi mai descopăr o dată că a fi singur "în societate" e mai greu de suportat decât a fi singur singur. Ulici de abia a venit, căci s-a îmbarcat la Constanța, unde a organizat "escala", dar s-a şi acomodat. Între Constanța şi Varna a jucat poker toată noaptea cu Dan Cristea, Ion Mircea şi Justin Panța. Mai precis, le-a luat banii. Dan Cristea a pierdut vreo sută cincizeci de mii de lei. Pe punte, azi la prânz, Ulici mi-a explicat că la Las Vegas ar fi făcut avere. Fiindcă are instinctul jocului. Un confrate mai tânăr se învârte cu grație în jurul unei poete din Grecia, fără să-l supere câtuşi de puțin faptul că individa e urâtă foc, diformă, un fel de monstru feminin care râde tare, agresiv şi neplăcut. E mulțumit că monstrul i-a pus gând rău. Florin Iaru se amuză că e coleg de cabină cu poetul turc (dotat cu o mustață albă şi o voce cavernoasă) care zicea, la Odesa, "aici nu rezişti decât beat". Eu întorc, crispat, capul când îl zăresc, la masă, sugându-şi scârbos buzele şi arătându-şi limba în timpul "operațiunii".

Azi noapte, a fost "noapte albă" pentru mulți "croazierişti". Numai eu am dormit, ca un nesimțit. N-am gustat până acum din farmecul taifasurilor nocturne la un pahar de "ceva". După ce se încheie

"programul", mă retrag pe "Nereus", să mă odihnesc pentru următoarea escală.

În restaurantul unde se serveşte cina, un supraveghetor, sclifosit, pus la patru ace, se uită cu ochi de Argus, inspectând cum îşi îndeplinesc datoria chelnerii. Fiecare masă are şase locuri. Întâmplarea face să fiu cu patru poeți. Toți români. Mai e un scaun liber. Se aşează un ucrainean. La un moment dat, ucraineanul n-are de lucru şi întreabă: "Care sunt scriitorii români cei mai populari? Am vrea să-i traducem". Presimt că va urma o catastrofă. Imposibil să nu ne dăm noi în petic. Ucraineanul scoate o listă cu scriitori români care au fost, deja, traduşi la Kiev. Citeşte numele de pe ea. Majoritatea, scriitori oficiali. "Ce părere aveți?" ne chestionează, inocent. Nu vreau să am nici o părere. Mai ales că mulți de pe listă sunt morți. Or, *de mortuis nil nisi bene.* Ceilalți se iau, însă, cu mâinile de cap. "Nenorocire, nenorocire", se vaită ei semnificativ. Povestea cu capra vecinului cunoaşte în această noapte, pe Marea Neagră, unul din ceasurile ei de glorie. Ucraineanul le cere, serios, să dea note. De la 1 la 10. Şi urmează o scenă comică şi feroce. "Cutare", zice ucraineanul. "Zero", zic cei patrii poeți în cor. "Cutare", Tot "zero". La următorul nume, au loc consultări, după care verdictul e mai blând: "Unu". Ucraineanul notează conştiincios. La sfârşit, întreabă cine ar trebui tradus. Se face o altă listă, mai mică, în care primii suntem, bineînțeles, noi, cinci. Poeții sunt amuzați şi fericiți. Mie îmi vine să mă arunc în mare.

Adevărata viață a unui scriitor începe după moarte, zicea Pompiliu Constantinescu. Desigur, dacă e ceva

viu în opera sa. Dar nu toți avem încredere în posteritate, se pare. Ne străduim să-i prevenim ingratitudinea.

Trec, după cină, prin dreptul barului, iar acolo îl zăresc pe elvețian. Mai remarc un amănunt peste care trecusem până acum. Merge permanent cu un rucsac negru în spate. Nu-l lasă niciodată în cabină. Chiar şi la masă vine cu el. Ce va fi purtând acolo? Dacă nu m-aş teme că-mi oferă şi mie *un bon chocolat suisse,* l-aş întreba. Oricum, e singurul "european" interesant de pe vas, chiar dacă uneori îmi pare o progenitură degenerată a unei familii ilustre. Şi nu sunt sigur că e zdravăn la minte. La Varna, când mă apropiasem de scara metalică pentru a urca pe vapor, l-am auzit invitând nişte adolescente în Elveția. Le promitea că va suporta el cheltuielile.

19 noiembrie (sâmbătă)

Sosim la Istanbul, dimineața, pe o ceață vâscoasă şi pe o mare care nu mai are pacea de ieri. Ceru! e plumburiu şi începe să plouă mărunt. Sunt unsprezece grade afară, ne anunță vocea feminină pe care m-am obişnuit s-o aud în difuzoare. Cobor şi mă îndrept spre autobuzul nr. 10, repartizat scriitorilor români. Pentru prima oară, avem o traducătoare de limba română. De fapt, e o turcoaică venită din România acum cinci ani, care ne aşteaptă la autobuz împreună cu soțul ei, un vlăjgan, mândru foarte în geaca sa de piele. Îl zăresc pe Theo (am aflat că "elvețianul" e, într-adevăr, elvețian, că-l cheamă Theo şi că mulți au îndoieli asupra psihicului său) coborând cu bicicleta şi cu eternul rucsac negru în spate. Victor

Ivanovici îmi şopteşte că Theo poartă în rucsac cărți de sonete, adnotate cu observații filologice. Azi e îmbrăcat cu pantaloni albi, cu un veston negru şi poartă o cravată roşie cai muleta toreadorilor. Îl întreb pe Victor Ivanovici cu ce s-a dus la Tulcea. "Cu autobuzul", îmi spune. La întoarcere a plătit de la Tulcea la Constanța unui şofer 60 000 de lei. "Am întârziat — îmi explică el — deoarece omul care m-a adus cu maşina era din Tulcea şi nu cunoştea, în Constanța, drumul spre port. Unii au crezut că am făcut asta intenționat, ca să devin «celebru» pe vas!"

Cum ne dăm jos din autocare, câțiva dintre noi se reped la vitrine. Aud un glas dezolat: "Aici votca «Smirnov» e cu patru dolari mai ieftină". Chilipirul de la Odesa îşi pierde prestigiul. Alții sunt supărați că n-a fost prevăzut în program "timp pentru cumpărături". Sfânta Sofia? Moscheea albastră? Desigur, desigur. Dar se poate să nu mergem şi la bazar? Trebuie neapărat să "vizităm" şi bazarul.

Bineînțeles, interesul nu e de natură strict exotică. La mijloc, mai sunt şi nişte banale intenții comerciale. Ne aflăm în vechiul Constantinopol, unde se îngână Europa şi Asia, unde moscheile au temelii de biserici creştine şi s-ar cuveni, poate, să nu ne dea pace niscaiva melancolii legate de Bizanț ori să ne gândim numai la lungul nostru Ev Mediu, trăit cu angoasa Înaltei Porți. Căci nicăieri nu suntem mai aproape de rănile noastre ascunse, de complexele noastre. Dar un demon pragmatic ne ispiteşte. Câte lire turceşti se obțin cu un dolar? Cineva aruncă puțină apă rece peste febra comercială. "Nu vă supărați, n-am venit aici pentru cumpărături". Urmează o tăcere stingherită. M-aş plimba prin Istanbul, uitându-mă la minaretele care străpung aerul îmbibat de umezeală,

mi-ar plăcea ca, după Moscheea albastră şi Sfânta Sofia, să merg la Cornul de aur, să văd vestitele sale grădini şi chioşcuri, să mă duc, apoi, la palatul Paleologilor şi prin Fanar, să aud cu urechile mele cum sună în turceşte cuvântul "siktir", dar mă jenez să mărturisesc aceste dorințe. Mă tem să nu fiu socotit snob. Mă supun, deci, majorității şi "programului" care ne rezervă câteva ceasuri de turism superficial, fără răgaz de meditație şi lene visătoare. Până la urmă, toată lumea cade de acord că, înainte de orice, trebuie să vizităm "ce s-a prevăzut". După aceea, dacă ne rămâne timp, vom descinde şi în bazar. Spiritele se liniştesc. Cumpărarea lănțişoarelor de aur şi a altor "fleacuri" după care umblă românul la Istanbul poate să întârzie din rațiuni estetice.

La Moscheea albastră trebuie, evident, să ne descălțăm. Se fac glume. "Dacă ne ia cineva ghetele?" Ne supunem, totuşi, regulii. Altminteri, nu se poate intra în moschee. Simt prin ciorapi răceala pardoselii. Mă lămuresc că moscheea se numeşte "albastră" din cauza vitraliilor care sunt foarte frumoase. La ieşire, iau de pe raft, din greşeală, altă pereche de adidaşi care seamănă cu ai mei. Mă mir că piciorul îmi intră greu, când vreau să încalț primul pantof, şi abia atunci remarc că perechea de adidaşi pe care am luat-o are o dungă albastră, nu una neagră, ca ai mei. Ruşinat, îmi repar greşeala repede. Plecăm de aici spre Sfânta Sofia. Între timp, s-a pornit ploaia. Catedrala, ridicată de Constantin şi finisată de Justinian, e simbolul Imperiului roman de Răsărit. Acum are minarete. A fost transformată de turci în moschee. Porțile monumentale, de lemn, cu întăriruri de metal, şi lespezile de la intrare te lasă să bănuieşti măreția procesiunilor care aveau loc aici înainte de venirea

turcilor. Înlăuntru, o imensă schelă. Pe ziduri, în locul frescelor bizantine, fragmente din Coran. Doar cupola impunătoare îți sugerează grandoarea inițială a catedralei. Pe unul din stâlpi, o gaură, Legenda pretinde că sultanul care a cucerit Constantinopolul a avut un vis. Alah l-a sfătuit să învârtă mâna într-o rotație de 180 de grade pentru a întoarce catedrala cu fața spre Mecca. Se zice că făcând acest gest, trebuie să-ți pui o dorința în gând. Dacă reuşeşti să-ți răsuceşti palma în cerc, ți se va împlini dorința respectivă. Nu rezist şi încerc. Ratez de puțin tentativa.

Ies în curte, dar mă întorc. M-am înşelat, oare, sau, printr-un coridor, se poate ajunge la etaj? Nu m-am înşelat. Un coridor îngust, pavat cu bolovani, urcă în spirală. Ajung astfel la o galerie unde se păstrează o parte din vechile mozaicuri care-i reprezintă pe Constantin şi pe Justinian alături de Christos şi de Fecioara Maria.

Aici, în vechiul Constantinopol, s-a prăbuşit nu un oraş, ci o civilizație. Sfânta Sofia e martora dispariției unui imperiu. Şi nu mă pot opri să nu devin melancolic, spunându-mi că, o dată cu prăbuşirea Constantinopolului, s-a surpat ceva şi în destinul nostru. Cum ar fi evoluat Europa şi, îndeosebi, Europa de Est dacă turcii n-ar fi cucerit acest oraş?

Ieşind de la Sfânta Sofia, trecem strada şi coborâm în subteranele "palatului de apă". De fapt, o enormă sală, cu mai multe rânduri de coloane, care fusese construită pentru a fi un "depozit de apă", o "cisternă", pentru cazul că asediatorii cetății ar fi tăiat aprovizionarea cu prețiosul lichid. Acum apa e de numai câțiva centimetri şi în ea se văd nenumărate monede aruncate de turişti.

Ne îndreptăm spre "palatul sultanilor". Când pătrund în prima dintre cele trei curți, îmi năvălesc în minte frânturi din ce am citit prin cronici despre boieri ambițioşi sau domnitori speriați care au bătut drumul "Stambulului" pentru a se înclina în fața "măritului sultan", ca să cumpere tronul ori ca să-şi salveze capul. Cât aur va fi venit ca "haraci" din Principate? Câte uneltiri se vor fi țesut în umbra acestor platani? Câte pungi cu galbeni au fost date ca argumente convingătoare? Câte trădări şi speranțe s-au consumat pe aleile pe care înaintăm? Am un sentiment neplăcut, că vin dintr-o provincie a istoriei, dintr-un colț de lume pe care Dumnezeu l-a neglijat. Apusul înălța catedrale, universități. Renaşterea italiană îi dădea pe Michelangelo, pe Leonardo. Anglia, pe Shakespeare. Magellan făcea prima călătorie în jurul globului. Noi n-am avut răgazul unei Renaşteri. A trebuit să trăim între biserici cu ziduri afumate şi presiunile înaltei Porți. Ce-am făcut o mie de ani? se întreba, iritat, Cioran. Între altele, am făcut şi asta. Am fost nevoiți să ne uităm mereu în zare, pentru a observa la timp norul de praf ridicat de ieniceri şi spahii. Ne-am reconstruit casele arse şi am supraviețuit, în umbra unui imperiu steril şi corupt. N-am avut, măcar, norocul de a ne măsura cu un inamic civilizat. Ne apăram de ieniceri şi spahii, ca de stihiile naturii, fără să învățăm nimic de la ei. Căci turcii nu duceau cu ei nici o idee. Şi nu lăsau în urmă decât fum şi pustiu. Ne-am istovit, aşadar, în bătălii care nu ne-au stimulat decât să răsuflăm uşurați când se terminau.

Palatul e o imagine destul de sugestivă a Evului Mediu oriental. Lene şi lux. Viciu şi aur. Vase scumpe, aduse de peste mări şi țări. Veşmintele sultanilor țesute cu aur şi împodobite cu pietre scumpe. Arme.

Manuscrise. Tronuri de abanos. Tronuri de fildeş. Sala de audiențe, mai degrabă modestă. Ceauşescu şi apropiații lui aveau birouri; mai spațioase decât sultanii de teama cărora tremura toată Europa. Singurul indiciu de megalomanie e divanul pe care sultanul stătea culcat, ascultând ce-i spunea cel căruia îi acordase audiență. Aur. Enorm de mult aur. Peste tot, aur. Pietre scumpe pe toate săbiile, pe veşminte, pe obiecte, pe orice, bijuterii fabuloase, lux orbitor, obositor, dezgustător.

Tresar când, în sala armelor, zăresc, într-o vitrină, sabia lui Ştefan cel Mare. Lamă lungă de aproape un metru. Războieni... Podul înalt... Cunosc numele acestor localități de la cinci ani, din "lecțiile de istorie" ale tatei. Ele au aceeaşi rezonanță, constat, ca în copilărie, când aflam, sufocat de mândrie, cum l-am bătut noi măr pe "slăvitul" Soliman la Podul Înalt şi cum nici uriaşa armată condusă de însuşi Mahomed al II-lea nu l-a putut îngenunchea pe Domnul Moldovei. Nu-mi plac chiotele "patriotice". Patriotismul nu se răcneşte. Cum nici rugăciunile nu se zbiară. Dar, uitându-mă la sabia lui Ştefan, uşor pătată de timp, simt că nu mai am detaşarea dinainte şi îmi spun, cu O satisfacție orgolioasă, că turcii au putut să aducă la Istanbul această lamă de oțel, care le-a întârziat înaintarea spre centrul Europei, abia după moartea voievodului.

Nu mai avem timp să vedem "haremul". E coadă mare acolo. Toți turiştii vor să treacă prin dormitoarele în care cele patru soții oficiale şi concubinele sultanului aşteptau să fie vizitate noaptea. Ar însemna să pierdem, cel puțin, o oră la coadă şi nu ne-ar mai rămâne timp pentru bazar. Aşa că renunțăm, chiar dacă se aud nişte regrete bărbăteşti.

Continuă să burnițeze. E ora 12. Până la 14, vom bântui prin bazar. Toată lumea salută ideea. Ni se atrage, însă, atenția că în bazar ne putem rătăci şi că aceia dintre noi care nu vor ajunge la autobuz până la ora 14 vor trebui să se descurce singuri pentru a ajunge la Kara Kioi — unde e acostat vasul nostru.

Pătrundem pe o stradă acoperită. Un fel de coridor lung şi feeric. Aproape o jumătate de kilometru, în dreapta şi în stânga, magazine cu vitrinele pîine de lănțişoare bijuterii de aur. Aur, prea mult aur, la un moment dat ve numai aur, nu te mai ispiteşte. Aurul se banalizează şi el Sunt sute, mii de mici magazine şi toate vând obiecte de aur. 8,5 dolari gramul, aurul de 14 karate, 11 dolari gramul, cel de 18 karate. Treptat mă oboseşte această risipă de aur, mă obosesc indivizii care stau în fața magazinelor şi încearcă să te atragă, să te transforme în cumpărător. Aud, deseori, vorbe româneşti. Orice român care vine la Istanbul dă, probabil, o raită pe aici. Mulți vânzători, auzindu-ne că vorbim româneşte, ni se adresează într-o ro-mână aproximativă, dovadă că au o oarecare experiență în materie de "afaceri" cu compatrioții mei.

"Aici e iadul", zice Justin Panța. Nu ştiu dacă iadul e pavat cu aur, dar, oricum, sunt de acord că desfrâul poate deveni plictisitor. Am văzut atâta aur azi la Istanbul, încât diavoleasca lui putere de corupție nu mai are nici o seducție pentru mine. Mă îndrept, aşadar, spre autobuz. Ajung cu mai bine de o jumătate de oră înaintea termenului limită, încât mă văd nevoit să aştept. Pe rând, apar şi alții. La un moment dat, îl zăresc pe Ion Buduca întinzând piciorul spre scaunul de lemn al unui lustragiu. Îşi permite un asemenea

lux? "Mi-i face gratis — ne zice Buduca râzând. Mi-a cerut o țigară şi m-a declarat prietenul lui. Apoi, mi-a propus să-mi lustruiască pantofii pe gratis în semn de prietenie". Mă mir, dar nu spun nimic. Trec cinci minute, timp în care Buduca "bavardează" degajat, ca între prieteni, cu lustragiul, şi, deodată, observ că prietenia s-a ruinat. Buduca dă din mâini, iar turcul se ține după el.

"Ce se întâmplă?" întreb. "Acum, cere bani" zice, dezolat, Buduca. Florin Iaru îi dă lui Buduca vreo 300 de lire turceşti, acesta i le dă turcului şi turcul se calmează. Nu trece un minut şi-l văd pe Justin Panța întinzând piciorul pe scaunul altui lustragiu, Acesta ia o perie, o înmoaie în apă şi-i curăță adidaşii. "Mi-a cerut o țigară, şi, în semn de mulțumire, îmi face pantofii gratis", ne spune, liniştit, poetul sibian. Dar finalul e acelaşi. Turcul cere să fie plătit. Poetul n-are bani şi, ca să scape de turc, îi dă, în cele din urmă, cinci mii de lei. Turcul e neîncrezător. "Cât valorează asta?" Şi agită hârtia de cinci mii de lei. "Aproape trei dolari" îl asigurăm noi. Turcul ne pune la încercare oferindu-ne hârtia pentru un singur dolar. Dar nimeni n-o ia. Asta îl face şi mai bănuitor. Îl trage de mânecă pe Justin Panța. "Vreau un dolar". "N-am", spune acesta şi îi întoarce spatele. Între timp, îl zăresc pe Ion Pop că întinde piciorul pe scăunelul celuilalt lustragiu. Vreau să-l salvez şi-l trag de mână. Ion Pop nu înțelege. N-a fost martor la pățania celorlalți doi şi mă priveşte descumpănit. Vrea să plece, dar ireparabilul s-a produs. Turcul i-a pus pe bombeul pantofului puțină cremă. Ion Pop se decide să se lase servit "gratis". Şi scena se repetă. Numai că Ion Pop, încăpățânat, se ține tare. Timp de zece minute, până la venirea autobuzului, îi zice turcului: "Ai zis gratis, e

gratis".

Ne întoarcem pe ploaie în "Lumea Renaşterii".

De la Ion Pop am aflat că inclusiv Mihai Sin a fost păcălit de lustragii. Şi exact cu acelaşi truc. A trebuit să plătească doi dolari. "A plătit?", mă mir eu. Ion Pop râde: "Ce să facă? Educația chezaro-crăiască îl obliga să iasă din încurcătură, dând banii". Remarc că, din cei patru tras pe sfoară de lustragii turci, trei sunt ardeleni. Se pare că noi, ardelenii, cădem mai uşor victime ale şmecherilor din Orient. "Suntem mai serioşi", zice Ion Pop. "Mă rog, dacă ținem să ne flatăm. Dar poate există şi alte explicații. Mai neplăcute." Mă gândesc că suntem mai puțin iuți în reacții, mai rigizi. Am observat şi în bazar că ardelenii se tocmeau fără artă, cu stângăcie, ceea ce pentru un turc trebuie să fie destul de antipatic. Căci plăcerea lui de a se tocmi o concurează, vizibil, pe aceea de a vinde. Categoric, avem mai puțină experiență decât "regățenii" în relațiile româno-turce. De aceea nu prea suntem în siguranță pe aici, prin Turcia. Trebuie să deschidem bine ochii.

E un talmeş-balmeş în capul meu. Nu mai reuşesc să pun ordine în impresii. Ce-am văzut, de fapt, în Istanbul? Un cer închis, de ploaie. Străzi, mai degrabă murdare. Amestec de modernitate occidentală şi de mahala orientală. Înghesuiala istovitoare din bazar. Cocote, pe stradă, fardate strident, ochindu-şi clienții. Printre ele, sunt, pro-babil, şi unele de la noi. (De altfel, "micul Paris", de altădată, Bucureştiul, devine "micul Stambul". Ceea ce n-au reuşit, cu sabia, turcii,

reuşesc cu "bişnița".) Aici, în fostul Constantinopol, au murit două imperii. Imperiul roman de Răsărit şi Imperiul otoman. Pe mormintele lor mişună o lume pestriță, nici europeană, nici asiatică. M-ar fi interesat să urmăresc cum se reflectă în viața oraşului faptul că Istanbulul e aşezat pe două continente. Podurile construite peste strâmtoarea Bosfor (fără piloni, ca la San Francisco) fac legătura între două civilizații.

Ar fi interesantă o paralelă între Imperiul roman şi Imperiul otoman. Unul (cel roman) a cucerit pentru a civiliza. Celălalt (cel otoman) a cucerit pentru a înăbuşi civilizația. Unul (cel roman) s-a dovedit foarte tolerant cu credințele popoarelor cucerite. Celălalt (cel otoman) a vrut să-şi impună religia. Unul (cel roman) a creat cultură sau, măcar, a acceptat-o pe a altora. Celălalt (cel otoman) n-a crezut decât în sabie. După unul (cel roman) au rămas ziduri, apeducte, şosele şi o legislație care se învață şi azi în universități. După celălalt (cel otoman) n-a rămas nimic. Dar amândouă au dispărut în desfrâu şi lux.

Nu există nici o mare poveste de dragoste în limba română, ceea ce, zic unele voci, ar fi un semn că bărbații din România sunt misogini. Nu ştiu cum stau lucrurile la nivel național, dar aici, pe vapor, teoria se dovedeşte falsă. Căci avem câțiva "seducători" printre "croazierişti" români. Cel mai activ se arată a fi "Bruno" care se învârte asiduu printre femei, fără să-l deranjeze vârsta. Nu ştiu cu cât succes. Îl văd, însă, mereu preocupat să nu rateze ocaziile de a-şi lărgi orizonturile. B. e mai discret şi unilateral. Se pare că,

prin el, reuşim să facem o bună impre-sie în nordul continentului.

Nici la capitolul "figuri pitoreşti" nu stăm rău. Un "poet metafizic" improvizează continuu versuri picante. Un armean cârtitor şi simpatic, Ştefan Agopian ("Agop", cum îi zic prietenii), pare mereu abia sculat din somn şi mahmur. Adoră, se pare, lenea şi comoditatea, cel puţini aşa rezultă din felul cum declară că nu-i place să meargă în excursii, să coboare de pe vapor (de altfel, nici nu sunt sigur că a făcut-o ia Odesa şi la Vama). Noaptea e în "marele salon", iar dimineaţa doarme până târziu.

Cuplul cel mai redutabil este, însă, cel format din "Monseniorul" (Adrian Popescu) şi "Biju" (Ioan T. Morar). Preocupat de Sfântul Francisc, "Monseniorul" nu e, totuşi, un "franciscan". Are un apetit apreciabil şi resursei nebănuite de umor. "Biju" îi vorbeşte pe un ton ceremo-nios, ironic: "Monseniore, pot să vă pun sacoşa lângă a mea?" Intrând perfect în joc, "Monseniorul" îi răspunde cu o onctuoasă smerenie, prefăcută, bineînţeles: "De acord, fiul meu".

Am înţeles demult, şi din ce în ce mai bine, că problemele mele vin din faptul că "racii" n-au destulă imaginaţie pentru a trăi, total, într-o lume visată, cu mai puţine exigenţe, dar au suficientă imaginaţie ca să nu poată fi practici. Mă mişc, în genere, în zona tulbure şi indecisă unde singurătatea şi nevoia de alţii se amestecă la fel ca noaptea şi ziua, pe mare, în clipa aceasta. Nu pot nici să fiu, cum aş vrea, deschis, sociabil, nici să mă izolez, cum am, câteodată, impulsul s-o fac, iar incapacitatea de a alerge un drum mă costă. Am sperat că o scurtă vacanţă petrecută pe

un vapor îmi va prinde bine. Chiar dacă noiembrie nu e luna ideală pentru o croazieră, nu e un fleac să traversezi trei mări şi să vezi, fie şi în fugă, oraşe pe care nu le-ai văzut, mai ales în zona unde Europa, ca Pythia, pe vremuri, la Delfi, atrage prin ceea ce nu e clar. Însă, într-un univers închis, cum este, fatalmente, viața pe un vapor, contradicțiile mele se accentuează, văd. Constat că m-am "sălbăticit" de tot. Şi mă surprind, deseori, uitându-mă cu invidie la cei care au norocul să fie naturali în orice situație, fie că joacă poker, fie că stau la taclale. Eu sunt de ajuns de zgârcit ca să nu pot juca decât prost poker, aşa că n-am chef să arunc banii în buzunarul lui Ulici, şi îmi lipseşte degajarea necesară pentru a fi un bun partener de şuetă. N-am prejudecăți sumbre în ce priveşte frivolitatea, din contră, nu-mi displace când e inteligentă, sunt gata chiar să accept că ea poate fi o soluție pentru a evita disperarea sau lehamitea, dar arta după care poate fi însuşită mi-a rămas, din păcate, străină. Aşa ceva nu se învață, probabil. Ține de "codul genetic". N-am reuşit să fiu în largul meu, cu nervii complet destinşi, decât în dragoste, în rest, mă stresează, mă pune în alarmă şi, în final, mă oboseşte orice mă scoate din cochilia mea. Nu e deloc simplu. Nici plăcut. Inclusiv pentru cei cu care vin în contact, presupun.

De fapt, habar n-am ce cred ceilalți despre mine. Probabil, mă socotesc, cum m-a caracterizat Piru odată, prea *ombrageux.* Şi poate că sunt, Dumnezeu ştie.

Nu se mai vede nimic afară. Mai devreme, marea părea o imensă grădină devastată. Acum a devenit un zgomot surd, care va acompania "seara de poezie turcă". Lumea a şi început să se strângă în "marele

salon".

Îl redescopăr pe Theo în asistență. Între timp am aflat că ar fi anarhist. E decis (ar fi mărturisit-o!) să dea foc Europei, s-o distrugă. A suportat-o, spune el, şi aşa, preaj mult. Deocamdată, îşi arată disprețul pentru acest mizerabil continent străbătându-l cu bicicleta.

Observ că, deşi ne-am deprins cu originalitățile lui, Theo ne uimeşte, de fiecare dată, cu ceva nou. "Libertățile" sale vestimentare mă trimit, cumva, spre extravaganțele lui Pierre Loti care adora să poarte pantofi cu tocur înalte, să se deghizeze în beduin, în turc, în indian ori s organizeze dineuri la care invitații purtau costume de timpul lui Ludovic al XI-lea şi vorbeau franceza din secolul al XV-lea. Şi e limpede că nu-i pasă de noi. Ne îngăduie să fim spectatori, dar n-are nevoie nici de aplauzele noastre, nici de obiecțiile noastre. Pare prins cu totul într-o lume de fantasme la care noi, biete creaturi roase de complexe logice, nu avem acces. Noi vedem din ea doarj aparențele. Îmbrăcămintea excentrică. Bicicleta pe care o coboară la fiecare escală. Şi nu ştim cum să împăcăm cu ele aspectul studios al personajului. Se zice că tatăl său e milionar şi că Theo a făcut studii strălucite înainte de a fi bântuit de reverii teroriste. Ar fi, după unele zvonuri, un foarte avizat filolog. Cam straniu, dar tobă de carte. Silueta lui fină, fragilă, vulnerabilă pare să facă legătura dintre bibliotecă şi ospiciu. Pe vas, e mereu preocupat. Apare pe neaşteptate, căutând, parcă, pe cineva sau ceva, după care se îndepărtează. Foarte rar stă, ca acum, pe scaun, nemişcat... N-are, însă, aerul că ascultă poemele poeților turci. E

îmbrăcat într-o redingotă gri, cu brandenburguri închise la culoare, şi cu nelipsitul rucsac negru în spate, din care se zăreşte, de nu mă înşel, o copertă de carte. Adevărul e că aş vrea să văd ceva scris de el, căci, oricâte zâmbete rău-tăcioase ar stârni povestea cu "buna ciocolată elvețiană", Theo rămâne un maniac interesant. Unul din cei mai interesanți pe care i-am întâlnit şi, măcar, din acest punct de vedere, nu regret că am venit pe "Lumea Renaşterii". Poate, mintea sa e tulbure, dar, cu siguranță, nu e o ființă mediocră, chiar dacă uneori îmi inspiră compasiune. La urma urmei, unde e granița dintre "normal" şi "anormal"? Theo e, în sine, un spectacol. Un spectacol mai interesant, oricum, decât cel de pe scenă.

Recită poetul turc cu glas cavernos, care-şi suge zgomotos buzele (mari cât două lipitori), când tace, şi lasă scrumul să-i cadă din țigară unde se nimereşte. N-a avut voie să coboare de pe vapor, la Istanbul, am auzit. Sau n-a vrut el să rişte. Căci trăieşte în exil.

Fiindcă nu pricep nimic, mă mulțumesc să ascult cum sună, în versuri, limba ienicerilor şi spahiilor. La sfârşit, ies pe punte. Uitându-mă la luminile care ard, insomniace, în depărtare, pe țărm, îmi amintesc ce zicea Cioran, că trebuie să distrugem, cu sistem, Orientul din noi. Poate că Orientul ne-a învățat să ne folosim inteligența pentru a ne găsi consolări şi când ele sunt dăunătoare pe termen lung. Poate că tot Orientul ne-a dat viziunea pasivă asupra vieții. Şi, fără îndoială, unele apucături n-ar strica să le pierdem, ori să ni le reprimăm. Am micşora distanța dintre băşcălie şi ironie, între altele. Dar ce-ar rămâne din identitatea noastră după ce am termina de distrus Orientul din noi? Orice eroare provine dintr-o excludere, ne-a avertizat Pascal.

Pe întuneric, valurile, chiar slabe, au ceva amenințător. Niciodată nu m-am gândit până acum că, pe uscat, ne rămâne să avem, cel puțin, un mormânt. Pe când, dacă te prăbuşeşti în mare, nu mai rămâne nici un semn în urma ta. Dispari de parcă n-ai existat. Gata! Devin macabre.

Şi nu e cazul Pe vasul nostru e ca în "Şeherezada". Adevărata viață e, se pare, viața de noapte. Dan Cristea, Justin Panța ard de nerăbdare să-i dea lui Ulici posibilitatea de a le lua banii la poker. *Perseverare diabolicum!* N-au învățat nimic din noaptea precedentă. "Seducătorii! şi-au împrospătat energiile o dată cu venirea serii. După cum se bârfeşte, îşi dau toată silința să-şi consolideze cuceririle. Ceilalți stau la taifas. Se schimbă impresii, se deapănă amintiri, se spun glume. De băut se bea puțin, cred, fiindcă prețurile sunt destul de piperate, dar "marele salon" e mereu o dovadă că românii sunt un popor sociabil.

Numai eu mă retrag pe "Nereus". Încerc să mai suprim o noapte prin somn.

Am ieşit, cred, din strâmtoarea Dardanele. Sorin Preda încă n-a coborât. La vreo oră după miezul nopții, sting lumina să mă culc. Aproape imediat, vasul începe să se clatine puternic şi aud valurile bufnind în peretele cabinei. Probabil, Marea Egee e furioasă. Reaprind lumina. Ne va fi dat, oare, să nu scăpăm de furtuna pe care o aşteptam pe Marea Neagră? Îmi închipuiam că, odată ieşiți din Marea Neagră, suntem în afara oricărui pericol. Se pare că m-am înşelat.

Valurile izbesc din ce în ce mai furioase în hublou.

Ce naiba se întâmplă? Poate că ar trebui să mă îmbrac şi să mă urc în "marele salon", unde sunt ceilalţi. Aş putea să mă lămuresc cât de mari sunt valurile şi ce informaţii meteo există. Aici sunt tentat să exagerez orice zgomot, mai ales că de pe coridor nu se aude nici o mişcare, iar tăcerea face şi mai sinistre scârţâiturile. Îmi închipui că "valsăm" pe valuri. Nu chiar ca o coajă de nucă ("Lumea Renaşterii" e, totuşi, un vapor de mărime medie), dar aproape. Dintr-o "corabie Babei", am devenit, ca la Rimbaud, o "corabie beată". Şi măcar de-ar fi ziuă!

Mă încăpăţânez, totuşi, să nu mă ridic din pa aşteptând să-şi facă efectul somniferul.

20 noiembrie (dimineaţa)

A fost tangaj puternic până spre patru dimineaţa. El dormeam, tun, însă. În unele cabine, au căzut lucrurile pe masă. La noi, nu. Avantajul de a fi sub nivelul mării!

Marea e agitată şi acum. Cerul, închis. Nu e, însă frig. "Sunt 12 grade afară", ne anunţă o voce feminini la difuzor.

Iar a câştigat Ulici la poker. Theo are probleme cu bicicleta, se pare. Poetul turc cu voce cavernoasă zace bol-nav. În rest, singura noutate e că nu vom merge toţi la Efes. Cel puţin, aşa rezultă din "comunicatul" auzit mai devreme: "Cei ce nu doresc să meargă la Efes sunt rugaţi să anunţe asta până la ora 10, la recepţie". Eu merg. Vreau să văd oraşul lui Heraclit. Şi, oricum, dacă n-am "viaţă de noapte", să am "viaţă de zi". Cuplul "Monseniorul" — "Biju" nu şi-a pierdut buna dispoziţie. "Îmi permiteţi, Monseniore, să vă aduc un

suc?" îl întreabă "scutierul său pe "franciscanul" Adrian Popescu. Acesta încuviințează: "Bine, fiule, de acord. Dar să fie de portocale".

Nu ştiu mare lucru despre Izmir, escala noastră de azi. Doar că aici a fost cândva Smirna, nume pe care eu îl asociez (deşi n-are, poate, nici o legătură) cu binecunoscuta răşină exotică. (Probă clară de automatism verbal. Am zis "binecunoscuta", cu toate că n-am avut niciodată ocazia să mă lămuresc cum miroase, când e arsă, smirna.) Din port, autocarele ne vor duce direct la Efes, de unde ne vom întoarce la vapor, pentru a porni spre Salonic. Aşa că vom vedea Izmirul doar din autobuz.

Profit de întârziere ca să schițez un gând pe care am uitat să-l consemnez aseară. Ca fiu de țăran ce sunt, e firesc să mă simt mândru că la temeliile României se află o civilizație agrară. Dar nu țin să bagatelizez "amănuntul" că Bucureştiul a aşteptat secolul al XlX-lea pentru a-şi pune chestiunea cişmelelor! Mai ales că suntem (totuşi) urmaşi ai unor vestiți constructori de apeducte. Civilizația romană a fost, prin excelență, o civilizație citadină. Istoria imperiului începe *ab urbe condita* şi sfârşeşte sub tălpile barbarilor intrați în Roma. Noi n-am moştenit nici cultul "cetății", nici "tehnicitatea" primilor "făcători" de şosele tim Europa. Parcă nemții ar fi urmaşi ai romanilor, nu noi! Noi am rămas păstori, țărani, târgoveți, într-o Europă a cărei istorie a fost decisă în "oraşe". Orice recapitulare ar putea-o dovedi. Civilizația greacă era o civilizație a "cetăților". Creştinismul s-a impus în catacombele Romei. Goticul a înflorit în burguri. Renaşterea e opera Florenței şi a Veneției. Demența nazistă a început într-

o berărie din München. Cea comunistă, în cel mai european oraş al Rusiei. Fitilul primului război mondial a fost aprins la Sarajevo. Al celui de-al doilea război mondial, la Berlin. Luați de la plug, de la coasă, țăranii noştri s-au văzut vârâți cu forța într-o istorie pe care n-o înțelegeau. Ce e destin şi ce e întâmplare aici? Spaniolii au dat conchistadori. Olandezii şi portughezii, popoare mici, au avut colonii. Grecilor le place, ca lui Ulise, să vânture lumea. Norvegienii au cucerit, prin Nansen şi Amundsen, şi Polul Nord şi Polul Sud. Noi n-am produs nici aventurieri, nici cuceritori. Dinicu Golescu a putut uimi prin "însemnările" sale, care nu depăşeau Austria, Elveția şi Italia, la trei secole după ce Magellan făcuse prima călătorie în jurul globului. Am trăit, până acum un secol şi jumătate, pe aceleaşi ulițe, fugind în păduri când veneau tătarii şi turcii. Oare timpul a trecut peste noi sau alături de noi, fiindcă nu istoria ne-a interesat în primul rând? Aş putea găsi unele argumente. Felul cum am reuşit să integrăm moartea şi soarta în ordinea firească a lucrurilor. În nici un oraş, pe unde am umblat, n-am văzut un cimitir ca acela din Lisa, reprezentând nu o "anexă" funerară, ci partea cea mai apropiată de eternitate a vieții satului. Mult înainte de deschiderea primei facultăți de filosofie, am avut o metafizică a noastră...

Mă opresc aici. Văd că se coboară.

Podişul Anatoliei. Munți despăduriți, pământ sărac, localități rare. Măslini. Piatră. Ziduri care au, toate, pecingine. Efes.

Filosoful Apolonius, vorbea într-o grădină din Efes, în fața celor veniți să-l asculte. Deodată, s-a oprit, a privit speriat în pământ, a făcut trei paşi înainte şi a strigat cu o voce sugrumată: "Împăratul a fost lovit!" După care a continuat să se uite în acelaşi loc, vrând parcă să vadă sfârşitul unei întâmplări nelămurite. În tăcerea care se lăsase, nimeni nu îndrăznea să scoată o vorbă. Au aşteptat toți, îngroziți, cu ochii la Apolonius, până ce acesta a strigat, acum şi mai tare: "Efesieni, împăratul a fost ucis chiar în clipa aceasta". Efesienii au crezut că filosoful delira şi s-au temut să n-o pățească fiindcă ascultaseră asemenea vorbe, fără să se indigneze, dar ştafetele le-au adus mai târziu vestea că, într-adevăr, Domițian fusese omorât de liberții săi, la Roma, chiar în ceasul de amiază când Apolonius îşi ținuse discursul.

Întâmplarea aceasta a avut loc pe la sfârşitul primului secol după Christos, când Efesul era unul dintre oraşele importante ale Imperiului roman, cu o vechime de peste un mileniu, rivalizând în prestigiu cu Alexandria. Trecuseră pe aici Brutus şi Cicero. Trecuse, dacă nu mă înşel, şi un împărat. Tiberiu. Efesienii duceau ofrande la templul zeiței Artemis (sălbateca, însingurată Artemis, care umbla prin păduri cu o haită de câini, dăruiți de Pan, şi vâna animale cu săgețile făurite de Hefaistos), dar povesteau în şoaptă cum părinții lor îl ascultaseră pe apostolul Ioan, care venise la Efes, după răstignirea Învățătorului său, împreună cu Fecioara Maria, care locuise acolo, într-o căsuță izolată, de la poalele muntelui. Moartea lui Domițian trebuie că a produs mare tulburare în oraş. Efesienii ridicaseră un templu în onoarea împăratului, ca să-l linguşească, ştiind că, devreme ce se proclamase zeu, Domițian va fi foarte

mulțumit de adorația supuşilor săi şi le va răsplăti gestul cu prețioase privilegii (ceea ce s-a şi petrecut). Ca să nu piardă ce obținuseră, bravii efesieni s-au decis, repede, să ridice alt sanctuar, de data aceasta în cinstea urmaşului. Ei aveau oarecare experiență în arta măgulirii. Memmius, ginerele lui Sylla, ordonase să fie distrus Efesul deoarece oraşul ținuse partea lui Mitridate. După ce efesienii au început să-i ridice un monument impozant, Memmius a revocat, însă, ordinul.

Ce a rămas din toate astea? Din templul zeiței Artemis, considerat una din cele şapte minuni ale lumii antice, au ajuns până Ia noi o coloană şi câteva bucăți de piatră spartă. Nu avem cum să înțelegem uimirea lui Alexandru cel Mare. A dispărut şi altarul, lucrat de Praxitele. Goții au jefuit templul de podoabe. Apoi, creştinii l-au trans-format în carieră de marmură pentru construirea bazilicii "Sfântul Ioan" şi pentru catedrala "Sfânta Sofia". Restul au făcut ploile, bălăriile, pirații şi turcii.

Stă să plouă şi ne grăbim. Facem fotografii, sub cer vânăt, între coloanele albe, care nu mai sprijină nimic la bazilica "Sfântul Ioan", în agora, unde se țineau şi târ-gurile de sclavi, la "Odeon", unde aveau loc reuniunile senatului (dar şi reprezentații teatrale), lângă ruinele din sanctuarul închinat lui Cezar (deci, cu Cezar a început nebunia de a-i concura pe zei, nu cu Nero), la "Prytaneion" (un soi de primărie antică), pe strada principală din Efes, pavată cu mari bucăți de piatră lucie şi, bineînțeles, în fața Bibliotecii (doar suntem intelectuali). Aici, Marius Ghica mă îndeamnă să "pozez" în dreptul uneia din cele patru statui simbolice din nişe. Şi abia după aceea descopăr că nimerisem în dreptul statuii pe piedestalul căreia scrie

"Sofia", ceea ce, dacă mă gândesc la părerile mele actuale despre "înțelepciune", poate suna, doar, ca o ironie.

Bărbații se înviorează când ne oprim dinaintea unor pietre, năpădite de iarbă galbenă, iar ghidul ne spune: "Aici a fost lupanarul". Aflăm că efesienii aveau un bordel cu două etaje. La primul etaj, erau primiți clienții. Femeile aşteptau la etajul superior.

Fresce, mozaicuri, coloane ciobite, capiteluri răsturnate (Efesul a avut parte şi de incendii şi de cutremure), sarcofage de piatră, vase de pământ ars, o splendidă sculptură reprezentând o Nike înaripată, un orologiu solar, trepte tocite de paşi... Dar, pe alocuri, am o senzație de vechime trucată, de scenografie arheologică. Prea sunt frumos aranjate unele vestigii.

Mâncăm, din pachete aduse de pe vapor, pe mesele înşirate afară ale unui restaurant care are ceva de cârciumă. Suflă un vânt rece, umed, ploaia pare acum iminentă. Ne ducem apoi la muzeu. Avem, însă, puțin timp la dispoziție încât nu putem fi decât superficiali. Remarc o statuie a Artemisei, poate singura frumoasă, şi o veselă înghesuială masculină la chioşcul unde se cumpără statuete priapice sau căni pe care e desenat un Priap grosolan. Nu sunt pudibond, dar îmi displace bărbăția prea afişată. Întotdeauna am bănuit că ea ascunde, fie o lipsă de considerație pentru dragostea fizică, fie complexe nu tocmai onorabile.

Ne întoarcem la Izmir pe o ploaie măruntă care abureşte geamurile autobuzului. Esplanada pe care o stră-batem până la vas e, într-adevăr, frumoasă, ultraeuropeană.

Pe vas ne aşteaptă o veste neplăcută. Nu vom pleca

la Salonic. E furtună puternică pe mare. Vom rămâne până] mâine la orele 15 ancorați în portul Izmir, după care ne vom îndrepta direct spre Pireu. Vom pierde, aşadar, Salonicul. Prima mea reacție e de uşurare. Am scăpat de un pericol posibil. Următoarea reacție e de regret. Nu voi vedea Salonicul. Şi cine ştie dacă voi ajunge vreodată în acest oraş. *Never say never,* zic englezii. Să nu spui nicio-dată, "niciodată". Dar mă tem că această mică superstiție nu mă va ajuta să înlătur părerea de rău.

După masă, renunț la o lungă "abstinență" şi joc şah. Constat, însă, că nu mai am suficientă răbdare. Şi nici nu mai cred că e o probă de inteligență să învingi într-o par-tidă de şah. Problema e cum să ne omorâm timpul.

La difuzoare ni se explică de ce nu mai mergem la Salonic. Furtuna e prea mare pentru vasul nostru, Comandantul a fost nevoit să ia "pentru securitatea noastră" decizia de a rămâne "la ancoră", în port. Aceasta îmi dă mai mult decât tangajul din largul mării, senzația de nesiguranță. Dacă vasul nu rezistă la furtuna care agită acum marea, înseamnă că e vulnerabil. Până acum, îmi închipuiam că nimic rău nu se poate întâmpla, că "Lumea Renaşterii" poate face față oricărei situații. Acum, iluzia aceasta a dispărut. Cred că între Izmir şi Pireu, mă voi teme mai mult decât în zilele şi nopțile precedente. De abia aştept să mă văd acasă. Şi nu voi mai urca, probabil, pe altă corabie. Aventura mea în largul mării — acum pot să-i spun, fără să exagerez, "aventură" — se termină cu un eşec.

Încerc să-mi aduc aminte ce fel de zeu era Nereus. Tot ce reuşesc să găsesc prin memorie e ca era un zeu marin, din generația de zei dinaintea olimpienilor, şi că era socotit un protector al corăbierilor. În rest, nimic.

Luni 21 noiembrie

Afară norii s-au risipit, nu mai plouă, a apărut pentru câteva clipe soarele. Dar marea continuă să fie agitată. Mulți au coborât. S-au dus să se plimbe prin oraş. Unii vor să mai cumpere "ceva". Au vreme până la prânz.

Am rămas aproape singur în "marele salon". Mai târziu, mă voi retrage, probabil, în cabină să citesc. "Strada" nu m-a interesat niciodată prea mult. Am preferat să trăiesc printre cărți. Dacă "a trăi" înseamnă să îmbătrâneşti preocupat nu de lumea "aşa cum e", ci de cea care "ar putea fi".

Sper să ajungem la timp la Pireu, pentru a lua de-acolo autobuzele spre Delfi. Dacă n-am ajunge la Delfi, aş fi nenorocit. În fond, am venit în această croazieră mai ales pentru ocazia de a revedea urmele celui mai mare oracol din antichitate. Am fost la Delfi, cu ani în urmă, dar nu mai ştiu ce este amintire directă şi ce este amintire livrescă în imaginea mea despre locul unde oficia Pythia. Aş vrea să mă lămuresc. Poate arunci voi şti mai bine ce este Grecia pentru mine, o țară sau un mod de a fi inactual.

Am ieşit, totuşi, până la urmă, în oraş. Pe o stradă din Izmir, stăm la o masă, în fața unei cafenele,

Țeposu, Marius Ghica şi eu. E frig. În jurul nostru, pietoni. Țepo-su zice: "Eu, în orice loc mă duc, mă integrez imediat. Mă simt de-acolo". Marius Ghica adaugă: "Şi eu". Ridic din umeri: "Eu, dimpotrivă. Pretutindeni, mă simt străin. Şi, din nefericire, inclusiv în Bucureşti am uneori acest sentiment". Ceilalți tac. Poate, mărturisirea mea a fost deplasată.

(Mai târziu, pe vas)

Theo (acum cunosc, în sfârşit, numele său întreg: Theo in der Smitten) e singurul personaj de aici ieşit din comun. Noi, ceilalți, suntem persoane banale, care se îm-bracă obişnuit şi pot trece neobservate. Aseară, Theo a apărut îmbrăcat în şalvari roşii şi cu frac negru. Ne privea prin ochelarii săi cu ramă fină, fără să aibă aerul că ne vede, cu un dispreț politicos. Facem şi noi parte din Eu-ropa pe care el vrea s-o arunce în aer! Nici n-ai zice că sub distincția lui decadentă se ascunde un suflet de terorist. Dacă s-ar îmbrăca normal, l-ai putea crede profesor de greacă veche. De altfel, vorbeşte curent, aflu, şapte limbi, performanță cu care nu cred să se poată lăuda altcineva de pe "Lumea Renaşterii". Şi nu poartă o carte, cum mi-am închipuit, în rucsacul său negru. Poartă coperta unei cărți, ce se găseşte deocamdată în stadiu de proiect! Ea va fi, însă — Theo n-are nici o îndoială în această privință — o carte, esențială. Mai poartă, apoi, în rucsac, o potcoavă, simbolul heraldic al familiei sale. Aud că întreabă pe toată lumea cum se spune "potcoavă" în diverse limbi şi îşi notează. Va alcătui, astfel, un dicționar complet, mondial, al acestui cuvânt, operă la care ține, de asemenea, foarte

mult, se pare.

La prânz, în timp ce ne aflăm la masă, auzim în difuzoare vocea căpitanului. Toată lumea ciuleşte urechile, oprindu-se din mâncat. Căpitanul a hotărât să nu plecăm la ora 15 cum fusesem anunțați. E încă furtună de gradul 10 pe mare. Cu câtva timp în urmă, două nave au naufragiat pe o furtună care atinsese gradul 8, ceea ce nu înseamnă că furtuna de acum e infinit mai primejdioasă. Vom pleca, dacă vom pleca, de abia mâine la amiază, urmând să ajungem la Pireu miercuri dimineața. Prin urmare, s-a spulberat şansa de a revedea Delfi! Dezolare la mese. Se lasă o tăcere grea. Nu mai am chef de nimic. După ce am făcut o excursie de plăcere prin posomorâta Mare Neagră, iată-ne țintuiți într-un port din Marea Egee! Prizonieri pe un vas care nu se ştie când va pleca. Şi abia acum am devenit conştient de riscurile unei călătorii pe mare în noiembrie.

Dacă eram la Istanbul, puteam lua, eventual, de-acolo avionul pentru Bucureşti. Dacă ne-ar fi prins furtuna la Salonic, coboram cu autobuzele la Pireu. Aici, suntem cel mai rău plasați. Mă întreb ce se va întâmpla dacă furtuna va dura mai multe zile. Şi ce vom face până mâine la prânz? Toată lumea e descumpănită. Euforia din clipa când ne-am îmbarcat, fără să bănuim că ne aşteaptă o captivitate de lux, într-un port turcesc unde nu prea e nimic de văzut, putrezeşte acum într-o angoasă generală.

N-am răbdare să rămân în cabină, încât mă asociez unui grup, din care fac parte "Biju" şi "Monseniorul",

pentru a ne duce să hoinărim prin Izmir. Luăm un taxi până în centru. Taxiurile sunt aici foarte ieftine. Doi dolari ne costă cursa până la intrarea în bazar. Ceea ce e foarte convenabil. Trei ore, apoi, ne minunăm de vivacitatea pestriță a bazarului. Ceea ce mă miră e că aici tocmeala "merge" mai puțin decât la Istanbul. Cumpăr un pulover, halva, curmale şi smochine. Obosiți de zgomot şi de hoinăreală, ne îndreptăm, apoi, pe jos spre port, ca să economisim cei doi dolari cât ne-ar fi costat o nouă cursă cu taxiul.

Apropiindu-ne de port, mă încearcă o teamă copilărească. Dacă, între timp, vaporul a plecat? Bineînțeles, e o prostie să gândesc astfel. Doar l-am auzit cu urechile mele pe căpitan anunțându-ne că vom porni mâine la prânz spre Pireu. Şi ce căpitan şi-ar permite să plece hoțeşte, lăsându-şi pasagerii prin porturi străine? Cu toate acestea, câteva clipe, fac calcule nebuneşti despre posibilitățile de a ajunge, de la Izmir, acasă. Între timp, s-a înnoptat. "Biju" şi "Monseniorul" se opresc, gustă din diverse dulciuri (unele se numesc "tulumbe", ceea ce, evident, stârneşte veselie). Altcineva ne lămureşte, cu maximă seriozitate, că, de fapt, nu e nici o furtună pe mare. N-am plecat ieri şi nu plecăm nici azi deoarece a dispărut de pe vapor un ucrainean. A coborât în port şi nu s-a mai întors. Circulă — se zice — diverse ipoteze: că a fost ucis, că zace undeva beat sau că era spion. Poliția nu e în stare să spună, deocamdată, nimic. Nu-mi dau seama dacă povestea are vreun sâmbure de adevăr — chiar va fi dispărut un ucrainean? — sau e produsul plăcerii noastre, irepresibile, de a broda, din orice, "scenarii". Răsuflu uşurat când văd vaporul. Suind scara metalică, îmi vine să râd de teama mea caraghioasă.

Îmi duc în cabină lucrurile cumpărate şi urc la masă în salonul de pe puntea "Venus". La recepție îl văd pe Theo. A întins pe masă un vraf de hârtii. S-a hotărât să distribuie, fotocopiată, coperta operei capitale pe care o pregăteşte. Mă întreabă dacă o am. "Nu" zic, oarecum speriat. La prânz mi-a propus să merg la el în cabină, să semnez sub fotografia mea din catalogul participanților la croazieră. Am intrat în panică. Să fiu singur cu un anarhist şi, poate, homosexual pe deasupra, într-o cabină? I-am zis: "Acum mă grăbesc să plec în oraş. Voi semna după amiază". Theo a uitat de catalog. E preocupat acum de opera sa. Îmi întinde o foaie xeroxată pe care e reprodusă fotografia sa într-o ipostază feminină. Are perucă de femeie, buzele rujate şi sprâncenele date cu rimei. Destul de reuşită deghizare. Şi îmi explică foarte sobru, stimulat de perplexitatea mea: "Am reuşit mai multe performanțe, ca femeie şi ca bărbat". Am amuțit. Ce înțelege, oare, prin "performanțe"? Nu îndrăznesc nici să-i cer explicații, de teamă să nu comit o gafă, şi nici să plec. Theo ia foaia şi în dreptul numelui său îşi notează adresa, explicându-mi că există un singur "Theo in der Smitten" în Bale şi chiar în toată Elveția. Adaugă: "Poşta mă cunoaşte. E de ajuns să fie trecut pe plic numele meu". Sunt gata să mă mir cum de-l cunoaşte toată poşta elvețiană — datorită celebrității familiei? sau datorită lui? — dar, iarăşi, renunț, îmi reprim curiozitatea. Iau "coperta", căreia i-a alăturat un poem, şi plec. În cabină, mă apuc să le studiez.

Pe contracopertă, lângă fotografia lui Theo deghizat în femeie, se află un catren în germană:

Ach Thea von der Schmitten,
ich kenne Dich genau,

du hast wie ich gelitten,
bist Frâu in Mann in Frâu.

(Ah, Thea von der Schmitten,
te cunosc de ajuns,
tu ai suferit ca şi mine,
căci eşti femeie în bărbat în femeie.)

Constatând că Theo îşi spune "Thea" şi discută cu femeia din sine, cel mai simplu e să zici că e vorba de o sminteală sau de o înclinaţie perversă, dar simt din tonul "declaraţiei de dragoste" că un asemenea "diagnostic" ar fi şi pripit şi superficial. Pe copertă sunt desenate două mâini care cântă la un instrument nevăzut. Deasupra titlul:

An die Liebe — *(Către Iubire, Iubirii)*

şi subtitlul:

Nicht nur Gedichte — *(Nu numai poezie)*

Poemul mă surprinde şi mai mult.

Templul rotund al altarelor Athenei Pronaia*

Doar trei coloane au rămas în picioare din rotonda ta,
Athena Pronaia, şi nimeni nu plânge;
şi Phoebus însuşi în carul său solar străluceşte
legat încă de o curiozitate josnică a inimii.
O, deci, nici unul dintre oamenii de lângă noi nu simte durerea?
Sunteţi voi, aşadar, toţi, duşmanii acestei Zeiţe?

astfel încât nu plângeți şi nu strigați
către ea în orele voastre cele mai grele,
şi nu vă ajută pentru a vă însănătoşi mai repede,
ba, chiar, puteți crede că ați reuşit.
Durerea aşteaptă momentul când semnele trădării
vor face să alerge asupra voastră câinii Iadului.
Atunci dinții vă vor clănțăni şi veți urla.
Aşa gândesc aceste trei coloane.

(Hellas VI, Sonet 21: "Răzbunarea Athenei") j

*** Der Rundtempel des Altars der Athena Pronaia**

Drei Saulen stehn nur noch aus deiner Runde,
Athena Pronaia, und niemand weint;
und Phobus selbst im Sonnenwagen scheint
mit schnoder Herzen Schaulust noch im Bunde.
O fuhlt denn neben uns kein Mensch die Wunde?
Seid ihr denn alle jener Gottin feind?
dass ihr euch klagend nicht und schreiend eint
zu dieser ihrer schwersten Schicksalsstunde,
und helfet nicht, dass schneller sie gesunde,
ja, ihrer zu entraten konnen meint.
Weh, wartet, wenn sie, Hochverrats euch zeih'nd,
einstmalen auf euch hetzt die Hollenhunde:
Da wird ein Zăhneklappern sein und Heulen.
So manche/r wird gedenken dieser dreier Săulen.

(Hellas VI, SonettH: "AthenasRache")

"Răzbunarea Athenei" îmi dezvăluie nu un impostor trăznit, ci un poet cu o sensibilitate tragică reală. Oare nu ne-am repezit să ne batem joc de el, judecându-i

după "originalitățile" sale? Mă tem că da. În fond, Catul, acum mai bine de două mii de ani, spunea la fel ca Theo: "Eu, o femeie, eu, un bărbat, eu, o fecioară, eu, un băiat". Sexul incert nu e o descoperire a secolului nostru. Încep să mă îndoiesc şi de seriozitatea zvonurilor că ar fi un terorist cu apucături neroniene. Şi, la urma urmei, cine ar putea jura că ştie câte forme ia un germen de nebunie? Gerard de Nerval se plimba, în Egipt, prin bazare, îmbrăcat cu o mantie din păr de cămilă, refuzând să vadă ruinele antice, Iar Holderlin suferea că lumea e părăsită de zei. Theo pare să simtă şi el lipsa zeilor. Absență care-l revoltă. Pentru a face realitatea suportabilă, zicea Proust, toți suntem obligați să întreținem în noi nişte mici nebunii.

Bate mai departe vântul. În port, nu se văd valuri mari, dar în larg continuă să fie furtună. După ce-am pus bine poemul lui Theo, să nu-l pierd, mă urc în "marele salon". Aici, aud o altă explicație a rămânerii noastre îl Izmir. De-a dreptul aiuritoare. Şi e dată ca sigură: "Ascultați-mă pe mine, aşa stau lucrurile". Cică ratata noastră croazieră n-ar fi decât o "acoperire" mondenă pentru o afacere ocultă! "Ce afacere?" "Ceva cu droguri. Sau cu arme". Nu mă pot reține: "Prostii!" Mi se atrage atenția să nu mă grăbesc.

Bine, nu mă grăbesc. Nu mă pot consola, totuşi, cu o poveste de roman polițist, pentru pierderea şansei de a revedea Delfi. Mâine dimineață, se organizează, contra a cinci dolari, o excursie sumară la Pergam. Unii se duc. Pe mine, din moment ce nu ajungem la Delfi, nu mă mai interesează nimic! Renunț să văd locul unde s-a aflat a doua mare bibliotecă după cea

de la Alexandria. Voi rămâne pe vapor.

Deşi prejudecățile mele sunt mai puternice decât înțelegerea mea, nu mai văd în Theo un ins ridicol şi periculos. Nebunii periculoşi se cred mari lideri politici, nu poeți. Vor să-i conducă pe alții, nu se duc în croazieră cu bicicleta pe un vapor şi cu un rucsac în spate, plin cu coperți ale unei cărți nescrise. Narcis s-a îndrăgostit de chipul său de bărbat. Theo pare îndrăgostit de Thea, de femeia din el, pe care uneori o "arată", deghizându-se (ceea ce în Roma antică, probabil, n-ar fi mirat pe nimeni, dar azi...). Dacă la început am fost tentat să-l aşez în succesiunea unor iluştri smintiți (Caligula adora să se îmbrace în rochii), acum încep să cred că acest "original" care vorbeşte în şapte limbi despre o operă în care "nu e numai poezie" ascunde o taină. Şi sunt, am impresia, singurul de pe vapor care îl ia în serios. Ceilalți au clasat "cazul". Au zis: "e nebun" şi se mărginesc să zâmbească dispreţuitor-compătimitor de câte ori îl văd coborându-şi bicicleta pe scara vaporului sau pătrunzând în "marele salon" cu rucsacul său negru în care duce coperți şi o potcoavă. Poate că, trăind înlăuntrul fantasmelor sale, Theo ne consideră pe noi "anormali", deoarece "nimeni nu plânge", "nu simte durerea", nu strigă pentru că în fostele temple ale zeilor umblă şerpii.

De câte ori ies din cabină, văd pe uşă imaginile care ne arată cum trebuie să ne legăm, în caz de pericol, centura de salvare.

Marți 22 noiembrie

Întâi, n-am vrut să merg la Pergam. *Aut Delphi, aut nihil.* M-a cuprins o revoltă prostească. Mi-am zis că, oricum, nu e mare lucru de văzut acolo. Altarul din Pergam a fost dus la Berlin. Celebra bibliotecă a dispărut. Apoi, după ce Marius Ghica mi-a împrumutat cinci dolari, m-am răzgândit.

Probabil, sunt şi unii care merg din pricina rezonanței numelui. Ştiu că locul e vestit şi vor să pună piciorul acolo. O mică reverență culturală.

În timp ce iau micul dejun în "marele salon", aud la difuzoare buletinul meteo. Cerul e relativ senin, dar marea continuă să fie agitată. Vântul suflă cu o viteză de 8 grade pe scara Beaufort. Dacă e adevărat ce se vorbeşte, că, nu prea demult, două nave cam de mărimea "Lumii Renaşterii" s-au scufundat pe o furtună de 8 grade, nu ne aşteaptă o perspectivă foarte veselă.

Întâmplarea cu ucraineanul dispărut e, se pare, reală. Aceasta dă foc zvonurilor. Se fac tot felul de speculații. Unii îi atribuie ucraineanului o identitate ocultă. Lângă vaporul nostru e ancorat la chei un vas libian. Cineva arată vasul libian cu degetul. "Ucraineanul" ar fi acolo. La etaj sunt cabine şi în cală s-ar afla arme pentru Geddafi.

Ne strângem greu, ca de obicei, deşi avem puțin timp la dispoziție. Ni s-a cerut să ne reîmbarcăm la ora 11,30, deoarece există intenția de a pleca la 12.

E soare, frumos. Trecem prin mai multe localități al căror nume nu-l rețin. Multe plantații de măslini. Pe alocuri, se văd şi culegători.

La Pergam, urcăm pe o Acropole mai înaltă decât

cea ateniană. Şoseaua îngustă se răsuceşte în spirale violente.

Am tot timpul senzația că autobuzul se poate răsturna. Sus, pe culme, e exact ceea ce am presupus. Ziduri ruinate, din piatră ordinară şi câteva coloane de marmură, în mod evident, "aranjate". Golurile au fost umplute cu ipsos. Capitelurile sunt aproximativ corintice, dintr-o epocă în care stilurile nu mai erau pure. Ruinele — câte sunt — au fost "sistematizate". Trecut, în bună măsură, contrafăcut, Printre pietre a crescut iarbă şi se plimbă pisici. Pergamul e util doar industriei turistice. Văd că pe crengile multor arbuşti sunt legate bucăți de hârtie. Tradiția zice că, procedând astfel, ți se va împlini o dorință la care te gândeşti.

În schimb, e soare, cerul e albastru, iar priveliştea se dovedeşte a fi, într-adevăr, minunată. Se fac nelipsitele fotografii. Între ruinele fostului templu al lui Traian, un grup de scriitori români devine exuberant. Cineva agită o sticlă de votcă şi aud, chiar, un chiot: "Noi, urmaşii lui Traian..." Un mucalit observă că strămoşul nostru merita onorat cu băutura națională, nu cu votcă.

La muzeul din Pergam. Trec destul de repede. Marmuririle sunt din perioada helenistică şi perioada romană. Singura care mi se pare că merită atenție e o sculptură arhaică rătăcită, prin ce minune nu ştiu, printre celelalte.

La ieşire, îl văd pe Theo lângă autobuze, fără bicicletă. Îmi arată pantofii proaspăt lustruiți de un lustragiu care se îndepărtează. Asta îmi dă curaj să-l întreb: "Dar unde e bicicleta dumneavoastră?" "E

bolnavă, îmi răspunde el.

Am cumpărat de aici un medicament pentru ea." Şi scoate o cutie din buzunar. Am făcut o figură uluită, probabil, încât se simte obligat să mă lămurească: "Bicicleta e calul meu. Noi toți suntem Don Quijote, fără să ştim. Diferența dintre mine şi ceilalți e că *eu ştiu.* Dar «calul» meu e bolnav la «copită»". Holbez ochii. "La copită?" "Da." Şi face un gest din care înțeleg că, de fapt, se referă la pedala bicicletei. Intru în joc. "Şi nu mai merge calul dumneavoastră?" "Ba da, însă din pricina bolii mă obligă să depun mai mult efort." Desface cutia şi văd în ea nişte site care ar reprezenta "medicamentele" de care are nevoie "calul" lui Theo. Cum nu mă pricep la mecanică şi la biciclete, nu-mi dau seama dacă vorbeşte serios sau îşi bate joc de noi. În cele din urmă, deschide un caiet şi mă roagă să notez pe o foaie adresa mea ca să-mi trimită marea lui carte. Mă roagă să notez şi numărul cabinei de pe vapon pentru a-mi trimite prin steward câteva poeme. Priveşte cu atenție cifra 8 (numărul cabinei mele de pe puntea "Nereus") şi comentează: "Cine face pe 8 astfel e o persoană deschisă". Îmi e greu să-i explic lui Theo că se înşeală. Sunt un introvertit.

Am depăşit mult ora fixată pentru îmbarcare. E aproape unu şi jumătate când ajungem la bord. Din graba cu care se strâng micile pătrate de plastic alb, cu ajutorul cărora se poate constata cine n-a venit, îmi dau seama că s-a luat decizia să plecăm.

Moment de suspans. Radu G. Țeposu şi Marius Ghica au dat o fugă la supermagazinul de lângă port să mai cumpere ceva. Crainica vaporului anunță, cu febrilitate, din două în două minute, poticnindu-se la

pronunțarea numelor, de fiecare dată, că domnii în cauză sunt rugați să se prezinte urgent la recepție. Văd că se dezleagă odgoanele. Plecăm. Ce se întâmplă cu cei doi? Finalmente, crainica anunță că "domnii Radu G. Țeposu şi Marius Ghica" vor fi aduşi cu şalupa. "Iată-i!" exclamă cineva. Ne în-ghesuim pe punte şi îi vedem, într-adevăr, pe cei doi în-tr-o şalupă care se apropie de vapor. Par liniştiți, dar cred că au tras o spaimă zdravănă.

Ceva mai târziu, ni se vorbeşte la stația de amplificare despre ucraineanul dispărut. Însuşi comandantul vasului ne dă explicații. Vorbesc şi doi ucraineni. Cu siguranță, echipajul vrea să risipească zvonurile potrivit cărora am stat două zile la Izmir din pricina ucraineanului. Ni se dau asigurări că motivul a fost, realmente, furtuna care a răzvrătit Marea Egee şi că am rămas "la ancoră" spre binele nostru. Întâmplarea cu dispariția ucraineanului a fost pură coincidență. Vorbeşte şi un suedez, ultimul care l-a văzut. Poliția turcă a fost alertată încă de duminecă şi, de două zile, ucraineanul a fost căutat peste tot în Izmir, inclusiv la morgă. Cercetările continuă.

Unii dintre noi se arată mefienți. Istoria ne-a învățat că destinul stă prin culise.

Trebuie să ne grăbim cu prânzul deoarece stewarzii vor să strângă vesela şi s-o "lege". Semn rău. Înseamnă că trebuie să ne aşteptăm la un tangaj foarte puternic care poate zdrobi vesela vasului. Până acum nu s-au luat niciodată asemenea precauții. Aceasta ne aruncă într-o stare de excitație nervoasă şi mai mare.

Nu mai suntem nici măcar melancolici că ne

apropiem de finalul croazierei. Toată lumea vrea să pună, cât mai repede, piciorul pe cheiul de la Pireu. Să ajungem pe "teren sigur". Discuțiile sunt crispate, iar privirile lunecă, mereu, spre geam pentru a vedea cum mai arată valurile. Nu sunt prea înalte, deocamdată. Dar n-am ieşit, încă, din golf. Vom afla după ce vom ajunge în larg cât de agitată e marea. Numai "Biju" îşi păstrează umorul. "Monseniore, ce barca de salvare preferați?" "Să ne ferească Dumnezeu, fiule", zice, pe jumătate serios, "franciscanul" Adrian Popescu, uitându-se îngrijorat afară. Marius Ghica ne povesteşte că a avut emoții când a văzut vaporul ridicând ancora, plecând fără el şi fără Țeposu. "Am simțit că mi se taie picioarele", recunoaşte el.

Starea de tensiune nu ne împiedică, observ, să ne comportăm, mai departe, ca "milionarii" plecați în croazieră. Aşteptăm să vină stewarzii să ridice o fărămitură de pâine căzută, pe covor, de pe tavă. Dar, nici o grijă, ne vom dezvăța de aceste deprinderi păcătoase după ce vom debarca la Pireu. Vom redeveni nişte pârliți de scriitori.

După masă, ne retragem, mai mulți români, în partea mai înaltă din "marele salon" şi facem tot felul de "sce-narii" pentru a recupera şansa de a merge la Delfi. Ne hotărâm să întreprindem nişte diligente pe lângă "comitetul grec" care s-a ocupat de croazieră pentru a-i ,,smulge" un gest de generozitate față de nişte scriitori "ce nu concep să plece din Grecia fără să consulte ierburile crescute peste amintirea Pythiei". Îl delegăm pe Ulici să poarte, ca preşedinte al Uniunii, "tratative". Eventual, ne plătim drumul. Şi, evident, ne priveşte cum ne potolim foamea. În definitiv, ne-am răsfățat destul pe vapor. Când Ulici revine, îl întreb: "Sunt speranțe?" "Cred că da", zice el. Asta mă ajută

să-mi regăsesc o anumită bună dispoziție, în ciuda faptului că vaporul a început să se legene cam tare.

E ora 16,25. Am plecat de aproape două ore şi jumătate, încă se vede țărmul turcesc. Poate că vasul navighează prudent. La un moment dat, va trebui, totuşi, să înfrunte largul Mării Egee pentru a ne apropia de Grecia. Cerul e senin. Vântul suflă, însă, extrem de puternic, iar marea pare, încă, neîmblânzită. Practic, mai avem, după calculele mele, patrusprezece ore de mers până la Pireu. Vom sosi acolo mâine dimineață, cu voia lui Dumnezeu. Apoi, cu voia grecilor, vom ajunge, poate, la Delfi.

Seara, la masă, mă uit după Theo. Nu-l văd. Probabil, îşi tratează "calul" la "copită". Figura lui, din clipa când mi-a zis că, spre deosebire de alții, el *ştie* că e Don Qui-jote, exprima o convingere liniştită, aflată deasupra oricărei îndoieli. Prin ricoşeu, pretenția mea de a semăna lui Don Quijote îmi pare, în clipa aceasta, un moft. Pentru a te purta ca Don Quijote, nu ajunge *să vrei.* Trebuie să poți transforma iluziile în unică realitate.

Miercuri 23 noiembrie

Zăpăceală şi confuzie când sosim la Pireu şi ne despărțim de "Lumea Renaşterii", coborându-ne bagajele pe chei. Mergem la Delfi? S-a aranjat? Dar unde sunt auto-carele promise? Cineva zice că ar fi vorba de un singur autocar. Dar sunt multe autocare în parking şi nimeni nu ne îndrumă la cel "bun". O parte dintre români se urcă într-un autobuz care

merge pe colina Licabet, la hotel (acelaşi unde am dormit la sosire). "De-acolo se pleacă la Delfi?", întreb. "Cred că da", îmi răspunde Gabriel Chifu. Un fel de instinct mă îndeamnă să mă dau jos. Şi bine fac. De-abia s-a pus autobuzul în mişcare şi aflu că toți cei care au comis imprudența de a se duce mai întâi la hotel vor rămâne la Atena. Căci, pentru a ajunge la Delfi în timp util (diseară trebuie să fim înapoi), e imperios necesar să ocolim centrul oraşului, supraaglomerat de trafic. Din păcate, în toată zăpăceala asta, am uitat de Theo. Nu mi-a trimis poemele promise. L-am zărit doar o clipă, coborându-şi bicicleta. După aceea, nu l-am mai văzut.

Ne strecurăm prin periferiile Atenei până intrăm autostradă. De o parte şi de alta, măslini, chiparoşi, câmpii cu pământ roşcat. Coline sterpe, pietroase. Oprim undeva să bem un ceai, deoarece pe vapor n-a mai existat "mic dejun". Vesela fusese împachetată şi, oricum, era prea de dimineață. Ne cumpărăm şi pentru drum ceva mâncare. Apoi, plecăm mai departe. Cerul s-a înnorat. Nu plouă, dar e o tensiune dramatică în atmosferă. Ziua în care am fost la Delfi, prima oară, arăta la fel! Acelaşi cer ursuz, greu, aceiaşi nori coborâți foarte jos. Nimic din faimoasa lumină greacă. În plus, zeii se țin departe de autostrăzi.

Ne oprim la Levadia, să ne dezmorțim. Ca prin vis, îmi aduc aminte de cele două izvoare de aici. Unul al Mnemosynei, al memoriei, altul al Lethei, al uitării. Ce am uitat? Ce mai țin minte? Nu mai ştiu dacă am visat drumul spre Delfi sau l-am făcut aievea.

Alte plantații de măslini. În autobuz, flecăreala obişnuită. Dar, iată, colinele încep să devină munți. Pe undeva, pe aici, s-a apropiat Oedip de răscrucea unde şi-a ucis tatăl. Neguri vineții învăluie, pe Parnas,

lăcaşul muzelor. Fostul lăcaş.

Cum am rămas între noi (n-a venit nici un alt participant la croazieră cu grupul nostru), dăm, de cum ajungem la Delfi, un spectacol foarte românesc. Se încinge, în stradă, la câțiva paşi de ghereta paznicului, o târguială penibilă. Motivul? Unul banal. În antichitate, exista o "poruncă" deasupra intrării pe "domeniile lui Apolo": "Cel cu mâinile necurate să nu se apropie. Departe de aici". Astăzi, nu mai contează cum arată mâinile. Important e să scoți din buzunar, fie suma necesară unui bilet de intrare, fie o legitimație care-ți dă dreptul să "vezi" gratis. Şi tocmai aici e problema. Câțiva dintre noi au avut inspirația să-şi ia cu ei, de-acasă, legitimații de ziarişti. Aceştia arată bucățile de carton salvatoare şi intră. Ceilalți rămânem să parlamentăm dincoace de poartă. Cineva zice că Ulici, în calitate de preşedinte al Uniunii, ar trebui să "rezolve" pentru tot "grupul". Ulici îi răspunde că n-am venit aici într-o excursie "organizată". Cei care vor să intre plătesc. Şi are dreptate. În plus, mi se pare fără noimă să ne supărăm că alții au fost mai "deştepți" şi şi-au adus legitimații de ziarişti. "Bruno" care nu-şi dezminte calitățile de "seducător", deoarece îl văd cu o "Evă" grecoaică, îşi dă aere de "mediator". Îi place, cu siguranță, să-şi dea importanță în fața "Evei". Încearcă să țină un mic discurs din care rezultă că "ea" s-ar duce să "aranjeze" la telefon cu "cineva" ca să putem intra fără să plătim. Pierdem timpul şi mă simt oribil din pricina posturii jenante în care ne punem. Număr dolarii pe care îi am, decis să nu mai aştept, dar "cerberul" de la poartă, plictisit, probabil, să ne vadă

ciorovăindu-ne, ne face semn să intrăm.

Urc de unul singur fosta Cale Sacră, ce suie în serpentină povârnişul pe care, din gloria celui mai mare oracol al antichității, a rămas un fel de cimitir arheologic. Vom sta puțin aici. Autobuzul ne aşteaptă să ne ducă înapoi la Atena. N-am timp de reverie şi nici chef după sfertul de oră pierdut la intrare. Mă mărginesc să privesc, să încerc să-mi aduc aminte şi să compar. Ruinele mi se par acum mai puțin fabuloase. Le-am văzut, altădată, cotropite de bălării, de gâze şi de flori care le dădeau ceva de mister greu, putred. Şopârlele dormeau atunci la soare pe sânii de piatră ai unor zeițe decapitate şi fugeau, speriate, auzind paşi. Fluturi mari, enormi, colorați mirific şi putrezi parcă, şi ei, sau bolnavi de tainele locului zburau peste ierburi. Păsări țâşneau din iarbă, multe, ca pe vremea când se hrăneau cu resturile de la ofrandele depuse în sanctuare. Acum, totul e corect. Iarba a fost smulsă ori poate a pierit din pricina temperaturilor joase din noiembrie. Păsări nu există. Nici fluturi. Totul e "igienizat", ordonat, ca într-o vitrină de muzeu. Dacă nu-ți imaginezi cum se înşirau în vechime, de-a lungul Căii Sacre, statuile de aur sau caii de aramă, printre lauri amari, şi cum veneau, necontenit, procesiunile de pelerini ce urcau spre templul lui Apolo, unde, în spate, într-o grotă, ieşeau aburii ce provocau extazul Pythiei, îmbătând-o ca un alcool greu, provocându-i ceea ce cunoscătorii numesc "a doua vedere", locul ți se pare epurat de enigme. Din fericire, e soare, lumina după-amiezii aureşte puțina iarbă rămasă în jurul pietrelor şi, astfel, măcar melancoliile reuşesc să fie ambigue.

Ne strângem toți, sus, pe platou, în "tribunele" stadionului pe care s-au desfăşurat jocurile delfice.

Iarba e verde aici, neînroşită de intemperiile toamnei, şi străluceşte blând. Nu pot rezista ispitei de a încerca o "cursă"! Vreau să văd dacă rezist să alerg până la capătul stadionului şi înapoi. Basarabeanul Leo Butnaru, mult mai tânăr, mă provoacă la întrecere. Accept, deşi, ținând seama de diferența de vârstă, ştiu dinainte care va fi rezultatul. Dau jos canadiana, puloverul şi cămaşa. Ne aşezăm la "start" şi pornim. Se aud încurajări amuzate. La întoarcere, mă cam sufoc, dar nu vreau să abandonez. Sosesc al doilea, evident, dar sunt bucuros că, la şaizeci şi opt de ani, mai pot să alerg câteva sute de metri fără să fac un stop cardiac.

Coborâm, după aceea, spre autobuz. Mă mai uit o dată spre cele şase coloane rămase în picioare din fostul templu al lui Apolo. Şase sunt? Da, şase. Şi una singură mai are capitel. Sunt ca nişte silabe de piatră, fără nici un înțeles, rămase din hexametrii compuşi de preoții zeului pentru a tălmăci vorbele incoerente ale Pythiei. Lumina echivocă, umedă şi cenuşie, plină de sucurile grele ale buruienilor dospite la soare, pe care am venit s-o caut la Delfi, le dădea ceva ce nu mai au. Un fel de halo patetic. Atunci am priceput, de fapt, ceea ce, înainte, doar intuisem; că grecii au fost atât de subtili încât au putut părea clari tocmai când erau mai secreți.

Sosim seara la Atena. Din pricina aglomerației, facem o oră, după ce intrăm în oraş, până la hotel. Veritabil calvar pentru şofer. Ajungem frânți de oboseală. Aflăm că acum trebuie să dormim câte patru în cameră. Grecii nu mai sunt dispuşi să cheltuiască prea mult cu noi. Mai ales că "occidentalii" s-au dus. Am rămas numai noi "esticii", îmi car bagajele în cameră şi mănânc ce mi-am cumpărat pe drum, la un

popas. Nu mai vreau să ies în oraş. Ceilalţi pleacă.

Ultima zi. Joi 24 noiembrie

Vara, lumina secetoasă a Greciei dă Acropolei o atracţie aproape hipnotică pe care, cu siguranţă, ploile reci ale toamnei o demistifică. Dar avem noroc, nu plouă azi.

Mă pregătesc să intru, sufleteşte, într-un fel de "protocol" de care nimeni nu scapă pe Acropole. Căci vizitatorii se transformă aici, fără excepţie, în pelerini. Apropiindu-se de Propilee, sunt *pregătiţi* să admire ceea ce vor vedea. Mai mult: sunt convinşi că *e normal* să fie entuziasmaţi când vor zări Parthenonul. Entuziasmul lor e, cumva, dinainte stabilit. Teama de a rămâne indiferent în faţa unui templu considerat de toată lumea o capodoperă impune o "ţinută obligatorie" a reacţiilor. Şi e greu să desparţi emoţia reală de emoţia simulată; simulată fiindcă "aşa se cuvine"... cum să treci pe lângă Parthenon fără să te arăţi capabil să-l admiri? ar însemna că n-ai gustul, priceperea, rafinamentul, cultura cerute de o asemenea fericită ocazie, şi de ce să laşi această impresie sau, şi mai rău, să crezi tu însuţi aşa ceva? când e atât de uşor să exclami, pios, "ah, ce minune" ori, în cazul cel mai rău, să taci. Căci indiferenţa discretă nu e scandaloasă, intră în uzanţe sau chiar în bunele maniere. Singura care revoltă e indiferenţa sinceră, recunoscută. Celebritatea Parthenonului nu acceptă decât victime fericite sau, măcar, o încântare de circumstanţă.

Ne învârtim, vreun ceas, în jurul Parthenonului. Apelez la ce mai ţin minte din descrierile lui Pausanias

pentru a aproxima diferența dintre "casa sacră" pe care vedeau anticii şi ceea ce vedem noi, cu o emoție pur estetică (nimeni nu-şi pune problema, aici, că e creştin sau mahomedan în fața unui templu "păgân"), şi mai fac o dată experiența care m-a convins, cândva, că, privit din apropiere şi privit de la distanță, Parthenonul nu mai e acelaşi (de la baza coloanelor pare masiv, lipsit de eleganță, cu cicatrice oribile, ca o citadelă ce a fost îndelung asediată, în timp ce, dacă te depărtezi, redevine senin, olimpian).

Cobor, apoi, obosit, în muzeul din pântecele Acropolei, unde, de la primii paşi, poți să constați că fantezia greacă se pricepea să plăsmuiască nu numai zei. Se pricepea, la fel de bine, să plăsmuiască şi monştri. Trec pe lângă şerpi uriaşi, fără coadă sau fără cap, şi sfincşi mutilați (cumplită trebuie să fi fost furia perşilor când au zdrobit tot ce au găsit pe Acropole, înainte de Salamina). Vreau să ajung la vestitele *kore,* ce o înconjoară pe zeița Athena, de parcă ar lua parte şi azi la un colocviu de taină. N-am reuşit niciodată să înțeleg cum se naşte surâsul iradiat pe fețele acestor zece femei enigmatice. Nu e un surâs fiziologic. Nici un muşchi al feței, al buzelor, nu-l provoacă. Surâsul vine de undeva dinlăuntru. Mă mai conving o dată, privind pe îndelete *korele,* că "dimineața" artei greceşti are o lumină inexplicabilă, pe care n-o mai regăsim la "amiază", la Fidias, după aceea mă ridic de pe bancheta de piatră, unde m-am aşezat să mă odihnesc, şi mă îndrept spre încăperea unde au fost adăpostite cariatidele Erehteionului pentru a fi ferite de ploi.

Plecând de pe Acropole, mai am timp să dau, împreună cu Ion Mureşan, o raită pe la muzeul național de arheologie. Din păcate, am ajuns la o stare

de intoxicație estetică şi merg prin săli fără prea mare folos. Mă opresc mai îndelung la nişte vase enorme, brune, admirabil desenate. Pe unul dintre ele, o scenă de o savuroasă ironie. Ulise pe insula nimfei Calypso. E clar că Ulise s-a săturat de nimfă. Vagabondul are dor de ducă. E de şapte ani în insula Ogygia. Prea mult pentru o haimana. Nu-l încântă, se vede, nici promisiunea, cunoscută, că, dacă va rămâne, va fi nemuritor. Ulise nu e omul care să fie reținut prea mult într-un loc.

În drum spre hotel, ne întâlnim cu Victor Ivanovici. Ne invită să bem o bere, aşezați la o măsuță, în stradă. După care ne continuăm drumul împreună, pe străzile în pantă, bune pentru antrenarea maratoniştilor.

Seara, ne coborâm bagajele şi aşteptăm venirea autobuzului care ne va duce la aeroport. Mica noastră "Odisee" s-a terminat. A lui Ulise a durat zece ani. A noastră, zece zile. Şi, la capătul ei, nu mai ştiu dacă această croazieră a fost sau nu un eşec.

Oricum, de aici încolo voi rămâne pe țărm. Acolo e locul meu. Am greşit crezând că, de vreme ce sunt născut în zodia "racului", sunt un animal "de apă".

JURNAL AMERICAN

Cuvânt justificativ

A descoperi nu e, neapărat, o chestiune de timp. Cu toate acestea, nu pretind că America reală arată cum am văzut-o eu. Cel puțin trei handicapuri, în afara superficialității pe care o presupune, de regulă, trecerea printr-o țară ca străin, m-au împiedicat, probabil, să aprofundez unele impresii şi să le corectez pe cele, eventual, greşite. Mai întâi, nu ştiu englezeşte. Din motive pe care nu mi le explic, am ajuns la concluzia că nici într-o puşcărie americană sau britanică n-aş reuşi să învăț această limbă care tinde să devină un fel de latină modernă. Apoi, lipsa mea desăvârşită de spirit practic pe care, printr-o chimie misterioasă a complexelor, am transformat-o în orgoliu nu era de natură să-mi facă simpatică mentalitatea pragmatică de la baza "reuşitelor" americane. Aşa cum se poate constata în jurnalul pe care-l public acum (cele din precedentele traversări ale Oceanului le-am pierdut), m-a cam sâcâit greutatea pe care o au "afacerile" în logica americană şi m-a urmărit, cu o insistență, probabil, ne-inocentă, gândul că într-o catedrală gotică ai o amețeală metafizică, pe când într-un zgârie-nori ai doar o amețeală fizică. In fine, m-am dus în America doldora de prejudecăți. Unele s-au risipit pe măsură ce m-am lovit de realitățile din "Lumea Nouă". Altele, dimpotrivă, s-au complicat, poate. Şi n-aş fi în stare să jur că nu mi-au influențat reacțiile.

Vreau, de aceea, să-mi previn cititorii, rugându-i să fie precauți față de unele opinii din acest jurnal. Există multe riscuri ca ele să oglindească, mai degrabă, modul meu de a gândi decât realitatea americană şi să fie excesive sau chiar nedrepte din pricina defectelor şi limitelor mele. Sunt un

sentimental, or în America sentimente n-au cotă la bursă, sunt un idealist, or în America, dacă nu sunt sponsorizate şi nu devin afacere", iluziile nu înseamnă nimic. Pe deasupra, eu nu cred în progres, cu excepţia celui interior. Era firesc, prin urmare, ca unele lucruri să nu-mi placă în America, pe altele să nu le înţeleg, iar câteva să mă sperie, împingându-mă să aştern pe hârtie fraze hazardate, de genul: America e forma cea mai civilizată a inculturii. Sau: America demonstrează că se poate regresa interior în plin progres ştiinţific şi tehnologic. Contactul cu câteva mari oraşe americane mi-a arătat destul de limpede că unul ca mine are slabe şanse să se simtă în largul lui peste Ocean. Sunt prea de-modat pentru "Lumea Nouă" şi prea conservator. Intimi-dat, mereu, de cei care "se descurcă" sau "reuşesc" în orice condiţii, am ajuns să cochetez cu ideea că eşecurile ne pot defini tot atât de bine ca reuşitele, ceea ce unui american i se pare o enormitate. Am încercat, de câte ori m-am surprins prea înclinat spre frondă, să mi-o temperez, zicându-mi că n-are rost să mă înverşunez împ triva a ceea ce eu nu pot face, dar caracterul nu e o bucată de plastilină pe care o modelezi cum doreşti. Şi, pe urmă, la vârsta mea ar fi, oricum, prea târziu.

Iată de ce n-aş vrea să fiu aşezat printre acei europeni care, trecând Oceanul, adoptă o morgă ironică şi dezabuzată, pregătiţi să strâmbe din nas, orice ar vedea, şi să nu le placă nimic. Nu ţin deloc să intru în corul detractorilor Americii, care fac din "americanofobie" un soi de panaş. Mai ales că această "americanofobie" ia forma unui ridicol complex de superioritate. America, zice europeanul cârcotaş, a ajuns o supraputere care domină, militar

şi financiar, mapamondul, dar n-are distincție şi rafinament. E prea frustă, prea grosolană în expansiunea ei. E viguroasă, tânără, dar n-are oboseala noastră subtilă. Nu se pricepe să se îmbrace cu gust, de aceea nu îndrăzneşte să judece critic moda franceză. Nu are destulă încredere în simțul ei estetic, de aceea se grăbeşte să admire tot ce se bucură de prestigiu cultural în Europa şi să cumpere orice fals, mai reuşit, semnat cu un nume celebru. Acest european căruia America nu-i place "din principiu " e enervat că America înhață toate premiile Nobel şi bombăne că americanii sunt " cam fără stil" şi "prea siguri de ei". Deşi spune, uneori, lucruri interesante despre "McDonaldizarea Europei", el se complace într-un stupid şovinism european, uitând că singura revoluție fără monştri este revoluția americană şi că ambele coşmare din secolul nostru, fascismul şi comunismul, şi-au avut "producătorii" între Rin şi Urali. Probabil, America e unicul loc unde europenii pot vorbi cu mândrie de "virtuțile europene", considerând odioasă "mitologia banului", de parcă Europa, de câteva mii de ani, n-a făcut decât să frecventeze "Academia" lui Platon.

Formulat ca ostilitate globală, "antiamericanismul e de un simplism jenant. Căci America înseamnă şi Whitman şi Poe! Şi singura Constituție în care e înscris "dreptul la fericire"! Ea le-a oferit multor imigranți şansa de a reuşi şi, probabil, nicăieri altundeva nu se poate înțelege mai bine "dreptul la diferență". Dogmatizat, antiamericanismul devine un fel de sucursală a retoricii lui Castro sau a unui " eurocentrism" vanitos şi miop, care judecă otova, fără nuanțe. Despre care Americă e vorba? A metropolelor în care te simți ca în burta unei balene

(senzație pe care am avut-o la Los Angeles şi la New York) sau a micilor oraşe care reprezintă, spun unii, adevărata Americă? A Las Vegas-ului, cu dezmățul său de reclame luminoase, care-ți zgârie nervii ca glas-papir-ul, sau a austerului, a britanicului Boston? Ne place să spunem că noi europenii semănăm unor tineri care se trezesc, uneori, în zori, bătrâni şi obosiți, în mijlocul unor ruine ilustre, dar ce să zică atunci asiaticii? Ei sunt şi mai bătrâni, şi mai obosiți. Încât s-ar cuveni să fim mai prudenți, poate, când ne grăbim să simplificăm.

Dar recunosc că nu-mi plac nici cei care se dau în vânt după tot ce e american sau vine din America. În aceeaşi măsură în care nu vreau să particip la o cruciadă a americanofobilor, nu m-aş putea alătura nici celor care admiră fără rezerve America şi consideră că primejdia "americanizării" Europei e o problemă falsă. Spunând asta, nu mă gândesc la faptul că America a luat, se pare, locul Romei antice, că "pax americana" tinde să fie o versiune modernă a vechii "pax romana", că... dar să nu reiau ce spun în jurnal, unde dezvolt comparația, arătând ce cred că apropie şi ce cred că desparte "noua Romă" de "vechea Romă". Mă gândesc la ce zicea Baudelaire că este civilizația: nu maşina cu aburi, ci diminuarea păcatului originar.

Să mă explic. Europa îşi cam bate joc uneori de ruinele sale. Sunt multe şi îşi poate permite. În America, aşa ceva ar fi de neconceput. Protejarea lucrurilor "atinse" sau înnobilate de timp frizează acolo mania. În pădurile declarate "parc național" nu e permisă nici luarea unei crengi rupte. Totul trebuie să rămână cum este. O floare smulsă reprezintă un delict. Dar tradițiile propriu-zise se opresc, în

genere, la faimosul "saloon" pe care-l vedem prin western-uri. Italienii din America au tradițiile lor. Irlandezii, mexicanii, chinezii, la fel. De o "tradiție americană" e greu de vorbit, deocamdată. Modernitatea Americii nu seamănă de aceea cu cea a Europei. Cusurul principal al Americii, lipsa de tradiție, se transformă într-o calitate când e vorba să apese pe accelerator. Istoria nu-i atârnă ca o piatră de moară în spate, aşa că se poate mişca mai dezinvolt decât noi, fără să se încurce în pro-bleme de identitate interminabile. Săracă în tradiții, America îşi concentrează întreaga energie în "visul american". Şi tocmai asta îi dă o eficiență periculoasă. Americanul nu ține să fie "intelectual". Visul lui e să câştige bine, să-şi asigure o situație prosperă. N-are nici o importanță câte cărți ai citit (în două sute şi nu mai ştiu câte episoade din serialul "Dallas" nu se vede nici o carte). Esențial e câți dolari ai. Noi, în Europa, filosofăm pe marginea oricărui fleac. Avem o mare voluptate de a tăia firul în patru. America eprea ocupată ca să-şi piardă vremea cu asemenea "vicii". Ea s-a instalat, cumva, la sfârşitul culturii şi îşi vede de proiectele ei, dispunând de o forță cu atât mai alarmantă cu cât e folosită în numele unei civilizații care nu se uită în urmă.

De aici provine, probabil, o anumită insatisfacție pe care ți-o lasă modernitatea în America, înflorită, parcă, pe nisip. După un timp, orice lucru nou se demodează. Trebuie aruncat şi înlocuit cu altul, mai nou. America pare condamnată să nu se ataşeze de nimic, să alerge continuu şi s-o facă din ce în ce mai repede, deoarece re-paosul o neliniştește, îi răscoleşte complexele.

Acum, magia oglinzii e aproape total înlocuită cu magia calculatorului. Substituire care începe să se vadă şi pe la noi şi pe care, cu riscul de a fi socotit retrograd] (într-un fel, sunt!), o cred plină de capcane. Oglinda l-a ajutat pe om să se întrebe cine e, ce rost are pe lume, ce vrea, ce aşteaptă de la alții. Ecranul calculatorului îl stimulează, din contră, să fugă de sine: în joc sau în depozite interminabile de informații. Pe acest drum, civili-zația e capabilă să producă un rău cu urmări greu evaluat. Ea poate face atât de tiranică grija de ,,a avea" încât să înăbuşe grija de "a fi". Îl poate transforma pe om în maniac al tehnologiei, punându-i la dispoziție mijloace din ce în ce mai sofisticate pentru a alerga mai repede — şi mai comod — spre nicăieri. Am văzut coperți splendide de cărți, între care nu se afla nimic, puse ca atare într-o bibliotecă elegantă, cu geamuri care alunecau pe şine din aluminiu. Şi am întâlnit, în mai multe familii, copii care, la trei, patru ani, se deprind să se joace cu ajutorul calculatorului, fără să mai cunoască bucuria de a bate mingea sau de a hoinări. Asta îi educă să fie singuri. Mai târziu, nu se vor mira de o realitate care îl frapează acum pe un european ce a trecut Oceanul: nicăieri nu poți vedea atâția oameni care mănâncă singuri în public sau care aleargă (fac "jogging") cu ochii absenți, fără nici o țintă, pentru a se goli de o energie nefolositoare, ascultând muzică, aproape toți, cu ajutorul unor difuzoare minuscule, înfipte ca nişte dopuri în urechi.

Incontestabil, America avansează cu o viteză pe care Europa n-are cum s-o egaleze. Dovadă că laboratoarele americane pregătesc premii Nobel în serie. Ea e, în acelaşi timp, plină de contradicții. A

creat o industrie alimentară parcă anume pentru încurajarea obezităţii şi o altă industrie pentru combaterea obezităţii, în care moda "fără", adică "fără colesterol", "fără grăsimi", "fără multe calorii", a ajuns o adevărată obsesie. Aparent, totul e bine reglat. Sinuciderile, aberaţiile sexuale, nefericirea, plictiseala dispun de ultimele cuceriri ale electronicii. Dacă eşti singur, poţi conversa, folosindu-te de calculator, cu toată lumea. La televiziune, se zâmbeşti chiar şi atunci când e prezentat buletinul meteorologic, de parcă "starea vremii" ar fi o marfă căreia i se face reclamă şi trebuie vândută. De altfel, nu e de mirare că happy-end-ul a cunoscut o carieră atât de înfloritoare la Hollywood. Americanul simte nevoia să fie asigurat că viaţa e frumoasă şi că binele triumfa, până la urmă, asupra răului. După gustul american, Hamlet, Anna Karenina sau Romeo şi Julieta ar fi trebuit să aibă alt final. Dar strigătul lui Brennus, "vai de cei învinşi", intră perfect în aceeaşi mentalitate. Învingătorii au, în America, totdeauna dreptate, oricine ar fi şi indiferent cum şi-au obţinut victoriile. Iar "învinşii", faliţii, nu mai interesează pe nimeni.

Poate că forţa Americii stă într-o sinteză ciudată, Americanul, am notat undeva, e un barbar supercivilizat. Are vitalitatea barbarului neobosit de istorie şi priceperea de a nu se pierde în subtilităţi. El rezolvă simplu încurcăturile filosofiei în care se complace Europa. Ceea ce e util e bun! Ceea ce eprofitabil e şi mai bun!

Într-o asemenea lume, dacă nu te-ai născut în ea şi n-ai înzestrarea naturală necesară, e bine să soseşti tânăr, ca să fii mai puţin rigid. În situaţia mea, de pasager ocazional, mi-am dat silinţa, doar

— şi cât am putut, evident — să nu mă las copleşit de incompatibilităţi.

Mai greu mi-a fost cu prejudecăţile. Dar aici intru în domeniu.

În prejudecăţile mele legate de America, găsesc, ca într-o magazie veche, tot felul de amintiri. Cea dintâi datează din copilărie şi îmi evocă un bărbat în vârstă căruia satul îi zicea "Americanul". Cred că nu i-am ştiut niciodată numele adevărat deoarece era numit exclusiv cu această poreclă. Din poveştile spuse pe seama lui, am dedus că, înainte de primul război mondial, mirajul Americii fusese destul de mare prin satele făgărăşene. Se vorbea că "acolo" se puteau strânge bani mulţi, repede. Atraşi de această perspectivă, unii au pornit-o spre "Lumea Nouă", hotărâţi să adune o sumă cu care să revină în sat, să cumpere pământ şi să-şi ridice case noi. Se duceau, mai ales, la Cleveland şi la Detroit unde se angajau muncitori necalificaţi, în fabrici. Puţini s-au întors, însă. "Americanul" era unul dintre ei. Cu dolarii câştigaţi, îşi construise cea mai frumoasă casă de pe uliţa noastră. Nu ştia englezeşte, cel puţin aşa bârfea lumea, dar, din două în două vorbe, zicea "OK", ceea ce nouă, copiilor, ni se părea foarte exotic. Era primul cuvânt străin pe care l-am auzit. Habar n-aveam ce însemna, dar, răutăcioşi cum sunt copiii cu "persoanele mari" mai rezervate, ne maimuţăream totdeauna, când îl vedeam trecând pe uliţă, zicăndu-ne, unii altora, "OK?", "OK", cu tonul "Americanului".

În mintea mea s-a instalat atunci ideea că America era o ţară unde banii se câştigau mai uşor

decât în Lisa. Apoi, am dat în biblioteca şcolii peste cărţi despre goana după aur, despre Eldorado, care mi-au înfierbântat imaginaţia. Peste acea Americă, a bărbaţilor care cerneau aurul, s-au suprapus, cu mare intensitate, luptele dintre Nord şi Sud, povestite de Jules Verne şi de alţii. Obişnuindu-mă cu figurile generalilor Lee şi Grant, îmi închipuiam că americanii trăiau la fel ca pe timpul războiului de secesiune, doar că nordiştii îi obligaseră pe sudişti să poarte şi ei vestoane bleumarin.

De la puştile din războiul de secesiune, am trecut direct la avioanele de bombardament americane care, pe la sfârşitul războiului, în vara anului 1944, apăreau în stoluri argintii pe cerul satului meu îndreptându-se, peste munţi, spre rafinăriile de la Ploieşti. Veneau totdeauna pe vreme frumoasă. Cerul era senin, iar "Liberadoarele" făceau un zgomot ameninţător. America îşi arăta acum faţa de mare putere, care impunea respect şi teamă prin forţa ei, demonstrată de siguranţa cu care avioanele avansau spre "obiectiv", fără să le pese de tunurile anti-aeriene ce împroşcau cerul cu exploziile obuzelor.

Peste un an, aveam să începem să-i aşteptăm pe americani, să ne scape de ocupaţia sovietică. Toată lumea era convinsă că "vor veni". America reprezenta acum simbolul libertăţii. N-au venit, însă, decât pachetele de mălai stricat din care m-am înfruptat şi eu pe vremea foametei şi filmele cu Fred Astaire, una din pasiunile tinereţii mele (aş fi dat orice să pot bate step ca el). În anii '46, '47, au rulat pe ecranele cinematografelor din Bucureşti numeroase pelicule siropoase, produse la Hollywood. Peste ele, a coborât apoi, ca o ghilotină,

cenuşiul "realismului socialist". Drept care America şi-a păstrat, într-un cotlon al memoriei mele, imaginea fabricată la Hollywood, parfumată, optimistă; o imagine în care şi suferințele sfârşesc cu un surâs.

După căderea brutală a cortinei de fier, am înțeles că americanii nu vor mai veni. Pamfletele vremii vorbeau, batjocoritor, de "unchiul Sam", de "civilizația dolarului", de "rechinii din Wall-Street", de "imperialismul american", de soldați care se îmbătau cu Coca-Cola în Coreea, dar toate acestea nu făceau decât să arunce asupra Americii o lumină fabuloasă, de țară putred de bogată, urâtă-pentru bogăția ei şi pentru statuia Libertății care se înălța, sfidătoare, cu fața spre bătrâna Europa. Am ajuns, cred, să idealizez America, să-mi închipui că, în America, nu existau nici singurătate, nici mizerie. "Lumea Nouă" devenise, în mintea mea, un soi de Eldorado subversiv, extins la proporțiile unui continent. Tot ce venea de "acolo" avea ceva care impunea. Şi oricine ajungea "acolo" îmi părea salvat.

A mai existat o prejudecată, de origine literară. M-a cam tulburat, la vremea respectivă, ruşinea judecării lui Ezra Pound într-o cuşcă. Oricât de condamnabilă fusese rătăcirea lui Pound care, în plin război, vorbise împotriva țării sale, de la microfoanele lui Mussolini, mi se păruse cumplit să judeci un om, un poet de o asemenea talie, într-o cuşcă, la fel ca o fiară. Pe urmă, mi-am zis că şi Franța îl împuşcase pe Brasillach. În atmosfera încărcată de impulsuri justițiare de la sfârşitul războiului, excesele erau explicabile. N-am dat prea multă atenție nici altor amănunte: că Faulkner a ajuns celebru după ce a devenit celebru la Paris sau

că Melville a murit ignorat. Şi, mai ales, n-am bănuit că în America specia intelectualilor care n-au altceva mai bun de făcut decât să se întrebe de ce-au venit pe lume nu prea interesează pe nimeni dacă n-au avut norocul să ajungă vedete. Am fost convins că marea literatură americană exprimă nu doar America, nu doar "homo americanus", ci şi esența civilizației americane, starea ei de spirit. Pe atunci nu bănuiam că decadența Americii însoțeşte progresul Americii. Şi, cumva ține de el.

19 august

Sala de aşteptare de dincolo de "frontiera" de la aeroportul Otopeni. Câteva scaune mai încolo, Ana Blandiana şi Petre Mihai Băcanu cu care merg la Los Angeles, la "Romfest", stau de vorbă. E mai mult de o jumătate de oră de când am trecut de vamă şi de ghişeele unde am prezentat paşapoartele, dar nici vorbă să fim chemați la avion. Am aflat că încă n-a sosit cisterna de benzină pentru a se face alimentarea "Airbus"-ului care ne va duce la New York! Aşa ceva numai la noi se putea întâmpla. Încerc să nu mă enervez, să-mi păstrez calmul.

De dimineață, ploua mocăneşte. Acum, ploaia s-a oprit. Nu sunt, totuşi, semne că s-ar limpezi atmosfera, ceea ce activează teama, oarecum cronică, pe care mi-o inspiră călătoriile cu avionul. În plus, am dormit prost şi puțin azi noapte. Facerea bagajelor reprezintă, totdeauna, pentru mine, un calvar. Nu ştiu ce să-mi iau, la ce să renunț şi, cu regularitate, mi se întâmplă să car după mine lucruri de care n-am nevoie. Abia pe la ora două am fost gata. Atunci, am

înghițit un somnifer ca să pot adormi. La şapte trebuia să pornesc spre aeroport, pentru că aşa e la noi, ți se cere să te prezinți cu două ceasuri înainte de ora zborului, ca să ai vreme să te plictiseşti.

Ca să treacă timpul, deschid o carte *(Căderea în timp)* unde Cioran ne asigură că înțelepciunea ne compromite toate defectele.

Comandantul avionului a cerut scuze pasagerilor pentru întârziere, ne-am legat centurile de siguranță şi iată-ne în drum spre America. Nu vom ateriza nicăieri până la New York.

"Airbus"-ul mi se pare mai spațios decât alte avioane cu care am zburat. Sau, poate, e o simplă impresie. Deasupra rândului de scaune din mijloc atârnă câteva aparate video pe ecranele cărora poți urmări cum avansează pe o hartă săgeata care indică unde am ajuns, precum şi toate datele zborului: viteza, înălțimea, temperatura de-afară. Blandiana şi Băcanu au locurile mai în față. N-am cu cine discuta. Şi cum nu vreau să înghit alt somnifer, după cel de azi noapte (voi face asta, dacă nu voi reuşi să ațipesc, după ce vom depăşi Europa), mă uit, ba afară, ba pe ecranele unde văd că zburăm cu peste nouă sute de kilometri pe oră spre "Lumea Nouă".

Îmi vine în minte ce povesteşte undeva Ortega y Gasset (e o anecdotă, oare?). La sărbătorirea aniversării lui Victor Hugo ar fi fost organizată o recepție la Elysee, la care au luat parte, prezentându-şi omagiile, reprezentanți ai tuturor națiunilor. Sprijinit, cu cotul, de un şemineu, în marea sală de ceremonii, maestrul francez asculta cum uşierul anunța solemn: "Monsieur le Représentant de

l'Angleterre". La care, Victor Hugo ar fi spus cu voce tremolată: "L'Angleterre! Ah, Shakespeare!" Au urmat: "Monsieur le Représentant de l'Espagne". Şi: "L'Espagne! Ah, Cervantes!" "Monsieur le Représentant de l'Allemagne". Şi: "L'Allemagne! Ah, Goethe!" La un moment dat, uşierul a zis: "Monsieur le Représentant de la Mésopotamie". Câteva clipe, Hugo a părut descumpănit. Apoi, a exclamat: "La Mésopotamie! Ah, l'Humanité!" Mă întreb ce-ar fi răspuns poetul sărbătorit dacă, să presupunem, uşierul ar fi anunțat că-şi prezintă omagiile reprezentantul unui Consiliu al Europei...

Oare unde începe Europa? Şi unde se sfârşeşte? Eu n-aş şti să spun cu certitudine dacă Spania e europeană sau nu. Unamuno şi Ortega y Gasset s-au bătut să dărâme fortificațiile singurătății spaniole, dar nu sunt sigur că au reuşit. Am impresia că Spania trăieşte, pasional, în afara Europei sau la marginea Europei, fiind singura țară unde nu poți să separi, rațional, iubirea, viața şi moartea. E greu de spus, de asemenea, dacă visul lui Petru cel Mare a europenizat Rusia sau a transformat Europa în "ceva" care trebuie cucerit de Rusia.

O eminență europeană zicea, zilele trecute, că "Europa trebuie să se întoarcă în istoria şi geografia sa". Care "istorie"? Practic, Europa se constituie din aluviunile unor istorii diferite. A Greciei antice, a Romei antice şi a creştinismului. Şi care "geografie"? Pe cât de unitar pare un continent cum e America de Nord, pe atât de pestriț e cel european. Ce au comun stafiile din Scoția, statuile reci, milităroase, țepene, din Stockholm, plicticoasa neutralitate elvețiană şi ruinele

greceşti? Ce leagă nevrozele nordice şi exuberanța italiană? Şi ce-a mai rămas "european", după ce unii (în Est) ne-am "asiatizat", până la un punct, iar alții (în Vest) s-au "americanizat"? Unde mai poate fi găsită Europa între aceste "dezeuropenizări"?

Se pare că în casa din Olanda unde a trăit în 1624 Descartes este acum un ospiciu. Dacă este aşa, înseamnă că acea clădire e cea mai europeană dintre clădirile Europei! Ea strânge laolaltă gloria rațiunii şi gloria nebuniei. Sau demonstrează că între rațiune şi nebunie nu e decât o problemă de timp.

Suntem deasupra Kölnului.

Dacă nu sunt în stare să spun "ce este Europa", cum să cred că aş putea înțelege America? N-aş vrea, totuşi, să încep cu asta... Am învățat, sper, să mă feresc şi de cei care se prăpădesc după tot ce este american şi de cei care reproşează Americii că e "prea modernă". Sunt două feluri de snobism în fața cărora simt că e bine să fac un pas înapoi, dacă vreau să-mi organizez ideile într-o perspectivă — bună sau rea — proprie. Mă tem că nu pot să judec corect pragmatismul american, nu ştiu nici cât de exactă e impresia mea că în America sunt computerizate biblioteci fabuloase cu tot mai puțini cititori, înțeleg, însă, acum — cel puțin, aşa presupun — de ce le displace atât de mult americanilor îndoiala.

Problema "americanizării" poate fi pusă şi altminteri. Nu cumva "moda americană", "visul american" țin de un rău al lumii moderne? Nu cumva răul nu e de ordin geografic, ci, făcând parte din evoluția omenirii, şi-a găsit în America terenul cel mai prielnic? În acest caz, nu cumva ne importăm viitorul,

asimilând mentalități spre care, oricum, ne-am îndrepta?

Am dormit vreo două ore. Acum suntem deasupra Oceanului Atlantic. Înălțime constantă. Viteză constantă. Zborul decurge monoton.

O stewardesă se apropie de mine: "Domnul comandant vă invită în cabina piloților". Pentru prima oară pătrund într-o asemenea cabină, cu aparate extrem de complicate, la care mă uit intimidat. Pentru mine, zborul ține, încă, de miracol. Nu pricep cum reuşeşte o asemenea namilă de metal să plutească desupra norilor. Probabil, e greu să faci, într-o singură generație, saltul de la păzirea vacilor şi de la uimirea cu care m-am uitat la primul automobil apărut în Lisa la călătoria cu un Airbus, când ai analfabetismul meu tehnic. Pilotul mă invită să mă aşez lângă el, pe scaunul copilotului, în stânga telegrafistului care comunică, din timp în timp, coordonatele de zbor în limba engleză. Hăul din fața botului avionului, albastru şi luminat de soare, mă ameţeşte, dar linişte a cu care pilotul şi telegrafistul îmi explică, de parcă ne-am afla undeva, jos, într-un atelier, că totul este perfect computerizat, că acum funcționează "pilotul automat", îmi risipeşte teama. Descopăr, uluit, apoi, în fața comandantului, pe bordul cabinei, cartea mea *Don Quijote în Est.* Niciodată nu m-am simțit mai răsplătit pentru singurătățile din fața maşinii de scris. Am şi mărturisit asta în dedicația pe care am dat-o pe acel volum, la nouă mii de metri altitudine, undeva deasupra pustietății Oceanului.

La New York, e amiază. Acasă, e acum seară. Sunt obosit, dar mă străduiesc să fac faţă în discuţiile cu amicii (gazetari şi artişti plecaţi din România) care ne-au aşteptat la aeroport. Peste o jumătate de oră ne despărţim, cu mulţumirile de rigoare, şi mă îndrept spre coridorul-burduf ce duce la avionul companiei TWA. Bineînţeles, sunt atent să nu intru cumva cu stângul.

Nu sunt toate locurile ocupate. Probabil, companiile americane au dificultăţi, de vreme ce un avion zboară de pe coasta de Est pe coasta de Vest cu jumătate din numărul pasagerilor pe care i-ar putea transporta. Dar nu mă aflu în America pentru a o ajuta să iasă din recesiune, încât îmi leg centura de siguranţă şi mă întorc la diatribele lui Cioran împotriva înţelepciunii.

Mă întrerup din lectură fiindcă avem un zbor dificil. Au început "scuturăturile". Goluri de aer, vântul, norii prin care trece avionul sau alte perturbaţii meteorologice provoacă zgâlţâituri violente şi prăbuşiri care îmi dau emoţii. De câte ori văd aprinzându-se avertismentul luminos "Legaţi-vă centurile de siguranţă", mă crispez. Ca ultimul superstiţios, mă agăţ de orice gând care poate să-mi insufle curaj. S-a înnoptat, afară e întuneric beznă şi urmăresc cum lumina de la capătul aripei clipeşte ca un girofar. Noroc că nu sunt fulgere. Comandantul Airbus-ului cu care am venit la New York mi-a explicat că, în nucleul unei furtuni, un aparat poate fi rupt în două. Lângă mine, Băcanu pare liniştit. De fapt, nici eu nu-mi dezvălui panica prin semne exterioare.

Apropiindu-ne de Los Angeles, zborul se "normalizează", din fericire. Au dispărut şi norii.

Celebra seninătate a cerului californian nu se dezminte. Acum pot să văd ce se află sub noi. Mai întâi, apare o baltă luminoasă. Apoi, "balta" se transformă în "mare". O mare feerică, alcătuită din milioane de lumini care scânteiază. Mai bine de o jumătate de oră avionul planează peste ea. Ai senzația că soseşti pe altă planetă. Sau într-un alt secol. Nu cred că e posibil un spectacol mai uluitor. Şi chiar dacă l-ai mai văzut o dată, perplexitatea rămâne aceeaşi.

La aeroport ne aşteaptă, într-un grup numeros, organizatorii "Romfest"-ului. Întrebări convenționale: "Cum ați călătorit? Sunteți obosiți?" Răspunsuri la fel de convenționale: "Bine. Mulțumim". După efuziuni, încep, însă, momente penibile. Ne exprimăm dorința de a locui toți trei la doctorul Miron Costin (Blandiana îl cunoaşte bine, eu doar am auzit de el) care ne-a anunțat, telefonic, că ne pune casa la dispoziție, fără să bănuim că vom stârni, astfel, indispoziții, neplăcute mai ales pentru cel în cauză, venit la aeroport să ne ia. Organizatorii nu vor. Doresc, morțiş, să ne ducă în altă parte. Mă conving, o dată mai mult, că zâzaniile, invidiile, discordiile sunt, în exil, la fel ca în țară. Poate şi mai accentuate, deoarece aici se manifestă în comunități mai reduse. Blandiana e jenată. Ezită. Mă întreabă în şoaptă: "Ce facem?" Băcanu nu zice nimic. Până la urmă, îmi iau inima în dinți şi le spun organizatorilor pe un ton politicos, dar răspicat: "Domnilor, dumneavoastră ne-ați invitat la o întâlnire care va începe joia viitoare. Azi e vineri. Dați-ne voie să decidem singuri unde vom sta în timpul liber. După aceea ne vom supune programului". Probabil, mi-am trădat iritarea, deşi m-am străduit să rămân calm. Organizatorii "Romfest"-ului apelează, şovăind, la

ultimul argument: "Doctorul Costin locuieşte departe de hotelul unde se vor desfăşura lucrările". Mă adresez arhitectului Dan Păun, care reprezintă, oficial, "comitetul" şi pe care îl "simt" mai puțin "pornit", mai rezonabil: "Până în ajunul «Romfest»-ului, vom sta la doctorul Costin. Atunci, ne mutăm la hotel. De acord?" "De acord", zice el şi, astfel, ieşim din impas. Doctorul Costin a asistat la toată această dispută fără să scoată o vorbă.

Când ajungem pe Beulahdrive 4351, e trecut de miezul nopții. "Dacă doriți, puteți să telefonați la Bucureşti, să anunțați că ați ajuns cu bine", ne invită doctorul. După "telefoane", îmi duc valiza în camera "mea". Băcanu doarme în living, pe o canapea. Blandiana, într-o altă cameră. Îmi desfac bagajul, îmi aranjez lucrurile în dulap şi, în sfârşit, mă întind în pat. Sunt exact douăzeci şi patru de ore de când ne-am îmbarcat, în avion, pe aeroportul din Bucureşti.

20 august

Mă trezesc devreme. Ceasul cu limbi fosforescente de pe noptieră arată ora 5 şi 10. Mă scol, dau perdeaua la o parte şi mă uit afară. Pe Beulahdrive, o stradă liniştită, aflată, parcă, într-o stațiune de munte, nu se observă nici o mişcare. Întunericul e gata să se descompună în lumina lămpilor cu neon (care ard toată noaptea, spre disperarea hoților, probabil), dar aici nu există nimic din amestecul de tăcere şi zgomot care marchează, în alte oraşe, trecerea de la noapte la zi. Liniştea e egală, continuă, aceeaşi. Şi deşi despre Los Angeles se spune, ironic, că este "cel mai mare sat din lume", nu aud, ca în Bucureşti, nici lătrături de

câini, nici cântece de cocoşi!

Am mai fost o dată aici, în toamna lui 1990, chemat de românii din Los Angeles, care auziseră că mă aflam pe coasta de Est. Pe atunci — era la nici un an de la căderea lui Ceauşescu — exista un mare interes în exil pentru ceea ce se întâmpla în ţară. Sala unde am ţinut o conferinţă şi am răspuns întrebărilor era arhiplină. Am locuit, trei sau patru nopţi, la un vechi prieten, Doru Udrescu. Mai ţin minte casa (distrusă de cutremurul din ianuarie, am aflat aseară la aeroport), plaja, de pe ţărmul Pacificului, unde Doru mă îndemna să fac o baie, iar eu ezitam, deoarece mă temeam de rechini, drumul înapoi, când am comis nebunia de a consimţi să mă aşez la volanul Toyotei, fără carnet de conducere (ce se întâmpla, oare, dacă ne oprea vreun poliţist?), o şosea goală, ondulându-se printre vile superbe, înconjurate de verdeaţă şi flori, din Beverly Hills, un deal de unde am putut privi o parte din Los Angeles... dar ar fi ridicol să pretind că aş cunoaşte oraşul. Capitala Californiei reprezintă pe orizontală ceea ce reprezintă New York-ul pe verticală. Practic, Los Angeles, mult mai întins decât un judeţ de la noi, e o nebuloasă urbană cu numeroase "nuclee" între care se circulă pe autostrăzi, faimoasele *freeways.* Cu excepţia *downtown*-ului, "centrul administrativ", unde se înalţă câţiva zgârie-nori, construiţi, ca toţi zgârie-norii din America, pe schelete metalice, din beton şi sticlă, casele sunt scunde, cu maximum un etaj. Să aibă asta legătură cu desele mişcări seismice din California? Nu-mi dau seama. În orice caz, Los Angeles mi-a rămas în amintire ca un oraş inaccesibil. Şi nu din pricina "misterelor" lui, din pricina întinderii. Nicăieri n-am încercat o impresie atât de acută de oraş aberant, monstruos, fără limite

perceptibile şi, de aceea, cu neputință de cuprins mental. După ce te dumireşti cât ar trebui să mergi (cu maşina!) ca să-l străbați, nu mai vrei să-l cunoşti deloc. Clădirile joase, cam cum sunt vilele din Cotroceni, numai că mai aerate, cu spații verzi între ele, ar trebui, în mod normal, să-l facă odihnitor, în comparație cu balamucul de la New York, dar întinderea uriaşă se transformă, pentru mine cel puțin, în sursă de angoasă. Aici, vii, stai undeva, te duci în două, trei locuri, unde ai treabă, mereu cu harta în maşină, străbătând zeci şi zeci de kilometri pe rețeaua de *freeways* care leagă între ele diversele "cartiere" (fiecare depăşind proporțiile Bucureştiului, cred), după aceea pleci. Zici: "Am fost la Los Angeles". Dar ceea ce ai văzut din Los Angeles reprezintă "Los Angeles" la fel de bine cum reprezintă "Niagara" un pahar cu apă de la Niagara.

Dincolo de peluza din fața casei, unde se află o cutie poştală alungită, fixată pe suporți de aluminiu, nu se vede nici un trotuar. Nu există trotuare pentru că nu există pietoni! În orice oraş din Europa, dacă te trezeşti dimineața, poți să ieşi să vezi cum arată străzile, oamenii, magazinele şi să te plimbi, căutându-ți repere ca să nu te rătăceşti. Aici nimeni nu se plimbă. Şi pentru cea mai măruntă cumpărătură trebuie să te sui, probabil, în maşină. Pe jos se merge doar din maşină în magazin şi, pe urmă, de la maşină până în casă. De altfel, e de neconceput să locuieşti la Los Angeles şi să n-ai maşină. Ar trebui să stai în casă ca un paralitic pe scaunul său de infirm.

Încerc să-mi explic de unde vine sentimentul de

disconfort pe care mi-l dă un asemenea megalopolis. Am rămas, oare, sufleteşte un rural? Nu cred. Sau, oricum, nu într-o formă care să mă facă să am nostalgii sămănătoriste. Obsesia satului în care am copilărit e de alt ordin. Şi chiar dacă sunt convins că progresul dintre o uliță prăfuită şi o şosea asfaltată nu e totdeauna real, nu e scutit de unele regrese, mi-ar fi greu să trăiesc acum într-un sat. Mi-ar lipsi zgomotul şi o mie de alte lucruri cu care m-am obişnuit în Bucureşti. Am devenit un citadin. N-am văzut oraşul ca monstru apocaliptic când, la unsprezece ani, "am descins" în Bucureşti; cu atât mai puțin azi n-aş putea avea asemenea porniri. Dar, probabil, fiecare om are limitele sale de adaptare. Mie, oraşele mai mari ca Parisul sau Roma mi se par absurde, antiumane. Nu e vorba de vreo reacție împotriva civilizației urbane, ci de o senzație stresantă că mă pierd, că sunt "înghițit", că mă depersonalizez. Când am făcut saltul din Lisa în Bucureşti, în toamna anului 1937, m-au şocat "noutățile": casele cu mai multe etaje, tramvaiele, maşinile, lumina electrică, ascensoarele. Treceam dintr-o civilizație patriarhală, cumva metaistorică, în istorie. Într-un megalopolis ca Los Angeles mă şochează altceva: proporțiile. Parcă am intrat într-un alt fel de istorie, post-citadină, unde reflexele mele sunt descumpănite. Unui asemenea oraş nu-i pot "vedea" marginile. În consecință, nu-l pot "gândi". Ştiu că se sfârşeşte undeva, dar acel "sfârşit" are loc dincolo de ceea ce m-am obişnuit să consider normal sau suportabil. Dacă un târg de provincie de la noi îți poate da senzația sufocantă de spațiu închis, deoarece e suficient să treci de cele două străzi centrale pentru a atinge limitele oraşului, aici ai nostalgia limitelor. Ca să respiri în voie, ți-ar trebui nişte orizonturi mai

reduse.

Ce-i drept, unele compensații există. Nu se aude nici un zgomot... cu toate că nici prea multă linişte nu e convenabilă, văd. Apoi, am văzut că, în grădina din spatele casei, doctorul Costin are o piscină. Mă voi duce să fac o baie. Nu am în fiecare zi şansa de a mă simți în pielea unui milionar care se poate înviora înainte de micul dejun, într-o piscină cu apă albastră, ca în filme. Nu pot să ratez o astfel de ocazie cu care la Bucureşti nu am cum să mă întâlnesc.

Doamna Speranța (soția doctorului Costin) ne propune o plimbare. Bineînțeles, cu maşina. Observ că ia o hartă şi, ca să-mi verific impresiile din călătoria" precedentă, zic: "Şi după atâția ani de stat în Los Angeles aveți nevoie de hartă?" Râde: "Chiar dacă te-ai născut aici trebuie să ai o hartă în maşină. Uneori, trebuie să schimbi mai multe *freeways* ca să ajungi unde vrei să ajungi".

Peste o jumătate de oră, suntem pe *freeway.* În față, în spate, în dreapta, în stânga, maşini care gonesc. Circulația nu e deloc agresivă. Se circulă fără nervi. Nu se aud, ca în filme, scrâşnete de frâne, nimeni nu-ți face semn dintr-o altă maşină că eşti "un bou". Maşinile "curg" aproximativ cu aceeaşi viteză, pe trei şi, uneori, patru benzi paralele. Din când în când, apare, pe dreapta, un indicator pe care scrie cu litere mari, albe: EXIT. Dacă vrei să ieşi din cursă, treci pe banda care te duce la şoseaua ce se desprinde din *freeway.* Dacă nu, asculți mai departe zgomotul sacadat pe care-l fac pneurile în contact cu "pionezele" mari, de aramă, înfipte în asfalt între benzi (probabil, pentru a-i ajuta pe şoferi să nu ațipească la volan).

Dincolo de copacii care mărginesc autostrada, bănuiesc câmpuri şi dealuri nepopulate. Cum nu se zăresc nici semafoare, ai zice că am ieşit din oraş. De fapt, suntem în măruntaiele lui. Nu înțeleg cum poți să ai, într-un asemenea conglomerat enorm de zone locuite şi spații pustii, prieteni la care să mergi în vizită, cu care să te întâlneşti. Unde să-ți dai un "rendez-vous", aici, cum făceam noi, pe vremea studenției, fixându-ne întâlnirile "la ceas", la Universitate, sau pe "aleea busturilor", în Cişmigiu? Unde să ieşi la plimbare? Ca să vezi pe cineva, trebuie să porneşti ca spre Sinaia.

Am ieşit de pe *freeway,* am ajuns într-unul din "nucleele" acestei nebuloase şi, în sfârşit, mergem câțiva paşi pe jos. Melancoliile mă fac să mă simt ca un dulău care are nevoie de lanț. În plus, o noapte nu mi-a fost de ajuns ca să mă acomodez cu schimbarea de fus orar. Acum, e nouă seara acasă. Aici e înainte de amiază. Cerul e perfect limpede, iar soarele străluceşte orbitor. Se poate vorbi de o lumină aparte, dură, neliniştitoare, în California care nu e străină, presupun, de faptul că Los Angeles e vestit pentru violențele care izbucnesc în el pe neaşteptate.

Deodată, îmi atrage atenția o firmă: "Impostor. Bijuterii false". Nu-mi vine să cred. Mă mai uit o dată, apoi o întreb pe doamna Speranța (deoarece cunoştințele mele de engleză seamănă, probabil, cu ale indienilor la câțiva ani după venirea lui Columb) dacă am înțeles bine. Da, am înțeles bine! Dar cine aruncă bani pe bijuterii false? "O, râde doamna Speranța, sunt destui amatori care vor să cumpere cu câțiva dolari o bijuterie pe care o poartă, desigur, ca pe una

autentică". Încep să pricep. "Impostorul" îți permite să-i păcăleşti pe alții. Ceva mai departe, un bărbat, între două vârste, cu o barbă mare, care începe să se albească, poartă o pancartă pe care scrie: "De ce să vă mint? Aş bea o bere". Sinceritate dezarmantă. Problema mâncării nu se pune pentru nimeni aici. Câştigul dintr-o oră ajunge pentru un prânz şi o cină. N-am auzit să existe, în America, muritori de foame. Dar, pe căldură, se poate cerşi "o bere".

Vizităm o capelă vestită, din câte înțeleg, construită, parcă, pentru a demonstra că un loc de rugăciune nu e, neapărat, un refugiu, rupt de realitatea profană. Pereții sunt, de jur-împrejur, de sticlă. Acoperişul, de asemenea. Observi tot ce se întâmplă afară, cum se clatină frunzele eucalipților din parc, cum luceşte iarba, cum zboară păsările. Dumnezeu e peste tot, nu numai în capelă, au vrut să sugereze constructorii. Şi n-am văzut un lăcaş religios care să ilustreze atât de bine panteismul.

Nu-mi displace, deşi eu sunt obişnuit ca într-o biserică să mă simt ca într-o biserică. În schimb, pot să mărturisesc liniştit că nu mă prăpădesc deloc după celebra "catedrală de cristal", una dintre mândriile capitalei californiene. Impunătoare, enormă bijuterie şlefuită din cristal opac, bătând în verde-albăstrui, catedrala se asociază, în mintea mea, cu firma pe care am văzut-o ceva mai devreme: "bijuterii false". E făcută nu să te reculegi în ea, ci să te miri, observând de ce performanțe e în stare tehnica. Altarul seamănă cu o estradă. Alături, se află un mare ecran alb pe care se proiectează, bănuiesc, dumineca, scene din Biblie. Nu lipsesc nici camerele video. Hală industrială, sală de teatru, studiou de televiziune, orice poate fi aici, numai loc de rugăciune nu. Nu mă impresionează nici

excesul de marmură roz, nici țevile albe, care compun o orgă specială, nici, mai ales, imensul parking de-afară, unde credincioşii pot asculta slujba fără să coboare din maşini. Înțeleg nevoia de modernizare a religiei, dar *est modus in rebus,* vorba lui Horațiu. De data aceasta, aproape că-mi vine să iau în serios ideea că "barbarii" migrați în America au vrut să demonstreze "Romei", adică Europei, că ei sunt mai grozavi, mai "civilizați". Chiar mai tehnici. Cu bani, ei pot să cumpere, dacă vor, şi parcele în Rai. Şi îi pot demonstra lui Dumnezeu că pot conversa cu El, stând răsturnați, comod, pe pernele unei limuzine. Gândul îmi lunecă (dar acum nu mă socot nici sentimental, nici retrograd!) la turlele celor două biserici din Lisa, când începeau să bată clopotele, da câte ori cerul se acoperea cu nori infernali, prevestitori de grindină; mai întâi, clopotul de la biserica "mare", ortodoxă, după aceea, clopotul de la biserica "mică", greco-catolică. Niciodată, n-am simțit nevoia să fiu lămurit ce înseamnă a trăi între istorie şi Dumnezeu. Într-o formă elementară, intuitivă, am aflat asta de mic. Poate şi de aceea nu reuşesc să apreciez faptul că, aici, între Dumnezeu şi credincioşi, se interpune tehnologia. Nu mi se pare că, pentru a regăsi temeiurile valorilor creştine, e necesar să ne întoarcem în cavernele unde se refugiau, din pricina persecuțiilor, primii creştini, dar trufia de a discuta cu Dumnezeu prin megafon nu e o formă de progres, orice mi s-ar spune. Dacă modesta capelă pe care am văzut-o înainte aducea, într-o lume supercivilizată tehnic, ceva din nostalgia "bunului sălbatec", la "catedrala de cristal" mă izbeşte neplăcut pretenția, penibilă, de a industrializa metafizica. Asta chiar e o dovadă că n-am exagerat când m-am temut că

progresul tehnic poate fi însoțit de un regres spiritual. Mă îndoiesc că rugăciunea are aceeaşi valoare când e amplificată prin difuzoare, ca discursurile politice.

Problema aceasta, a "progresului formelor", sub care se ascunde, nu o dată, un "regres interior", mă frământă demult. Între timp, m-am obişnuit să nu mă mai sperie — din pricina sensului infamant pe care i l-a dat ideologia comunistă — cuvântul "reacționar". Am admis, în sinea mea, că temperamental, afectiv, sunt un reacționar. Mă despart greu. Acasă, păstrez lucruri absolut inutile, în loc să le arunc, riscând să-mi umplu casa de "relicve". Mă leg de obiectele de care mă folosesc şi, când trebuie să renunț la ele, parcă pierd o parte din mine.

De aceea, cred că voi mai avea surprize neplăcute în America. E prea mare cultul pentru tehnologie aici ca să existe un echilibru. Baudelaire vorbeşte undeva despre decadență ca probă supremă de civilizație. Dar există, ne avertizează acelaşi Baudelaire, națiuni care încep prin decadență. Nu e de mirare că America e tânără şi bătrână deopotrivă.

Trecem printr-un soi de bazar, să vedem o casă-muzeu, cea mai veche, se pare, din Los Angeles. Aici îmi atrage atenția, într-una din încăperi, o litografie aşezată pe perete printre diverse documente de epocă. Reprezintă o inimă străpunsă de un cuțit. Pe mâna care ține cuțitul scrie *business.* Cine va fi avut, aici, revelația "progresului" american? La Corneille, pasiunile se confruntă cu ideea datoriei. În America ele au alt duşman, mai redutabil. Spectrul inutilității.

Lupta se termină repede, fără prea multe frământări, când pasiunea e păguboasă.

O rog pe doamna Speranța să ne abatem şi prin faimosul cartier al bogătaşilor şi vedetelor, Beverly Hills. "Şi prin" înseamnă un drum de vreo cincizeci de kilometri, dar gentilă, dispusă să ne satisfacă toate mofturile, doamna Speranța zâmbeşte şi zice "da". Înțelege, probabil, că pentru nişte bovarici ai confortului, ca noi, Beverly Hills e un fel de paradis. Deprinşi cu gropile şi praful (sau noroaiele, în funcție de anotimp) din Bucureşti, suntem victime uşoare ale snobilor care trăiesc, în Beverly Hills, într-un lux tihnit, care ia tot ce e bun din "patriarhal" şi "urban". Practic, fiecare vilă are parcul ei. Gazonul e tuns ireproşabil, udat zilnic şi străluceşte de curățenie. Florile au culori luminoase, aproape tropicale. Nu auzi nici o larmă. Nu vezi nici un pieton. Rar, trece câte o maşină. Totul pare desprins dintr-un basm cu milionari cumsecade care nu fac toată viața decât să stropească peluzele cu flori şi să joace golf. Când se plictisesc, se sinucid.

Numele doctorului Miron Costin mi se pare, cumva, de împrumut. Tresar de câte ori îl aud. E ciudat să porți un nume celebru, să te recomanzi "Vasile Alecsandri" sau Grigore Ureche". De ieri, m-am gândit de multe ori la cronicarul care ne-a lăsat vorbă că nu e omul deasupra vremurilor, ci bietul om e sub vremi.

La masă, doctorul ne povesteşte pățania, cunoscută în toată America, a unui ins care, vrând să se ducă la Oakland, lângă San Francisco, s-a trezit în avionul care mergea la Auckland, în Noua Zeelandă. Trebuia să zboare o oră până la Oakland şi, văzând că avionul

nu se pregătea de aterizare, a întrebat stewardesa ce se întâmplase. Până la urmă, acest ghinion l-a făcut celebru. Unsprezece ore de zbor inutil l-au scos din anonimat. L-au transformat în vedetă. Aici până şi zădărnicia poate să devină, uneori, rentabilă.

După masă, stau, o vreme, la televizor. Mă joc schimbând canalele. Sunt vreo optzeci. Şi, exceptând filmele, pe nici unul nu zăresc o figură posomorâtă, o persoană prost dispusă ori abătută. Volubilitatea agresiv voioasă le place americanilor, cum le plăcea grecilor antici tragedia.

Pe unul din canale, se transmite un miting religios. Mitingul are loc pe un stadion, plin până la refuz. Pentru amplificare se foloseşte aceeaşi aparatură ca la concertele rock! Aşadar, "catedrala de cristal" nu e o întâmplare.

21 august

"Romfest"-ul începe joi. Azi e duminecă. Profităm de acest răgaz pentru a merge la San Francisco. Ne vom întoarce marți seara.

Plecăm direct de la biserică, împreună cu Mona şi Dan Păun, cu maşina lor, un Volvo de culoare crem. Am luat cu noi o pungă mare de sandvişuri. Ca să câştigăm timp, vom mânca pe drum.

Dan e arhitect. Un bărbat încă tânăr, prezentabil, inteligent, instruit, plecat din România la puțini ani după terminarea studiilor. O vreme, au locuit în Germania, unde au rude. Apoi, s-au decis să treacă Oceanul. Nu e nici acru, când vorbeşte despre

America, nici entuziast, cele două extreme în care cad, de obicei, românii stabiliți în "Lumea Nouă". Am impresia că n-are de lucru acum. De altfel, din câte îmi dau seama, n-o duce strălucit. Totuşi, nu se plânge. Ceea ce, la drept vorbind, mă miră. Nu e în "stilul" nostru, ca să zic aşa. "Stilul" nostru e să ne văicărim ori să ne lăudăm. Pe calea de mijloc, nu e deloc îmbulzeală. Nici în alte privințe, Dan nu e un român "tipic". Are o detaşare pe care n-am mai întâlnit-o la alți exilați. Românii pe care i-am cunoscut, până acum, în America mi s-au părut marcați, cumva, de situația lor de "străini". Ori îşi amintesc tot timpul ce au lăsat în urmă, ori nu mai vor să aibă amintiri. Unii şi-au schimbat şi numele ca să rezolve drastic problema "integrării". Apoi, sunt fie oameni practici, care au venit să facă bani, şi suferă că n-au reuşit, se uită cu ciudă la cei mai norocoşi, fie persecutați de politică, oameni trecuți prin anchete, prin beciurile Securității, prin închisori. Dan nu intră în nici una din aceste categorii. Nu pare frământat de faptul că n-a izbutit să-şi asigure o "situație". E interesat de lucruri gratuite, care nu-i aduc bani, artă, cultură, iar, în ce priveşte politica, n-are îndârjiri speciale. E, bineînțeles, anticomunist, de vreme ce n-a mai suportat să rămână la Bucureşti şi a plecat, prin anii '70 (dacă am reținut bine), dar fără încrâncenare. Vorbeşte cu un dezgust calm, când evocă atmosfera de care a fugit, şi cu o amărăciune reținută, când îşi mărturiseşte decepțiile, de după revo-luție. Nu se arată nici stresat de amintiri, nici indiferent, în momentele când se ajunge (inevitabil, într-o maşină cu cinci români, pe o autostradă, între Los Angeles şi San Francisco) la "ce mai e nou prin Bucureşti". Poate fiindcă există în el o disponibilitate cosmopolită,

sinceră, care face să nu dramatizeze nimic, să pară, chiar, superficial uneori. Mona e mai gravă, mai radicală, cred, dar şi mai tăcută. Intervine rareori în discuție. Şi bănuiesc în ea o sensibilitate care-i dă un aer vulnerabil.

Drumul pe coasta oceanului, ne spune Dan, e mai frumos, dar cere timp. Trebuia să plecăm de dimineață ca să mergem pe el. Pe autostradă, alergăm cu 80 de mile pe oră, în linie dreaptă. Drumul e plicticos, monoton, dar mai rapid. În şase ore vom fi la San Francisco. Nu trecem prin nici o localitate. De o parte şi de alta a autostrăzii, se înşiră continuu plantații de bumbac, alternate cu terenuri pustii, aride. Nu văd pe nimeni lucrând. Desigur, fiindcă duminecă. Pe cerul perfect senin (ploile, în California, vin, de obicei, când la noi e iarnă) soarele arde ciudat. "E o lumină neurastenică", zic, după care Dan se apucă să speculeze: "Orice scriitor are o caracteristică. La unii, cel mai plastic e verbul. La alții, substantivul. La dumneavoastră e adjectivul." Nu m-am gândit niciodată la asta. Verbul e caracteristic, probabil, pentru cei atraşi de acțiune. Dar adjectivul? Dan îmi oferă o explicație posibilă: "Vă e greu să scăpați de subiectivism, presupun", spune el.

Ne oprim la o pompă de benzină. Coborâm să ne dezmorțim puțin. După aceea ne continuăm goana pe auto-strada pustie.

Sosim seara la San Francisco şi bâjbâim, un timp, căutând drumul spre adresa unde trebuie să ajungem, la familia V., care ne va găzdui două nopți. Dan se dovedeşte de un calm englezesc. Mona, urmărind o hartă, îl pilotează. Cu puțin noroc, nimerim în

cartierul cu pricina, situat la limita Pacificului sau a unui golf. Urcăm o pantă uşoară şi, deodată, în fața unei case zărim, fluturând în noapte, bătut de vânt, un drapel românesc.

Drapelul românesc m-a făcut să cred că familia V. trăieşte continuu cu gândul la ce se întâmplă în țară. Nu mică mi-a fost, de aceea, surpriza să constat că gazdele noastre nu manifestă nici un interes pentru situația din România. Ne-au şi teoretizat indiferența lor: "Noi avem viața noastră aici. Trebuie să ne trăim *această* viață, dacă vrem să nu ne transformăm memoria într-un ghetou". "Şi reuşiți?" "Ne străduim". Îmi sună prost acest "ne străduim", dar mă abțin. Şi-au construit o casă frumoasă (casa în care ne aflăm, unde stăm la masă, lângă un geam închis, fiindcă, o dată cu căderea serii, s-a făcut frig), şi-au mobilat-o, au prieteni americani. "Dar români?" După o pauză, răspunsul a venit sec: "Români, nu". N-am insistat, n-am vrut să fiu nepoliticos.

22 august

San Francisco e construit pe coline. Evident, şapte. Ca în toate oraşele aflate pe coline, nu contează câte coline sunt în realitate. Toate vor să aibă şapte coline, ca Roma.

Lăsăm maşina într-o parcare şi pornim să vagabondăm. Suim, coborâm, suim iarăşi, coborâm iarăşi. În San Francisco nu există, cred, un loc perfect plat. La Roma, sunt străzi şi chiar cartiere în care "cele şapte coline" nu mai sunt sesizabile. Aici, la fiecare

pas, urci sau cobori, iar străzile sunt atât de abrupte încât Dacia mea prăpădită n-ar reuşi, bănuiesc, să le suie.

Din tot ce am văzut până acum, San Francisco mi se pare oraşul cel mai european din America. Şi totuşi, e întâia oară că nu mă mai mulţumeşte lista asemănărilor dintre Roma antică şi America (spiritul inginerESC, constructor; forţa militară; "pax romana" devenită "pax americana"; cultul Justiţiei; complexele Romei în faţa Greciei, complexele Americii în faţa Europei). San Francisco are o distincţie, o eleganţă, care-l ajută să fie modern fără ostentaţie. Burghezia s-a "aristocratizat" aici, a deprins perfect bunele maniere.

La prânz, ne oprim, la un mic restaurant italian, să mâncăm câte *o pizza.* E înghesuială şi trebuie să aşteptăm până se eliberează o masă. Ne permitem şi o bere. E cald, am transpirat şi murim de sete. Dan ia dintr-un teanc de ziare, puse la dispoziţia clienţilor localului, unul care a titrat cu litere mari, de o şchioapă, pe prima pagină: "Angoasă seismică". Primul cutremur mai puternic ar putea şterge California de pe hartă, zic seismologii, neliniştiţi, căci, după o acalmie de două secole, tensiunile din falia San Andreas, răspunzătoare de cutremurele de pe coasta estică a Pacificului, cresc. Ultimul cutremur, cel din ianuarie, fi fost "o supapă norocoasă". Nietzsche îi sfida pe filosofi, chemându-i să-şi ridice locuinţele pe Vezuviu. Americanii de pe coasta californiană se văd puşi în situaţia să facă, fără s-o fi deliberat, această experienţă.

După ce ne-am potolit foamea, ne ducem să vedem un hotel celebru (aici s-a turnat filmul "Hotel"), Ne plimbăm, ca nişte copii, cu liftul exterior, o cuşcă de

sticlă care lunecă pe zid, în sus şi în jos, dându-ți o senzație de vertij, apoi căscăm gura prin elegantele încăperi de la parter, Nimeni nu se miră de curiozitatea noastră, din contră, am ocazia să verific o calitate a americanilor. În Franța, un funcționar oarecare se poate uita la tine de sus pentru simplul motiv că nu vorbeşti la fel de bine ca el franțuzeşte. Americanul n-are această aroganță. Oricât ai stâlci limba engleză, nu te priveşte agasat. Se străduieşte să priceapă ce vrei. Faptul că eşti străin n-are, pentru el, nici o importanță.

Ne reluăm "excursia" pe străzile în pantă, dar curând, regretăm că n-am luat în serios avertismentul lui Dan care ne-a atras atenția, de dimineață, să avem la noi pulovere, deoarece în San Francisco poți trăi, vara, în amurg, "cea mai supărătoare experiență de iarnă". Tem-peratura s-a prăbuşit, brusc, şi de unde, până acum, am umblat în cămaşă, nu-mi mai e suficient nici vindiacul Frigul e pătrunzător şi, din punctul meu de vedere, in-explicabil. Suntem, totuşi, în august! Grăbesc pasul ca să mă încălzesc. Jumătatea de oră care ne trebuie să coborâm până la locul unde e parcată maşina mi se pare lungă, in-terminabilă, ca o duminecă goală.

Ajungem la familia V. Înfrigurați şi înghit două aspirine.

23 august

Pornim de dimineață spre Los Angeles. Mai privesc o dată drapelul românesc pe care vântul, însorit, dar rece, îl smuceşte pe catarg. E singura casă locuită de români, în America, unde am văzut tricolorul. Dar n-

am înțeles ce înseamnă el pentru familia V.

De data aceasta, mergem pe coasta Pacificului. (De ce i s-o fi zis "Pacificul"? Eu îl văd amenințător, ostil.) Drumul e lung şi sinuos. Avem, însă, timp suficient până seara. Ne oprim de câteva ori să privim mai îndeaproape stâncile dramatice, negre, spălate de valuri, să facem câțiva paşi pe fâşiile de plajă (puține, cu nisip cenuşiu închis), ori să încercăm temperatura apei. E rece. Prea rece pentru o baie (simbolică, desigur). Cei care practică *surfing*-ul sunt îmbrăcați în costume de plastic negru, lipite de corp. Arată ca nişte scafandri.

La rugămintea lui Băcanu, Dan opreşte maşina lângă o pădurice. "Sper să nu ne observe nimeni", zice, căci Băcanu ține, neapărat, să smulgă, cu pământ cu tot, câteva flori şi un arbust, pe care vrea să le ducă acasă, să le adauge colecției sale horticole.

Ajungem noaptea la Los Angeles. Dan renunță la glu-mele despre "neamul gâlcevitor al tracilor". N-a fost ni-ciodată la doctorul Costin, şi-a făcut o schiță, pe baza explicațiilor pe care i le-a dat la telefon doctorul, dar schița nu-l ajută prea mult. S-a încurcat. Din când în când îi spune Monei: "Uită-te pe hartă". Mona studiază harta şi îi zice: "Ia 7. Urmează 10. Continuă cu 5.". Sunt numerele autostrăzilor. Parcă oraşul ar fi un rebus, pe care trebuie să-l dezlegi... Am mers pe "7", a urmat "10", am continuat cu "5", ar fi trebuit să fim pe drumul cel bun, dar povestea se repetă: "Mona, mai uită-te o dată". Cu o răbdare angelică, Mona consultă, iar, harta. "Unde ne a-flăm?" o întreabă Dan. "Nu ştiu", zice Mona. Râdem nervos, suntem obosiți. Însă, pe măsură ce trece timpul, râsetele noastre sună

mai neconvingător. Exasperați, oprim, în cele din urmă, la un telefon, lângă o benzinărie închisă. Cu siguranță, nu suntem departe de "La Canada", zona unde locuieşte doctorul, dar cum să ajungem la el? Dan se duce să-i telefoneze. După cinci minute se întoarce şi pornim. Mergem vreun sfert de oră, căutăm ceva, un reper pe care nu-l găsim, după care ne întoarcem. Alt telefon la doctorul Costin. "Ai o busolă în maşină?" l-a întrebat, excedat, doctorul. "Am", a zis Dan. "Atunci, ține nordul". Pentru prima oară văd pe cineva orientându-se într-un oraş cu ajutorul busolei! Situația e atât de inedită încât ne cuprinde un râs isteric. Istoviți de drum şi ame-nințați de perspectiva de a rătăci până dimineață pe nişte străzi pustii nu găsim ceva mai bun decât să ne amuzăm La al treilea telefon, doctorul Costin îi cere lui Dan să-i descrie amănunțit locul unde ne găsim şi ne roagă să-l aşteptăm. După o vreme, îi vedem maşina. Se apropie şi ne face semn să-l urmăm.

24 august

Doctorul Costin e atent, fără să devină abuziv, iar ochii albaştri cu care te priveşte pe deasupra ochelarilor trădează o natură deschisă şi cordială. A reuşit să-şi asigu-re o situație bună în America, e proprietarul unui spital veterinar "pentru animale mici", adică pentru câini şi pisici, are o clientelă constantă, a scăpat de spaima grijilor materiale, însă nu şi-a uitat nici foştii colegi din România, nici prietenii. Din felul în care încearcă să afle de la noi cum arată acum Bucureştiul ("a fugit" în anii '70), îți dai seama că are problemele sale cu memoria. Mai

rețin că nu l-am auzit zicând o vorbă rea în urma incidentului de la aeroport. Ceea ce e aproape neverosimil după ce constați câte animozități există în exil.

Luni, 29 august

Agitație în casa doctorului Costin unde ne-am reîntors aseară, după ce s-a încheiat "Romfest"-ul (cu un banchet la care s-au rostit discursuri sentimentale). Cum plecarea din Los Angeles a fost fixată pentru 1 septembrie seara, avem timp pentru încă o excursie. Şi suntem gata s-o pornim spre Las Vegas, trecând prin celebra Vale a Morții, pe unde au trecut convoaiele căutătorilor de aur. Doamna Speranța umple portbagajul cu provizii (sandvişuri şi, mai ales, sucuri, puse la frigider), în vreme ce doctorul Costin ne dă pălării de soare. "Acolo (se referă la Valea Morții) va fi o căldură ucigătoare", ne previne el.

E primul deşert pe care îl voi străbate. Mă încearcă, de aceea, o oarecare emoție.

Traversând Sierra Nevada, mai vedem, o vreme, arbuşti rari şi stâlpi de înaltă tensiune. Pe o colină de piatră dezgolită zăresc o ciudată pădurice albă, de mori de vânt! Seamănă cu un stol de păsări care flutură din aripi fără să se înalțe. Mori de vânt în America? "Sunt computerizate şi folosite pentru a produce energie electrică", ne lămureşte doctorul Costin. Dar acesta e ultimul mesaj din secolul al XX-lea pe care-l mai primim. Peisajul devine cu desăvârşire sălbatec, de o parte şi de alta a şoselei.

Plonjăm într-o realitate din altă lume, stâncoasă, încremenită, identică de milenii, în care orice vegetaţie a fost exterminată de soare. În ciuda aerului condiţionat şi a faptului că sunt îmbrăcat uşor, cu pantaloni scurţi şi o bluză, încep să simt căldura. Tabla maşinii arde.

Am intrat în "Valea Morţii". Lumina, violentă, are ceva funebru. Probabil, aşa ar arăta lumea după un dezastru nuclear. Doctorul ne atrage atenţia asupra unor pete albe de pe un platou. Ne vorbeşte despre "oraşe stafii". Oraşe întemeiate pe vremea febrei aurului şi părăsite mai târziu. Nu mai locuieşte nimeni în ele. Casele s-au ruinat, din cele mai multe n-au rămas decât temeliile.

Mă stăpâneşte o impresie insistentă de catastrofa geologică, de neputinţă a civilizaţiei. Tot ce a reuşit omul aici a fost să construiască o şosea. În rest, de o parte şi de alta, munţii îşi etalează, sfidător, stâncile goale, crăpate din pricina diferenţelor de temperatură. La fel i-au văzut, cu siguranţă, şi cei care au înfruntat Valea Morţii, mânaţi un delir fabulos... Cei răpuşi de sete sau de deznădejde abandonau sau piereau. Trecerea prin Valea Morţii reprezenta o probă selectivă. Nu ieşeau din ea decât cei mai puternici. Pe când azi, goana după aur cere alte calităţi...

Ne abatem din şosea, pe un dram pietruit, să vedem de aproape colinele de nisip rezultate din măcinarea rocilor. După ce coborâm, încerc să urc pe prima colină desculţ, dar nisipul îmi frige tălpile şi mă văd obligat să revin la maşină, să-mi încalţ sandalele. E o căldură năpraznică, pe care abia o suport. Cred că temperatura a trecut de patruzeci şi cinci de grade Celsius.

După un timp, reapar arbuştii pitici, sârmoşi, cu

rădăcinile acoperite de nisip. Unica formă de viață. Maşina rulează monoton, pe o şosea perfect pustie, iar eu mă gândeşti la ale mele. Mă tem că am putea vorbi de *o actualitate* a deşerturilor în lumea de azi. Nu le vedem din pricina agitației care le camuflează.

Dormim la un motel din Valea Morții. Afară din maşină, aerul e sufocant. Sunt trei grupuri de barăci aici. Nouă ni se dau camere în cel botezat *Road Runner's* ceea ce aflu că înseamnă "alergătoarea drumurilor". În drum spre barăci, doctorul Costin ne spune că "alergătoarea drumurilor" e o pasăre cu cioc lung şi coadă lungă. Poate fi văzută pe toate drumurile Americii şi se apără de duşmani fugind aproape continuu. De ce preferă drumurile, câmpurilor şi pădurilor, nu ştie. "Poate că îi place mirosul de benzină arsă", glumeşte doamna Speranța. Oricum, e o pasăre foarte "sociabilă", care evită locurile retrase, o versiune păsărească a globe-trotterilor, şi mă amuză faptul că s-a nimerit să dorm o noapte tocmai în pavilionul *Road Runner's,* deşi eu am rămas un impostor printre călători.

În cameră, instalația de aer condiționat e ajutată de un ventilator uriaş, ca să combată zăduful. În timp ce Băcanu se spală pe mâini la baie, am ocazia să-mi demonstrez ignoranța tehnică. Încerc să opresc ventilatorul, ca să nu fie curent, şi trec câteva secunde bune până ce mă dumiresc că "obiectul" are patru viteze; în consecință, trebuie să trag de patru ori de firul ce atârnă din tavan pentru ca elicea să nu se mai învârtă.

Răpuşi de căldură, ne repezim să ne răcorim în piscina din apropierea barăcilor. Înot mai mult pe spate ca să pot privi cerul decolorat al deşertului. Câțiva lilieci dau ocol deasupra, ceea ce o face pe

Blandiana să se sperie că i s-ar putea agăța în păr. Ca să prevină o asemenea eventualitate iese din piscină. Din solidaritate, Băcanu renunță şi el. Eu mai înot vreun sfert de oră, după care, răcorit, mă apuc să "studiez" mai atent oaza, unde ne găsim.

În fața celor două barăci, deasupra cărora au fost aşezate firmele *Saloon* şi *Dining Room,* exista nişte arbori (ceva între salcie şi plop), bătrâni de peste treizeci de ani, probabil. Lângă ei au fost puse, pentru impresionarea vilegiaturiştilor, roți vechi de căruță, mai înalte decât ale țăranilor de la noi şi dotate cu frâne, o căruță din secolul trecut (cred), cu coviltir, şi două cărucioare metalice, folosite, cândva, în mine. Dincolo de şosea se află o pompă de benzină (cum de nu dă faliment? n-am văzut nici o maşină oprind să se aprovizioneze) şi un *general store* (magazin "cu de toate"). Încolo, nimic. Pustiu, de jur-împrejur.

Nu e nimeni la mese, în restaurant, când ne ducem să cinăm, la căderea nopții, dar fata de la intrare ne roagă să aşteptăm până ce ne caută o masă. Chelnerul ne întreabă din ce țară venim. "Din România", zice doctorul. "E pentru prima oară că servesc nişte români, ne mărturiseşte chelnerul. Până acum am servit oaspeți de pretutindeni. Şi din Liechtenstein. Dar români, niciodată". Comparația cu Liechtenstein nu mă bucură. Doctorul Costin ne asigură, însă, că, într-adevăr, americanii ştiu mai multe despre Liechtenstein decât despre România.

Când ieşim din restaurant, constatăm că munții, din vineții, au devenit negri. Peste drum, la pompa de benzină se vede o pată de lumină în întuneric.

De fapt, de când am sosit noi, n-am zărit decât

două maşini trecând. Nu s-au oprit aici. Şi, după câte am înțeles, altă oază nu există prin apropiere. Sincer să fiu, mi-ar fi teamă să străbat cu maşina, noaptea, Valea Morții. Nimeni nu-ți poate sări în ajutor dacă se întâmplă ceva.

Liliecii se încrucişează în zig-zaguri besmetice deasupra noastră. E încă zăpuşeală. Trebuie să fie vreo treizeci de grade Celsius. Credeam că în toate deşerturile nopțile sunt reci, friguroase, dar văd că m-am înşelat. Noroc că instalația de aer condiționat din cameră îşi face datoria. Altminteri, n-am putea dormi din pricina zădufului.

30 august

Mă trezesc devreme, pe la patru. Băcanu doarme cu pătura trasă peste cap în patul dinspre uşă. Socotesc zilele de când am venit în America şi descopăr, surprins, că n-a trecut nici o săptămână. Asta în "timpul obiectiv", cum îl numeşte Proust. În "timpul subiectiv", zilele s-au dilatat, iar excursia prin Valea Morții a căpătat ceva de "expediție colonială".

Afară, constat că aerul s-a răcorit. Soarele apare dincolo de crestele pietroase şi vinete ale munților. N-am văzut un răsărit de soare mai violent. Discul orbitor parcă fierbe. Probabil, temperatura aerului va redeveni, repede, insuportabilă.

După micul dejun, plecăm. Nu înainte, însă, de a aproviziona de la *general store* cu cantități apreciabile sucuri. Vom avea nevoie, cu siguranță, de ele. Fiecare prire în deşert îți stimulează setea. Bei, dintr-un reflex apărare.

Locurile au nume pitoreşti. O porțiune de deşert

pre-sărată cu arbuşti pipernicíți se cheamă "câmpul de porumb al diavolului". Alta, fără nici un fir de vegetație, dar încrețită, semănând cu un ogor arat, a fost botezată "terenul de golf al diavolului". Frecvența cu care revine cuvântul "diavol" impune compararea acestui deşert stâncos cu Infernul. Un infern luminat de un soare atroce, singurul element mobil în acest peisaj, diferit, cumva, de ceea ce mă aşteptam să văd. Într-un deşert "clasic", vântul poate provoca furtuni de nisip. Aici, imobilitatea e totală şi definitivă. Nimic n-o poate zdruncina. Încât fixitatea sfârşeşte prin a-ți da ameţeli. Munții, cu desăvârşire goi, şi câmpul de piatră, albit de sare, de la poalele lor îmi creează impresia de timp fosilizat. Civilizația îşi pierde, aici, sensul. Ce mai înseamnă "progres", mitul progresului, superstiția progresului, obsesia progresului într-o natură unde de secole (sau, poate, de milenii) nu s-a schimbat nimic? Un automobil cu aer condiționat, sucuri la gheață în portbagaj, şoseaua, cu o dungă galbenă la mijloc, şi pedala de accelerație.

Nici măcar Fata Morgana nu poate rezista într-un asemenea pustiu de piatră. Totul e mort în Valea Morții. Şi nicăieri nu se zăreşte vreun panou pe care să scrie "exit". Nu poți să ieşi din şosea decât un kilometru sau doi. Mergi mai departe sau te întorci. Sunt singurele posibilități.

Castelul pe care-l vizităm nu e castelul de la Elsinor, iar povestea lui Scotty (Walter Scott, pe numele său oficial) nu e povestea lui Hamlet. Dar tot ce aud şi văd mi se pare ciudat, neobişnuit. Scotty a fugit de-acasă, din Kentucky, când era băiat, şi a lucrat, o vreme, într-un ranch din Nevada. Apoi, a

cutreierat lumea cu trupa lui Buffalo Bill, jucând un rol de cowboy într-un spectacol despre Vestul sălbatec. Finalmente, a venit în Valea Morții şi n-a mai plecat de aici. Cu figura lui de Falstaff american, a devenit o legendă pe care ghidul o povesteşte acum turiştilor veniți să vadă "castelul lui Scotty", clădit în plin deşert. Eroul ei e un amestec de escroc, aventurier şi mincinos plin de farmec. Pe străzile din San Francisco, dădea foc câte unei hârtii de zece dolari pentru a-şi aprinde țigara. Dormea la cele mai scumpe hoteluri, pretinzând că a descoperit o mină de aur în Valea Morții. 0 mină pe care, totuşi, n-a văzut-o nimeni, niciodată. În cele din urmă, a păcălit un milionar din Chicago, Albert Johnson, care i-a dat bani pentru extragerea aurului. În loc de aur, Scotty i-a servit acestuia diverse poveşti cu catastrofe care amânau mereu un rezultat fericit. Johnson l-a crezut sau nu, legenda e nesigură în acest punct, dar într-o zi s-a decis să vadă cu ochii lui pe ce i se duc banii. Scotty a ales drumul cel mai fioros din Valea Morții, convins că Johnson ("domnul Johnson", spune cu respect ghidul), prea fragil şi cu sechelele unui accident suferit în tinerețe, nu va rezista mai mult de o zi, două, şi se va lăsa păgubaş, renunțând să mai verifice stadiul în care se găseau lucrările la mină. Numai că Johnson s-a înamorat de Valea Morții. Pe deasupra, climatul uscat de aici i-a ameliorat simțitor boala. Nu se ştie dacă a ajuns să vadă pe ce cheltuise mii de dolari, în schimb l-a plăcut pe excentricul Scotty. Şi, astfel, s-a legat o prietenie ciudată între doi oameni total diferiți. Unul, religios, taciturn, suferind. Altul, hâtru, cu o bună dispoziție contagioasă, prodigios *bon vivant,* după cum îl arată fotografiile. Una ni-l înfățişează pe Scotty răsturnat într-un fotoliu lângă "domnul Johnson" care

se amuză vizibil de balivernele companionului său. Poate că magnatului din Chicago, plictisit de frustrările pe care i le impusese boala, nu-i păsa că era tras pe sfoară, de vreme ce descoperise, datorită lui Scotty, un loc pe gustul său, în deşert. Sau poate că mina secretă a existat realmente. Ni se spune că misterul a rămas nedezlegat. Oricum, neruşinatul Scotty şi milionarul înamorat de Valea Morții s-au înțeles, se pare, perfect. Rezultatul a fost că "domnul Johnson" s-a decis să cons-truiască un veritabil castel în deşert, cu două camere pentru muzică, dotate cu o acustică specială, plus biblioteca, plus sala de arme şi odăi pentru oaspeți. Asta se întâmpla prin 1920. Mii de vizitatori au început să vină, în anii următori, să vadă "minunea", şi toți plecau intrigați de "domnul Johnson", care se recomanda "eu sunt bancherul lui Scotty", dar şi încântați de farmecul celui ce inventase sau găsise o mină de aur. Scotty a trăit mai mult decât Johnson. A murit în 1954 şi e îngropat în vârful unui dâmb pietros, din spatele castelului, unde se vede o cruce. Alături, se află o movilă mai mică. După moartea stăpânului său, câinele lui Scotty n-a mai vrut să mănânce, a murit la trei săptămâni şi a fost înmormântat tot în vârful colinei.

Eu nu găsesc nimic sublim în Valea Morții. Mă străduiesc în zadar să descopăr ce i-a fermecat pe "domnul Johnson" şi pe alții, aici. Unii au pretins că Valea Morții, cu aspectul ei de peisaj submarin, de "superproducție geologică", în care totul aparține, parcă, altui timp, preistoric, are şi o dulceață aparte. Eu n-o sesizez. Mă uit la povârnişurile fără nici un fir de vegetație, la câmpurile cu rare tufe de cactus, şi nu

pot evita un sentiment de dezolare.

Ne oprim să vedem o mină părăsită, de unde s-a extras borax. Transportul minereului se făcea cu catâri. Soarele e năucitor. Un coiot jigărit se îndepărtează, deranjat de apariția noastră.

Facem, apoi, un alt popas într-o oază, cu o pădure de curmali străbătută de un pârâu care seamănă cu pâraiele de munte de la noi. E la fel de limpede şi mă reped să mă spăl pe față, să mă răcoresc. Apa e mai caldă, însă, decât aerul. În această insulă de verdeață au apărut un motel, un magazin "cu de toate", o pompă de benzină şi un teren de golf.

În prima clipă, m-a mirat prezența unui teren de golf în plin deşert. Dar aşa se întâmplă în America. Trecerea de la primitivitate la civilizație se face fără nici o tranziție. Brusc. Şi fără nuanțe. Nu-i exclus ca motelul şi magazinul "cu de toate" să fi fost construite pentru terenul de golf, care face parte, se pare, din "visul american".

Două becuri mari ard inutil în fața magazinului, în plin soare. Nimeni nu se sinchiseşte, însă, de asta. Clienții motelului circulă pe alei, până la terenul de golf, în căru-cioare electrice. Probabil, dacă în California ar fi admise jocurile de noroc, lângă terenul de golf ar apărea şi un cazinou. Proximitatea deşertului micşorează distanța dintre joc şi moarte. De altfel, nu întâmplător, probabil, Las Vegas (aflat în statul Nevada) a apărut în deşert. Nicăieri jocul nu e mai excitant.

Puțin mai târziu, deşertul devine alb din cauza sării, în fața noastră, o baltă şi un indicator care ne avertizează: "Apă rea". În spate, țâşnind direct din şosea, un perete stâncos. Pe la mijlocul lui, e scris cu vopsea albă: "Nivelul mării". Ne aflăm pe locul cel mai

jos din America, ne explică doamna Speranța. Doi corbi placizi se uită disprețuitor la noi.

Mă tem că, uneori, diferența dintre publicitate şi deşert e doar o chestiune de zgomot. La prima vedere, solidaritatea umană, când lipseşte, se rezolvă prin *public relations*. Dar totul se petrece ca în cazul dezastrelor transformate în subiect monden cu ajutorul televiziunii şi al ziarelor. Probabil, doar aici înțelegi, cu adevărat, de ce Hollywood-ul şi Las Vegas sunt locurile cele mai visate din America.

Las Vegas. Hotelul " Miraj "

N-am locuit niciodată într-un hotel atât de "monstruos". Holul e un fel de piață enormă unde lumea se plimbă, aşteaptă, pleacă, vine sau cască gura. Afară, maşinile se strâng ca la cozile de la benzinării la noi — în zilele când pluteşte în aer o nouă scumpire a benzinei -iar, în dreptul intrării, băieți în livrea se urcă la volan pentru a le duce într-un garaj subteran, în vreme ce alții încarcă bagajele în cărucioare. Am, împreună cu Băcanu, camera 628 de la etajul 21. Ieşind din lift, ne-am trezit la o răspântie. Trei coridoare lungi, nesfârşite şi identice, pornesc în trei direcții diferite. Hotelul e construit în forma literei "Y". Mergem vreo cinci minute, urmărind cifrele de pe uşi, până ce ajungem la camera noastră.

Într-un asemenea hotel, dispare aproape orice sentiment al identității. Biografia ta, obsesiile tale, problemele tale, mărunte sau mari, nu mai au nici o importanță. Ai devenit un "client" şi nimic altceva,

intrat într-o industrie de locuit, o industrie a jocului, căci marile hoteluri din Las Vegas nu sunt decât dormitoare de lux pentru cei care vin să joace, să-şi încerce norocul. După nici cinci minute, ni se aduc bagajele. Eficiență americană. La noi, ar fi trebuit să-ți pui nervii la încercare, aşteptând.

Fac o baie caldă, ca să mă "spăl" de experiența deşertului şi să mă pregătesc pentru alta. Am auzit atâtea despre Las Vegas încât sunt curios să văd cu ochii mei cum funcționează, în plin deşert, utopia jocului. Marile drame ale umanității şi chiar problemele Americii se opresc la porțile acestui oraş sau undeva prin cartierele unde oamenii duc o existență obişnuită. Pe bulevardul central din Las Vegas, unde se înşiruie, aproape unul lângă altul, cazinourile, anunțate de un adevărat desfrâu de reclame luminoase, nimeni nu-şi mai aduce aminte de rănile şi de complexele lăsate de războiul din Vietnam, de înfometații din Somalia sau de căderea comunismului în Europa de Est. Viața înseamnă, aici, o ruletă şi întrebarea dacă pierzi sau câştigi. Simplu. Roşu sau negru. Cifra pe care aşezi jetoanele.

Coborâm să mergem la un spectacol. De circ! Mă plictisesc teribil spectacolele de circ, aş prefera să văd spectacolul străzii (venind spre hotel, m-a izbit numărul capelelor care oficiază, am aflat, căsătorii, non stop!, la fel de mare ca numărul bordelurilor cu firme de cabarete deocheate), dar n-am încotro. Doctorul Costin a luat bilete la un spectacol "cu mistere", anunțat cu surle şi trâmbițe luminoase, ca un mare eveniment. Trebuie să renunț şi la "erupția vulcanică", programată peste o jumătate de oră la cascada construită în mărime naturală în fața hotelului, cu stânci pe care apa se prăbuşeşte ca la

Niagara. Remarc, în fugă, uşor contrariat, că toţi palmierii şi florile, abundente, de la parter, care m-au uimit la sosire, dându-mi o senzaţie de basm exotic, sunt, de fapt, simulacre. Şi "caii marini" din hol sunt din plastic. Poate şi stâncile cascadei.

Pentru a nu avea probleme cu parcarea maşinii, pornim pe jos. Zgomotul cascadei de la "Miraj" ne urmăreşte multă vreme. Reclama nu-şi poate permite aici să fie subtilă, rafinată. Trebuie să fie vehementă, şocantă, ieşită din comun, să nu poţi s-o ignori. Ne strecurăm spre sala unde trebuie să intrăm prin îmbulzeala de la un alt spectacol.

Merită să spun câteva vorbe despre această "superproducţie" de pe "insula piraţilor". Cazinoul, *The Treasure Island,* e aşezat pe o imitaţie de stâncă înconjurată de mare. În apropiere, se află două corăbii. Una a "piraţilor". Alta a unor oameni paşnici. Din oră în oră, are loc atacul. Se trage cu tunul, se adresează somaţii prin portavoce. Actorii urlă, ca să-i audă spectatorii care asistă gratis, ca pietoni, la luptă. Piraţii sunt, bineînţeles, chiori şi au peste ochiul pierdut o bandă neagră. Din pricina ghiulelelor, se dezlănţuie şi un incendiu. Cu flăcări, cu fum. Dar cum orice dramă e osândită în America la *happy-end* (americanul obişnuit nu suportă, în ficţiune, ca răul să învingă binele, pentru a compensa, probabil, faptul că în viaţă se întâmplă, de cele mai multe ori, pe dos), piraţii atacatori sunt, până la urmă, învinşi, iar corabia lor e scufundată. Fericiţi că totul s-a terminat astfel, spectatorii se duc să-şi încerce norocul la ruletă.

Nici spectacolul nostru nu e mai breaz. Mult zgomot pentru nimic. Ies asurzit, cu un mare dor de deşert. Mă străduiesc, însă, să-mi reprim oboseala. Vom sta o

singură noapte la Las Vegas şi aş vrea să-mi fac o idee despre acest oraş halucinant unde se află "cel mai mare hotel din lume", "cel mai înalt termometru din lume", luminile cele mai zgomotoase şi kitsch-ul cel mai somptuos.

Pornim pe bulevardul inundat de reclame mişcătoare, o veritabilă junglă feerică, orbitoare pentru ochii mei obişnuiți cu întunericul din Bucureşti, şi ne oprim la "Palatul Cezarilor". Stupoare! Ce caută copia "Victoriei de la Samothrace" aici? Dar imediat dau cu ochii de alte "sta-tui", aliniate în semicerc în fața intrării hotelului. Au fost reproduse după originale celebre, respectându-se un singur criteriu: să fie "antice". Venus din Milo stă lângă Traian. Înlăuntru, surprizele sunt, însă, şi mai mari. Într-o sală, cu un tavan care imită cerul, un cer albastru cu norişori pufoşi, a fost reprodusă, la proporțiile originale, vestita fântână a celor patru fluvii creată de Bemini pentru Piața Navona din Roma. Descopăr, chiar, un magazin cu toalete scumpe care se cheamă "Bemini". Ceva mai departe, într-o altă sală, un Nero de marmură bea vin dintr-o cupă sub privirile admirative ale senatorilor. Statuile se animă şi vorbesc la ore fixe, dar numai noaptea când afluența jucătorilor creşte. Nu lipseşte, constat, nici "David", al lui Michelangelo, o copie la fel de bună cum e aceea din Piața Signoriei de la Florența. Antichitatea este ames-tecată cu Renaşterea şi cu barocul, dar ce contează? Cei care au imaginat "Palatul Cezarilor" nu s-au sinchisit de asemenea fleacuri. Au cheltuit milioane de dolari pentru a obține ceva de un prost gust monumental, luxos şi ostentativ. A trebuit, văd, să vin în America" pentru a mă reconcilia, într-un fel, cu "Casa poporului".

Totul ar fi avut o justificare şi chiar un sens, dacă

ar fi fost reconstituită ori sugerată atmosfera Romei imperiale de după Hadrian, când luxul şi plăcerea au luat locul virtuţilor aspre. Nu era nevoie, fireşte, de o morală. Aşa ceva nu se potriveşte cu Las Vegas. Nu decadenţa şi putrefacţia gloriei antice mă aşteptam să fie evocate de "Palatul Cezarilor". Dar epicureismul unui Petroniu ar fi fost la locul lui în această magie a jocului.

Se joacă peste tot, în nenumărate săli, inclusiv în restaurantele dinlăuntrul hotelului, în timpul mesei. Între aperitiv şi felul întâi sau în vreme ce-ţi bei cafeaua, completezi un buletin pe care-l ia o fată şi aştepţi rezultatul care va apărea, în câteva minute, pe un ecran. Se joacă bacara, poker mecanic, se joacă la ruletă, la roata norocului, se joacă aproape orice, cu orice, cu cărţi, cu zaruri (un fel de barbut), cu jetoane; singura care absentează e "alba-neagra", de la gurile metroului din Bucureşti; se joacă la diverse mize, cu douăzeci şi cinci de cenţi, cu un dolar, cu zece dolari, cu o sută de dolari; joacă adolescenţi, maturi, pensionari care îşi aruncă uneori pe postavul verde întreaga pensie pe o lună, joacă până şi handicapaţi, stând în cărucioarele lor de infirmi în faţa automatelor care înghit continuu monede. Se joacă la micul dejun, la prânz, la cină, crupierii fiind supravegheaţi prin camere video ascunse pentru a nu se preta la vreun aranjament.

Aud că ar exista, într-adevăr, în America, naivi care ar cumpăra parcele în rai. Până acum n-am întâlnit nici o dovadă că bârfa aceasta ar avea un temei serios. Toate avertismentele publicitare pe care le-am văzut se refereau la "viaţa de acum", cu un dispreţ desăvârşit pentru metafizică. Şi nicăieri acest dispreţ nu e mai evident ca la Las Vegas. Tot ceea ce stârneşte dorinţe

ține aici, teoretic, de "accesibil". Te poți căsători pe loc, la orice oră, din noapte sau zi. La ieşirea din capelă, ți se oferă fotografii cu prostituate. Poți să pierzi ultimul dolar la ruletă sau să devii bogat. "A fi sau a nu fi" devine: "A câştiga sau a nu câştiga". Problema se simplifică. Nu mai există diferențe între geniu şi idiot.

Doctorul Costin ne invită să riscăm câțiva dolari la automate. Accept, ca să fac şi această experiență, cu toate că, în genere, mă feresc de jocuri. N-am încredere în norocul meu şi nici nonşalanța celor care ştiu să rămână lefteri cu surâsul pe buze. Încep bine. Cîştig vreo zece dolari. Apoi, pierd tot. Era normal. În "țara tuturor posibilităților" multe lucruri sunt imposibile pentru mine.

Mergem şi la alte "palate". Căci mirajul e organizat pe "imperii". Din "imperiul" roman, trecem în "imperiul" Egiptului antic. Hotelul e construit în formă de piramidă neagră. Se intră prin gura Sfinxului, larg căscată, iar înlăuntru chelnerii, crupierii, lift-boy-ii te tratează ca pe un faraon, dacă ai destui dolari în buzunar. "Imperiul" arab e reprezentat de un hotel impozant, cu un amestec pervers de lumini şi obscurități lascive, promițătoare, care te trimit cu gândul la Ali Baba sau, mai degrabă, la Şeherezada şi la cele o mie de nopți. Ai impresia că trăieşti o lume de poveste în care oricine se poate simți o noapte patrician roman, maharajah sau nobil egiptean, în funcție de gust şi, bineînțeles, de posibilitățile financiare. Nu putea să lipsească din şirul "imperiilor" cel al filmului. Undeva în stânga noastră se deschide o gură imensă de leu care imită celebrul leu al studioului Metro Goldwin Mayer.

Mă obosesc orgia de lumini şi excitația câştigului, dar nu pot să le tăgăduiesc fascinația. N-aş greşi prea

tare, probabil, considerând abjectă promiscuitatea strălucitoare din jur şi, totuşi, nu sunt sigur că ea nu e un fenomen normal. Las Vegas e o cocotă care-şi face clienții să treacă, amețiți, din "imperiu" în "imperiu", o mitologie degradată, cu un singur zeu real, dolarul, un paradis artificial pe care americanii îl trăiesc, din câte înțeleg, încă de la aeroport, unde sunt instalate automate pentru jucătorii nerăbdători, şi o fac cu o sinceritate ce-i ajută să nu fie deranjați de obscenitatea luxului de reclame. "Las Vegas nu e America", zice doctorul Costin. Desigur. Dar America e şi Las Vegas. Vechea goană după aur din "Vestul sălbatec" îşi trăieşte, aici, iluziile într-un talmeş-balmeş de legende comercializate. Inclusiv kitsch-ul poate fi fabulos. Singura legendă care lipseşte — şi mă mir de ce — este aceea a lui Dracula.

Intrăm la un bar să bem ceva. Mă aşez pe unul din scaunele înalte şi cer o bere. Zgomot continuu, râsete, comenzi, anunțuri. Pe ecrane, curg rezultatele unui joc pe care nu-l pricep. Impresiile au început să se încurce, dar nu-mi mai pot închipui un Las Vegas ieşit din fascinația jocului. Chiar şi după un dezastru nuclear s-ar auzi, cred, vocile crupierilor, urmate de câteva clipe de tăcere încordată în care nu se ştie ce va hotărî hazardul.

Cei care se află aici se împart, strict, în trei categorii Unii joacă. Alții le asigură cele necesare celor care joacă. Alții privesc. Celelalte diferențe dispar. Inclusiv cele de limbă. La Las Vegas nu e nevoie să spui decât "da" sau "nu". Jetoanele poți să le arăți cu mâna, iar la automate trebuie doar să vâri monede, să învârți de manivelă şi sa aştepți. "Cine suntem? De unde venim? încotro ne îndreptăm?" Întrebări fără importanță. Nu mai ştim cine suntem. Am uitat de unde venim. Habar

n-avem încotro ne îndreptăm. Nu contează decât zornăitul monedelor care cad în cutiile metalice.

"Prețurile în hoteluri şi în restaurante sunt mai mici, aici, decât în restul Americii, ne spune doctorul Costin. Se mizează pe veniturile aduse de jocurile de noroc. Căci fiecare hotel adăposteşte un cazinou. Şi nimeni nu rezistă să nu joace". Într-adevăr, dacă ai cinci dolari, e greu să rezişti iluziei contagioase că peste o oră ai putea fi milionar. Mai simplu e când îți fluieră vântul prin buzunare. Blandiana, care a câştigat câteva zeci de dolari la automate, nu se lasă până nu-i pierde, iar eu simt că n-am considerat jocul imoral decât după ce automatul mi-a înghițit ultimul dolar.

Pe la trei noaptea, mă duc să mă culc, epuizat.

31 august

Dimineață, văd pe fereastră că "Miraj" are o piscină uriaşă, şerpuitoare. Nu voi putea să mă laud că am făcut o baie în ea. Ne grăbim să ne întoarcem la Los Angeles.

Din maşină, constat că piramida "imperiului egiptean" arată mai puțin interesant acum. În lumina zilei, toate cocotele sunt dezavantajate.

Înainte de a trece granița dintre Nevada şi California, zărim pe marginea şoselei un cazinou. Se cheamă "Ultima şansă". Căci în California jocurile de noroc sunt interzise.

31 august

Aflu că libertatea americană produce şi destule bizarerii. S-a extins în America o manie pe care unii o numesc "cultul victimei". Multe soții se consideră victime ale soților. Omul negru se consideră victima albului. Homosexualii se socotesc victimele heterosexualilor. A luat proporții şi mania proceselor. În fiecare an sunt depuse în fața instanțelor judecătoreşti americane cam o sută de milioane de dosare. Patruzeci la sută din medici sunt dați în judecată pentru diagnostic greşit sau tratament incorect. Se găsesc copii care vor să "divorțeze" de părinții lor. *Speech codes,* codurile de vorbire, ajunse la modă în multe universități americane, cer abolirea cuvântului *chairman* (preşedinte) deoarece el sugerează că o asemenea funcție ar putea fi destinată numai bărbaților. *Chairman* a fost înlocuit în astfel de "coduri" prin *chairperson* sau chiar prin *chair* care înseamnă "scaun"! Alte năzbâtii. Ziarul "Los Angeles Times" a editat de curând, pentru jurnaliştii lui, un ghid al scrierii "corecte", care e obligatoriu. Termenul "handicapat" este înlocuit aici cu "om care are capacități diferite de ale altora". Agenților imobiliari din Pennsylvania, dacă am reținut bine, le este interzis să anunțe că au de vânzare o vilă cochetă, într-un cartier rezidențial, sau o casă într-un cartier liniştit, pentru a nu sugera o discriminare. Există voci care cer ca portarii să fie numiți "gardieni de imobil", iar măturătorii "tehnicieni de suprafață". Bibliotecile şcolilor din Duval County (Florida) au interzis celebra poveste a fraților Grimm, "Albă ca zăpada", cu argumentul că ea cuprinde prea multă violență! Un comitet pentru revizuirea manualelor şcolare din acelaşi stat a detectat rasism în spatele unor propoziții ca: "Atunci când lumina după-amiezei se înnegrea"

sau "fața deputatului s-a întunecat"!

În comparație cu aceste "ciudățenii", intoleranța față de fumători pare o nimica toată. În California găseşti mai greu de lucru dacă eşti fumător, căci în toate instituțiile publice fumatul e interzis. Funcționarii nefumători nu suportă să tragă cineva din țigară alături de ei şi nici mirosul de tutun din haine. Există locuri speciale unde e permisă practicarea acestui viciu. Aproape că-ți inspiră milă soarta fumătorului în Vestul sălbatec, unde Scotty îşi aprindea țigara cu o hârtie de zece dolari. Şi se pare că militanții cei mai activi în cruciada care vrea să facă din bieții fumători o categorie oropsită, vânată peste tot, sunt foştii fumători înrăiți, confirmându-se, astfel, regula că fanaticii se recrutează, adesea, dintre renegați.

Acum câțiva ani, am cunoscut în Lisa doi octogenari americani care plecaseră copii şi nu veniseră niciodată, până atunci, în țară. Vorbeau o limbă dinaintea primului război mondial, dispărută, folosind cuvinte pe care numai bătrânii le înțelegeau. Mi-am dat seama că memoria lor era ca un ceas oprit. Oarecum, aceeaşi impresie mi-a lăsat-o azi doamna M. care trăieşte, singură, între umbre, într-un apartament din Beverly Hills. A venit să mă ia cu maşina, ca să-mi arate desenele şi acuarelele soțului ei (pe care l-a adorat, se pare), răpus de o boală necruțătoare cu câțiva ani în urmă. M-a impresionat evlavia cu care îi cultivă amintirea. Casa e plină, asfixiată chiar, de cărți, hârtii (scrisori, mai ales) şi desene în care ar vrea să pună ordine. Câteva ore cât am stat acolo, a trebuit să-mi ascund, însă, o angoasă

ridicolă. Uitasem să-mi notez adresa doctorului Costin. Nu-i ştiam, pe dinafară, nici numărul de telefon. Eram la vreo şaptezeci de kilometri distanță, "undeva în Los Angeles", fără nici un dolar în buzunar, şi îmi venea în minte, mereu, noaptea în care am orbecăit, cu maşina, orientându-ne cu busola. Cum mă voi descurca dacă, având o treabă neprevăzută, doamna M. nu mă va putea duce înapoi? Sau, dacă, pe drum, se strică la maşină ceva? Cât am mers până în Beverly Hills, nu observasem nici un taxi.

La întoarcere, am trecut prin apropiere de Hollywood; Magicul Hollywood care, industrializând *happy-end*-ul, cum a industrializat "catedrala de cristal" metafizica, a inundat lumea cu o imagine a Americii profund falsă. Într-o singură privință, Hollywoodul exprimă, probabil, cu fidelitate psihologia americană. Iluziile ruinate aici n-au clătinat câtuşi de puțin locul pe care-l ocupă mirajul (rămas, s-ar zice, de la căutătorii de aur) în visurile ce au transformat Hollywoodul într-un fel de Eldorado aparte. Chiar şi eşecurile artistice sunt privite cu gelozie dacă au adus notorietate.

La aeroport, Doru mi-a adus copia unei scrisori mai vechi, care s-a rătăcit prin hățişurile poştei. O deschid după ce decolăm. "Avem un fel comun de a fi absenți. Sentiment de generație?" se întreabă el, adăugând că a trecut, la rândul său, printr-o "febră a miturilor". Undeva, în galeriile memoriei, se luminează imaginea noastră, în-tr-o după-amiază bucureşteană. Suntem mult mai tineri şi mergem pe o stradă din apropierea Cişmigiului discutând cu aprindere despre mituri. Sunt vreo douăzeci şi cinci de ani de-atunci. Între

timp, pe el istoria l-a aruncat pe coasta de vest a Americii, silindu-l să se ocupe de *public relations* la o bancă din Los Angeles. Finalul scrisorii îmi arată, însă, că n-a încetat cu totul să fie "absent", chiar dacă în America circulă alte mituri decât cele care ne preocupau pe noi: "Ratarea Genezei de către Dumnezeu? Poate, a Paradisului ar fi mai exact. Cred că Şarpele se afla acolo, în inima Paradisului, nu ca o eroare a lui Dumnezeu, ci ca o inevitabilitate: cum să perceapă un om sublimul altfel decât ca opțiune, ca libertate? Fără Şarpe nu mi se pare că Paradisul ar putea fi băgat în seamă. Ratarea Paradisului, cred eu, a fost fapta omului". Mă bucur că Doru reuşeşte, încă, să-şi pună problema Paradisului într-o lume unde ratarea are un sens mult mai exact, mai concret, dar nu-mi pot alunga o melancolie...

1 septembrie

Ajungem la New York în zori. Dimineață tulbure, cu smog. Băcanu duce cu grijă un "corp delict": arbustul şi florile luate din păduricea de pe țărmul Pacificului.

Aici, ne despărțim. Blandiana pleacă la Bucureşti. Băcanu se duce în Canada, la fiul său. Eu voi rămâne două nopți la New York, la Dan C, coeditor al revistei "Lumea liberă", după care voi merge la Boston. Deocamdată, singura mea dorință e să mă culc.

America e incomparabil mai unitară decât Europa. După aproape şase ore de zbor, între Los Angeles şi New York, nimic esențial nu e "altfel", în afară de calitatea luminii. Nu ai senzația unei rupturi, cum se

întâmplă dacă zbori, nici trei ore, de la Atena sau de la Ankara la Paris.

Mă aflu în Queens, acum, un cartier preferat de românii newyorkezi, în subsolul, cu pereții acoperiți de afişe şi îmbâcsit de ziare, unde se redactează "Lumea liberă". S-a întâmplat ca azi să trebuiască să fie predat "numărul" la tipografie, aşa că m-au lăsat singur. Sunt obosit (am dormit doar câteva ore) şi, poate din această cauză, n-am o dispoziție prea bună. Aştept să vină Dan C, ca să plec în oraş. De câte ori sună telefonul, îmi vine să întind mâna, să ridic receptorul. Pe urmă, mă opresc şi-l las să sune în gol. Cine să mă caute pe mine aici? Asta mă pune în situația să constat că nu fac parte din lumea în care mă găsesc.

Ultima oară când am stat la New York câteva zile, am avut, țin minte, impulsuri puerile de "barbar" care dă cu tifla unei "Rome" supertehnicizate, la fel de plină de păcate ca Roma antică, dar mai vitală. Acum, mă ispiteşte altă frondă. Îmi place să văd în New York o "Romă" locuită de "barbari", unde noi, cei din "Lumea Veche", descoperim mirați, descumpăniți, iritați, că istoria s-a răsucit, că aceşti "barbari", tineri, viguroşi, fără tradiții, extraordinar de eficienți şi nesuferit de puternici, sunt mai "civilizați", din punct de vedere tehnic (mi se întâmplă destul de des să mă trezesc în fața unui buton care nu ştiu la ce foloseşte), şi, dacă vor, pot computeriza chiar absurdul, lăsându-ne pe noi să ne pierdem vremea cu discuții sterile despre absurd... Probabil, orgoliul meu de european, stânjenit de temerea că oboselile Europei nu mai fac față dinamismului Americii, vrea o compensație. Dar nu e vorba doar de atât. Încă la Los Angeles, mă gândeam într-o seară (tot comparând rolurile jucate de Roma antică şi America) la ceea ce deosebeşte, totuşi,

"vechea Romă" de "noua Romă". Roma antică a construit şosele pentru filosofii greci. Şi-a pus cohortele să apere marea filosofie greacă. Învingătoare, s-a lăsat învinsă de învinşi. Pe când America nu pare dispusă la aşa ceva. Ea vrea să-şi extindă propria "filosofie", singura în care poate gândi, în care se descurcă şi în care crede. În plus, e capabilă să cucerească fără să tragă un foc de armă. Hollywood-ul, de pildă, valorează cât o armată. Nimic nu rezistă "napalmului" din serialele cu sex, crime şi *happy-end*-uri dulcege. El pârjoleşte creierul, operație mai radicală decât "spălarea creierelor". După un tratament prelungit cu poveşti de serie fabricate la Hollywood, "omul nou", în variantă americană, e creat şi poate intra în acțiune. Bătrâna şi, pe alocuri, sclerozată noastră Europă nu are cum să se apere decât cu vestigiile sale. Dacă nu va fi atentă, va sucomba înaintea acestei "noi Rome", civilizate şi inculte, care reprezintă, probabil, forma cea mai civilizată a inculturii şi tocmai de aceea e primejdioasă. Mai ales că "noua Romă" are şi cultul reuşitei şi priceperea de a da la o parte ceea ce e inutil. "Homo americanus" e educat de mic să fie eficient, pragmatic, să câştige bani. Apoi, e învățat că orice repaos implică un risc. Prieteni? Dragoste? Evident, evident. Dar, înainte de toate, "afacerile". Ele reprezintă legea de bază. Toate celelalte sunt ingrediente. Chiar sen-timentele trebuie să fie utile, să servească la ceva. Cei prea dominați de sentimente ajung nişte rebuturi, dacă n-au noroc să devină "rentabili".

M-a întrerupt cineva care întreba de Dan C. Acum

sunt iarăşi singur. Să revin la ideile care-mi umblă prin cap. Am întâlnit români care sunt îndrăgostiți de New York. Îl socotesc un oraş absolut fascinant, fabulos, în care nu te poți plictisi niciodată. N-am argumente cu care să-i contrazic. În mine, însă, acest delir de piatră, beton şi sticlă deşteaptă, culmea, regrete bucolice. La Los Angeles, nu ezitam să mă consider un citadin convins. Aici, încep să am unele dubii. Nu mai sunt sigur nici că mi-am păstrat o privire lucidă asupra mizeriilor de la noi. Dovadă că mă surprind, uneori, fiindu-mi dor de bârfele de-acasă! Oraşele noastre, cu mahalaua extinsă, deseori, până în centru şi cu fandoseli cosmopolite cam provinciale (altădată, firmele erau, cu plăcere, "franțuzite", acum, cu o plăcere şi mai mare, sunt "americanizate") îmi par, mai degrabă, aglomerații urbane decât producătoare de civilizație urbană, dar, în clipa aceasta, aş putea vorbi liric despre gropile şi despre câinii vagabonzi din Bucureşti, ceea ce m-ar arunca direct în ridicol. Să te afli la New York, să ți se pară antipatic New York-ul şi să te gândeşti cu simpatie la şoferii care înjură străzile de pe malurile Dâmboviței! În fine...

New York-ul nu înseamnă America, se zice. Li se întâmplă şi multor americani să fie indispuşi de Babelul new-yorkez. Dar New York-ul e vitrina Americii. Statuia Libertății se profilează pe zgârie-norii din New York. Şi e ceva hiperreal, excesiv, care mă intimidează aici, mă provoacă, mă împinge să exagerez, să privesc, din această pivniță, New York-ul ca pe un oraş în continuă fierbere, incapabil să se relaxeze, grosolan şi obscen, unde, cu excepția eroilor şi a sfinților, e loc pentru oricine. Sunt destule lucruri de admirat în el, dar mai uşor îmi e să fiu cârcotaş, să

bombăn (iarăşi) că într-o catedrală din Evul Mediu european ai o ameţeală metafizică, pe când, în cel mai înalt zgârie-nori din New York, ai doar o ameţeală fizică, să-mi închipui oraşele americane cu nenumărate televizoare aprinse în camere goale, cu milioane de cutii poştale în care se găsesc doar prospecte, pliante publicitare sau facturi, şi să presupun că ameninţarea barbariei poate veni azi nu din afara civilizaţiei, ci dinlăuntrul ei. Barbarii nu mai dau târcoale Romei, ci o degradează locuind în ea, Nu-i exclus ca tragedia veritabilă a omului-standard, produs de "Lumea Nouă", să fie, până la urmă, discreditarea tragicului prin eficienţă.

În Europa, te loveşti pretutindeni de obsesia decadenţei. Roma "eternă" şi "Roma" bizantină (Constantino-polul) au devenit "istorie". Anglia nu mai e stăpâna mărilor. Spania nu se mai poate lăuda că în imperiul ei soarele nu apune niciodată. Gloria navigatorilor portughezi s-a retras în muzee. Parisul constată că limba engleză ia locul limbii franceze. Europa e un cimitir al imperiilor. Imperiul roman. Imperiul otoman. Imperiul austro-ungar. Imperiul sovietic. Şi nu e nevoie să-l citeşti pe Spengler pentru a descoperi decadenţa Occidentului european. În America decadenţa nu bate la ochi. Dimpotrivă, e ascunsă unde nu te gândeşti s-o cauţi. În progres. Performanţele progresului american, tehnic, ştiinţific, economic, camuflează pagubele pe care, în lipsa unui termen mai potrivit, le numesc "sufleteşti".

Vorbesc ca un veritabil reacţionar acum, care nu poate vedea cu ochi normali America, dar, în definitiv, dacă America face atâta caz de dreptul la diferenţă, înseamnă că şi eu am dreptul să fiu diferit, să mă apăr, să mă răzbun împotriva faptului că specia

sentimentalilor greoi, lipsiți de dezinvoltură, nu preocupă pe nimeni aici, cu excepția, poate, a inimilor caritabile care se înduioşează de visători ca de pisicile rătăcite. Ar trebui organizată, eventual, o ligă a celor care nu izbutesc cu nici un chip să fie eminamente practici, însă pentru asta ar fi nevoie de o Americă dispusă să devină conştientă de marea singurătate din progresul ei. Ceea ce e puțin probabil. America e plină de maniaci. Maniaci ai puritanismului. Maniaci ai rock-ului. Maniaci ai "produselor naturale". Maniaci sexuali. Maniaci ai *jogging*-ului. Maniaci ai dietei. De maniaci ai gratuității, n-am auzit.

"Unde vrei să mergi azi?" mă întreabă Dan C, întors de la tipografie, scuzându-se că nu mă poate însoți. Unde să mă duc? Aş putea să iau un autobuz până în Manhattan, iar acolo s-o pornesc la întâmplare. Nu risc să mă pierd, mă orientez după cifrele străzilor. Haosul din New York e organizat aritmetic. Şi, la nevoie, dacă mă zăpăcesc, aş putea să iau un taxi. Căci taxiurile costă puțin aici, din câte țin minte. În plus, cum foarte mulți taximetrişti sunt români (se zice că taximetriştii români dețin primul loc pe naționalități), am mari şanse să dau peste un fost compatriot. Aş vrea să văd un spectacol stradal, să mă plimb pe eleganta Fifth Avenue, unde locuiesc marii snobi, să dau o raită prin Harlem, după care să casc gura pe Broadway. Aş dori, de asemenea, să-l caut (poate, îl găsesc) pe profesorul H. (unul din puținii americani cu care m-am putut înțelege în franțuzeşte) la care m-am dus când am fost, rândul trecut, în New York, trimis de un compatriot. Un medic excelent şi, pe deasupra, un spirit interesant, cu prejudecăți

neobişnuite la un american. "Mi-am ales colaboratorii — mi-a povestit el — întrebându-i dacă le place Bach. Medicină pot să-i învăț eu, dar să le placă Bach n-am cum să-i învăț". După părerea profesorului H. (dar câți gândesc aici ca el?), Americii i-ar prinde bine să se "despecializeze" puțin. Lumea modernă nu mai poate aspira, ca Renaşterea, spre un "om universal", dar a renunțat prea uşor, zicea el, la această frumoasă utopie... Prânzul n-ar fi o problemă. Bineînțeles, un restaurant nu e de nasul meu, dar poți să-ți asiguri, la un preț modic, un prânz onorabil, în picioare, într-un Mc Donald, sau chiar pe stradă. Evident, nu e deloc plăcut să ai continuu senzația că te învârți într-un timp de împrumut, care nu devine nici o clipă "al tău", dar aceasta face parte din condiția mea.

2 septembrie

Să pun puțină ordine în ceea ce socot eu "mitologic americană".

Mitul progresului. (El explică, probabil, deruta americanului când ceva nu merge sau se defectează în "maşinăria", aproape perfectă, în care crede. Dintr-o dată, siguranța cu care şi-a organizat, până atunci, averea şi superficialitatea se surpă.)

Mitul eficienței. (În timpul războiului "din golf, americanii priveau foarte mândri, la televizor, bombele care loveau ținta cu o precizie extraordinară. Moartea îi interesa mai puțin. Spectacolul "tehnologic" se afla pe primul plan.)

Mitul banului. (Băncile sunt aici veritabile sanctuare. Grecii n-au privit cu mai mult respect spre culmile Olim-pului.)

Mitul încrederii. (Americanul preferă să fie filantrop contribuind la opere de binefacere decât să afle că buna sa stare e vulnerabilă. Şi că sistemul său de valori e şubred.)

Mitul celebrității. (Bănuiesc că un american l-ar privi uluit pe cel care i-ar spune că Michelangelo este un mare ratat, deoarece nu şi-a putut duce la bun sfârşit nici unul din marile sale proiecte; întreaga lui operă fiind alcătuită din fragmente, împliniri parțiale ale unor ansambluri orgolioase. Cum să-l consideri ratat, când e atât de celebru? (Celebritatea reprezintă în America dovada incontestabilă a reuşitei. Eşti celebru, ai reuşit, ai obținut o probă zdrobitoare a valorii.)

Mitul "bunului civilizat". (Nu există, în America, un minister al culturii, nu există retorică pe tema culturii, nu există nici vanitatea cu care europeanul se laudă că e "cult", nici disprețul cu care îl face pe altul "incult". Dorința americanului nu este de a se cultiva, ci de a părea contrariul "bunului sălbatec". Lipsa unui trecut propriu îl determină să preia tot ce se poate din trecutul altora. Aproape toate statuile celebre din Europa îşi au duplicate în America. Orice ruină care se vinde, orice vestigiu comercializat sau comercializabil găsesc în America ama-tori. Pe deasupra, e transformat în obiect de "muzeu" orice are, cât de cât, valoare istorică ori sentimentală. Din această cauză, America e plină de simulacre. Aproape toate muzeele au spații comerciale unde se vând simulacre sub formă de bijuterii, de statuete, de postere. Există o întreagă industrie a simulacrelor şi se cheltuiesc miliarde de dolari pentru reproduceri, cât mai fidele, puse uneori în valoare mai bine decât originalele din Europa.)

Mitul reuşitei. (Credința în "succes" face această societate să prospere. Orice poate fi pus în cauză, nu succesul. Pentru "dezmoşteniții soartei", americanul are compasiune, nu şi înțelegere.)

Mitul performanței. (Nu întâmplător, deținătorii de performanțe se bucură de maximă considerație. "Vedetele" îi confirmă americanului că drumul pe care merge e bun.)

Mitul forței. (Auzi mereu: "Noi suntem cei mai puternici". Dar nici acum americanii n-au uitat umilința din Vietnam. Războiul din Vietnam le-a lăsat o rană care nu se cicatrizează deoarece pierderea acestui război i-a descumpănit, le-a zdruncinat încrederea în forța lor. Probabil, americanul nu îi respectă decât pe cei de care se teme. De aici, atenția dată Rusiei, Chinei, Japoniei.)

Noaptea, nimeni nu îndrăzneşte să traverseze Central Park. Riscă să nu mai iasă viu de-acolo. Harlemul inspiră aceeaşi teamă. Tresar, de aceea, la fiecare pas. Aici, poți să dispari fără să ştie nimeni ce s-a întâmplat cu tine. Până şi poliția se teme, după o anumită oră, să se aventureze în Harlem. Multe case au pereții afumați şi geamurile sparte.

Am auzit că mulți negri dau foc locuințelor când vor să se mute, dar nu pricep de ce fac asta. Trebuie să mă interesez. În stradă, se simte în aer, parcă, o surescitare. Poate, din pricina faptului că toată lumea vorbeşte tare şi chiar veselia e agresivă.

Viața americană are probleme pe care eu (recunosc) im sunt în stare să le rezolv. Mă străduiesc să-mi

lămuresc entuziasmul lui Toequeville în America şi mă lovesc de tot felul de piedici. Pot accepta că amestecul de libertate şi de constrângere pe care se sprijină mentalitatea americană o original şi plin de surprize, îndeosebi pentru un est-european (un american se teme să nu-şi achite, la centimă, taxele datorate statului, ceea ce, pe la noi, sună a lipsă de imaginație), dar mi-ar fi greu să evit impresia că libertățile asigurate individului includ libertatea de a nu-ți păsa de alții. Americanul pare sociabil. După cinci minute, îți propune să-i zici "tu". Din atenția pe care o acordă acțiunilor caritabile, şi handicapaților, rezultă că e săritor, milos. Dar în viața lui există, dacă intuiesc bine, tot atâta ordine şi tot atâta singurătate ca pe autostrăzi. E prea ocupat cu "afacerile" sale ca să-şi pună vreodată problema şi a celor care nu cer ajutor. Democrația americană nu pare să sufere de tendința nefastă, din Europa, de a împinge aproape orice "idee" în "ideologie", dar lasă, cred, prea multă libertate indiferenței.

3 septembrie

Pe autostradă, în drum spre Boston. Cerul mi se pare neobişnuit de curat după ce, două zile, l-am văzut pătat de smog la New York. Câțiva nori albi, sterpi, nu reuşesc să-l facă decât şi mai albastru. Un termometru înalt, de vreo zece metri, ca un stâlp de sticlă, arată 62 de grade Fahrenheit... Apropo de asta. Mă izbesc mereu de dificultatea de a transpune reperele luate de americani de la englezi în cele cu care sunt obişnuit: să convertesc gradele Fahren heit în grade Celsius, milele în kilometri, pfunzii în

kilograme... Traficul e uimitor de calm, n-are nimic din mitocănia celui de la noi unde eşti, la fiecare pas, în pericol să fii înjurat, ameninţat. Ar fi foarte instructiv, cred, pentru şoferii noştri să fie obligaţi să circule măcar câteva sute de mile pe şoselele americane.

La un moment dat, ai impresia că întreaga Americă se află în maşini sau că viaţa însăşi seamănă cu o autostradă, pe care alergi, alergi, până unde? Până unde există un "exit". Un "exit" provizoriu, pentru ca să-ţi dezmorţeşti picioarele, să iei benzină, să bei un suc, să te duci la toaletă (aici nu se obişnuieşte mersul în tufişuri şi, cu atât mai puţin, pe marginea şanţului sau pe câmp). Câtă vreme te afli pe autostradă, n-ai voie să opreşti, nici să încetineşti prea mult. "Timpul costă bani". Sunt "ieşiri" unde nici măcar nu cobori din maşină, dacă ţi s-a făcut foame. Deschizi portiera, în dreptul primului ghişeu, spui ce doreşti, plăteşti, iar, după câţiva metri, la următorul ghişeu, îţi primeşti pachetul cu ce ai comandat. Un prânz în toată regula.

Eveniment neaşteptat. O ceremonie funerară în latura stângă a autostrăzii. Maşinile încetinesc. Se văd multe coroane de flori. Un poliţist a fost împuşcat chiar aici când a oprit un infractor şi i-a cerut actele.

Destul de des se văd catarge metalice cu steagul american. În nici o ţară n-am întâlnit drapelul de stat în locuri atât de neaşteptate: în cimitire, la restaurante sau pe terenuri goale. În Europa, aşa ceva ar stârni mirare şi chiar proteste, probabil. S-ar vorbi de o banalizare nepermisă a simbolului naţional.

Explicaţia pe care mi-o dau, corectă sau nu, în legătură cu frecvenţa neobişnuită a drapelului în America e una bazată pe o impresie. Există două straturi, cred, în identitatea oricărui american. Unul originar. Cei veniţi aici şi-au păstrat, în general,

tradițiile. Irlandezii au rămas irlandezi, se îmbracă în verde, de ziua lor, se strâng, petrec împreună; italienii locuiesc, în majoritatea cazurilor, în "cartierul italian", îi vezi stând seara la poartă, ca în sudul Italiei; polonezii îl adoră pe Chopin; românii mănâncă sărmăluțe la Crăciun. Peste acest strat originar a apărut altul, comun tuturor populațiilor amestecate în acest imens creuzet care este America. Un irlandez rămâne irlandez, o generație, două, trei, un italian se consideră, mai departe italian, un polonez păstrează, fie şi parțial, conştiința că e polonez, dar toți sunt "americani". Un irlandez din America nu e identic cu un irlandez din Irlanda, un italian din America nu mai seamănă cu un italian din Italia. Ei au o identitate în plus, americană, iar această identitate nu e doar oficială, face parte din psihologia lor şi uneşte această lume pestriță. Încât bănuiesc că, punând peste tot drapelul american, americanii îşi manifestă fidelitatea față de Lumea Nouă.

Eram la Boston când a început războiul "din golf". Seara, a apărut Bush la televizor şi a anunțat că Statele Unite se află în război. Până în acel moment manifestațiile în favoarea pedepsirii lui Saddam Hussein se succedau cu cele împotriva războiului. De a doua zi, însă, n-a mai existat nici o manifestație. În schimb, în aproape toate vitrinele se vedeau afişe pe care scria: "Suntem alături de trupele noastre". În pomi, erau agățate panglici galbene, care exprimau acelaşi mesaj. Şi nenumărați pietoni purtau la butonieră o cocardă galbenă. Atunci m-am convins că patriotismul american nu-i o vorbă goală. Diferențele între irlandezi, italieni, portoricani etc, dispăruseră. Cu toții deveniseră "americani".

4 septembrie

Bostonul e mai uman decât New York-ul şi decât Los Angeles. Aici poți să respiri, să te plimbi, să "flanezi", cum zic francezii. Nu te simți nici strivit, ca la New York, nici pierdut într-o nebuloasă (ca în stepele ruseşti), cum pățeşti în capitala Californiei. E un oraş foarte urban în maniere şi foarte anglosaxon în aspect. Cam rece, cam auster, pentru cineva care vine de la porțile Orientului, de o seriozitate britanică, uşor snob, uşor puritan, cu morgă, în pofida multor clădiri vechi, de cărămidă nevăruită, cu scări metalice exterioare, pentru caz de incendiu, dar şi mai "cultural". După numărul librăriilor şi al bibliotecilor, îmi dau seama că aici, fără să aibă, în psihologia curentă, prestigiul cu care suntem deprinşi în Europa, cultura n-a fost, totuşi, înghițită de civilizație. La Operă, e greu să obții un bilet. Muzeul de artă are multe pânze celebre şi "săli antice" putând rivaliza cu orice muzeu din lume. Pe lângă vestita universitate "Harvard", există şi altele, la fel de bune. La una dintre ele, am conferențiat, cu traducere simultană.

Dar cel mai bine mă simt în cartierul "mafioților" italieni. Fulton Street, unde locuiesc, foarte aproape de port, e în acest cartier. La fiecare pas găsesc pe cineva care vorbeşte italiana. La spălătoria chimică din spatele casei, la croitoria unde m-am dus să-mi repare un buzunar rupt la o haină, la poştă, la anticariatul din apropiere. Pot să mă duc să închiriez casete video, cu filme mari care n-au venit în Bucureşti, ori să-mi fac mici cumpărături.

Americanii italieni sunt la fel de guralivi ca italienii din Italia. Oriunde intri şi dai peste doi italieni se

cunoaşte. Încăperea se umple de trăncăneala lor ameţitoare. Sunt volubili, simpatici, şi de unde să ştiu eu care e mafiot? Nici nu mă interesează. Mă declar mulţumit că hoţii, tâlharii, criminalii nu îndrăznesc să-şi facă "meseria" în cartierul italian. Se tem de mafia italiană mai tare decât de poliţia din Boston. Aud că s-au întâmplat câteva spargeri şi chiar un asasinat, cu vreo zece ani în urmă. Dar infractorii care au călcat consemnul de a nu-şi extinde aria de acţiune în interiorul cartierului italian n-au mai avut parte nici de arest, nici de tribunal, nici de puşcărie. Au fost lichidaţi. De atunci, se poate hoinări prin cartierul italian şi noaptea, ca într-o rezervaţie, fără nici un risc.

Azi, am fost la muzeul de artă. Am revăzut, la parter, sala dedicată sculpturii greceşti. Cu această ocazie, am călătorit cu tramvaiul, ceea ce nu mi s-a întâmplat în alte oraşe americane. Apoi, m-am învârtit prin Quincy Market, care se află la doi paşi de Fulton Street. Acolo e mereu lume pestriţă. Pe o bancă, a fost instalată o statuie de bronz (de un perfect prost gust), ca să nu fii singur, dacă te aşezi şi tu acolo. Ziua, poţi să vezi femei care doresc să se fotografieze conversând cu bărbatul de bronz de lângă ele sau chiar mângâindu-i pălăria. După-amiaza şi seara, se bea bere la mesele scoase afară, în pasaj, şi nu lipsesc niciodată "atracţiile" pentru curioşi. Azi, dădea un concert o formaţie muzicală venită din Peru. Mi-a atras atenţia un bărbat îmbrăcat într-un costum de prin secolul al XVIII-lea european, cu perucă pudrată şi cu un băţ de argint, care se strecura prin mulţime. M-am ţinut după el câteva minute, pe urmă l-am pierdut din vedere.

Fără dată

La "The Christian Science Monitor", mă întâlnesc într-o sală, din palatul unde sunt instalate redacția şi administrația, cu întreg *staff*-ul ziarului. Îmi vine să turbez de ciudă că nu ştiu englezeşte. Traduce G. B., un român care lucrează aici la "Documentare", dar simt că traduce cenuşiu şi incomplet. Aş vrea să-i fac pe gazetarii de la reputatul (mai ales în lumea diplomaților) cotidian din Boston să priceapă ce se întâmplă, de fapt, în România şi, probabil, dacă mi-aş putea nuanța în englezeşte ideile, aş reuşi să sparg bariera unei politeți convenționale. Reuşesc, oare, să fiu, cât de cât, convingător când reproşez Americii o anumită indiferență şi chiar un anumit cinism în raporturile cu țările din Est? N-am cum să-mi dau seama. Politicoşi, "şefii" de la "The Christian Science Monitor" mă ascultă. După aceea, unul dintre ei îmi cere să scriu un articol pe care vor să-l publice. Subiectul rămâne la alegerea mea.

Pe drum, G. B., care mi-a aranjat întâlnirea, îmi mărturiseşte că e speriat de perspectiva de a fi dat afară. Dimineața, dacă întârzie cumva cinci minute (şi vine de departe), trebuie să dea explicații în scris, motivându-şi întârzierea. Şi, evident, i se reține din leafă echivalentul în bani. După mai multe întârzieri, eşti concediat. Trăieşte, de aceea, cu teroarea întârzierilor. În fiecare dimineață, pleacă mai devreme de-acasă, dar intervin, pe drum, ambuteiaje şi tot nu scapă de coşmar... Ascultându-i, mă gândesc la obiceiurile noastre balcanice care nu sunt chiar aşa de rele.

Am scris un articol în care mi-am permis să

învinuiesc complicitățile Occidentului cu Rusia sovietică, după război. Peste câteva zile, mi s-a transmis prin G. B. rugămintea de a scrie altceva, pe altă temă. Am aflat cu această ocazie că articolele mai delicate sunt citite de întreg *staff*-ul ziarului. Cam bizară mostră de libertate a presei şi a opiniei! Am scris un articol, "Statuile din Est", în care am arătat că Estul european e presărat cu socluri goale, pe care nu se ştie ce statui vor fi puse în locul celor dărâmate. După vreo trei zile, a apărut, tradus (şi tradus bine) de G. B.

M-a sunat Nicolae Lungociu, pe numele american "Nick Lungociu", insistând să vin la Washington, pentru o întâlnire cu comunitatea românească. Întâi, am ezitat. Pe urmă am zis un "da" şovăitor.

Accident aviatic înfricoşător undeva în Virginia. Un j aparat al companiei "Pan American" s-a prăbuşit şi a ars. Nici un supraviețuitor. Imagini apocaliptice. Nick mă sună din Washington şi îmi spune că mi-a trimis biletul de avion. "La ce companie?" "Pan American". "Nu vin". "Bănuiam că aşa vei reacționa, îmi spune Nick, înțelegător, fără să se supere. Îți voi trimite alt bilet, la altă companie".

În Quincy Market. Mănânc scoici. Un bărbat mă întreabă ceva. Îi spun că vorbesc franceza, italiana şi înțelegi spaniola. Se interesează de unde sunt.

— Din România.

Mă priveşte cu o curiozitate uşor amuzată, care mă

deranjează. Deodată, îmi spune:
— Felicitări.
Îl privesc mirat. De ce m-o fi felicitând, oare?
— Sunteți primul român pe care-l întâlnesc.
— Dar dumneavoastră de unde sunteți?
— Din Bermude.
— Vă felicit şi eu. Sunteți primul om din Bermude pe care-l întâlnesc.

În avion, în drum spre Washington

Totul în America este la alte dimensiuni decât cele cu care suntem obişnuiți. Până şi obezitatea! Lângă mine se află o doamnă cu un apetit insațiabil şi cu un volum pe măsură. De când am decolat, "se hrăneşte". Nicăieri n-am văzut obezi atât de mulți, ca aici, şi de dimensiuni atât de ciudate. Se pare că Europa nu poate concura cu America nici măcar în această privință. Obezii europeni sunt, pe lângă cei americani, aproape "normali". Există cluburi unde, pe aparate speciale, cei ce doresc să slăbească merg, transpirând, multe mile (în timp ce sub picioarele lor o bandă rulantă se învârte în sens invers), dar domnia cantității îşi spune cuvântul, observ.
Din fericire, cerul nu mai e mohorât de ploaie, ca ieri. E senin, luminos, ceea ce mă ajută să fiu mai relaxat.

Silver Spring, la amiază

Nick m-a aşteptat la aeroport, cu maşina. În drum spre Silver Spring (lângă Washington), unde locuieşte,

ara descoperit că avem multe amintiri comune, ca făgărăşeni. Dar eram, cumva, ameţit de drum şi făceam faţă destul de greu conversaţiei. L-am lăsat, de aceea, pe el să vorbească, având grijă să mă arăt interesat de tot ce spunea, ca să nu-l jignesc.

La intrarea în Pennsylvania, am zărit o mare tablă albastră pe care se ura automobiliştilor: "Bun venit". După exact zece metri, o altă tablă anunţa amenzile pentru exces de viteză. Amenzile creşteau în funcţie de numărul milelor care depăşeau cele 55 de mile legale.

Casa lui Nick Lungociu e tapetată, literalmente, cu fotografii. Mai întâi, sunt fotografiile vechi, îngălbenite, ale părinţilor. Bătrânul Lungociu a venit în America din Dridif, un sat aproape vecin cu al meu, pe la începutul secolului, împreună cu alţi făgărăşeni. Aici a ajuns maistru într-o fabrică. Nick s-a născut în "Lumea Nouă" şi, potrivit legii americane, a devenit, automat, cetăţean american. După război (primul, bineînţeles), pe tatăl său l-a răzbit dorul de ţară. Se făcuse România Mare şi se vorbea că era nevoie de românii aflaţi în străinătate. Patriot, şi-a luat familia şi s-a întors în Făgăraş, la fel ca mulţi alţi făgărăşeni. Într-una din fotografii, îl văd pe tatăl lui Nick îmbrăcat în costum de căluşar. Asemenea fotografii am văzut şi în Lisa, când eram copil. Pe atunci, făgărăşenii au obţinut, se pare, multe succese cu echipele de căluşari în diverse ţări, inclusiv în America. "Şi când ai venit înapoi?" îl întreb pe Nick. Pe un ton detaşat, de parcă n-ar fi vorba de viaţa lui, îmi explică, potrivindu-şi mereu ochelarii, că în '47, când s-a lămurit ce curs aveau să ia lucrurile în ţară după venirea ruşilor, s-a decis să se întoarcă în America. "Aveam o farmacie în

Voila. Am vândut-o şi am plecat". Calculez, în gând, că Nick trebuie să aibă vreo opt, nouă, ani mai mult decât mine. Eu, în '47, abia încheiam al doilea an de studenție. E, însă, suplu, drept, fără riduri. Doar chelia îi trădează vârsta. "Mai ştiai englezeşte?" "Nici o boabă. Cu toate că făcusem două clase de şcoală primară înainte de a pleca de aici. A trebuit s-o iau de la capăt". Soția lui e dintr-un alt sat făgărăşan. Şi, deşi Nick lungeşte vocalele, având acum accent american, regăsesc aici ceva din atmosfera copilăriei mele. Pentru băieții şi fetele lui Nick eu sunt, însă, "mister Paler". Înțeleg ceva româneşte, dar nu vorbesc. Iar nepoții lui Nick sunt americani sută la sută.

Cam aceasta e povestea multor imigranți în America. După două generații, patria de origine devine un nume, un album cu fotografii îngălbenite. Mai ales că românii sunt, în genere, risipiți. Doar la Cleveland, am auzit, ar exista, încă dinaintea primului război mondial, o oarecare tradiție comunitară românească. În rest, nu trăiesc nicăieri, ca italienii la Boston, împreună. "Ai vreun vecin din România?", îl întreb pe Nick. "Nu. Suntem împrăştiați ca făina orbilor. Doar la biserică ne mai vedem". Bănuiesc că nici solidaritatea românilor nu e la fel de mare ca a italienilor ori a irlandezilor. Am aflat prea multe întâmplări cu români care se plâng, cu predilecție, de alți români, ca ele să nu aibă un sâmbure de adevăr. Comunitățile româneşti din Los Angeles, New York sau Chicago (aici mă bazez doar pe bârfe) arată, mai degrabă, ca un vas spart. Ce blestem lucrează la asta, nu ştiu. Şi, la drept vorbind, nici nu vreau să ştiu. De vreme ce eu n-aş fi fost capabil, presupun, să-mi aranjez un rost în exil, nu cred că sunt în măsură să-i judec pe alții.

Ca să-l las pe Nick să se odihnească, ies să fac

câțiva paşi pe stradă. Silver Spring e un oraş-satelit al Washingtonului. Aşa trebuie că arată oraşele mici despre care se spune că reprezintă, de fapt, America. Şi, sincer să fiu, nu-mi displace această față a Americii, uşor provincială, liniştită, cu case frumoase, având peluze cu flori, cu vecini care se cunosc între ei. Zărindu-mă, un vecin al lui Nick îmi strigă *hi,* un fel de "bună ziua", expresie foarte uzuală, dar care mie îmi pare, cumva, mai familiară, mai afabilă, probabil şi fiindcă nu sunt obişnuit cu ea. O clipă, am iluzia, plăcută, că vecinul lui Nick mă tratează ca pe o veche cunoştință... Atmosfera e destinsă, odihnitoare. Multă verdeață, străzi paşnice, pe care merg doar maşini (rare), zgomot puțin; mă simt ca într-o stațiune în vacanță. Poate că şi aici "relațiile publice" înlocuiesc solidaritatea umană, poate că şi aici nefericirea are dreptul să fie "publică", să se afişeze, doar când vrea să provoace milă, încolo "afacerile sunt afaceri", dar "străinul" din mine ațipeşte. Sunt mulțumit că e soare, că un necunoscut mi-a zis *hi,* că nu sunt opresat de nimic, chiar dacă şi aici, în ciuda ospitalității lui Nick şi a soției sale, gazde admirabile, care se străduiesc cu simpatie să-mi facă şederea agreabilă, am senzația că mă aflu într-o "sală de aşteptare".

Mergem la vecernie la biserică, zice doamna Silvia Lungociu. Când ieşim din casă, vedem că, între timp, a început să plouă. "Să luăm o umbrelă", zic. "Nu-i nevoie, spune Nick. Maşina e aici, la doi paşi, iar la biserică o parchez lângă intrare. E loc". Insist. Nu ştiu de ce, dar insist. Ca să-mi facă plăcere, Nick ia una din umbrele. Ne suim în maşină toți trei şi pornim. E noapte. Plouă puternic, în rafale. Ştergătoarele abia

pridides să limpezească parbrizul. Luminile semafoarelor se văd ca prin ceață. "Cât avem de mers până la biserică?", întreb, ca să spun ceva. "35 de mile". Am impresia că n-am înțeles bine. "Cât?" Dar auzisem bine. După ce trecem "granița" statului Maryland, unde se află Silver Spring, Nick îmi explică aranjamentul geometric al străzilor din Washington. "Cele cu cifre merg de la nord la sud. Cele cu litere, de la est la vest. Când se termină literele alfabetului, apar numele. Mai întâi, nume cu două silabe. Apoi, nume cu trei silabe. Străzile oblice au nume de state. E imposibil să te pierzi". Deodată, la un semafor, Chevrolet-ul (ce-i drept, cam vechi) se opreşte. Nick răsuceşte cheia în contact, de câteva ori, şi-l simt că devine nervos. "Ce naiba are?" "Poate s-a terminat benzina", zice doamna Lungociu. "Nici vorbă. Rezervorul e pe jumătate plin". Se aud maşini din spate, claxonând. Nick se dă jos să le explice că suntem în pană. Umbrela se dovedeşte acum providențială, căci plouă cu găleata. Reîntors în maşină, încearcă din nou. În zadar. Motorul nu vrea să pornească. Am pățit asta, deseori, acasă, cu Dacia mea, dar cu un Chevrolet, în America supertehnicizată, nu mă aşteptam să rămânem, imobilizați, în mijlocul străzii. Alte maşini claxonează în spate deoarece ne aflăm pe banda din centru, în fața semaforului. Cum vom ieşi din încurcătură? "Să încerc să dau un telefon la biserică, să rog pe cineva să vină să ne ia", zice Nick, acum neverosimil de calm. Eu aş fi ca o bombă, în locul lui. Norocul nostru e că ne-am oprit în dreptul unui fel de garaj unde uşa e deschisă şi, prin pânza deasă a ploii, se vede lumină. Căci e riscant să suni noaptea la o casă din Washington, dacă eşti un necunoscut. Se petrec multe

crime, noaptea, în capitala Americii, nimeni n-are curajul să meargă pe jos, după ce cade întunericul, ori să deschidă uşa unui străin. Nick ia umbrela şi se duce spre garajul luminat. După vreo cinci minute, în care trebuie să suportăm asaltul altor claxoane, se întoarce însoțit de un bărbat care se apără de ploaie cu o prelată de plastic. Mai apar doi inşi după el şi, împreună, ne împing pe o stradă laterală, eliberând, astfel, circulația. "Ai telefonat?" întreabă doamna Lungociu. "Da, am avut noroc. O să vină cineva să ne ia". "Dar cu maşina ce facem?" "Ce să facem? O lăsăm aici". Prin ploaie, se apropie de noi un bărbat şi o femeie care tocmai au sosit acasă şi au coborât din maşină în fața noastră. *May I help you?* ("Vă putem fi de ajutor cu ceva?") îl întreabă pe Nick care le lămureşte pățania, adăugând că, probabil, bateria e de vină. Cei doi întorc maşina spre Chevrolet-ul nostru şi încearcă să ne dea curent. Tentativa eşuează. Regretând, femeia ne atrage atenția că ne găseam chiar lângă indicatorul *No parking* şi că, deci, după ghinionul cu pana, Nick risca şi o amendă. Ne ajută, fără să le pese de ploaie, să împingem maşina ceva mai încolo. Aşa ceva, pe o asemenea ploaie, nu cred că s-ar fi putut petrece la Bucureşti. Şi încep să mă întreb dacă nu cumva tot ce-am gândit până acum despre indiferența americanilor nu e o simplă prejudecată. Apare, în sfârşit, maşina trimisă după noi. Ajungem la sfârşitul vecerniei la biserică, unde preotul Gh. Calciu Dumitreasa ne mărturiseşte că începuse să se îngrijoreze.

Cinăm în sala de la subsol a bisericii. Impresie ciudată. E ceva stânjenitor, greu de definit, în atmosfera din jurul mesei lungi, cu mâncăruri româneşti, aduse de cele câteva doamne care ne îmbie

să ne servim. Ce caut eu aici? mă gândesc. Toți sunt politicoşi, atenți, dar nu prea ştiu ce să spun. Şi nu reuşesc deloc să mă simt în largul meu. La întoarcere, ne urcăm în maşina care ne-a adus. E a unui tânăr medic plecat din România care se chinuie de patru ani să treacă examenele necesare pentru a obține dreptul să profeseze. Ajunşi la locul unde am lăsat Che-vrolet-ul, tânărul medic reuşeşte ceea ce nu reuşiseră cei doi americani binevoitori. Să-i dea curent maşinii. Pornim cu maşina cealaltă în spate pentru cazul în care bateria ar ceda din nou.

A doua zi mergem la biserică, la slujbă. Lume multă, încercare stângace de a reconstitui atmosfera bisericilor de-acasă. După slujbă, mergem cu toții, cu maşinile, la "o sală" unde are loc un soi de banchet, cu ocazia hramului bisericii. Mă întâlnesc cu Aurel Dragoş Munteanu, fost ambasador al României la ONU, apoi la Washington. De-j misionat din post şi stabilit în America. Regretă (zice) că nu poate să rămână la "masă", pretextează nişte treburi familiare, dar îmi propune să vină mâine la Nick, să discutăm. Cândva, am fost colegi de redacție. Am rămas de atunci în raporturi bune, în ciuda diverselor mistere ce-l învăluie şi despre care nu ştiu ce să cred.

La masă se servesc, bineînțeles, mititei şi chiftele. Petru românii exilați, a mânca mititei şi chiftele e, probabil, o formă de patriotism. Pentru mine, mititeii şi chiftelele reprezintă, strict, un aliment cu care îmi potolesc (nu cum aş vrea eu) foamea. Dar nu îndrăznesc să-mi dezvălui cuiva reținerile. Aş părea insensibil la farmecele bucătăriei naționale, nepatriot, şi aş jigni apetitul celorlalți, condimentat cu

melancolii. Melancoliile mele sunt neculinare. Nu-mi plac, la drept vorbind, nici diversele şuşanele cu muzică şi glume (organizate, mai ales, la New York) la care românii americani suspină şi varsă lacrimi, iar "artiştii" veniți din țară, adună ceva dolari, scoțând chiote folclorice. De câte ori întâmplarea a făcut să fiu, fără voie, martor la astfel de spectacole, ce zdrobesc, poate, inimile unor români ce nu şi-au mai văzut țara de mulți ani, am avut un sentiment de jenă. Mă deranjează să văd cum e traficat dorul.

La micul dejun, Nick îmi povesteşte despre *homeless,* "oamenii fără casă", nu puțini, din câte înțeleg, la Washington, îmi aduc aminte de pamfletele feroce, de prin anii '50, care demascau "civilizația dolarului". O "istorie cu *homeless'''* ar fi fost atunci foarte gustată de propaganda oficială. Şi nici măcar n-ar fi fost mincinoasă decât prin omisiune, selectând din realitate, cu penseta, ceea ce convenea propagandei "antiimperialiste". Dar pe Nick, american şi prin naştere şi prin alură, nu-l pot bănui, fireşte, de nici o "americanofobie". El judecă lucrurile cu seriozitatea unui bun gospodar din Ardeal pentru care a avea o casă înseamnă a avea un destin. Mulți *homeless,* îmi spune Nick, sunt bolnavi mintal. În aziluri, sunt paturi goale, dar ca să fie internați trebuie să semneze că sunt de acord. Şi mulți nu vor să semneze. Preferă să doarmă, la Washington, pe grătarele unde iese căldura (iarna) de la clădirile guvernamentale. Când nu găsesc loc pe grătar şi sunt beți sau drogați, se culcă pe bănci. Uneori, sunt găsiți, dimineața, înghețați. Într-o vreme, poliția, dacă îi găsea dormind pe bănci, îi aresta şi îi ducea să-i țină

peste noapte în arest ca să nu moară. Dar aceste "arestări" au stârnit proteste. Cu ce drept ne arestează poliția? au zis cei în cauză. În cele din urmă, poliția a renunțat să-i mai salveze. Dreptul de a muri e şi el un drept al omului. Nimeni nu te poate împiedica să-ți ruinezi sănătatea, să-ți distrugi viața, să vagabondezi, să dormi iarna pe o bancă în parc şi să mori înghețat. Acum, toamna, nu sunt asemenea riscuri.

Vorbim, apoi, despre specificul Washingtonului. Capitală administrativă, Washingtonul adună, practic, două categorii de americani. Prima, alcătuită din funcționarii instituțiilor federale, ai băncilor etc, care, spre seară, se urcă în maşini şi se duc în localitățile-satelit, unde locuiesc. Cealaltă, formată din tot felul de "prestatori de servicii", de la servitori la "tehnicienii de suprafață", ca să folosesc limbajul pudicilor cărora "măturător" le sună nepotrivit. Aceasta înseamnă că o parte din "lumea bună" se află numai ziua în Washington. Noaptea, capitala Americii rămâne, cumva, la discreția pegrei. De aceea, de cum se lasă seara, Washingtonul devine unul din cele mai primejdioase oraşe din America. Abia dimineața, când uriaşul mecanism administrativ se repune în mişcare, străzile sunt din nou sigure.

Altă particularitate. Washingtonul este plin de muzee. Între Lincoln Memorial şi Capitoliu, muzeele se succed unele după altele. Totul este reconstituit în aceste muzee, de la paleolitic la aventurile cosmice. Şi nu întâmplător, cred. Mai întâi, pentru un oraş artificial, cum este Washingtonul, muzeele reprezintă un blazon prețios. Apoi, pentru o capitală a unei țări ca America, mare, dar cu o istorie "subțire", nişte "depozite de trecut" erau aproape o necesitate. Aş vrea să-l rog pe Nick să mă repeadă cu maşina până la

Washington, să merg la muzeul de artă modernă, dar trebuie să-l aştept pe Aurel Dragoş Munteanu.

Acesta îşi face apariţia punctual. Ieşim şi ne plimbăm mai bine de o oră pe străzile inundate azi de soare. A. D. M. vorbeşte continuu. Îmi povesteşte diverse lucruri in-controlabile din perioada post-revoluţionară în care, cum zice el, "a făcut" istorie. Fabulează? Spune adevărul? Dumnezeu ştie. Eu n-am avut niciodată, ca el, sentimentul că am decis "evenimente". Am fost "martor" chiar şi atunci când am zis "nu". Mi-a lipsit şi dorinţa de a fi mai mult. Mă uimeşte, însă, certitudinea cu care se referă la situaţia lui actuală. Eu aş fi un viespar de spaime, de griji, rămânând ca el, cu întreaga familie, în America. El pare calm, perfect adaptat la cursul vieţii americane. Oare tot ce cunosc eu din America sunt doar umbre?

Nick ne invită pe amândoi la masă, în grădină, după care plecăm la aeroport să prind cursa pentru Boston.

Din nou Boston

Când, în copilărie, am citit primele cărţi despre războiul de secesiune, am fost, cu tot sufletul, de partea sudiştilor. Yankeii mi se păreau antipatici şi trufaşi, lipsiţi de cavalerism şi de simţul onoarei, care la sudişti contau chiar mai mult decât victoria. Nordul reprezenta în mintea mea o lume rece, negustorească, şi puţin îmi păsa că se bătea pentru desfiinţarea sclaviei. Eu l-am detestat pe generalul Grant, am suferit din pricina izbânzilor lui care distrugeau o lume plină de soare, de poveşti, şi, dacă ar fi stat în puterea mea, i-aş fi nimicit pe yankei, ca să-i dau

câştig de cauză generalului Lee. Şi mai târziu Sudul a rămas pentru mine un tărâm fabulos, cu pasiuni şi rigidități feudale, o Americă în care timpul curgea mai încet, după alte reguli decât cele impuse de burghezia din Nord. Nu mă bazam pe nimic în acest partizanat sentimental. Cel mult, am dovedit că sensibilitatea mea era, încă de atunci, conservatoare. "Nordiştii" întruchipau "noul", pe când "sudiştii" întruchipau "vechiul", cu toată fosforescența lui de legende, de tradiții, de prejudecăți.

Uneori, mă întreb ce destin ar fi avut America dacă războiul de secesiune s-ar fi terminat cu victoria sudiştilor. Să fie, oare, războiul de secesiune responsabil de tot ce a urmat? A modificat el, oare, atât de mult evoluția Americii încât a înlăturat tot ce ar fi putut s-o împiedice să ajungă la eficiența pustiitoare de azi? Învins, Sudul n-a mai putut să stânjenească progresul care a pârjolit psihologia americană? S-a cufundat în ruinele orgoliului său, lăsându-i pe învingători să transforme America într-o mare putere mondială în care civilizația pregăteşte cu febrilitate o nouă barbarie, dotată cu cele mai moderne mijloace de uscare a sufletelor? Sudul îşi ajungea sieşi. Îi era de ajuns să se îmbete cu vorbe mari. Unde ar fi dus asta, e greu de spus. Probabil, America n-ar mai fi azi o "nouă Romă". N-ar avea atâția laureați cu premiul Nobel. N-ar fi trimis oameni pe Lună. Ar fi existat preşedinți asasinați, nu şi un Watergate. Dar, cu siguranță, America ar fi fost mai puțin pragmatică, iar "omul-standard", produs de pragmatism, mai puțin răspândit.

Curios e că am aceste gânduri la Boston, care e un fel de capitală intelectuală a Nordului. Nu prea departe de aici se află M.T.L, cea mai celebră universitate

tehnică americană.

Surpriză: o "poveste" care a provocat pe tot mapamondul suspine, *Love story,* a fost filmată în "tehnicul", austerul Boston. Am recunoscut, la "Harvard", parcurile, clădirile, biblioteca, aleile. Şi mi-am amintit că, la sfârşitul "poveştii", am lăcrimat cum n-am făcut-o la *Hamlet.* Există, se pare, un tip de dulcegărie care e irezistibilă. Dar nu văd nimic rău în asta.

După ce am plecat de la "Harvard", m-am oprit la un magazin care închiriază videocasete. Vroiam să revăd *Love Story,* să compar cadrul real cu cel din film. Aici, o doamnă din fața mea se tot codea să-i spună ceva, cu voce joasă, vânzătorului, uitându-se mereu în spate, pentru a se asigura că nu era nici o ureche indiscretă. Fără să vreau, am auzit cuvântul "sex". M-am dumirit că onorabila doamnă dorea să obțină un film pornografic (astfel de filme nu erau puse "la vedere") şi m-am îndepărtat ca să n-o incomodez.

Greşesc, oare, spunând că sexul îi preocupă pe americani chiar mai mult decât moartea? Aici, merg pe un teren necunoscut. Nu dispun decât de presupuneri. La televiziune, nu se transmit filme pornografice la nici o oră şi pe nici un canal, ceea ce, la început, m-a surprins. Dar e vina mea că mi i-am închipuit pe americani deschişi, direcți, insolent de sinceri? Adevărul e că e greu de găsit un a-mestec mai straniu de dezinvoltură aparentă şi de ipocrizie puritană, de pudibonderie, ascunzând, adesea, veritabile obsesii. Mai mulți studenți din statul Ohio au născocit un cod amoros care cere ca, înaintea

fiecărei faze a unei legături amoroase, băiatul să aibă consimțământul fetei. Universitatea Duke impune studierea lui Proust, a lui Oscar Wilde, a lui Byron sau a Emiliei Dickinson nu în contextul general al istoriei literare, ci în cadrul "literaturii devierilor sexuale". Ceea ce sună încă şi mai bizar decât teoria unui profesor de la Universitatea Corneli care îşi învață studenții că vechii egipteni au construit piramidele cu ajutorul "telekinesiei" (mişcarea obiectelor fără să fie atinse).

Încă o mostră de eficiență americană. Am uitat o cravată la Nick, din cauza grabei cu care am plecat la aeroport. Azi, am primit-o, prin "poşta specială".

Mâine, plec la Chicago, cu o escală la Newark. La întoarcere, voi face o escală la Cleveland. Acum, plouă. Apăsat, duşmănos. Văd pe fereastra aburită de ploaie cadranul luminat al ceasului din turnul de la Custom House, unde era pe vremuri vama pentru vapoare, la Boston, şi vârfurile unor zgârie-nori pierdute în ceață. Probabil, pentru piloți n-are importanță cum e vremea, în condițiile moderne de zbor, dar eu — mai spun o dată — mă simt mai liniştit, în avion, când cerul e curat. Încât, îmi e dor în acest moment de cerul din California... În apropiere, se a-flă un spital. Vin şi pleacă mereu ambulanțe. Sirenele urlă strident. M-am obişnuit cu ele. Uneori, urlă şi noaptea... Păcat că n-am văzut, în deşert, "aerodromul" pentru navele cosmice. Construit, cum zic americanii, "în mijlocul a nicăieri"... Plouă mai departe. Ploaie putredă. Una din acele ploi de toamnă care-ți răscolesc reumatismele * şi care, în Europa, sunt un stimulent pentru "intelectualizarea" oboselii. Ceața s-a îngroşat, a coborât,

vâscoasă, acaparatoare, până la jumătatea zgârie-norilor. Pietonii, zgribuliți sub umbrele, au devenit fantomatici... Emerson ne asigura, chiar din Boston, că sufletele americanilor sunt apăsate, de dimineața până seara, de umbra Judecății de Apoi. Oare cum se împacă asta cu siguranța arătată în afaceri? Sau de aceea sunt, oare, americanii atât de vulnerabili când au o clipă de răgaz? Nicăieri n-am întâlnit o asemenea contradicție. Pe de o parte, "materialismul îmbibând totul", cum zicea Whitman ("Ura! Trăiască ştiința pozitivă! demonstrația exactă!"). Pe de altă parte, mitinguri mistice uriaşe. Poate că isteria pragmatismului american nu e decât o soluție pentru a scăpa de umbra chinuitoare a Judecății de Apoi! Mai precis, nu cumva "reuşita" americană e un "remediu", nu un "scop"? în fond, multe s-ar explica prin nevoia de echilibru. Faptul că n-are trecut a determinat America să pună accent pe viitor. Energia ei nu era absorbită, ca a europenilor, de amintiri. Şi trebuia cheltuită cumva. Aşa se face, poate, că, deşi are în urmă doar câteva secole, America şi-a făurit un "vis american". Pe când noi... Care e visul europeanului? Există, oare, unul anume? Nu cred. Cândva, în "Lumea Veche", au fost nişte argonauți care au căutat "lâna de aur". După aceea, cam toate aventurile europene au eşuat în crimă. Practic, fiecare piatră de la temelia Europei e mânjită de sânge. Sângele lui Socrate. Sângele martirilor creştini. Sângele lui Seneca. Sângele lui Giordano Bruno. Europa a îmbătrânit între melancolia lui Oreste şi melancolia lui Hamlet, ambele stârnite de crime. Chia şi "Lumea Nouă" a civilizat-o prin crimă. Columb a venit aici cu Biblia într-o mână şi cu sabia în cealaltă. Nu mai vorbesc de crimele comise de fascism şi de comunism.

Normal ar fi ca europenii să trăiască terorizați de umbra Judecății de Apoi, nu americanii. E ceva, însă, în aceşti oameni practici, puternici, siguri pe ei, care-i face, brusc, slabi, obligându-i să caute un preot sau un psihiatru. Nicăieri, psihozele nu se instalează mai uşor. Rachetele ruşilor, extratereştrii, orice poate arunca America în demență colectivă. Să fie de vină faptul că, sufleteşte, America este mult depăşită de progresul ei tehnic? Europa are avantajul că se poate blaza mai uşor... Au început să se formeze băltoace. Dar nu noroioase ca la noi, unde ploile sunt singurele care spală praful... Sunt tentat să zic că Europa s-a născut direct bătrână. Din această cauză nu s-a putut concentra asupra unui vis. Ea ar fi putut să beneficieze de energia barbarilor care au avut un vis, să intre în Roma, numai că, după ce şi-au văzut împlinit acest vis, şi barbarii, molipsiți de oboselile Romei, au îmbătrânit imediat. N-au avut timp să treacă printr-o "Vale a Morții" şi să caute un Eldorado. Dar oare "visul american" nu e la fel de plin de pericole ca mizeria?... Ceasul de la Custom House abia se mai zăreşte. L-a acoperit ceața. Nici nu pot să disting ce oră este.

A. Îi spune funcționarei de la ghişeul companiei "Continental", unde prezint biletul, că trebuie să fiu ajutat să mă descurc, în franceză sau italiană, pe aeroportul din Newark să iau avionul care merge la Chicago. Funcționara completează un formular în care se precizează că *Mister Paler speaks French or Italian.* Civilizația americană are avantajele ei. În România, aşa ceva e, deocamdată cel puțin, de neimaginat. Funcționarii noştri n-au aflat că ei sunt în

serviciul clienților, nu invers. Oricum, mă simt ca un handicapat şi zâmbesc cam strâmb la gândul că, în America, există o grijă specială pentru handicapați. În parkinguri, sunt locuri speciale destinate handicapaților unde nu are voie să-şi lase maşina un nehandicapat. În oraşe, trotuarele sunt, la unele intersecții, denivelate ca să poată coborî un cărucior de handicapat. Arhitecții trebuie să respecte normele speciale prevăzute de asistarea handicapaților.

Cerul e acoperit de nori scămoşati care plutesc la joasă înălțime, în atmosfera rece a dimineții, dar nu mai plouă. Exact la ora anunțată, pasagerii sunt poftiți să se îmbarce.

Vecina de scaun, care şi-a scos o carte din geantă, îşi face cruce în momentul decolării. Mă grăbesc s-o imit. Apoi, iau o hartă, să mă lămuresc ce traseu de zbor vom urma. În jur, pasagerii citesc, moțăie sau discută... Pentru noi românii, un drum la Paris e un eveniment. Distanța dintre Boston şi Chicago e mai mare. Totul arată, însă, ca un zbor de rutină. Ca într-o cursă Bucureşti-Cluj. Americanii au altă percepție a distanțelor. Nu au "complexul spațiului", ca noi.

Vecina mea îşi face cruce şi când roțile avionului ating pista. Am ajuns la Newark. La ieşirea din coridorul-burduf, mă aşteaptă o funcționară a companiei "Continental" pentru a mă îndruma spre avionul de Chicago. Dar nu mai am nevoie de serviciile ei. Îl zăresc pe Dan C., care a reuşit să ajungă la timp, din New York. Merge şi el la Chicago.

Dan C. a adus ziare româneşti. Într-unul din ele, mă şochează un articol agramat şi vulgar. Trebuie să recunosc că, aici, rareori incultura devine vulgară. De regulă, e manierată. Iar, pentru mulți, reprezintă chiar un avantaj. Îi ajută să nu-şi pună decât probleme

practice. Cultura te face vulnerabil, îți ia din siguranță, te copleşeşte cu îndoieli. Extinsă dincolo de aria elitei intelectuale, ea ar produce, probabil, fisuri periculoase în eficiența americană, ar şubrezi naivitatea şi forța Americii, dându-i ceva din specialitatea europenilor de a-şi analiza, până la viciu, melancoliile. Un american incult se poate ocupa liniştit de afacerile sale, fără să se încurce în speculații inutile, care ți-au legătură nici cu bursa, nici cu şansele de succes.

Plutim deasupra norilor şi nu se vede nimic, jos. Aş vrea să zăresc Clevelandul. În Cleveland (de care am auzit înainte de a auzi de Bucureşti) au imigrat, înainte de primul război mondial, numeroşi țărani din satele făgărăşene. N-am noroc, însă. Norii, în loc să se destrame, devin mai compacți. Intrăm în pâclă şi avionul înaintează acum, parcă, peste gropile din Bucureşti. O jumătate de oră, avansăm precum cârtițele. Timpul trece greu până ce, printr-o spărtură a norilor, văd un drum şi un fragment de pădure.

Chicago

La aeroport, ne aşteaptă Cristian B. Are o maşină nouă, o Toyota albă, fără număr şi se teme să n-o zgârie. De aceea conduce extrem de prudent. În plus, ne mărturiseşte că a venit prima oară la aeroportul Midway şi că nu prea cunoaşte drumul. Dar avem timp să rătăcim, nu ne grăbeşte nimeni. "Vreți să trecem şi prin centru, să vedeți zgârie-norii din Chicago?" "Bineînțeles".

Gazda noastră locuieşte într-un orăşel liniştit, de lângă Chicago. A depăşit cincizeci de ani şi lucrează la

o companie unde transmite comenzi. Ne dă un exemplu, ca să înțelegem mai bine. "Cineva din Chicago vrea să trimită, să zicem, un coş cu garoafe sau cu trandafiri, împreună cu un mesaj, unei femei care a născut la un spital din Paris. Se adresează companiei noastre. Mie îmi vine pe computer textul comenzii şi al mesajului. Trebuie să-l transmit, literă cu literă, fără greşeală, după ce caut o florărie din Paris, cât mai apropiată de acel spital. La început, fiindcă vorbeam prost englezeşte, mulți clienți s-au plâns de mine şi au cerut patronului să fiu dat afară. Mi-a fost teamă atunci, deoarece, la vârsta mea, găsesc foarte greu un servici. Din fericire, am scăpat ca prin urechile acului..." Mă felicit că n-am fost tentat niciodată să mă arunc în necunoscut.

Intrăm într-un orăşel liniştit, cu case înconjurate de verdeață, unde nu există nimic din nevroza marilor oraşe americane. Cristian B. opreşte mereu maşina ca să nu calce veverițele ce traversează strada şi, uneori, se zăpăcesc. Exact când te aştepți să fugă din botul maşinii, se întorc înapoi. Orăşelul, mai liniştit chiar decât Sinaia, e locuit, în special, de pensionari. Vecinii se cunosc între ei, se salută, se ajută. Pătrundem pe strada unde locuieşte gazda noastră. Se cheamă "Pleasant Street", ceea ce înseamnă "strada Plăcută". Mai ferim câteva veverițe, după care ajungem.

Branco e un român din Serbia, din Vârşeț, dacă am reținut bine. "Ne ducem la el", zic. Am aflat abia acum de la Cristian B. că biletul meu a fost plătit de d-l Branco, pentru a-i fi oaspete la "Balul strugurilor", un

fel de nedee unde se bea, se mănâncă şi se cântă; şi că d-l Branco n-ar vrea să mă duc la bisericile româneşti din Chicago, cum intenționez. Asta mă irită. Căci n-am venit aici să mănânc mititei şi sărmăluțe, ascultând "cântece de petrecere". Pentru asta nu era nevoie să trec Oceanul. Şi cum Cristian B. nu se încumetă să-l înfrunte, să-l supere, pe d-l Branco, îl rog pe calmul Dan C. (plin de tact, spre deosebire de mine) să mă ajute să dezleg încurcătura; să-i explice d-lui Branco, din partea mea, că, în aceste condiții, nici nu calc pe la "Balul strugurilor". Cristian B. ne propune să ne odihnim, dar eu stau ca pe jar. Țin să lămuresc lucrurile cât mai repede.

Trecem pe lângă zgârie-norii din centrul oraşului, apoi ne angajăm într-o nesfârşită rețea de străzi, care seamănă cu cele din Los Angeles. Case cu cel mult un etaj, acoperite de o veritabilă "iederă" de reclame luminoase. Drumul durează mult, aproape o oră. "Am ajuns", zice deodată Cristian B. şi îşi parchează cu grijă Toyota albă. Trecem strada. În fața noastră, o clădire cu vitralii şi cu o firmă galbenă: "Micul Bucureşti". Deasupra, un mare balon galben, ca baloanele dirijabilelor, pe care scrie cu litere imense: "Balul strugurilor". "Pentru acest balon — ne spune Cristian B. — domnul Branco plăteşte patru sute de dolari pe zi". În curte, au fost întinse mese, ca la nunțile de la noi. Şi, întrucât e pericol de ploaie, întreaga curte a fost acoperită cu o prelată. Ocolim mesele şi pătrundem, pe la bucătărie, în restaurant. Activitate febrilă. Se taie purcei şi miei, se frige carne, se fac sarmale, mititei, se descarcă lăzi de struguri lângă teascurile din care mustul va curge pe gratis. Înlăuntru, restaurantul e gol. E închis pentru două zile, cât va dura "Balul strugurilor". Ne aşezăm la una

din mese şi-l aşteptăm pe d-l Branco, în timp ce, la bar, unde ard două lumini roşii, sună mereu telefonul.

Branco e un bărbat tânăr, n-are nici patruzeci de ani, cred, cu aspect de băiețandru. Amestecă vorbele româneşti cu cele americane, e necizelat, frust, dar vioi, volubil şi simpatic. Foarte întreprinzător, se pare, şi fără fasoane. Recunoaşte că suferă de un complex. Ar vrea să joace un rol important în comunitatea românească din Chicago, de aceea a cumpărat o jumătate de oră la un canal de televiziune, unde transmite, o dată pe săptămână, un program românesc şi suferă văzându-se dispreţuit de unii care-l bârfesc, socotindu-l "un bădăran". Ne spune supărat: "Eu, cel puțin, fac «ceva». Alții nu fac nimic, dar cârtesc". Povestea cu capra vecinului se repetă în variantă americană. Branco adaugă, în limbajul lui pitoresc, că regula concurenței e să te simți stimulat de cel care reuşeşte mai bine decât tine, nu să-l invidiezi, să-l bârfeşti şi "să-i dai la cap". Şi nu pot să nu fiu de acord cu el. Din păcate, tot ce aud, îmi sună foarte cunoscut. Intră în metehnele noastre. Sau într-un blestem. Problema pentru care am venit se rezolvă repede. Inteligent, Branco înțelege, fără prea multe lămuriri, că mă interesează să merg la bisericile româneşti din Chicago, în loc să petrec la "Balul strugurilor".

A doua zi merg la trei biserici. Una evanghelică. Alta ortodoxă. Alta baptistă. Ocazie pentru a observa că nostalgia țării pierdute şi credința sunt, strict, împărțite pe parcele. Fiecare se roagă pe parcela sa şi îşi întreține amintirile fără să le amestece cu ale celorlalți. Mă bucur să întâlnesc români care țin să

rămână români, chiar trăind la Chicago, dar mă întristează să-i văd atât de dezbinați. De parcă ar veni din trei țări diferite care, întâmplător, poartă acelaşi nume. Câțiva îmi declară că au de gând să se întoarcă. Aproape toți în vârstă. Unii dintre fiii românilor exilați vorbesc rău româneşte şi se întâmplă să fie chiar în conflict, surd sau deschis, cu părinții lor. Vor să uite că se trag dintr-o țară despre care americanii nu ştiu mai nimic, socotind originea lor o piedică în calea integrării în societatea americană. Această a doua generație capătă "complexul originii". Când încerc să remarc asta, la biserica ortodoxă, unde particip la un cenaclu cultural ce-l comemorează pe Vasile Voiculescu, mi se spune, politicos, că n-am avut timp să cunosc îndeaproape starea de lucruri din comunitățile româneşti. Mulți exilați simt, poate, nevoia să se asigure că nu s-au înstrăinat de țară. Şi, nu mă îndoiesc, sunt sinceri. Dar, dacă s-ar uita mai atent în jur, ar observa destule cazuri de "expatriere" interioară. Am căutat să-i conving pe cei înclinați să exagereze lipsa de civilizație de la noi, în comparație cu lumea în care se află acum, că țăranul român are în spate o experiență metafizică seculară ce-i lipseşte fermierului american, însă n-am avut impresia că erau dispuşi să ob-serve golul din progresul material, atât de impunător în America.

Un bătrân care se cheamă, în prezent, "John" mi-a povestit că a fost printre apropiații lui Malaxa, la New York. "Când a auzit că nu mă mai cheamă «Ion», mi-a trimis vorbă că nu mai vrea să mă vadă".

Cristian B. s-a întors jubilând de la aeroport, unde l-a dus pe Dan C, plecat direct la New York: "Am

descoperii un drum pe care fac numai cincizeci de minute". N-am prea mare încredere în entuziasmul lui şi-l grăbesc cât pol El insistă să mănânc liniştit, căci "avem timp berechet", dar nu mă dau bătut. Ceva mă face să fiu precaut. Plecăm la unu şi un sfert. Avionul decolează la trei. Avem, deci în fața noastră o oră şi trei sferturi. Cristian B. nu se grăbeşte. Cedează politicos, la toate intersecțiile, prioritatea şi ține să-mi explice orice poate prezenta interes, pe drum, ca un ghid. Vrea să-mi facă educație turistică, încetinind maşina ca să văd mai bine, în vreme ce eu fierb. Îmi arată lebedele care plutesc melancolic pe un lac, în dreapta noastră, vorbindu-mi despre fidelitatea lor în dragoste. Dacă-şi pierde perechea, o lebădă nu mai stă niciodată laolaltă cu suratele sale. Rămâne deoparte, singură, mereu, neconsolată şi neconsolabilă. Romantic, nu? mă întreabă tacticos. Strâng din dinți, să nu explodez. Nu vreau să se vadă că sunt încordat, că, în acest moment, nu-mi arde să aud poveşti despre romantismul fidelității lebedelor; în capul meu e o singură grijă, aceea de a ajunge la timp la aeroport, dar tot ce îndrăznesc e să nu mă las antrenat în discuție. Tac demonstrativ şi ostentativ, sperând că, astfel, voi descuraja apetitul de călăuză guralivă al lui Cristian B. În zadar. Binevoitor şi dorind să plec cât mai informat din Chicago, îmi arată casele ascunse printre copaci, precizând prețurile, clădirea colegiului unde au învățat fetele sale, Codrina şi Ozana, şi unde "Hollywood-ul filmează deseori exterioare pentru filme cu liceeni" sau "Biblioteca" unde se pot lua, gratis, videocasete pentru două zile. Capăt mai multe speranțe când intrăm pe autostradă. "De aici, mergem drept, vreo patruzeci de mile, până la Cicero avenue, unde cotim spre aeroport". Trag nădejde că avem

suficient timp ca să prind avionul. "Vom şi aştepta acolo", mă asigură Cristian B. Mă uit la ceas. E două acum. Nu zic nimic, ca să-i las posibilitatea să se concentreze la volan. El îmi dă, însă, mai departe tot felul de lămuriri, iar eu simt cum mă crispez din ce în ce mai mult. E două şi un sfert. Trecem prin dreptul unei biserici, "În Chicago, spune Cristian B., întorcându-se spre mine, e interzis să se tragă clopotele la biserici". Intuiesc că trebuie să zic ceva. Altfel, aş da de bănuit. Trebuie să-mi stăpânesc nervii, să mă arăt bine crescut, mai ales că familia B. s-a dovedit extrem de ospitalieră, s-a străduit să ne facă să ne simțim ca acasă. "De ce?" întreb. "Sunetele unui clopot ar ofensa alte religii", vine răspunsul. E două şi douăzeci de minute. Acum, autostrada trece printre două cimitire. "Aici, în cel din stânga noastră, e înmormântat Al Capone. Vreți să vedeți mormântul?" Zic cu disperare, repede: "Nu". Din pricina nervilor, mă doare stomacul. De Al Capone îmi arde mie acum? Dacă pierd avionul, nu ştiu ce voi face. Nu pot să-mi cumpăr un alt bilet şi nici să achit contravaloarea unei penalizări. Situația ar fi dramatică. În plus, la Cleveland nu mă va mai aştepta nimeni. Voi avea şi acolo încurcături, întrucât voi pierde şi cursa Cleveland-Boston pentru care e valabil biletul meu. Simt că mi se usucă gura şi că mă încearcă o migrenă. E două şi douăzeci şi cinci de minute. Urmăresc, alarmat, cum se scurg implacabil minutele. Şi constat, pentru a-mi spori neliniştea, că pe Roosevelt avenue, pe care ne aflăm acum, şi care străbate o sumedenie de mici orăşele, stopurile sunt odios de dese. Abia facem câteva sute de metri şi trebuie să oprim din nou. Pe deasupra, traficul e din ce în ce mai intens. Un ambuteiaj prelungit mi-ar fi acum fatal. Cristian B.

dă semne de nesiguranță. Se miră că n-am ajuns la Cicero avenue. Nu cumva am depăşit-o? zice, cuprins de o îndoială care mă aruncă în iad. E trei fără douăzeci şi cinci de minute. Întoarce maşina şi mai găseşte puterea să-mi explice că ne aflăm într-un cartier de negri. Casele sunt Urâte şi, multe, arse. "Dacă se mută un alb aici, nu rezistă". Zicând asta, se opreşte din nou. "Nu mai ştiu dacă strada Cicero e în față sau în spate". Încremenesc. E trei fără douăzeci. Bombăn: "Atunci să întrebăm pe cineva". Dacă trebuie să pornim înapoi, "aventura" se îngroaşă. La ultimele douăzeci de intersecții, am fost atent şi n-am văzut nici un indicator pe care să scrie: "Cicero". Cristian B. opreşte maşina pe dreapta, lângă un negru, şi, într-o engleză vădit aproximativă, întreabă în ce direcție e Cicero avenue. Negrul pare să nu fi auzit niciodată acest nume sau n-are chef să se obosească lămurindu-ne. Ne întoarce spatele. Mai mergem o sută de metri şi oprim lângă alt negru. De data aceasta primim un răspuns, dar nu sunt sigur că l-a înțeles Cristian B. E trei fără un sfert. La un moment dat, Cristian B. devine palid şi murmură, speriat: "Poliția". Un polițist negru ne face semn să tragem pe dreapta. Asta ne mai lipsea! Dacă am săvârşit vreo contravenție, orice şansă de a mai prinde cursa pentru Cleveland e compromisă. Din fericire, scăpăm ieftin. Polițistul ne lasă să plecăm după ce ne spune peste câte stopuri vom ajunge, în sfârşit, la faimoasa avenidă Cicero. E trei fără zece. Brusc, placidul Cristian B. se metamorfozează. Acum, mergem ca în filmele americane cu urmăriri spectaculoase. Trece de pe o bandă pe alta. A uitat parcă de teama de a nu-şi zgâria Toyota albă. La trei fără şapte minute, ajungem la Cicero avenue şi ne angajăm pe ea într-o cursă nebunească. La trei fără

un minut ajungem la aeroportul Midway. Îmi smulg bagajul din maşină, dau năvală în aeroport şi mă îndrept spre ghişeul companiei "Continental", întinzând biletul şi zicând în franţuzeşte că trebuie neapărat să iau avionul spre Cleveland. Funcţionara nu înţelege franceza, dar poate că acesta e norocul meu. După ce ezită o clipă, ia microfonul şi comunică prin el ceva, apoi îmi introduce biletul într-un calculator, mi-l dă înapoi şi-mi face semn să mă grăbesc, să intru în tunelul-burduf care duce la avionul ce-şi pornise motoarele. Nu mai am timp să-mi iau rămas bun de la Cristian B. Sunt ultimul pasager.

O altă problemă la Cleveland. Zborul de pe biletul meu a fost anulat. Trebuie să aştept până la opt seara, să plec cu cursa de atunci. Pavel T. care mă aşteptase, ţinând în mână un carton cu numele meu, îmi spune, după ce discută cu funcţionara de la ghişeu, că nu e altă soluţie şi se scuză că nu poate sta cu mine. Are o treabă urgentă. Îi mulţumesc că m-a ajutat să lămuresc încurcătura. Mănânc, la un bar din incinta aeroportului, doi crenvurşti, beau un pahar de bere ca să pot înghiţi o pastilă împotriva durerilor de cap, apoi mă instalez pe un scaun la poarta companiei "Continental" de unde se va face, peste trei ore, îmbarcarea pentru Boston.

Chiar şi în aceste condiţii, Cleveland are în mintea mea un parfum de copilărie. Mi-ar fi greu să uit cum erau comentate în Lisa scrisorile venite din "Cleveland-Ohio". Mă gândesc, însă, cât de naivă era convingerea, dinainte de a pune piciorul aici, că la Cleveland poţi auzi vorbe româneşti până şi în forfota din aeroport. Făgărăşenii care trimiteau, pe vremuri, de aici, scrisori

în Lisa au murit demult, cu siguranță, iar copiii lor vor fi uitat limba română. Sunt americani acum.

Boston

Văd, pe stradă, saci de plastic plini cu haine şi aflu că "sunt lucruri dăruite celor care au nevoie de ele". Fac ochii mari, însă, când aud că, în prealabil, hainele au fost date la curățat, multe având ataşat bonul de la curățătorie! America poate trece de la o indiferență atroce la mărinimii înduioşătoare. Cu mobila scoasă pe străzi în anumite zile din an, un imigrant venit de curând îşi poate aranja locuința fără să cumpere un scaun. Şi iată o scenă tipic americană. Cuiva i-a plăcut un scrin florentin scos pe trotuar. Dar, fiindcă lipsea un sertar, a sunat la uşă: "Al dumneavoastră a fost scrinul?" "Da". "N-are un sertar". Donatorul şi-a cerut scuze că uitase să pună la loc sertarul după ce-l golise.

Dacă aş compara "nivelul de trai" cu "nivelul mării", e clar că media din America e mult desupra nivelului mării. Există şi năpăstuiți, dar într-un McDonald e greu să deosebeşti un american obişnuit de un milionar intrat pentru o gustare frugală.

Nici unul, nici altul nu se simt stânjeniți că nu sunt la curent cu problemele intelectualilor. În schimb, se miră când descoperă că sunt priviți de europeni cu sentimente împărțite. Şi nu e uşor să le explici de ce se întâmplă aşa. Ce să le spui? Că forța şi prosperitatea Americii ofensează sau sperie? Că eu, european, şi, pe deasupra, intelectual de modă veche, mă trezesc, aici, deseori, în dificultate? Bineînțeles, îmi place tot ce ține de confort. Nu mă mai pot imagina fără telefon, fără

maşină de scris, fără un casetofon bun la care să ascult muzică de câte ori am chef. Sunt o mulțime de "nimicuri" moderne, datorate progresului material, de care nu m-aş lipsi decât forțat de împrejurări. Idealismul meu e unul "domesticit", corupt de facilitățile tehnice. Chiar dacă n-am deloc spirit practic, mă amuză să văd, aici, că există nenumărate sisteme de a face să curgă apa dintr-un robinet. Dar, în aceeaşi măsură, mă descumpăneşte să văd câtă milă sinceră inspiră în America umblatul cu capul în nori.

Joi, seara. A. mă întreabă dacă vreau să merg la un restaurant japonez sau dacă prefer să mănânc homar. Optez pentru homar. Ne îndreptăm spre un restaurant specializat, dar acolo nu sunt locuri. Ar trebui să aşteptăm o oră. Ne întoarcem în Quincy Market şi mergem la un local cu "atmosferă americană". Urcăm la etaj. În capătul scării, ne întâmpină o femeie cu aer băiețos. După ce se uită în sală, ne arată două locuri libere la o masă. Clienții mănâncă la mese lungi, ca la nuntă. Gălăgie, zumzet vesel, toată lumea vorbeşte. Comesenii se salută, de parcă s-ar cunoaşte, îşi zâmbesc, îşi fac cu ochiul. Ca de obicei în America, porțiile sunt enorme. Aproape mă îngrozesc văzând câtă carne poate să mănânce vecinul meu din dreapta. Ospătărița îmi aduce doi homari fierți şi cleştele de care trebuie să mă folosesc pentru a sparge crusta. Nu prea mă pricep să scot carnea albă din cleşte şi din coadă, mă lupt, dificil, cu cei doi homari, stângăcia mea devine repede vizibilă şi stârneşte, constat, un zâmbet pe fețele perechii din capătul mesei. Atmosfera e plăcută, are ceva de cantină studențească. La un

moment dat, devine chiar entuziastă. O ospătăriță anunță, strigând, ca să domine rumoarea din sală, că unul dintre clienți îşi sărbătoreşte ziua de naştere. Imediat, toată lumea cântă un "mulți ani trăiască" american, după care continuă să mănânce. Mă uit în jur, puțin curios, puțin amuzat. Americanilor le place, se pare, să petreacă şi să-şi inventeze motive pentru a petrece. Orice pretext e bun pentru o "masă bună". O afacere, o cunoştință nouă, un prieten regăsit. Restaurantul (Durgil Park), un restaurant renumit, şi-a păstrat o jumătate de veac specificul şi chiar ofertele culinare, dând o imagine despre ceea ce se cheamă aici "New England". Americanul din dreapta mea, un tânăr cu barbă şi în pantaloni scurți, se distrează copios văzând că n-am nici o dexteritate în "disecarea" homarilor, dar n-o face cu răutate, ci cu simpatie. Ospătărița care ne serveşte se apropie de mine şi-mi arată cum se scoate perfect din crustă carnea albă, gustoasă. A. îmi povesteşte că atunci când vrei să angajezi pe cineva, într-o poziție importantă, una dintre probe este asta: îl inviți la masă şi îi oferi o porție de homar, ca să vezi cum se descurcă. Fără îndoială, eu aş fi ratat toate încercările pe care le-aş fi făcut de a căpăta o slujbă mai acătării, întrucât nu cred că aş fi reuşit să devin expert în arta mâncării homarilor.

Înainte de a pleca spre New York şi, de-acolo, spre Bucureşti, mai dau o fugă la muzeul de artă. Trec prin sălile spațioase, cu lumină egală, subtil studiată, stăpânit de melancolia pe care ți-o inculcă totdeauna gândul că vezi ceva pentru ultima oară... deci, acest "Rembrandt"... acest "Van Gogh"... şi mă întorc, să mă

mai uit o dată... pentru a mă opri, în cele din urmă, dinaintea tabloului pe care Gauguin l-a botezat cu trei întrebări: "De unde venim? Cine suntem? Încotro ne îndreptăm?" Un hazard ironic a vrut ca această pânză să nu rămână în Europa, unde i-ar fi fost locul. În America, două din cele trei întrebări au un răspuns mai uşor de dat. "De unde venim?" De pe un vapor cu imigranți. "Încotro ne îndreptăm?" Probabil, spre "visul american".

Uitându-mă la vizitatorii care trec prin fața tabloului, trebuie să admit că tot ce ştiu (sau cred că ştiu) despre America nu depăşeşte valoarea câlților pe care papa Alexandru Borgia îi aprindea uneori ca să-i vadă arzând. Pot să spun, convins că nu greşesc, doar că nu mi-ar plăcea să locuiesc în America. Într-un fel, aici m-am simțit mai *străin,* decât în alte părți, în ciuda marii toleranțe a Americii față de străini şi a norocului de a fi întâlnit nişte prieteni de excepție. Sentimentul acesta (american) de "străinătate", diferit de sentimentul de străinătate încercat la Paris sau la Berlin, n-are legătură cu necunoaşterea limbii sau cu alte lucruri, teoretic, rezolvabile. El e mai adânc, mai complicat, şi cade în răspunderea mea. America e făcută pentr alt fel de oameni decât mine sau, mai exact, eu nu sunt bun pentru America.

Şi, probabil, nenumărate stavile interioare mi-au îngreunat accesul spre înțelegerea Americii. Poate, tot ce am reuşit aici a fost să-mi văd sub o lupă enormă defectele. Din pricina lor, cu siguranță, sunt tentat să zic, parafrazând celebrul *Timeo Danaos et dona ferentes,* mă tem de civilizația americană cu atât mai mult cu cât e mai prosperă. Am auzit, adesea, zicându-se: "America este viitorul". Eu, unul, aş dori ca America să rămână în America, iar Europa să

rămână "lume veche". Nici n-ar avea farmec o Europă în care melancoliile şi trecutul să-şi piardă valoarea.

Mă întorc să arunc o ultimă privire spre tabloul lui Gauguin. Dar, oare, a te întreba mereu "ce e viața" nu e mijlocul cel mai sigur pentru a neglija s-o trăieşti, pur şi simplu? Nu-i exclus, îmi zic, îndreptându-mă spre ieşire, ca americanii să fie, măcar din acest punct de vedere, mai înțelepți decât noi.
